

ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΑΝΕΚΔΟΤΑ
Ἡ ΑΠΟΚΡΥΦΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

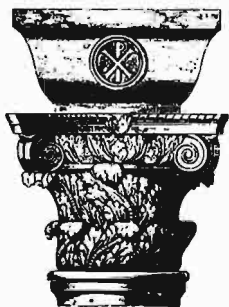
α Ἐδῶ θά καταγραφοῦν με κάθε λεπτομέρεια ἕλα ὅσα ἔτυχε νά συμβοῦν σέ κάθε σημεῖο τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐπικράτειας. Ὁ λόγος εἶναι ὅτι ἦταν ἀδύνατο νά καταγραφοῦν οἱ πράξεις με τόν πρόποντα τρόπο ὅσο οἱ αὐτοαργαί τους ἦταν ἀκόμα στή ζωῆ, γιατί, ἂν με ἀνακάλυπταν, δέν θά μπορούσα νά γλιτώσω ἀπό τόν πιό οὐκτερό θάνατο καί δέν μπορούσα νά εἶμαι σίγουρος οὔτε κέν γιά τήν ἀσφάλεια τῶν πιό στενῶν μου συγγενῶν.

[. . .] Ὡστόσο, καθὼς τώρα πρόκειται νά ἀποδυθῶ σ' ἓναν διαφορετικὸν ἀγῶνα, δύσκολο καί φοβερό ἀνίσω, καθὼς ἔχει νά κάμει με τὰ ἔργα καί τίς ἡμέρας τοῦ Ἰουστινιανοῦ καί τῆς Θεοδώρας, ἀσθένωμαι νά τρέμω ἀπὸ τὸ φόβο μου καί νά κάνω ὅσο μπορῶ πιό πίσω, ὅσο ἀναλογίζομαι ἓνα πράγμα : ὅτι τόσα πιὰ πρόκειται νά γράψω τέτοια συμβάντα πού οὔτε πιστευτὰ θά φανοῦν οὔτε φυσικὰ σὲς ἐπόμενες γενιές ἐπιπέδη, μέλιστα, ἔταν μᾶς μιλῶνε γιά κάτι πού συνέβη πρὶν ἀπὸ πολλὸν καιρὸ, τ' ἀκούμε λίγο σάν παραμῦθι, φοβῶμαι μήπως με περάσουν γιά μυθοπλαστῆ καί με κατατάξουν στους τραγικοὺς ποιητές.

[. . .] Ἔρχομαι νά πῶ τί λογῆς ἄνθρωποι ἦταν ὁ Ἰουστινιανὸς καί ἡ Θεοδώρα καί με πικρὸν τρόπο ἀγγήσαν στήν καταστροφὴ τῆ Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας [. . .] Σ' ὅλα τὰ μέρη κλονίστηκαν τὰ πάντα καί τίποτα πιὰ δέν ἔμεινε ὄρθιο καί ἡ σύγχυση ἀγγήσε σὲ πλήρῃ ἀνατροπὴ τοῦ νόμου καί τῆς τάξεως [. . .] Καμιά ἔρευνα δέν διεσχίζεταν γιά τὰ ἐγκλήματα πού εἶχαν γίνει. Τὰ χτυπήματα ἔπεφταν ἀπροσδόκητα πάνω σὲ ὅλους καί κανένας δέν βρισκόταν νά ὑπερασπίσει τὰ θύματα. Καμιά δύναμις δέν εἶχε ἀπομείνει, οὔτε νόμου οὔτε συμβολαίου, γιά νά διασφαλίσαι τήν τάξην καί ὅλα συνταράχτηκαν ἀπὸ τὴν ὀλοένα κλιθεμένη κυριαρχία τῆς βίας καί τὸ πολίτευμα ἐμοιάζε πιό πολὺ με τυραννίδα, πού δέν εἶχε ὅμως τοιαύτιστον ἐγκιβόθρυβι, ἀλλὰ κάθε μέρα ἀλλάζε μορφή καί βρισκόταν πάντα στήν ἀρχὴ τῆς. Ἀκόμα καί οἱ ἀποφάσεις τῶν ἀξιωματοῦχων ἐμοιάζαν νά λαμβάνονται ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ τρόμου ἀπὸ ἄνθρώπους πού τὸ φρόνημά τους εἶχε καταντήσει δουλικὸ ἀπὸ τὸ φόβο ἐνὸς ἄνδρος.

[. . .] Πουθενὰ στὸν κόσμῳ δέν γεννήθηκε κανεὶς τόσο παραδομένος σὲ κάθε εἶδος ἡδονῆ ὅσο ἡ Θεοδώρα. Συχνὰ πήγαινε σὲ συμπόσια μαζὶ με δέκα ἢ καί περισσότερους νεαροὺς, ὅλους ἐξαιρετικὰ γεροδεμένους, πού εἶχαν κάμει δουλεῖα τους τῆ λαγνείας, καί ἐπιδιδόταν σὲ ὀλονόχια ἔργα με ὅλους μαζὶ τους συνδαιτημένους [. . .] Ἀλλὰ μόλις ἔφτασε πάλι σὸ Βυζάντιο, τὴν ἐρωτεύτηκε ὁ Ἰουστινιανὸς με παρὰφορο ἔρωτα. Στὴν ἀρχὴ τῆ συναναστρεφόταν ὡς ἐρωμένη, μολονότι τὴν εἶχε ἀνοψώσει σὸ ἀξίωμα τῆς πατρικίας. Ἡ Θεοδώρα λοιπὸν τὰ κατάρρε ἀμέσως νά ἀποκτήσει ὑπέρμετρη δύναμις καί τεράστια πλοῦτη, ὅσο γιά τὸ κράτος, καυόταν σάν προσάναμις γιά χάρις αὐτοῦ τοῦ ἔρωτα. Με τῆ βοήθειαν τῆς Θεοδώρας ἐκεῖνος προξενούσε

ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΑΝΕΚΔΟΤΑ
Ἡ ΑΠΟΚΡΥΦΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Εικόνα εξωφύλλου : 'Η αυτοκράτειρα Θεοδώρα.

Εικόνα όπισθόφυλλου : 'Ο αυτοκράτωρ 'Ιουστινιανός.

Λεπτομέρειες από τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ 'Αγίου Βιταλίου
στὴ Ραβέννα. Προγενέστερα τοῦ 547 μ. Χ.

α' ἀνατύπωση

ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ
ΚΑΙΣΑΡΕΩΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ
Ἡ
ΑΠΟΚΡΥΦΗ
ΙΣΤΟΡΙΑ

Μετάφραση :
ΑΛΟΗ ΣΙΔΕΡΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΕΚΔΟΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ἡ μετάφραση, πλήρης καὶ χωρὶς περικοπές, ἔγινε ἀπὸ τὸ μεσαιωνικὸ ἑλληνικὸ πρωτότυπο τῶν ἐκδόσεων The Loeb Classical Library, 1935.

Μεταφράστηκε ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ H.B. Dewing τῆς παραπάνω ἔκδοσης. Γιὰ τὸ παράρτημα χρησιμοποιήθηκε ὑλικὸ καὶ ἀπὸ τὴν ἔκδοση Loeb καὶ ἀπὸ τὴν ἔκδοση Penguin, 1981³.

Ὅλες οἱ μεταφράσεις, καθὼς καὶ ἡ Βιβλιογραφία, εἶναι τῆς Ἀλόης Σιδέρη. Στὴ μετάφραση τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Dewing συνεργάστηκε καὶ ὁ Λεωνίδας Παπαδάκης.

Ἀκολουθήσαμε τὸ χωρισμὸ σὲ κεφάλαια καὶ τὴν τιτλοφόρηση ποὺ προτείνουν οἱ ἐκδόσεις Penguin. Στὶς κεφαλίδες βρίσκονται, μὲ ἀραβικὴ ἀρίθμηση, οἱ παραπομπές στὰ ἀντίστοιχα κεφάλαια καὶ τὶς παραγράφους τῆς φιλολογικῆς ἔκδοσης τοῦ πρωτοτύπου.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Εισαγωγή, τοῦ Η.Β. Dewing 9

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ἢ ΑΠΟΚΡΥΦΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ : Ὁ σκοπὸς τοῦ βιβλίου	27
ΚΕΦ. 1 : Βελισάριος καὶ Ἀντωνίνα	31
ΚΕΦ. 2 : Ἰουστίνος, Ἰουστινιανὸς καὶ Θεοδώρα	57
ΚΕΦ. 3 : Ἡ κακὴ διακυβέρνησις τοῦ Ἰουστινιανοῦ	82
ΚΕΦ. 4 : Τὰ ἐγκλήματα τῆς Θεοδώρας	102
ΚΕΦ. 5 : Καταστροφὴ ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα-δαίμονα	118
ΚΕΦ. 6 : Ἡ καταστροφὴ διαφόρων κοινωνικῶν ομάδων	142
ΚΕΦ. 7 : Ὁ καθεὶς καὶ τὰ πάντα θυσιάζονται στὴν ἀπληστία τοῦ αὐτοκράτορα	163
ΕΠΙΛΟΓΟΣ : Ἡ ὑπεροψία τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ζεύγους	179

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΟΥ G.A. WILLIAMSON ΣΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ PENGUIN	185
2. ΠΑΡΑΘΕΜΑΤΑ	
α. Gibbon : Οἱ φατρίες τοῦ Ἴπποδρόμου στὴν Κωνσταντινούπολη	199
β. Η.Β. Dewing : Οἱ χριστιανικὲς αἵρέσεις	200
γ. Ο. Bassi : Τὸ ἄγαλμα τοῦ Δομιτιανοῦ	202
3. ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ	207
4. ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ	213
5. ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΤΡΟ	215
6. ΧΑΡΤΕΣ : Ἡ Ἀνατολικὴ Μεσόγειος	216
Τὸ Βυζάντιο καὶ τὰ περίχωρα	217
7. ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	218
8. ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ	223

Ὁ Ἰουστινιανὸς μὲ τὴν ἀκολουθία του

H. B. DEWING

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ΑΠΟΚΡΥΦΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ είναι ένα παράξενο συμπλήρωμα τῶν Ἱστοριῶν καὶ τοῦ Περὶ κτισμάτων τοῦ ἴδιου συγγραφέα. Ἡ ἐξιστόρηση τῶν τριῶν πολέμων —ἐναντίον τῶν Περσῶν, τῶν Βανδάλων καὶ τῶν Γότθων— εἶχε σχεδὸν ὀλοκληρωθεῖ ὅταν ὁ συγγραφέας, φανερὰ ἀηδιασμένος, ἀποφάσισε νὰ χαρίσει ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς σὲ κάποιες ἀπομακρυσμένες μέλλουσες γενεές τὸ κουτσομπολιὸ τῶν παρασκηνίων πὸν ἦταν τοῦ συρμοῦ ἐνόσω ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα ἔπαιζαν τοὺς αὐτοκρατορικοὺς τοὺς ρόλους καὶ ὁ Βελισάριος ὀδηγοῦσε τὰ ρωμαϊκὰ ὄπλα ἀπὸ θρίαμβο σὲ θρίαμβο. Προφανῶς αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ γίνῃ ἀνοιχτά, ἐπειδὴ ὁ Προκόπιος, παρ' ὅλη τὴν πικρία του, δὲν εἶχε μὲ καμιὰ ἔννοια φτάσει σὲ κατάσταση τέτοιας ἀπογοήτευσης, ὥστε ν' ἀδιαφορεῖ γιὰ τὶς συνέπειες, καὶ εἶχε τὴν πρόθεση ἢ ἴσως καὶ τὸ ζῆλο νὰ συνεχίσει τὴ συγγραφὴ στὸν κολακευτικὸ τόνον πὸν ἀπαιτοῦσαν οἱ περιστάσεις, φυλάγοντας κρυμμένη γιὰ τὶς μέλλουσες γενεές τὴν καταγραφὴν τοῦ κακόβουλου, ἀπεχθοῦς καὶ ρυπαροῦ κουτσομπολιοῦ πὸν θὰ πρέπει νὰ ἦταν διαδεδομένο στὸν καιρὸ του. Κατὰ τὴ δική του ὁμολογία, σκοπὸς τῆς συγγραφῆς τοῦ βιβλίου, πὸν ὁ ἴδιος προφα-

νῶς ὀνόμασε Ἀνέκδοτα, ἦταν νὰ πεῖ ἀπροκάλυπτα τὴν πάσα ἀλήθεια πὸν δὲν εἶχε κρίνει φρόνιμο νὰ καταγράψει στὰ ἑπτὰ βιβλία τῶν Ἱστοριῶν· αὐτὰ εἶχαν ἤδη δημοσιευτεῖ καὶ διαδοθεῖ ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τῆς αὐτοκρατορίας.¹ Εἶχε πράγματι κάμει κάποιες νύξεις ὅτι ἡ διακυβέρνηση τοῦ κράτους ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανὸν δὲν ἦταν αὐτὴ τοῦ Τέλειου Πρίγκιπα, θὰ φαινόταν μάλιστα ἀπὸ τὶς πρώτες λέξεις τῆς Ἀπόκρυφης ἱστορίας ὅτι ἄρχισε τὴ συγγραφή της ὡς ἓνα εἶδος συνέχισης τῶν Ἱστοριῶν. Οὕτως ἢ ἄλλως οἱ ἀρχικὲς προτάσεις δὲν συνιστοῦν τὴν κατάλληλη εἰσαγωγή σὲ ὅ,τι ἀκολουθεῖ· περιέργως μάλιστα, οἱ προτάσεις αὐτὲς ἐπανεμφανίζονται, ἐλάχιστα παραλλαγμένες, ὡς εἰσαγωγή στὸ ὄγδοο βιβλίον τῶν Ἱστοριῶν. Αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ γεγονός εἶναι ἐνδείξη τῆς ἀναγκαστικῆς μυστικῆς διαδικασίας πὸν ἀκολουθήθηκε στὴ συγγραφή τῆς Ἀπόκρυφης ἱστορίας. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀδεξιότητα, μιὰ ἀτέλεια, πὸν ὁ συνήθως προσεκτικὸς συγγραφέας δὲν βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ διορθώσει.²

Τὸ ἔργο πράγματι ὑπόσχεται νὰ παράσχει ἓνα συμπλήρωμα στὰ ἤδη δημοσιευμένα βιβλία, ἀλλὰ ὁ δηλωμένος αὐτὸς σκοπὸς γρήγορα ξεχνιέται. Εἶναι μᾶλλον μιὰ συνειδητὴ ἀπόπειρα νὰ δυσφημίσει τὸ αὐτοκρατορικὸ ζεῦγος καὶ τὸν ἀρχιστράτηγό τους καὶ νὰ τοὺς καταδείξει ὡς οὐσιαστικὰ τόσο ἀχόρταγους καὶ χυδαίους — τόσο πραγματικὰ χυδαίους, ὥστε νὰ φαίνονται στὸν Προκόπιον οὔτε λίγο οὔτε πολὺ ὡς προ-

1. Βιβλ. VIII. i. 1.

2. Ἡ Ἀπόκρυφη ἱστορία δὲν δημοσιεύτηκε μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα ἔργα τοῦ Προκοπίου καὶ μνημονεύεται γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν Σουΐδα τὸν I αἰῶνα : « Ἐγράψε καὶ ἕτερον βιβλίον, τὰ καλούμενα Ἀνέκδοτα, τῶν αὐτῶν πράξεων, ὡς εἶναι ἀμφοτέρα βιβλία θ'. — ὅτι τὸ βιβλίον Προκοπίου τὸ καλούμενον Ἀνέκδοτα ψόγους καὶ κωμωδίας Ἰουστινιανου βασιλέως περιέχει καὶ τῆς αὐτοῦ γυναικὸς Θεοδώρας, ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτοῦ Βελισαρίου καὶ τῆς γαμετῆς αὐτοῦ ».

σωποποίηση τοῦ διαβόλου. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Προκοπίου μετατοπίζεται ξαφνικὰ ἀπὸ τὰ γεγονότα στὰ πρόσωπα καὶ μόνος του σκοπὸς ἀποβαίνει νὰ θέσει ὑπὸ ἀμφισβήτηση τὰ κίνητρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ ἄξιου Βελισαρίου καὶ νὰ περιλούσει μὲ τις πιὸ πρόστυχες συκοφαντίες τὴν Αὐτοκράτειρα Θεοδώρα καὶ τὴν Ἀντωνίνα, τὴ σύζυγο τοῦ Βελισαρίου. Αὐτό, προφανῶς, εἶναι τὸ κεντρικὸ θέμα τῆς Ἀπόκρυφης ἱστορίας καὶ ὁ συγγραφέας συγκεντρώνει ὄλες του τις δυνάμεις στὴν προσπάθεια νὰ ἀποδείξει τὴν πλήρη διαφθορὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῆς Θεοδώρας, τὴν ἀσημαντότητα τοῦ Βελισαρίου καὶ τὴν ἀδιαντροπιὰ τῆς Ἀντωνίνας.

Ἡ μέθοδος ἐπιθέσεως εἶναι ἡ ἀπλή τῆς ἀφήγησης ἀνεκδότων καὶ αὐτὸς ἀκριβῶς εἶναι ὁ λόγος ποὺ τόσο συχνὰ ἀποδίδεται στὸ βιβλίο ὁ τίτλος *Chroniques scandaleuses*.¹ Ἡ Ἀντωνίνα εἶναι ὁ πρῶτος στόχος τῆς ἐπιθέσεως· καὶ ἡ ταπεινὴ τῆς καταγωγὴ ἐξιστορεῖται καὶ οἱ ἐπονεϊδιστες σχέσεις τῆς μὲ τὸν θετὸ γιό τῆς Θεοδόσιο ἐκτίθενται μὲ ἀνευθρίαστη εὐλικρίνεια. Στὴν ὑπόθεση αὐτὴ ὁ Βελισάριος ἐμφανίζεται ὡς θλιβερὴ φιγούρα καὶ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἀπεικονίζεται στὸ ἐπόμενο ὄβρεολόγιο γιὰ τὴ συμπεριφορὰ του στὸ πεδίο τῆς μάχης. Κατηγορεῖται ὅτι εἶναι ἀδύναμος καὶ κερδοσκοπὸς στὴν τακτικὴ του ἐναντίον τῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων, καθὼς εἶναι κυριαρχημένος ἀπὸ τὰ δαιμονικὰ μάγια τῆς δυναμικῆς γυναίκας του.

Παρόμοια τακτικὴ ἀκολουθεῖται καὶ προκειμένου γιὰ τὸ αὐτοκρατορικὸ ζεῦγος. Ἡ Θεοδώρα πρῶτα δυσφημίζεται μὲ τις πιὸ χυδαῖες συκοφαντίες ποὺ θίγουν τὴν ἰδιωτικὴ τῆς ζωὴ πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο τῆς μὲ τὸν Ἰουστινιανὸ καὶ τὴν ἀνοδότους στὸ θρόνο. Ἀπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ ἠθικοῦ ξεπεσμοῦ τῆς δὲν παραλείπεται οὔτε μία λεπτομέρεια ἐξαχρείωσης, τὴν ὁ-

1. Σκανδαλώδη χρονικά, γαλλικά.

ποία ἢ φαντασία μπορεῖ νὰ συλλάβει ὡς πιθανή γιὰ τὴν πιὸ ἀναίσχυνη τῶν γυναικῶν, καὶ ὁ συγγραφέας κατορθώνει μόνον νὰ μειώσει τὸ κύρος τῆς ἴδιας του τῆς μαρτυρίας, πὺν καταρρίπτεται ἀκριβῶς ἐξαιτίας τῆς ὑπερβολῆς της.

Τὸ ἐπόμενο βῆμα εἶναι ἡ ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Καὶ ἐδῶ, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Βελισαρίου, δὲν ἐρχεται στὸ φῶς κανένα σκάνδαλο πὺν νὰ θίγει τὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ του —ξεκάθαρη ἐνδειξη ὅτι κάτι τέτοιο δὲν ὑπῆρχε—, ἀλλὰ πολλὰ λέγονται γιὰ ὑποτιθέμενη κακὴ διαχείριση, σπατάλη κρατικῶν πόρων καὶ μάταιη χρονοτριβὴ σὲ « ἀνόητες » διαφωνίες μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν. Κατὰ τὸν Προκόπιον, ὅσες οἱ ἐνδείξεις ὁδηγοῦν στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ὄχι μόνον ἐπηρεαζόταν ἀπὸ κακὸν δαίμονες, ἀλλὰ ἦταν πραγματικὰ ὁ Κύριος τῶν Δαιμόνων πὺν τοῦ εἶχε γιὰ ἓνα διάστημα ἐπιτραπεῖ νὰ βασανίζει τὸ ἀνθρώπινο γένος. Οἱ κατηγορίες κατὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παιδαριώδεις καὶ κινουῦνται ἀπὸ τὸν παράλογο ζῆλο τοῦ συγγραφέα καὶ ἀπὸ τὴν πλήρη ἀδυναμία του νὰ κατανοήσει τοὺς γοργὰ ἀναπτυσσόμενους παράγοντες πὺν μετέτρεπαν τὸν κατατεμαχισμένο ἀρχαῖο κόσμον στὸ συγκεχυμένο σχῆμα τῆς μεσαιωνικῆς ἐποχῆς, τὸ ὁποῖο θὰ προετοίμαζε τὶς ἀνακατατάξεις καὶ τοὺς διευρυνμένους ὁρίζοντες τοῦ σύγχρονου κόσμου. Ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ γίνῃ εὐκόλα κατανοητὴ ἢ ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὸν ἐπιφυλακτικὸ ἱστορικὸ πὺν ἔβρισκε τὸ ἰδανικὸ του στὶς συμπαγεῖς πολιτεῖες τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας ἢ στὶς πρώιμες φάσεις τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ὄχι στὴν ἐκτεταμένη καὶ ἑτερογενὴ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία τῶν ἡμερῶν του μὲ τὸ μωσαϊκὸ τῶν ἐθνοτήτων της καὶ τὰ ἐτοιμόρροπα σύνορα.

Ἐχομε λοιπὸν στὴν Ἀπόκρυφὴ ἱστορία τὴν καταγραφὴ ἐνὸς ἀντιδραστικοῦ πὺν δὲν μποροῦσε νὰ ἐκτιμῆσει στὴν πραγματικὴ τους ἀξία τὶς ἐξελίξεις τῆς ἴδιας του τῆς ἐποχῆς

οὔτε κὰν νὰ μαντέψει πρὸς ποιά κατεύθυνση ἔτεινε ὁ κόσμος, ἑνὸς ἱστορικοῦ πρὸ αἰσθανόταν καθαρὰ μόνο τὴν κατάρρευση τῆς παλιᾶς τάξης πραγμάτων. Ἡ καταγραφή εἶναι πολύτιμη ὡς εἰλικρινῆς μαρτυρία παρ' ὄλον τὸν ἀξιοθρήνητα λανθασμένο χρωματισμό της ἂν κάποιος μπορούσε νὰ βρεῖ τὸν μέσο δρο ἀνάμεσα σ' αὐτὴν καὶ τὴν καταφανῶς ἀνείλικρινῆ καὶ ἀηδιαστικὴ κολακεία, στὴν ὁποία ἐνδίδει συνεχῶς τὸ Ἱστορίαι καὶ τὸ μεταγενέστερο Περὶ κτισμάτων, θὰ μπορούσε νὰ καταλήξει σὲ μιὰ δίκαιη ἐκτίμηση μιᾶς ἀπὸ τὶς πρὸ ἀξιοσημείωτες βασιλεῖες τῆς μακρᾶς περιόδου πρὸ ἐκτείνεται ἀπὸ τὸν Μέγα Κωνσταντῖνο (323 μ.Χ.) ὡς τὸν ἡρωικὸ θάνατο τοῦ Κωνσταντίνου ΙΓ' Παλαιολόγου τὸ 1453, στὴν πύλη τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὰ σημεῖα ἐπαφῆς μὲ τὸ Ἱστορίαι εἶναι πολὺ λιγότερα ἀπ' ὅσα ὁ πρόλογος μᾶς προδιαθέτει νὰ περιμένουμε, μολονότι ὑπάρχουν κάπου εἴκοσι ἄμεσες ἀναφορὲς στὰ πρωιμότερα βιβλία καὶ στὸ μεταγενέστερο Περὶ κτισμάτων. Δυὸ παραδείγματα μπορεῖ νὰ παρατεθοῦν γιὰ νὰ καταδειχθεῖ ἡ ἐχθρική προδιάθεση τῆς Ἀπόκρυφης ἱστορίας. Ὁ γάμος τῆς κόρης τοῦ Γερμανοῦ μὲ τὸν Ἰωάννη ἀναφέρεται στὸ Ἱστορίαι¹ χωρὶς σχόλια, μολονότι ἀφήνεται νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι αὐτὸς εἶχε ἴσως ἐμποδίσει τὸν Ἰωάννη νὰ ἐπιτύχει τὸ σκοπὸ τῆς ἀποστολῆς πρὸς τοῦ εἶχε ἀναθέσει ὁ Βελισάριος. Στὴν Ἀπόκρυφη ἱστορία ἐξάλλου ὁ γάμος αὐτὸς περιγράφεται² ὡς τελευταία λύση ἀπελπισίας τοῦ Γερμανοῦ γιὰ νὰ σώσει τὴν κόρη του Ἰουστίνα — ἦταν ἤδη δεκαοχτῶ χρόνων — ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ὑποτίμηση πρὸς ἣν ἦταν συνυφασμένη μὲ τὸ νὰ μείνει ἀνύπαντρη. Μὲ παρόμοιο τρόπο ἀναφέρεται ὁ Προκόπιος στὸ

1. Βιβλ. VII. xii. 41.

2. Βλ. σελ. 52.

θάνατο τῆς Ἀμαλασοῦνθας : Στὸ Ἱστορίαι¹ ὁ θάνατος παρρουσιάζεται ὡς ἔργο τοῦ Θεοδάτου πὸν ἤθελε ἀπλῶς νὰ τῆ βγάλει ἀπὸ τὴ μέση γιὰ νὰ ἐξομαλύνει τὸ δρόμο πρὸς τὴ δικὴ του διαδοχὴ στὴ βασιλεία τῶν Γότθων. Στὴν ἐκδοχὴ τῆς Ἀπόκρυφης ἱστορίας² ἡ Ἀμαλασοῦνθα θανατώθηκε μὲν ἀπὸ τὸν Θεοδάτο, ἀλλὰ καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Πέτρου, ἐνὸς πρέσβη ἀπὸ τὸ Βυζάντιο, πὸν ἐπαιρνε ὁδηγίεις οὔτε λίγο οὔτε πολὺ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ Θεοδώρα.

Μπορεῖ ἐπίσης νὰ ἀναφερθεῖ ἓνα γεγονός πὸν μνημονεύεται τόσο στὴν Ἀπόκρυφη ἱστορία ὅσο καὶ στὸ Περὶ κτισμάτων — ἡ ἰδρυση ἐνὸς οἴκου στὸν Βόσπορο γιὰ παραστρατημένες γυναῖκες.³ Στὴν πρώτη περίπτωσις ἡ ἰδρυση τοῦ οἴκου αὐτοῦ περιγράφεται ὡς τυραννικὴ καὶ ἄσκοπη πράξις τῆς Θεοδώρας, ἐνῶ στὸ Περὶ κτισμάτων ἐγκωμιάζεται ὡς συνετὴ πράξις ἐνὸς ἡγεμόνα πὸν δὲν ἔχει ἄλλο στὸ νοῦ του παρὰ μόνο τὸ καλὸ τῶν ὑπηκόων του.

Θὰ μπορούσε νὰ παρατεθοῦν καὶ ἄλλα εἰδικὰ παραδείγματα γιὰ νὰ ἀναδειχθεῖ τὸ γεγονός πὸν γίνεται ἀμέσως προφανὲς στὸν ἀναγνώστη τῆς Ἀπόκρυφης ἱστορίας, ὅτι ὁ τόνος τοῦ βιβλίου αὐτοῦ διαφέρει ριζικὰ ἀπὸ τὸν τόνο τῶν Ἱστοριῶν καὶ τοῦ Περὶ κτισμάτων, πράγμα πὸν ἔχει ὁδηγήσει πολλοὺς στὸ συμπέρασμα ὅτι ἔχουμε νὰ κάμουμε μὲ ἔργο ἄλλου συγγραφέα. Τὸ ζήτημα συζητήθηκε μὲ ζέση καὶ ἐνθουσιασμό καὶ θὰ μπορούσε νὰ παραθέσει κανεὶς ἓναν κατάλογο ἀξιόλογων ὑποστηρικτικῶν καὶ τῶν δύο ἀπόψεων.

Τὰ κυριότερα ἐπιχειρήματα πὸν στήριζαν τὴν ἄποψη ὅτι συγγραφέας τῆς Ἀπόκρυφης ἱστορίας ἦταν ὁ Προκόπιος ἀπὸ τὴν Καισάρεια καὶ πὸν πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ὁδηγοῦν

1. Βιβλ. V. iv. κ.ξ.

2. Βλ. σελ. 107.

3. Βιβλ. VII. xii. 11.

σὲ λογικὰ συμπεράσματα μπορεῖ νὰ συνοψιστοῦν ὡς ἑξῆς :

1. Ἡ χρονολογία συγγραφῆς δίνεται σαφῶς τέσσερις φορές στὸ κείμενο· εἶναι τὸ τριακοστὸ δεῦτερο ἔτος τοῦ Ἰουστινιανοῦ.¹ Θὰ περιέμενε κανεὶς ὅτι αὐτὰ τὰ χρόνια ὑπολογίζονται ἀπὸ τὴν ἀνάρρηση τοῦ Ἰουστινιανοῦ στὸ θρόνο τὸ 527· ὡστόσο ἡ διακυβέρνησή του στὴν πραγματικότητα συμπεριελάμβανε τὸ διάστημα τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστίνου (518-527), ἐξ οὗ καὶ ὁ Hauriy², σωστὰ πιθανῶς, συμπεραίνει ὅτι ἡ Ἀπόκρυφη ἱστορία γράφτηκε τὸ 550. Ὁ Comparetti μετράει ἀπὸ τὸ 527.

2. Ὑπάρχουν συχνὲς ἀναφορὲς στὸ Ἱστορίαί, τῶν ὁποίων ἡ πατρότητα ἔχει ἀπολύτως πιστοποιηθεῖ.

3. Δὲν ὑπάρχουν ἄμεσες ἀντιφάσεις, ὡς πρὸς τὶς μαρτυρίες τὶς ἀναφερόμενες σὲ γεγονότα μεταξὺ τῆς Ἀπόκρυφης ἱστορίας καὶ τῶν ἔργων πὸν φέρουν τὴν ὑπογραφή τοῦ Προκοπίου. Οἱ ἀνακολουθίαι, πὸν ἀναμφίβολα ὑπάρχουν, πρέπει νὰ ἐξηγηθοῦν ἀπὸ τὶς περιστάσεις ὑπὸ τὶς ὁποῖες γράφτηκε τὸ ἔργο, καὶ ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ σκοποῦ τοῦ συγγραφέα ὡς πρὸς τὴ συγγραφὴν.

4. Ἡ γλώσσα καὶ τὸ ὕφος εἶναι καταφανῶς τοῦ Προκοπίου καὶ ἡ γενικὴ ὀπτικὴ εἶναι πράγματι προκοπιανή, ὅπως ἔχει ἐπαρκῶς ἀποδειχθεῖ ἀπὸ τὸν Felix Dahn³, καὶ χρειάζεται μόνο νὰ προσθέσουμε τὴν παρατήρηση ὅτι ἡ χρῆσι τοῦ τονικοῦ ρυθμοῦ ἢ *cursus*, πὸν ἦταν τοῦ συρμοῦ στοὺς συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς, στηρίζεται ἀπόλυτα τὴν ἄποψη ὅτι πράγματι ὁ ἴδιος ὁ Προκόπιος ἔγραψε τὴν Ἀπόκρυφη ἱστορία. Ὅχι μόνο τὸ ἔργο ἔχει γενικὰ τὸν ἴδιο ρυθμὸ μὲ ἐκεῖνα τῶν ὁποίων ἡ γνησιότητα δὲν μπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθεῖ, ἀλλὰ πα-

1. Βλ. σσ. 122, 136, 151.

2. *Procopiana*, 1890.

3. *Procopius von Cäsarea*, Berlin 1865.

ρουσιάζει καὶ ἀντιστοιχίεις στὶς λεπτομέρειες, ἂν καὶ λιγότερο ἀκριβεῖς ἀπ' ὅσο ἕνας πονηρὸς μιμητὴς θὰ μπορούσε νὰ τὶς κάμει.¹

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ζήτημα τῆς πατρότητος τῆς Ἀπόκρυφης ἱστορίας, ὑπάρχει καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἐγκυρότητος τῶν μαρτυριῶν τῆς, πὺν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐλεγχθεῖ ὡς ἕνα βαθμὸ ἀπὸ τὶς μαρτυρίες ἄλλων συγγραφέων. Κατ' ἀρχὴν πρέπει νὰ παραδεχθοῦμε ὅτι τὸ βιβλίον χαρακτηρίζεται συχνὰ ἀπὸ κακόβουλη ὑπερβολὴ καθὼς ἐπίσης καὶ ἀπὸ σκόπιμη διαστρέβλωση καὶ παραποίηση τῶν γεγονότων, ὅπως κατ' ἐξοχὴν συμβαίνει στὴν περιγραφὴ τῆς νεανικῆς ἡλικίας τῆς Θεοδώρας. Προκειμένου γιὰ τὸν Ἰουστινιανό, ὁ Προκόπιος διαστρεβλώνει τὰ γεγονότα ἀποδίδοντάς του συνήθως καταχρήσεις πὺν ἔγιναν ἀπὸ τοὺς προκατόχους του.

Πάντως, μολοντί ἔχει γίνει δεκτὸ ὅτι ὁ Προκόπιος ἦταν συχνὰ ἄδικος στὴν παρουσίᾳ του, ἔχει καταδειχθεῖ, ὅπως ἀπὸ τὸν Haury στὰ « Προλεγόμενα »², ὅτι ὁ Προκόπιος ἔχει συχνὰ τὴν ὑποστήριξη τῆς μαρτυρίας ἄλλων συγγραφέων τῆς ἐποχῆς του. Ἀποσπάσματα ἀπὸ δύο συγγραφεῖς μπορεῖ νὰ παρατεθοῦν ἐδῶ γιὰ νὰ ὑποστηριχθεῖ τόσο ἡ γενικὴ θέση τοῦ Προκοπίου ὅσο καὶ οἱ ἐπιμέρους μαρτυρίες πὺν ἔχει καταθέσει.

Ὁ Εὐάγριος, σύγχρονος τοῦ Προκοπίου καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ νεότερός τους (536-594), στὴν Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία του³ γράφει τὰ ἐξῆς :

Ἄλλὰ καὶ κάτι ἄλλο ὑπέβασκε στὸ χαρακτηριστὸν τοῦ Ἰουστινια-

1. Πρβλ. Dewing : *The Accentual Rhythm*, Proceedings of the Conn. Academy 1909.

2. Ἀπόκρυφη ἱστορία, ἔκδ. Haury, Teubner 1906, σελ. xxiii-xxxii.

3. Ἐκδ. J. Bidez-L. Parmentier, τόμ. τέταρτος, 32, Λονδίνο 1898.

νοῦ, πού ξεπερνοῦσε κάθε θηριωδία πού μπορεῖ νά βάλει ὁ νοῦς, καί δὲν μπορῶ νά πῶ ἂν ἦταν λάθος τῆς φύσης ἢ γέννημα δειλίας καί φόβου πού πρωτοεκδηλώθηκε μετὰ τῆ λαϊκῆ στάση τοῦ Νίκα. Φαινόταν πάντως ὅτι εὐνοοῦσε ἐξαιρετικά τῆ μία ἀπὸ τὶς δύο φατρίες, γιὰ τὴν ἀκρίβεια τοὺς Βένετους, σὲ τέτοιο βαθμό, ὥστε ἀκόμα καί νά δολοφονοῦν μποροῦσαν αὐτοὶ ἐν ψυχρῶ μέρῃ μεσημέρι τοὺς ἀντιπάλους τοὺς μέσα στὸ κέντρο τῆς πόλης κι ὄχι μόνο νά μὴν ἔχουν κανένα φόβο τιμωρίας, ἀλλὰ καί νά θεωροῦνται ἄξιοι ἐπιβραβεύσεως, μὲ ἀποτέλεσμα νά πληθαίνουν γιὰ τὸ λόγο αὐτὸν οἱ δολοφόνου. Τοὺς ἐπιτρεπόταν μάλιστα ἀκόμα καί στὰ σπίτια νά εἰσβάλλουν καί νά ληστεύουν ὅσα κειμήλια ἔβρισκαν καί νά ὑποχρεώνουν τοὺς ἀνθρώπους νά πληρώνουν γιὰ νά σώσουν τῆ ζωῆ τους. Ἐάν κάποιος ἀξιωματοῦχος δοκίμαζε νά τοὺς ἐμποδίσει, κινδύνευε νά χάσει ὁ ἴδιος τῆ ζωῆ του. Ἔτσι, γιὰ παράδειγμα, κάποιος ἀξιωματοῦχος τῆς Ἀνατολῆς, ἐπειδὴ τιμώρησε μὲ μαστίγωση κάποιους ταραξίες, μαστιγώθηκε ὁ ἴδιος καί διαπομπεύθηκε μὲς στὴν καρδιά τῆς πόλης. Ὁ δὲ Καλλίνικος, ὁ ἄρχοντας τῆς Κιλικίας, ἐπειδὴ ἐπέβαλε τὶς νόμιμες ποινὲς σὲ δύο δολοφόνους ἀπὸ τὴν Κιλικία —τὸν Παῦλο καί τὸν Φαυστίνο— πού τοῦ ἐπιτέθηκαν μὲ σκοπὸ νά τὸν σκοτώσουν, ἀνασκολοπίστηκε, πληρώνοντας ἔτσι τὸ τίμημα γιὰ τῆ σωστῆ του κρίση καί τὴν ἐφαρμογῆ τῶν νόμων.¹ Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ὅσοι ἀνῆκαν στὴν ἄλλη παράταξη, διωγμένοι ἀπὸ τὰ μέρη τους καί μὴ βρίσκοντας πουθενὰ φιλοξενία καί μάλιστα κυνηγημένοι ἀπὸ παντοῦ σὰν νά ἦταν μιάσματα, παραφύλαγαν τοὺς ταξιδιωτὲς καί διέπρατταν ληστείες καί φόνους, μὲ ἀποτέλεσμα νά γεμίσει ὁ κόσμος βίαιους θανάτους καί λεηλασίες καί κάθε εἶδους ἀτοπήματα. Μερικὲς φορὲς ὡστόσο ὁ Ἰουστινιανὸς ἄλλαξε στάση καί θανάτωνε τοὺς ἴδιους τοὺς Βένετους ἐπιτρέποντας νά διαπράττονται σ' ὅλες τὶς πόλεις, ἐν ὄνοματι τῶν νόμων πού ὁ ἴδιος εἶχε ἀφήσει νά ἀτονήσουν, ἀνοσιουργήματα ἴδια μὲ τῶν βαρβάρων. Οὔτε ὁ λόγος οὔτε ὁ χρόνος θὰ ἐπαρκοῦσε γιὰ νά μιλήσει κανεὶς γι' αὐτὰ μὲ κάθε λεπτομέρεια· φτάνουν ὅμως ὅσα ἐκτέθηκαν γιὰ νά τεκμηριωθοῦν καί τὰ ὑπόλοιπα.²

1. Πρβλ. Ἐπίκουρη ἱστορία, σελ. 112.

2. Ἡ μετάφραση τοῦ παραθέματος ἔγινε ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ πρωτότυπο. (Σ.τ.μ.)

Οἱ γενικὲς αὐτὲς κατηγορίαι ἐπιβεβαιώνονται μὲ τὸ παραπάνω ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ Ἄγαθία (530-582), ἐκδ. Βόννης, 252. 2-255. 1 : 284. 13-285. 20· 305. 13-306. 9.

Γιὰ τὴν περὶπτωση τοῦ Ἰωάννη τοῦ Καππαδόκη¹, ποὺ παρουσιάζεται ἀπὸ τὸν Προκόπιον ὡς ἓνα σκέτο κάθαγμα, ὁ Ἰωάννης ὁ Λυδὸς² (490-565) γράφει τὰ ἀκόλουθα :

Ὁ ἀχρεῖος Καππαδόκης, μόλις ἀνέλαβε τὸ ἀξίωμα του, ἔγινε αἷτιος κοινῶν συμφορῶν· πρῶτ' ἀπ' ὅλα εἶχε ἐκτεθειμένους ἀλυσίδες καὶ πεδούκλια καὶ ξύλινα δεσμὰ γιὰ τὰ πόδια καὶ σιδερένια ὄργανα βασανιστηρίων³ καὶ εἶχε διαμορφώσει ἓνα χῶρον σκοτεινὸ στὸ βάθος τῆς αὐλῆς τοῦ πραιτωρίου σὲ ἰδιαιτέρη φυλακὴ γιὰ τοὺς ὑποτελεῖς τοῦ σὺν ἀνδρὸς Φάλαρις⁴ ποὺ παρουσιαζόταν ὡς ἰσχυρότατος μόνον μέσω τῶν δούλων του. Ἐκεῖ μέσα φυλάκιζε αὐτοὺς ποὺ ἤθελε νὰ ἀνακρίνει, χωρὶς νὰ ἐξαιρεῖ κανέναν ἀπὸ ὁποιουδήποτε εἶδους ἀτίμωση, βασανίζοντας ἀνεξέταστα καὶ μὲ μεγάλη εὐκολία ἀνθρώπους μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ εἶχαν συκοφαντηθεῖ πῶς εἶχαν χρήματα καὶ ἀφήνοντάς τους εἶτε ἀπογυμνωμένους εἶτε νεκροὺς. Μάρτυρας γι' αὐτὰ εἶναι ὁ λαὸς ὅλος, ἀλλὰ ἐγὼ τὰ εἶδα μὲ τὰ μάτια μου καὶ παραστάθηκα ὁ ἴδιος στὰ ἐγκλήματα ποὺ διαπράττονταν. Θὰ πῶ λοιπὸν τοῦτο : κάποιος Ἀντίοχος, ἡλικιωμένος ἄνθρωπος, καταγγέλλθηκε στὸν Καππαδόκη ὅτι εἶχε στὴν κατοχὴ του ἓνα ποσὸ χρημάτων· κι αὐτός, ἀφοῦ τὸν συνέλαβε, τὸν κρέμασε δεμένον ἀπ' τὰ χέρια μὲ γερὰ σχοινιά, ὥσπου ἐξαρθρώθηκαν οἱ ὠμοὶ του καὶ, νεκρὸς πιά, ὁ γέρος ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὰ δεσμὰ του. Τὸ μιὰρὸ αὐτὸ ἐγκλημα ἐγὼ τὸ εἶδα μὲ τὰ μάτια μου γιατί ἤξερα καλὰ τὸν Ἀντίοχο.

Ὡστόσο, ἡ πράξις αὕτη τοῦ Καππαδόκη ἦταν ἡ μετριοπαθέστερη ἀπ' ὅλες. Μακάρι μάλιστα νὰ ἐνεργοῦσε μόνος στὶς ἀκατά-

1. Βλ. πίνακα προσώπων σελ. 219 τοῦ παρόντος βιβλίου.

2. *Περὶ ἀρχῶν τῆς Ρωμαίων πολιτείας*, βιβλ. III, 57 κ.έ., ἐκδ. Βόννης 1837.

3. « Δεσμὰ καὶ πέδας καὶ ποδοκάκας καὶ σίδηρα ».

4. Τύραννος τοῦ Ἀκράγαντα (580-554 π.Χ.) ποὺ σκότωνε τοὺς καταδίκους ρίχοντάς τους μέσα σ' ἓναν χάλκινο ταῦρο καὶ πυρακτώνοντας τὸ χάλκινον. (Σ.τ.μ.)

παυστες άδικίες του! 'Αλλά όπως ό Βριάρεως, κατά τά λεγόμενα τών ποιητών, είχε μύρια χέρια, έτσι . . . εκείνος ό έκδικητικός δαίμονας, έχοντας άπειρους συνεργούς στις άνομίες του, δέν περιόριζε τή δραστηριότητά του στη Βασιλεύουσα, αλλά έστελνε τούς δμοιούς του σε κάθε τόπο, σε κάθε χώρα, στραγγίζοντας από παντού σαν ρουφήχτρα τόν τελευταίο όβολό πού είχε μείνει ώς τότε κρυμμένος.

Ή Ακολουθεϊ ένα συγκεκριμένο παράδειγμα τής άχρειότητας τών πρακτόρων του Ήωάννη και ό ιστορικός συνεχίζει¹:

Και μακάρι να ήταν μόνο αυτός και μακάρι να είχε ρημάξει μόνο αυτήν τήν έπαρχία και να μην ήταν άλήθεια ότι από κάθε πόλη και από κάθε χώρα πέρασαν άλλοι σαν αυτόν και ακόμα χειρότεροι ρουφώντας και τόν τελευταίο όβολό όσο βαθιά κι αν ήταν κρυμμένος, σέρνοντας πίσω τους όλόκληρο στρατό από έκδικητικούς δαίμονες και στίφη από Καππαδόκες.²

Ό Εδάγγριος χαρακτηρίζει ως εξής κάποιον Αιθέριο, έναν από τούς άξιωματούχους τής έμπιστοσύνης του Ήουστιανού:

Ό δέ Αιθέριος πού μεταχειριζόταν κάθε είδους συκοφαντία και καταλήστευε τίς περιουσίες ζωντανών και νεκρών εν όνόματι του Αύτοκρατορικού Οίκου, του όποιου, επί Ήουστιανού, είχε αναλάβει τήν έπιστασία . . .

Τό ζήτημα του μοναχικού βίου του Φωτίου³ εκτίθεται ως εξής στο συριακό κείμενο του Εφέσου Ιωάννη⁴:

1. Ήωάννης ό Λυδός, όπ. π., 61.

2. Τά παραθέματα έχουν μεταφραστεί από τó πρωτότυπο έλληνικό κείμενο. (Σ.τ.μ.)

3. "Ο.π., τόμος πέμπτος, 3.

4. Ήκκλησιαστική ιστορία, σελ. 31 (γερμ. μετάφρ.).

Αὐτὸς ὁ Φῶτιος, πού εἶχε ἔρθει στὴν πρωτεύουσα ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην, ἦταν γιὸς τῆς Ἀντωνίας, τῆς γυναικας τοῦ Βελισαρίου· ὑπηρετοῦσε στὸ στρατὸ καὶ εἶχε πάει στὸν πόλεμο μαζί με τὸν Βελισάριο, ἀλλὰ, γιὰ κάποιον λόγο, ἀποχώρησε, ἔκοψε τὰ μαλλιά του καὶ περιεβλήθη τὸ σχῆμα τοῦ μοναχοῦ. Δὲν μπορούσε ὁμως νὰ συμβιβαστεῖ με τὸν μοναστικὸ τρόπο ζωῆς καὶ ἔφερε τὸ σχῆμα μόνο κατ' ὄνομα. Ὑστερ' ἀπὸ λίγο, μὴ μπορώντας νὰ ἐξημερώσει τὴν ἄγρια φύση του μέσω τῆς θρησκείας, ἔσπευσε στὸν Αὐτοκράτορα. Ἔτσι, αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ἐνῶ φαινομενικὰ ἦταν ντυμένος στὰ ράσα, στάλθηκε στὴν ἐπαρχία τῆς Συρίας ἐξαιτίας μιᾶς ἐξέγερσης τῶν Σαμαρειτῶν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπιθυμοῦσε νὰ γίνεи ἀρεστὸς στοὺς ἀνθρώπους ἔστω καὶ προκαλώντας πόνον στὸ Θεό, τὸν δημιουργό του, καὶ ἐπέδωκε τὸ ἄνομο κέρδος με (διάφορες) προφάσεις, ἀφοσιώθηκε στὴ λεηλασία, στὴ ληστεία καὶ στοὺς ἐκβιασμούς, με ἀποτέλεσμα τὴν καταστροφή καὶ τὸν ἀφανισμό τοῦ κόσμου, σὰν νὰ εἶχαν εἰσβάλει βάρβαροι ληστὲς σ' ὅλες τις ἐπαρχίες τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ τις μικρότερες ὡς τις μεγαλύτερες. Ἀκόμα καὶ οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ κληρικοὶ ὄλων τῶν πόλεων ἔφευγαν σὰν κυνηγημένοι ὅταν αὐτὸς παρουσιαζόταν. Ἐπεφετὴ πάνω σὲ κάθε ἄνθρωπο, ὅποιος κι ἂν ἦταν, εἴτε στὴν πόλιν εἴτε στὴν ὑπαιθρο, ἂν ἀνακάλυπτε πῶς εἶχε στὴν κατοχὴ του ψωμί γιὰ μία μόνο μέρα, καὶ τέτοιου εἴδους ἀνθρώπους καταλήστευε, φυλάκιζε, ἀπαγχόνιζε καὶ ὑπέβαλλε σὲ βασανιστήρια. Ἀπαιτοῦσε ἀπ' αὐτοὺς ἓνα χρυσὸ νόμισμα γιὰ τὸ μερίδιό του, εἴτε εἶχαν ἓνα τέτοιο ποσὸν τὰ ἐν λόγω πρόσωπα εἴτε ὄχι, καὶ ἀκολουθοῦσε αὐτὴ τὴν τακτικὴ ἀκόμα κι ἂν τὸ δύστυχο θῦμα θὰ ἦταν ὑποχρεωμένο νὰ πουλήσει τὸν ἑαυτὸ του, τὰ παιδιά του, τὸ σπίτι του, τὰ κτήματά του — ἀκόμα καὶ σὲ τέτοιες περιπτώσεις ἦταν τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατο νὰ ἀλλάξει ἔστω καὶ μία λέξη ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ του προσταγή. Τὸ μερίδιό του τὸ ἔπαιρνε πάντα λέγοντας « δῶσε πολὺ χρυσάφι· ὁ Αὐτοκράτορας χρειάζεται χρήματα γιὰ τοὺς πολέμους του ». Μὲ τέτοια μέσα μάζευε τὰ τάλαντα καὶ τὰ ἔστελνε πέρα με σκοπὸ νὰ διατηρεῖ τὴν πλήρη ἀσυδοσία του.

« Δῶσε πολὺ χρυσάφι », φώναζε συνεχῶς ὁ Φῶτιος, αὐτὸς πού ζοῦσε στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τοῦ Ἰουστίνου. « Ὁ Αὐτοκράτορας χρειάζεται χρήματα γιὰ νὰ κάνει πόλεμο ». Καὶ ὅλοι οἱ ἀξιωματοῦχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ πρόβαλλαν ἀδιάκοπα τις ἴδιες ἀξιώσεις στοὺς Ρωμαίους πολίτες, καὶ γιὰ τὸ ζήτημα αὐ-

τὸ ὁ Προκόπιος κάνει ιδιαίτερα παράπονα στὴν Ἀπόκρυφη ἱστορία. Προφανῶς, ἀφοῦ ὁ Ἰουστινιανὸς διεξῆγε πολὺ περισσότερους πολέμους ἀπὸ τοὺς ἄλλους Αὐτοκράτορες, εἶναι ἀπόλυτα φυσικὸ ὅτι χρειάζοταν περισσότερα χρήματα. Γιὰ νὰ μπορέσει νὰ κάμει ἕναν πόλεμο ἐναντίον τῶν Βανδάλων ἐξαργύρωσε τὴν εἰρήνη ἐκ μέρους τῶν Περσῶν γιὰ ἕνδεκα χιλιάδες χρυσὰ νομίσματα.¹

Στὸ ζήτημα τῶν ἀπογόνων τῆς Θεοδώρας τόσο οἱ Ἕλληνες ὅσο καὶ οἱ Λατίνοι συγγραφεῖς σιωποῦν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Προκόπιο ποὺ ἀναφέρει τὸν ἐγγονὸ τῆς Ἀναστάσιο.² Ἡ ἀναφορὰ αὐτὴ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὴ συριακὴ Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τοῦ Ἐφέσου Ἰωάννη³ : « Ὁ μακάριος Ἰωάννης, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τοῦ αὐτοκράτορα Ἀναστασίου καὶ ἦταν ἐπίσης γιὸς τῆς κόρης τῆς Θεοδώρας ». Ἐπίσης, στὴ σελ. 196 τοῦ ἴδιου ἔργου γίνεται ἀναφορὰ στὸν « Ἀθανάσιο, γιὸ τῆς κόρης τῆς Αὐτοκράτειρας Θεοδώρας ». Ἀλλὰ καὶ σὲ μιὰ γερμανικὴ ἀπόδοση τοῦ Ἐφέσου Ἰωάννη, σελ. 269, ὁ Schoenfelder σημειώνει : « Ὁ Ἀθανάσιος παρουσιάζεται στὸ *Bar. Hebraeus* ὡς μεσολαβητὴς ἀνάμεσα στὸν *Asconagh* καὶ τὸν *Φιλόπονο* : λέει : « Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἡ Αὐτοκράτειρα Θεοδώρα εἶχε ἕναν ἐγγονὸ ὀνόματι Ἀθανάσιο . . . » ». Πρὸβλ. ἐπίσης *Μιχαὴλ Σύρο*, σελ. 197 : « Ὁ Ἀθανάσιος, ἐγγονὸς τῆς Αὐτοκράτειρας Θεοδώρας ».

Στὸ θέμα τῆς στενῆς συνεργασίας τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῆς Θεοδώρας στὴν ἀσκήση τῆς ἐξουσίας⁴, μπορεῖ νὰ ἐπισημανθοῦν τὰ λόγια τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰουστινιανοῦ (*Νεαρά VIII, Κεφ. 1*) : « Ἀφοῦ συλλογίστηκα ὅλα αὐτὰ τὰ ζητήματα μόνος καὶ ἀφοῦ ὕστερα συμβουλευτήκα τὴν εὐσε-

1. Πρὸβλ. *Περσικοὶ πόλεμοι*, I. κχι. 3, ὅπου τὸ ποσὸν ἀναφέρεται ὡς 110 « κεντηνάρια ».

2. Βλ. σελ. 49.

3. Γερμ. μετ., σελ. 55.

4. Βλ. σελ. 80.

βέστατη σύντροφο πού μου ἔχει δώσει ὁ Θεός . . . »

Ἡ μέθοδος τῆς Θεοδώρας στὸν χειρισμὸ ἀπειθαρχῶν ὑπηκόων ἀπεικονίζεται καθαρὰ σ' ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴ Vita Silverii.¹

Ἡ αὐτοκράτειρα λοιπόν, πικραμένη γιὰ τὴν τύχη τοῦ Πατριάρχου Ἀνθемίου, ἐπειδὴ τὸν εἶχε ἐκθρονίσει ὡς αἰρετικὸ ὁ Πανιερότατος Πάπας Ἀγαπητὸς καὶ εἶχε διορίσει στὴ θέση του τὸν δοῦλο τοῦ θεοῦ Μηῆα καὶ ὕστερα ὁ Αὐτοκράτορας, ἀφοῦ συσκέφθηκε μὲ τὸν διάκονο Βιγίλιο, ἔγραψε στὸν Πάπα Σιλβέριο στὴ Ρώμη παρακαλώντας καὶ ἐκλιπαρώντας τον : « Μὴ ἀργήσεις νὰ ἔρθεις σὲ μᾶς ἢ ὅπωςδήποτε νὰ ἀνακαλέσεις τὸν Ἀνθέμιο στὴ θέση πού τοῦ ἀνήκει » καὶ ὅταν τὸ διάβασε ὁ μακαριότατος Σιλβέριος, ἀναστέναξε καὶ εἶπε : « Γνωρίζω πολὺ καλὰ ὅτι ἡ ὑπόθεση αὐτὴ ἔχει ἐπιφέρει τὸ τέλος τῆς ζωῆς μου . . . » Ἀλλὰ ὁ μακαριότατος Σιλβέριος, ἔχοντας πίστη στὸ Θεὸ καὶ στὸν μακάριο Ἀπόστολο Πέτρο, ἀπάντησε μὲ γράμμα στὴν Αὐτοκράτειρα : « Σεβαστὴ Δέσποινα, δὲν θὰ συναινέσω ποτὲ σὲ κάτι τόσο κακὸ ὅσο ἡ ἀποκατάσταση ἐνὸς ἀνθρώπου πού εἶναι αἰρετικὸς καὶ ἔχει καταδικαστεῖ γιὰ τὴν ἴδια του τὴν κακία . . . »

Ὁργισμένη τότε ἡ Αὐτοκράτειρα ἔστειλε διαταγὴ στὸν πατρῷο Βελισάριο μὲσω τοῦ διακόνου Βιγιλίου μὲ τὶς ἐξῆς ὁδηγίες : « Ψάξε νὰ βρεῖς κάποιες αἰτίες παραπόνων ἐναντίον τοῦ Πάπα Σιλβερίου καὶ καθαιρέσέ τον ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἢ τουλάχιστον στείλε τον ἀμέσως σὲ μᾶς. Ἐχεις ἐκεῖ τὸν ἀρχιδιάκονο Βιγίλιο, τὸν πολυαγαπημένο μας ἀπεσταλμένο, πού μᾶς ὑποσχέθηκε νὰ ἀποκαταστήσει τὸν πατριάρχη Ἀνθέμιο . . . » Τότε λοιπόν ὁ πατρῷος Βελισάριος ἀνέλαβε τὴν ἀποστολὴ λέγοντας : « Ἐγὼ θὰ ἀκολουθήσω ἐπακριβῶς τὶς ὁδηγίες· ἀλλὰ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος πού θὰ ἀποκομίσει κέρδος ἀπὸ τὸ φόνο τοῦ Σιλβερίου ὀφείλει νὰ λογοδοτήσῃ ὁ ἴδιος στὸν Κύριο ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό . . . » Τότε, μὲ ἐπείγουσες διαταγὰς παρουσιάστηκαν ὀρισμένοι ψευδομάρτυρες καὶ κατέθεσαν ὅτι εἶχαν ἀνακαλύψει πῶς ὁ Πάπας Σιλβέριος ἔστειλε μηνύματα στὸ βασιλεῖα τῶν Γότθων. Ἀκούγοντάς το ὁ πατρῷος Βελισάριος ἀρνήθηκε νὰ τὸ πιστέψῃ, ἐπειδὴ γνώριζε ὅτι αὐτὲς οἱ διαδόσεις εἶχαν κυκλοφορήσει ἀπὸ

1. Gesta Pontificum Romanorum, I. 146 (ἐκδ. Mommsen).

φθόνο. Ἐπειδὴ ὁμως πολλοὶ ἐπέμεναν στὶς κατηγορίες αὐτές, τὸν κατέλαβε φόβος.

Τότε, ἀνάγκασε τὸν μακάριο Πάπα Σιλβέριο νὰ τὸν ἐπισκεφθεῖ στὸ παλάτι καὶ παρέταξε ὅλον τὸν κλῆρο στὴν πρώτη καὶ στὴ δεύτερη εἴσοδο. Ὅταν λοιπὸν ὁ Σιλβέριος καὶ ὁ Βιγίλιος μπῆκαν μόνον στὴ μεγάλη σάλα, ἡ πατρικία Ἀντωνίνα ἦταν ξαπλωμένη σ' ἓνα ἀνάκλιτρο καὶ ὁ πατρικίος Βελισάριος καθόταν πλάι στὰ πόδια της. Μόλις εἶδε τὸν Σιλβέριο ἡ πατρικία Ἀντωνίνα, τοῦ εἶπε : « Πές μου, Δέσποτα Σιλβέριε Πάπα, τί σοῦ ἔχουμε κάμει ἡμεῖς καὶ οἱ Ρωμαῖοι καὶ θέλεις νὰ μᾶς παραδώσεις στὰ χέρια τῶν Γότθων ; ». Καὶ πρὶν ἀκόμα τελειώσει αὐτὰ τὰ λόγια, μπῆκε μέσα ὁ Ἰωάννης, ὁ τοπικὸς ὑποδιάκονος τοῦ πρώτου διαμερίσματος, τοῦ τράβηξε τὸ κολάρο ἀπὸ τὸ λαμῶ του καὶ τὸν ὀδήγησε σὲ μιὰ αἴθουσα· ἐκεῖ τοῦ ἔβγαλε τὸ διακριτικὸ ἔνδυμα, τοῦ φόρεσε τὸ ράσο τοῦ μοναχοῦ καὶ τὸν ἔδωξε μακριά. Τότε ὁ Ἐύστος [. . .] βγῆκε ἀπὸ τὴν αἴθουσα καὶ ἀνήγγειλε στὸν κλῆρο ὅτι « Ὁ Κύριος ἡμῶν ὁ Πάπας καθαιρέθηκε καὶ ἔγινε μοναχός ». Ὅστερα τὸν ἀνέλαβε ὁ Βιγίλιος, ὑπὸ τὴν προσωπικὴ του προστασία σὰν νὰ λέμε, καὶ τὸν ἐξόρισε στὸν Πόντο καὶ τὸν συντηροῦσε μὲ τὸ ψωμὶ τῆς θλίψης καὶ τὸ νερὸ τῆς ἀνάγκης. Κι αὐτὸς ἀδυνάτισε καὶ πέθανε κι ἔγινε μάρτυρας τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἀνατριχιαστικὴ αὐτὴ ἱστορία ἐξηγεῖ τὴ φρίκη μὲ τὴν ὁποία ἀναφέρεται στὸ θέμα ὁ Προκόπιος στὶς σελίδες 32 καὶ 34.

Ἡ Ἀπόκρυφὴ ἱστορία ἔχει μεταφραστεῖ σὲ σύγχρονες γλωσσες ἀπὸ ἀρκετοὺς ἐπώνυμους καὶ κάποτε ἀνώνυμους μεταφραστὲς καὶ μὲ τὸν δηλωμένο σκοπὸ νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὸν σκαμπρόζικο τόνο μερικῶν ἐδαφίων. Οἱ μόνες σοβαρὲς προσπάθειες νὰ ἀποδοθεῖ τὸ ἔργο μὲ ἀκαδημαϊκὸ τρόπο στὰ πρόσφατα χρόνια εἶναι τῆς Ἀθηναϊκῆς Ἐταιρείας, Ἀθήνα 1896 (ἀνώνυμον) καὶ τοῦ Domenico Comparetti, πὸν συμπεριλαμβάνεται στὴ μεταθανάτια ἔκδοσις τοῦ ἔργου του.

Σημαντικὲς ἐκδόσεις εἶναι οἱ ἀκόλουθες :

1623. *Alemannus*, Procopii Caesariensis, v. I, Arcana Historia, qui est liber nonus Historiarum (Editio princeps).
1838. *Dindorf*, στὸ Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae.
1899. *Kraseninnikov*, Procopii Caesariensis Anecdota quae dicuntur.
1906. *Haury*, Procopii Caesariensis Opera Omnia, Vol. III.
1928. *Comparetti*, Le Inedite, Libro Nono delle Istorie, di Procopio di Caesarea ; edizione postuma da *Domenico Bassi*.

Ἡ λατινικὴ μετάφραση τοῦ *Alemannus*, πὸν παρουσιάστηκε στὴν (ἐλαφρὰ λογοκριμένη) ἔκδοσι τοῦ 1623, ἐπαναλήφθη μετὰ μικρὰς ἀλλαγὰς ἀπὸ τὸν *Dindorf*. Ἡ ἔκδοσι τοῦ *Comparetti* περιλαμβάνει, ὅπως σημειώθηκε, μιὰ ἰταλικὴ μετάφραση.

H.B. DEWING

ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ

ἢ

ΑΠΟΚΡΥΦΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

α'. Όλα όσα συνέβησαν ως τις μέρες μας στο γένος τῶν Ρωμαίων κατὰ τὴ διάρκεια τῶν πολέμων τὰ ἔχω διηγηθεῖ συνδέοντάς τα πάντα, ὅσο μοῦ ἦταν δυνατό, μὲ τὸ χρόνο καὶ τὸν τόπο στὸν ὁποῖο διαδραματίστηκαν ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ὅμως δὲν θὰ συνθέσω τὴν ἔξιστόρηση μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Ἐδῶ θὰ καταγραφοῦν μὲ κάθε λεπτομέρεια ὅλα ὅσα ἔτυχε νὰ συμβοῦν σὲ κάθε σημεῖο τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐπικράτειας. Ὁ λόγος εἶναι ὅτι ἦταν ἀδύνατο νὰ καταγραφοῦν οἱ πράξεις μὲ τὸν πρέποντα τρόπο ὅσο οἱ αὐτουργοὶ τους ἦταν ἀκόμα στὴ ζωὴ, γιατί, ἂν μὲ ἀνακάλυπταν, δὲν θὰ μπορούσα νὰ γλιτώσω ἀπὸ τὸν πιὸ οἰκτρὸ θάνατο καὶ δὲν μπορούσα νὰ εἶμαι σίγουρος οὔτε κὰν γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν πιὸ στενῶν μου συγγενῶν. Ἀλλὰ καὶ σὲ πολλὲς περιπτώσεις ἀναγκάστηκα νὰ ἀποκρύψω τὶς αἰτίες τῶν γεγονότων πού ἔχω ἀναφέρει στὰ προηγούμενα βιβλία μου.¹ Θὰ χρειαστεῖ λοιπὸν, στὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς ἱστορίας μου, νὰ ἀποκαλύψω ὄχι μόνο ὅσα ἔχω προηγουμένως παρασιωπήσει, ἀλλὰ καὶ τὶς αἰτίες τῶν γεγονότων πού ἤδη ἀνέφερα.

Ἐποῦ, καθὼς τώρα πρόκειται νὰ ἀποδυθῶ σ' ἕναν δια-

1. Ἐφτά βιβλία τῶν Ἱστοριῶν τοῦ Προκοπίου ἔχουν δημοσιευθεῖ πρὶν ἀπὸ αὐτό. Βλ. Εἰσαγωγή, σελ. 10.

φορετικό άγώνα, δύσκολο και φοβερά άνισο, καθώς έχει να κάμει με τὰ έργα και τις ήμέρες του Ίουστινιανού και τῆς Θεοδώρας, αίσθάνομαι να τρέμω από τὸ φόβο μου και να κάνω όσο μπορῶ πιὸ πίσω, όσο ἀναλογίζομαι ἕνα πράγμα: ὅτι τώρα πιὰ πρόκειται να γράψω τέτοια συμβάντα πού οὔτε πιστευτὰ θὰ φανοῦν οὔτε φυσικὰ στις ἐπόμενες γενιές· ἐπειδὴ, μάλιστα, όταν μᾶς μιᾶνε για κάτι πού συνέθη πρὶν ἀπὸ πολὺν καιρὸ, τ' ἀκοῦμε λίγο σὰν παραμῦθι, φοβᾶμαι μήπως με περάσουν για μυθοπλάστη και με κατατάξουν στους τραγικούς ποιητές. Δὲν πρόκειται ὅμως να δειλιάσω μπροστὰ στὸ βαρὺ αὐτὸ ἔργο ἐπειδὴ ὑπάρχει κάτι πού μου δίνει θάρρος: ἀπὸ τὴν καταγγελία μου δὲν λείπουν οἱ μάρτυρες. Οἱ σύγχρονοί μου, πού εἶναι ἀπολύτως ἐνήμεροι για τὰ γεγονότα, θὰ μεταβιβάσουν με ἀδιαμφισβήτητο τρόπο στις ἐπόμενες γενιές τὴν πεποίθηση ὅτι τὰ γεγονότα ἔχουν ἀποδοθεῖ πιστὰ.

Ἐπῆρχε ὅμως και κάτι ἄλλο πού συχνὰ ἀναχαίτιζε για πολὺ μεγάλο διάστημα τὴ σφοδρὴ ἐπιθυμία μου να ἀναλάβω τὴν ἐξιστόρηση αὐτῆ. Ἐκάνα δηλαδή τὴ σκέψη ὅτι αὐτὴ ἀκριβῶς ἢ ἐξιστόρηση δὲν συνέφερε τις μέλλουσες γενεές, ἐπειδὴ συμφέρει πολὺ περισσότερο να μένουν ἄγνωστα στὰ κατοπινα ἅ χρόνια τὰ πιὸ ποταπὰ ἔργα παρὰ να τὰ μαθαίνουν οἱ τύρανοι και να τὰ μιμοῦνται. Κι αὐτὸ ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς κρατοῦντες, ἐξαιτίας τῆς ἀπειρίας τους, βρίσκουν πάντα εὐκολότερο να μιμοῦνται τὰ κακὰ τῶν προκατόχων τους και συνεχῶς στρέφονται πιὸ εὐκολα και πιὸ ἄκοπα στὰ λάθη τῶν παλαιότερων. Ὑστερα ὅμως με παρακίνησε στὴν ἐξιστόρηση τῶν ἔργων αὐτῶν ἢ ἐξῆς σκέψη: ὅτι σίγουρα ἐκεῖνοι πού θὰ κυβερνήσουν στὸ μέλλον θὰ καταλάβουν πολὺ καθαρά ὅτι δὲν εἶναι καθόλου ἀπίθανο να πληρῶσουν ἀκριβὰ για τὰ λάθη τους, ὅπως ἀκριβῶς και οἱ ἄνθρωποι τῆς ἱστορίας αὐτῆς. Θὰ καταλάβουν ἐπίσης ὅτι οἱ πράξεις και ὁ χαρακτήρας τους θὰ μείνουν ἀποτυπωμένα στὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα και ἴσως, γι' αὐτὸ τὸ λόγο, θὰ διαστάσουν κάπως περισσότερο να παρανομήσουν. Πράγματι, ποιὸς ἀπὸ τοὺς μεταγενέστερους θὰ γνώριζε τὴν ἀκόλαστη

ζωή τῆς Σειμίραμης ἢ τὴν παραφροσύνη τοῦ Σαρδανάπαλου καὶ τοῦ Νέρωνα, ἂν δὲν εἶχαν διασώσει τὴν ἀνάμνησίν τοις οἱ συγγραφεῖς ἐκείνου τοῦ καιροῦ; Ἄλλωστε κι αὐτοὶ πού, ἂν τὸ φέρει ἢ τύχη, θὰ πάθουν τὰ ἴδια ἀπὸ τοὺς τυράννους, κάποιο κέρδος θὰ ἔχουν. Ὅσοι πέφτουν σὲ θάσανα παρηγοριοῦνται συνήθως ὅταν ξέρουν πὼς τὸ κακὸ δὲν χτύπησε μόνο αὐτούς. Γι' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς λόγους ἔρχομαι πρῶτα νὰ ἐξιστορήσω τίς θδελυρὲς πράξεις τοῦ Βελισαρίου· ὕστερα θ' ἀποκαλύψω καὶ ὅσα θδελυρὰ διέπραξαν ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα.

ΒΕΛΙΣΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΩΝΙΝΑ

Ὁ Βελισάριος εἶχε παντρευτεῖ μιὰ γυναίκα πού τήν ἔχω ἀναφέρει σὰ προηγούμενα βιβλία· ὁ παππούς κι ὁ πατέρας της ἦταν ἠνίχοι, πού εἶχαν δώσει δείγματα τῆς δεξιοτεχνίας τους τόσο στό Βυζάντιο ὅσο καί στή Θεσσαλονίκη, κι ἡ μάνα της ἦταν κάποια πόρνη ἀπ' αὐτές πού ἀπασχολοῦνται στό θέατρο¹· ἡ γυναίκα αὐτή εἶχε ζήσει σὰ πρῶτα της νιάτα πολὺ ἀκόλαστη ζωὴ καί εἶχε διαμορφώσει ἕναν ἐκρηκτικὸ χαρακτήρα· συναναστρεφόμενη πολὺ στενὰ τοὺς μάγους πού περιστοίχιζαν τοὺς γονεῖς της, ἔμαθε ὅσα τῆς χρειάζονταν ἀπὸ τὰ μυστικὰ τῆς τέχνης τους κι ὕστερα ἔγινε νόμιμη σύζυγος τοῦ Βελισαρίου, ἀφοῦ εἶχε ἤδη γίνει μητέρα πολλῶν παιδιῶν. Ἀμέσως λοιπὸν θεώρησε καλὸ ν' ἀρχίσει τίς ἀπιστίες, ἀλλὰ εἶχε τὸ νοῦ της νὰ συγκαλύπτει τίς πράξεις της ὄχι ἐπειδὴ ντρεπόταν γιὰ τὰ καμώματά της οὔτε ἐπειδὴ εἶχε κανένα φόβο ἀπὸ τὸ σύζυγό της (γιατὶ ποτὲ δὲν ἔνιωσε ντροπὴ γιὰ ὅποιαδήποτε πράξη της, κι ὅσο γιὰ τὸν ἄντρα της, τὸν εἶχε κάμει τοῦ χεριοῦ της μὲ τίς μαγγανεῖες της),

1. Στὸ πρωτότυπο «... μητρὸς δέ τινος τῶν ἐν θυμέλῃ πεπορευμένων». Στὴν ἐποχὴ τοῦ Προκοπίου «ἐν θυμέλῃ» σήμαινε «στὴν ὀρχήστρα». Αὐτοὶ πού παρουσιάζονταν ἐκεῖ ἦταν κατώτερης κλάσης ἀπὸ τοὺς καλλιτέχνες τῆς σκηνῆς (χορευτές, ζογκλέρ, ἀκροβάτες κ.ἄ.).

ἀλλὰ ἐπειδὴ φοβόταν τὴν τιμωρία πού μποροῦσε νὰ τῆς ἐπιβάλλει ἢ αὐτοκράτειρα. Γιατὶ ἡ Θεοδώρα ἦταν ἐξαγριωμένη μαζί της καὶ τῆς εἶχε τρίξει τὰ δόντια. Ὅταν ὁμως κι αὐτὴ τὴν ἔφερε στὰ νερά της προσφέροντάς της ὑπηρεσίες σὲ κρίσιμες στιγμές, πρῶτα κακομεταχειρίστηκε τὸν Σιλδέριο μὲ τὸν τρόπο πού θὰ περιγράψω στὴ συνέχεια¹ τῆς ἀφήγησης, ὕστερα ὀδήγησε στὴν καταστροφή τὸν Ἰωάννη τὸν Καππαδόκη, ὅπως ἀνέφερα στὰ προηγούμενα βιβλία², καὶ τότε βέβαια θεώρησε πῶς μπορεῖ ἀδίστακτα νὰ κάνει τὰ πάντα πιὸ ἄφοβα καὶ χωρὶς πιά νὰ κρύβεται.

Στὸ σπῆτι τοῦ Βελισαρίου ὑπηρετοῦσε κάποιος νεαρὸς ἀπὸ τὴ Θράκη, Θεοδόσιος τὸ ὄνομα, πού οἱ πρόγονοί του ἀνηκαν στὴν αἵρεση τῶν λεγόμενων Εὐνομιανῶν.³ Ὅταν λοιπὸν ὁ Βελισάριος ἐπρόκειτο νὰ φύγει γιὰ τὴ Λιβύη, ἔλουσε τὸν νεαρὸ στὸ ἱερὸ λουτρό καί, σηκώνοντάς τον ἀπὸ ἐκεῖ μὲ τὰ ἴδια του τὰ χέρια τὸν ὀνόμασε θετὸ γιὸ δικό του καὶ τῆς γυναίκας του, κατὰ τὸ χριστιανικὸ ἔθιμο τῆς υἱοθεσίας, κι ἀπὸ τότε ἡ Ἀντωνίνα ἀγαποῦσε τὸν Θεοδόσιο, ὅπως ἦταν φυσικὸ ἀφοῦ εἶχε γίνει γιὸς της μὲ τὸν ἱερὸ λόγο, καὶ τὸν φρόντιζε πῶς καὶ πῶς καὶ τὸν εἶχε συνεχῶς κοντά της. Πολὺ γρήγορα, στὸ διάστημα τοῦ ἴδιου αὐτοῦ ταξιδιοῦ, τὸν ἐρωτεύτηκε παράφορα καί, κυριευμένη ἀπὸ ἀχόρταγο πάθος, ἔβαλε κατὰ μέρος κάθε σεβασμὸ καὶ κάθε ντροπὴ καὶ γιὰ τὰ θεῖα καὶ γιὰ τὰ ἀνθρώπινα καὶ πλάγιασε μαζί του, κρυφὰ στὴν ἀρχή, ἀλλὰ στὸ τέλος τὸ ἔκανε ἀκόμα καὶ μπροστὰ στοὺς δούλους καὶ στίς δούλες. Καθὼς ὁ πόθος αὐτὸς τὴν εἶχε πιά κατακυριέψει καὶ προφανῶς ἦταν παράφορα ἐρωτευμένη, δὲν ἔβλεπε πλέον κανένα ἐμπόδιο στὴν πράξη αὐτῆ. Κάποτε λοιπὸν στὴν Καρχηδόνα ὁ Βελισάριος τοὺς ἔπιασε ἐπ’

1. Πουθενὰ στὴ συνέχεια δὲν ἀναφέρεται τίποτε σχετικὸ. Γιὰ τὴν ταπεινώση καὶ τὴν καθάρηση τοῦ Πάπα Σιλβερίου, βλ. Εἰσαγωγή, σ. 22.

2. Βιβλίον Ι. xxv. 13 κ.έ.

3. Ὁ Εὐνόμιος, Ἐπίσκοπος Κυζίκου, κήρυσσε αἰρετικὰς ἀπόψεις σχετικὰ μὲ τὸ ἀδιαίρετο τῆς Ἁγίας Τριάδας.

αυτοφώρω, αλλά άφησε τή γυναίκα του νά τόν ξεγελάσει, μέ τή θέλησή του βέβαια. Ένω αυτός είχε γίνει έξαλλος πού τούς έπιασε μαζί σ' ένα υπόγειο δωμάτιο, αυτή, χωρίς ούτε νά τά χάσει ούτε νά ντραπεί για τήν πράξη της, «ήρθα έδω», είπε, «για νά κρύψω, μαζί μέ τόν νεαρό, τά πιό πολύτιμα λάφυρα ώστε νά μήν τά πάρει είδηση ό αυτοκράτορας». Τά είπε βέβαια αυτά για νά δικαιολογηθεί, εκείνος όμως φάνηκε ίκανοποιημένος και δέν έδωσε συνέχεια, κι άς έβλεπε λυμένη τή ζώνη πού συγκρατούσε τό παντελόني πάνω στά άπόκρυφα μέρη τού Θεοδοσίου. Τόσος ήταν ό έρωτάς του για τή γυναίκα του, ώστε άναγκαστικά δέν ήθελε νά πιστέψει αυτό πού έβλεπε μέ τά ίδια του τά μάτια.

Κι ένω ή άκολασία προχωρούσε σέ δλο και πιό άνομολόγητες πράξεις, όλοι οι άλλοι σώπαιναν βλέποντας αυτά πού γίνονταν, αλλά κάποια σκλάβο άνόματι Μακεδονία πήγε και βρήκε τόν Βελισάριο μετά τήν άλωση τής Σικελίας και, άφοϋ τόν έβαλε νά όρκιστεί μέ τούς πιό φριχτούς όρκους ότι δέν θά τήν προδώσει ποτέ στην κυρία της, τού είπε δλη τήν ιστορία, παρουσιάζοντας για μάρτυρες δύο νεαρούς δούλους πού δουλειά τους ήταν νά φροντίζουν τόν κοιτώνα. Μόλις έμαθε αυτά τά πράγματα ό Βελισάριος, έδωσε διαταγή σ' έναν άκόλουθό του νά σκοτώσει τόν Θεοδόσιο. Ό Θεοδόσιος όμως τό πληροφορήθηκε έγκαίρως κι έφυγε για τήν Έφεσο. Γιατί οι περισσότεροι από τούς άκολούθους τού Βελισαρίου, κινήμενοι από τήν άστάθεια τών διαθέσεων του, φρόντιζαν μάλλον νά είναι άρεστοί στη σύζυγο παρά νά δείχνουν άφοσίωση στό σύζυγο· αυτοί άκριθώς πρόδωσαν και τή διαταγή πού τούς είχε δώσει τότε ό Βελισάριος σχετικά μέ τόν Θεοδόσιο. Ό Κωνσταντίνος¹ έξάλλου, βλέποντας τήν όδύνη στην όποία είχε πέσει ό Βελισάριος εξαιτίας όσων συνέβησαν, έπασχε μαζί του και μάλιστα πρόσθεσε και τούτο, ότι «άν ήμουν στη θέση σου, θά είχα σκοτώσει τή γυναίκα μάλλον άντι

1. Στρατηγός στό στρατό τού Βελισαρίου.

για τὸν νεαρό». Τὰ λόγια του αὐτὰ τὰ ἔμαθε ἡ Ἄντωνίνα κι ἦταν ὀργισμένη μαζί του κρυφά, περιμένοντας τὴν εὐκαιρία νὰ ἐκδηλώσει τὸ μίσος τῆς γιατί ἦταν παμπόνηρη σὰν σκορπιός κι ἔκρυβε στὸ σκοτάδι τὴν ὀργή τῆς. Λίγο ἀργότερα λοιπὸν, μὲ μαγγανεῖες ἢ μὲ χάρδια, πείθει τὸν ἄντρα τῆς πὼς ἦταν ψεύτικη ἢ κατηγορία τῆς γυναίκας ἐκείνης κι αὐτὸς ἔστειλε παρευθὺς νὰ καλέσουν πίσω τὸν Θεοδόσιο καὶ δέχτηκε νὰ παραδώσει στὴ γυναίκα του τὴ Μακεδονία καὶ τὰ παιδιὰ τῆς. Τότε αὐτὴ, καθὼς λένε, τοὺς ἔκοψε πρῶτα ὀλωνῶν τὴ γλῶσσα κι ὕστερα τοὺς ἔκαμε μικρὰ μικρὰ κομματάκια, ἔβαλε τὰ κομμάτια μέσα σὲ σάκους καί, χωρὶς κανένα δισταγμὸ, τοὺς ἔριξε στὴ θάλασσα· σ' αὐτὴ τὴν ἀνόσια πράξη τὴ βοήθησε κάποιος ὑπηρέτης, Εὐγένιος τὸ ὄνομα, αὐτὸς ἀκριβῶς πού εἶχε συνεργήσει στὸ μιὰρὸ ἔργο ἐναντίον τοῦ Σιλθερίου. Καί, πρὶν περάσει πολὺς καιρὸς, ὁ Βελισάριος πείστηκε ἀπὸ τὴ γυναίκα του νὰ σκοτώσει ἀκόμα καὶ τὸν Κωνσταντίνο. Τότε ἀκριβῶς συνέπεσε νὰ συμβοῦν τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Πραισιδίνο καὶ τὰ σπαθάκια πού ἔχω ἐξιστορήσει στὰ προηγούμενα βιβλία.¹ Μολονότι δηλαδὴ ὁ Κωνσταντίνος ἐπρόκειτο νὰ παραιτηθεῖ, ἡ Ἄντωνίνα δὲν ἔδρισκε ἡσυχία πρὶν τοῦ ξεπληρώσει τὰ λόγια πού ἀνέφερα λίγο πρὶν. Αὐτὸς ἦταν ὁ λόγος πού ὁ αὐτοκράτορας κι ὅλοι οἱ ἐπιφανεῖς Ρωμαῖοι μισοῦσαν θανάσιμα τὸν Βελισάριο.

Ἐκεῖ λοιπὸν κατέληξε αὐτὴ ἡ φάση τῆς ἱστορίας. Ὁ Θεοδόσιος ὅμως δήλωσε ὅτι δὲν μπορούσε νὰ πάει στὴν Ἰταλία, ὅπου, ὅπως εἶδαμε, ἔμεναν τότε ὁ Βελισάριος κι ἡ Ἄντωνίνα, ἀν δὲν ἔβγαινε ἀπὸ τὴ μέση ὁ Φώτιος.² Πράγματι, ὁ Φώτιος εἶχε ἐκ φύσεως τὸ ἰδίωμα νὰ πειράζεται ἀν κάποιος ἀποκτοῦσε μεγαλύτερη ἐπιρροή ἀπ' αὐτὸν πάνω σὲ ὅποιο-δήποτε πρόσωπο· στὴν περίπτωση ὅμως τοῦ Θεοδοσίου καὶ τῶν φίλων του, μ' ὄλο του τὸ δίκιο χολοσκοῦσε πού αὐτὸν δὲν τὸν λογάριαζαν καθόλου, κι ἄς ἦταν γιὸς τῆς Ἄντωνίνας,

1. Βιβλίον VI.

2. Γιὸς τῆς Ἄντωνίνας ἀπὸ ἄλλον ἄνδρα.

ἐνώ ὁ ἄλλος καὶ δύναμη εἶχε μεγάλη καὶ πλούτη πολλά. Ὡς ἑκατὸ κεντηγάρια¹ λένε πῶς εἶχε καταχραστεῖ ἀπὸ τὰ δυὸ παλάτια, τῆς Καρχηδόνος καὶ τῆς Ραβέννας, ἀφοῦ μάλιστα εἶχε τὴν εὐχέρεια νὰ διαχειρίζεται μόνος του τὰ χρήματά τους ὅπως ἤθελε. Ἡ Ἀντωνίνα ἐξάλλου, ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἔμαθε τὴν ἀπόφαση τοῦ Θεοδοσίου, δὲν σταμάτησε νὰ στήνει παγίδες στὸ γιό της καὶ νὰ καταστρώνει δολοφονικὰ σχέδια ἐναντίον του, ὥσπου τὰ κατάφερε νὰ φύγει ὁ Φώτιος ἀπὸ κεῖ καὶ νὰ τραβήξει γιὰ τὸ Βυζάντιο μὴν μπορώντας νὰ ὑποφέρει ἄλλο τίς μηχανορραφίες της, κι ὁ Θεοδόσιος νὰ ἔρθει κοντά της στὴν Ἰταλία. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπόλαυσε ἐκεῖ τὴν εὐχάριστη συντροφιά τοῦ ἑραστῆ της καὶ μαζί τὴν ἀπλοϊκότητα τοῦ συζύγου της, ἦρθε ἀργότερα καὶ μὲ τοὺς δυὸ τους στὸ Βυζάντιο. Τότε ἀκριβῶς ὁ Θεοδόσιος ἄρχισε νὰ κυριεύεται ἀπὸ φόβους ἐπειδὴ συνειδητοποίησε τὴν ἐνοχὴ του κι ὁ νοῦς του δὲν ἔδρισκε ἡσυχία. Καταλάβαινε πῶς δὲν ὑπῆρχε καμιὰ ἐλπίδα νὰ μὴν τὸν ἀνακαλύψουν, ἀφοῦ ἔβλεπε ὅτι ἡ γυναίκα δὲν μπορούσε πιά νὰ κρύψει τὸ πάθος της οὔτε τὸ ἄφηνε νὰ ξεσπάει μυστικά, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐνοιαζε καθόλου ὄχι μόνον νὰ εἶναι, ἀλλὰ καὶ νὰ ὀνομάζεται μοιχαλίδα. Γι' αὐτὸ λοιπὸν πῆγε πάλι στὴν Ἐφεσο καί, ἀφοῦ ἔκοψε κατὰ τὴ συνήθεια τὰ μαλλιά του, κατατάχτηκε στοὺς μοναχοὺς, ὅπως τοὺς ὀνομάζουν. Τότε ὅμως ἐκείνη τρελάθηκε ὀλωσδιόλου: ἔλλαξε τὰ φορέματά της καὶ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς της καὶ δάλθηκε νὰ πενθεῖ περιφερόταν στὸ σπίτι θρηνώντας ἀσταμάτητα καὶ μοιρολογοῦσε μὲ λυγμοὺς ἀκόμα καὶ μπροστὰ στὸν ἄντρα της: τί θησαυρὸς τῆς εἶχε φύγει, τί πιστὸς πού τῆς ἦταν, τί χαριτωμένος, τί δραστήριος, πόσο τὴν ἀγαποῦσε. Στὸ τέλος ἔβαλε καὶ τὸν ἄντρα της νὰ συμμετέχει σ' αὐ-

1. Νομισματικὴ μονάδα (λατ. *centenarium*) πού χρησιμοποιεῖται ὅταν πρόκειται γιὰ μεγάλα χρηματικὰ ποσά. Κατὰ τὸν G.A. Williamson, τὸ κεντηγάριο ἦταν μιὰ ποσότητα χρυσοῦ πού ζύγιζε 100 λίμπρες ἀπὸ 12 οὐγγιές ἢ καθεμιὰ, καὶ σήμερα θὰ ἀντιστοιχοῦσε σὲ 15.000 λίρες Ἀγγλίας.

τὰ τὰ μοιρολόγια. Ἐκλαιγε τὸ λοιπὸν ὁ ταλαίπωρος καὶ φώναζε τὸ ὄνομα τοῦ πολυπόθητου Θεοδοσίου. Κι ὕστερα πῆγε στὸν αὐτοκράτορα καὶ ἔπεισε μὲ ἱκεσίες κι αὐτὸν καὶ τὴν αὐτοκράτειρα νὰ καλέσουν πίσω τὸν Θεοδόσιο γιατί, καθὼς ἔλεγε, «εἶναι καὶ θὰ εἶναι» ἀπαραίτητος στὸ σπίτι του. Ἄλλὰ ὁ Θεοδόσιος δὲν δέχτηκε μὲ κανέναν τρόπο νὰ φύγει ἀπὸ τὸ μοναστήρι, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἦταν ἀποφασισμένος νὰ ἀφιερῶθαι ὅσο μποροῦσε πιὸ σταθερὰ στὸν μοναστικὸ βίον. Οἱ ἰσχυρισμοὶ ὅμως αὐτοὶ ἦταν πέρα γιὰ πέρα φευτικοὶ γιὰ νὰ μπορέσει ὁ Θεοδόσιος, ἀμέσως μὲν θὰ ἔφευγε ὁ Βελισάριος ἀπὸ τὸ Βυζάντιο, νὰ πάει κρυφὰ νὰ βρεῖ τὴν Ἀντωνίνα. Κι αὐτὸ ἀκριβῶς ἔγινε.

β. Σὲ λίγο ὁ Βελισάριος ἔφευγε μαζί μὲ τὸν Φώτιο γιὰ νὰ πολεμήσει ἐναντίον τοῦ Χοσρόη κι ἡ Ἀντωνίνα ἔμεινε στὸ Βυζάντιο, πράγμα πὸ δὲν ἦταν ἄλλοτε μέσα στὶς συνήθειές της. Πράγματι, φρόντιζε πάντα νὰ τὸν συνοδεύει σ' ὅλα του τὰ ταξίδια γιὰ νὰ μὴν μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος, μένοντας μόνος, νὰ ἔρθει στὰ συγκαλά του καί, περιφρονώντας τὶς μαγγανείες της, νὰ σκεφτεῖ ὅπως ἔπρεπε γι' αὐτήν. Γιὰ νὰ μπορεῖ μάλιστα νὰ μπαινοβγαίνει ἐλεύθερα στὸ σπίτι ὁ Θεοδόσιος, ἡ Ἀντωνίνα ἔκανε τὸ πᾶν γιὰ νὰ θγάλει ἀπὸ τὴ μέση τὸν Φώτιο. Πεῖθει λοιπὸν μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Βελισαρίου νὰ τὸν πειράζουν καὶ νὰ τὸν προπηλακίζουν ἀσταμάτητα χωρὶς νὰ χάνουν εὐκαιρία· κι ἡ ἴδια, στέλνοντας γράμματα σχεδὸν κάθε μέρα, συκοφαντοῦσε ἀδιάκοπα τὸ γιό της καὶ κινοῦσε γῆν καὶ οὐρανὸν ἐναντίον του. Ἀναγκασμένος ἀπ' αὐτὰ ὁ νέος, ἀποφάσισε νὰ κατηγορήσει κι αὐτὸς κρυφὰ τὴ μητέρα του καί, ὅταν ἔφτασε κάποιος ἀπὸ τὸ Βυζάντιο μὲ τὴν εἶδηση ὅτι ὁ Θεοδόσιος ἔμεινε μυστικὰ μαζί μὲ τὴν Ἀντωνίνα, τὸν ὀδήγησε παρευθὺς στὸν Βελισάριο προστάζοντάς τον νὰ πεῖ ὅλη τὴν ἱστορία. Μόλις ἄκουσε τὰ νέα ὁ Βελισάριος, ἔγινε ἔξω φρενῶν καί, πέφτοντας στὰ πόδια τοῦ Φωτίου, τὸν ἰκέτευε νὰ πάρει ἐκδίκηση γιὰ τὰ ἀνόσια ἔργα

πού ξεκάναν εις θάρος του εκείνοι πού λιγότερο ἀπ' ὅλους ἔπρεπε νά τά κάνουν, λέγοντας «γιέ μου γλυκύτατε, τὸν πατέρα σου, ὅποιος καὶ νά 'ταν, δὲν τὸν γνωρίζεις καθόλου γιατί τέλειωσε τῆ ζωὴ του ἀφήνοντάς σε μωρὸ τῆς ἀγκαλιᾶς, καὶ μάλιστα οὔτε ὠφελήθηκες καθόλου ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ του· γιατί δὲν στάθηκε καὶ τόσο τυχερὸς στὰ περιουσιακὰ ζητήματα. Ἐγὼ σὲ ἀνάθρεψα, κι ἄς εἶμαι πατριός σου, κι ἔχεις φτάσει πιά σὲ τέτοια ἡλικία ὥστε εἶναι δικό σου καθήκον νά μὲ ὑπερασπίσεις μ' ὅλες σου τίς δυνάμεις ἀπὸ τὸ ἄδικο· καὶ στὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπάτου ἔχεις φτάσει καὶ μεγάλα πλούτη ἔχεις στήν κατοχὴ σου, ὥστε ἐγὼ θέβαια δίκαια μπορῶ νά ἀναγορευθῶ καὶ νά εἶμαι πατέρας γιὰ σένα, παλικάρι μου, καὶ μητέρα καὶ ὄλο σου τὸ συγγενολόι. Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι, ὅπως ξέρεις, σταθμίζουν τῆ μεταξύ τους στοργὴ ὄχι μὲ τῆ συγγένεια τοῦ αἵματος, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔργα. Εἶναι λοιπὸν ἡ στιγμή νά μὴν ἀδιαφορήσεις γιὰ μένα (πού ὄχι μόνο ἔχει ρημάξει τὸ σπιτικό μου ἀλλὰ καὶ ἔχω στερηθεῖ τόσο μεγάλα χρηματικά ποσά) καὶ γιὰ τῆ μητέρα σου πού στεφανώνεται μὲ αἰσχος τόσο μεγάλο ἐνώπιον ὄλων τῶν ἀνθρώπων. Καὶ λάβε ὑπόψη σου ὅτι τὰ ἁμαρτήματα τῶν γυναικῶν δὲν ἀτιμάζουν μόνο τοὺς συζύγους τους, ἀλλὰ προσβάλλουν ἀκόμα περισσότερο τοὺς γιούς τους, οἱ ὁποῖοι κατὰ κανόνα συμβαίνει νά κουβαλᾶνε καὶ ἓνα εἶδος φήμης ὅτι τάχα ἐκ φύσεως μοιάζουν στὸ χαρακτήρα μὲ τῆ μητέρα τους. Γιὰ μένα τοῦτο μόνο νά σκέφτεσαι, ὅτι ἐγὼ τῆ γυναίκα μου τὴν ἀγαπῶ πολὺ καὶ, ἂν βρεθεῖ τρόπος νά πάρω ἐκδίκηση ἐναντίον ἐκείνου πού μου ρήμαξε τὸ σπίτι, κανένα κακὸ δὲν θὰ τῆς κάμω, ὅσο ὁμως ζεῖ ὁ Θεοδόσιος δὲν θὰ μποροῦσα νά τὴν ἀπαλλάξω ἀπὸ τὴν κατηγορία».

Ἀκούγοντας αὐτὰ ὁ Φῶτιος, ἀπάντησε ὅτι συμφωνεῖ νά βοηθήσει σὲ ὅλα, ἀλλὰ ὅτι φοβᾶται μήπως αὐτὸ τοῦ βγεῖ σὲ κακὸ, ἐπειδὴ δὲν τοῦ ἐνέπνεαν μεγάλη ἐμπιστοσύνη οἱ εὐμετάβλητες διαθέσεις τοῦ Βελισαρίου στὰ θέματα πού ἀφοροῦσαν τῆ γυναίκα του· ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλα πολλὰ, τὸν ἔβαζε σὲ σκέψεις καὶ τὸ πάθημα τῆς Μακεδονίας. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ὁρ-

κίστηκαν κι οί δυό τους ανταλλάσσοντας ὄσους ὄρκους ἔχουν οί Χριστιανοί, καί μάλιστα αὐτούς πού χαρακτηρίζονται ὡς πιό φριχτοί, ὅτι δέν θά προδώσουν ποτέ ὁ ἕνας τόν ἄλλον, ἀκόμα κι ἂν βρεθοῦν μπροστά στόν ἔσχατο κίνδυνο. Τούς φάνηκε ὡστόσο ὅτι ἦταν ἀσύμφορο νά ἐπιχειρήσουν τὸ ἔργο εὐθύς ἀμέσως καί ὅτι, ὅταν θά ἐρχόταν ἡ Ἄντωνίνα ἀπό τὸ Βυζάντιο κι ὁ Θεοδόσιος θά πήγαινε στήν Ἔφεσο, τότε θά ἦταν ἡ κατάλληλη στιγμή νά πάει ὁ Φῶτιος στήν Ἔφεσο καί νά βάλει στό χέρι χωρίς καμιὰ δυσκολία καί τόν Θεοδόσιο καί τὰ χρήματα. Τότε λοιπόν αὐτοί εἰσέβαλαν μέ ὄλο τὸ στρατό στή χώρα τῶν Περσῶν καί συγχρόνως συνέβησαν στό Βυζάντιο ὅσα ἔχω ἀναφέρει στό προηγούμενο μέρος τῆς ἱστορίας μου γιά τόν Ἰωάννη τόν Καππαδόκη.¹ Στό σημεῖο αὐτό ἔχω ἀπό φόβο παρασιωπήσει τοῦτο μόνο, ὅτι ἡ Ἄντωνίνα δέν εἶχε βέβαια ἐξαπατήσει τόν Ἰωάννη καί τήν κόρη του ἀπροσχεδίαστα, ἀλλ' ἀφοῦ τούς διαβεβαίωσε μέ πλῆθος ὄρκους —καί φαίνεται ὅτι δέν ὑπάρχει τίποτε φοβερότερο γιά τούς Χριστιανούς— ὅτι καμιὰ δολερή σκέψη δέν ἔκανε γι' αὐτούς. Κι ἀφοῦ πέτυχε τὸ σκοπὸ τῆς καί βεβαιώθηκε ἀκόμα περισσότερο γιά τὰ φιλικὰ αἰσθήματα τῆς αὐτοκράτειρας, στέλνει τόν Θεοδόσιο στήν Ἔφεσο κι ἡ ἴδια, χωρίς νά βάζει μέ τὸ νοῦ τῆς κανένα ἐμπόδιο, φεύγει γιά τήν Ἀνατολή. Ὁ Βελισάριος μόλις εἶχε κυριεύσει τὸ φρούριο τῶν Σισσαυράνων ὅταν κάποιος τόν πληροφόρησε ὅτι ἡ γυναίκα του ἦταν καθ' ὁδόν. Τότε αὐτός, ἀδιαφορώντας ἐντελῶς γιά ὅλα τὰ ἄλλα, ὁδήγησε τὸ στρατό του πρὸς τὰ πίσω. Συνέπεσαν βέβαια, ὅπως ἔχω ἀναφέρει προηγουμένως², καί μερικὰ ἄλλα γεγονότα στό στρατόπεδο πού τὸν κινοῦσαν νά ὑποχωρήσει. Ἡ εἶδηση ὅμως αὐτῆ τὸν ὁδήγησε νά τὸ ἀποφασίσει πολὺ γρηγορότερα. Ἄλλά, ὅπως εἶπα καί στήν ἀρχὴ τοῦ βι-

1. Ἡ Ἄντωνίνα, μέ τὰ τεχνάσματά τῆς, εἶχε παρασύρει τόν Ἰωάννη νά ἐκτεθεῖ, μέ συνέπεια νά ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχοντος τῶν Πραιτῶρων καί νά πέσει σὲ δυσμένεια.

2. Βιβλ. II, σιx. 26.

βλίου αὐτοῦ, ἐκείνη τὴν ἐποχὴ μου φάνηκε πολὺ ἐπικίνδuno νὰ ἐκθέσω ὄλες τὶς αἰτίες τῶν γεγονότων. Ἐξαιτίας τῆς πράξης του αὐτῆς ὄλοι οἱ Ῥωμαῖοι κατηγορήσαν τὸν Βελισάριο ὅτι ἔβαλε σὲ ἀνώτερη μοῖρα τὰ οἰκογενειακά του ἀπὸ τὰ πιὸ καίρια ζητήματα τοῦ κράτους. Κυριαρχημένος δηλαδὴ ὀλωσδιόλου ἀπὸ τὸ πάθος του γιὰ τὴ γυναῖκα του, δὲν ἤθελε μὲ κανέναν τρόπο νὰ θρεθεῖ πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Ῥωμαίων, ὥστε νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ γυρίσει στὴ στιγμή γιὰ νὰ τὴν πιάσει καὶ νὰ τὴν τιμωρήσει ἀμέσως μὲ μὴ μάθαινε πὼς εἶχε φτάσει ἀπὸ τὸ Βυζάντιο. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἔδωσε διαταγὴ στὸν Ἀρέθα νὰ περάσει μὲ τὸ στρατό του τὸν Τίγρη ποταμὸ¹ καὶ αὐτοὶ βέβαια γύρισαν στὰ σπίτια τους χωρὶς νὰ ἔχουν κατορθώσει τίποτε ἄξιο λόγου, ἐνῶ αὐτὸς φρόντιζε νὰ μὴν ἀπομακρύνεται οὔτε μιᾶς μέρας δρόμο ἀπὸ τὰ ρωμαϊκὰ σύνορα. Πράγματι, τὸ φρούριο τῶν Σισαυράνων, ἂν πάει κανεὶς περνώντας μέσα ἀπὸ τὴν πόλη Νίσιδη, ἀπέχει ἀπὸ τὰ ρωμαϊκὰ σύνορα παραπάνω ἀπὸ μιᾶς μέρας δρόμο μὲ τὸ βᾶδισμα ἐνὸς ξεφόρτωτου ἀνδρα, ἀλλὰ, ἀπὸ ἕναν ἄλλο δρόμο, εἶναι μόνον ἡμισὴ¹ ἀπόσταση. Πάντως ἂν ἦταν ἐξαρχῆς διατεθειμένος νὰ περάσει τὸν Τίγρη μὲ ὄλο τὸ στρατό, πιστεύω ὅτι θὰ εἶχε λεηλατήσει ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἀσσυρίας καὶ θὰ εἶχε φτάσει ἀκόμα καὶ ὡς τὴν Κτησιφώντα, χωρὶς νὰ συναντήσει τὴν παραμικρὴ ἀντίσταση, καὶ θὰ εἶχε σώσει καὶ ἐπαναφέρει στὴν πατρίδα τόσο τοὺς αἰχμαλώτους ἀπὸ τὴν Ἀντιόχεια² ὅσο καὶ ὄλους τοὺς ἄλλους Ῥωμαίους ποὺ τυχὸν θὰ θρίσκονταν ἐκεῖ. Ἐπιπλέον αὐτὸς κυρίως εἶναι ὑπαίτιος ποὺ ὁ Χοσρόης ἐπέστρεψε στὴν πατρίδα του ἀπὸ τὴν Κολχίδα χωρὶς μεγάλη δυσκολία καὶ θὰ ἐξηγήσω ἀμέσως τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο συνέβη αὐτό.

¹Ὅταν ὁ Χοσρόης, ὁ γιὸς τοῦ Καβάδη, εἰσέβαλε στὴν Κολ-

1. Ἡ ἀπόσταση αὐτὴ ὀρίζεται ἀπὸ τὸν Προκόπιο (Βιβλ. III, i. 17) ὡς 210 στάδια ἢ ἀπόσταση ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὰ Μέγαρα.

2. Αἰχμαλωτίστηκαν δταν ὁ Χοσρόης λεηλάτησε τὴν Ἀντιόχεια τὸ 540 π.Χ.

χίδα καί, ἐκτός ἀπὸ τὰ ἄλλα κατορθώματά του πού ἔχω διηγηθεῖ προηγουμένως¹, κυρίεψε καί τὴν Πέτρα, συνέθη νὰ σκοτωθοῦν πολλοὶ ἀπὸ τὸ στρατὸ τῶν Μήδων εἴτε στὴ μάχη εἴτε καθὼς περνοῦσαν ἀπὸ διάφορες κακοτοπιές, ἐπειδὴ ἡ Λαζική, ὅπως ἤδη ἀνέφερα², εἶναι δύσβατη καὶ γεμάτη γκρεμούς. Ἐτυχε μάλιστα νὰ πέσει καὶ πανούκλα κι ἀπ' αὐτὴν χάθηκε τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ στρατεύματος κι ἀκόμα πέθαναν πολλοὶ ἀπὸ τὴν πείνα. Ἐκεῖνο τὸν καιρὸ ἔφτασαν καὶ κάποιοι ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Περσῶν μὲ τὴν εἶδησι ὅτι ὁ Βελισάριος νίκησε τὸν Ναβέδη σὲ μιὰ μάχη κοντὰ στὴ Νίσιδη, ὕστερα κινήθηκε πρὸς τὰ ἔμπρός, κυρίεψε μὲ πολιορκία τὸ φρούριο τῶν Σισαυράνων, αἰχμαλώτισε τὸν Βλησχάμη καὶ ὀχτακόσιους Πέρσες ἰππεῖς καὶ λογάριαζε νὰ στείλει ἄλλο ρωμαϊκὸ στράτευμα μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἀρέθα, τὸν ἄρχοντα τῶν Σαρακηνῶν, μὲ σκοπὸ νὰ περάσει τὸν Τίγρη καὶ νὰ λεηλατήσῃ ὄλα τὰ μέρη ἐκείνης τῆς χώρας πού δὲν εἶχαν λεηλατηθεῖ προηγουμένως. Συνέπεσε ἐπίσης νὰ ἔχει στείλει ὁ Χοσρόης ἕνα σῶμα στρατοῦ ἀπὸ Οὐννοὺς ἐναντίον τῶν Ἀρμενίων πού ἦταν ὑπήκοοι τῶν Ρωμαίων, μὲ σκοπὸ νὰ ἀπασχολήσῃ μ' αὐτοὺς τοὺς Ρωμαίους, ὥστε νὰ μὴν ἀντιληφθοῦν καθόλου τί συνέβαινε στὴ Λαζική. Γιὰ τοὺς βαρβάρους αὐτοὺς ἄλλοι ἔλεγαν ὅτι, ὅταν ἐμφανίστηκε μπροστά τους ὁ Βαλεριανὸς μὲ τοὺς Ρωμαίους καὶ ἀναγκάστηκαν νὰ δώσουν μάχη, ἀποδείχτηκαν πολὺ κατώτεροι καὶ σκοτώθηκαν οἱ περισσότεροι. Ὅταν τ' ἄκουσαν οἱ Πέρσες, ταλαιπωρημένοι ὅπως ἦταν ἀπὸ τὶς κακουχίες πού εἶχαν ὑποφέρει στὴ Λαζική καὶ μὲ τὸ φόβο ὅτι, ἂν συναντοῦσαν στὸ γυρισμὸ ἐχθρικό στρατό, ἔτσι καθὼς θὰ ἦταν διασκορπισμένοι ἀνάμεσα σὲ γκρεμούς καὶ πυκνοὺς θάμνους, θὰ σκοτώνονταν ὡς τὸν τελευταῖο, κυριευμένοι ἀπὸ τρόμο γιὰ τὰ παιδιὰ καὶ τὶς γυναῖκες καὶ τὴν πατρίδα τους, κακολογοῦσαν —οἱ πιὸ ἐντιμοὶ ἀπὸ αὐτοὺς— τὸν Χοσρόη κατηγορώντας τον ὅτι εἶχε

1. Βιβλ. II, xiv.

2. Βιβλ., II, xxix. 24, 25.

παραβεί και τούς ὄρκους και τὸ πανανθρώπινο δίκαιο εισβάλλοντας σὲ καιρὸ εἰρήνης στὴ χώρα τῶν Ρωμαίων χωρὶς νὰ ἔχει κανένα δικαίωμα και ὅτι ἀδικοῦσε ἓνα κράτος ἀρχαῖο και πολὺ πῖὸ τιμημένο ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν θὰ μπορούσε νὰ ὑπερτερῆσει μὲ πόλεμο· ἦταν μάλιστα ἔτοιμοι νὰ στασιασούν. Καταταραγμένος ἀπ' ὅλα τὰ αὐτὰ ὁ Χοσρόης, βρῆκε τὴν ἐξῆς θεραπεία τοῦ κακοῦ: τοὺς διάβασε ἓνα γράμμα πὸν κατὰ τύχη εἶχε στείλει πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ ἡ αυτοκράτειρα στὸν Ζαβεργάνη. Καὶ νὰ τί ἔλεγε τὸ γράμμα: «Ἐέρεις θέβαια, Ζαβεργάνη, ἀφοῦ πολὺ πρόσφατα ἦρθες σὲ μᾶς μὲ διπλωματικὴ ἀποστολή, πόση ἐκτίμηση τρέφω γιὰ σένα και ὅτι σὲ θεωρῶ ἀφοσιωμένο στὰ δικά μας συμφέροντα. Θὰ ἐνεργοῦσες συνεπῶς σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη πὸν ἔχω σχηματίσει γιὰ σένα ἂν ἐπειθες τὸν Χοσρόη νὰ πολιτεῦται εἰρηγνικά πρὸς τὸ δικὸ μας κράτος. Γιὰ τὴν ὑπηρεσία σου αὐτὴ σοῦ ὑπόσχομαι ὅτι θὰ ἔχεις μεγάλες εὐεργεσίες ἀπὸ τὸν ἄνδρα μου, ὁ ὁποῖος δὲν θὰ ἔκανε τίποτε χωρὶς ν' ἀκούσει τὴ γνώμη μου.» Μετὰ τὴν ἀνάγνωση τοῦ γράμματος, ὁ Χοσρόης ἀρχισε νὰ μέμφεται τοὺς Πέρσες ἀξιωματοῦχοις ρωτῶντας τους ἂν νομίζουν πῶς ὑπάρχει κράτος σ' ἓναν τόπο πὸν διοικεῖται ἀπὸ μιὰ γυναίκα, κι ἔτσι κατόρθωσε νὰ ἀνακόψει τίς στασιαστικὲς τάσεις τῶν ἀνδρῶν. Ὡστόσο, ἀκόμα και μετὰ ἀπ' αὐτὰ, ἔφυγε ἀπὸ κεῖ μὲ μεγάλο φόβο νομίζοντας πῶς οἱ δυνάμεις τοῦ Βελισαρίου θὰ τοῦ ἔκλειναν τὸ δρόμο. Καθὼς ὁμως κανεὶς ἐχθρὸς δὲν ἐμφανίστηκε μπροστά του, ἔφτασε κατευχαριστημένος στὴ χώρα του.

γ'. Ὄταν ἔφτασε ὁ Βελισάριος στὸ ρωμαϊκὸ ἔδαφος, βρῆκε τὴ γυναίκα του πὸν εἶχε φτάσει ἀπὸ τὸ Βυζάντιο. Τὴν κρατοῦσε θέβαια ὑπὸ περιορισμὸν ὡς ἀτιμασμένη και πολλές φορὲς ἐπιχείρησε νὰ τὴ σκοτώσει, ἀλλὰ ἡ καρδιά του μαλάκωνε γιὰτι τὸν νικοῦσε, μὸν φαίνεται, ἓνα εἶδος φλογεροῦ ἔρωτα. Μερικοὶ λένε, ὡστόσο, ὅτι ἡ γυναίκα του τοῦ ἔκανε μάγια μὲ ἀποτέλεσμα νὰ παραλύει στὴ στιγμή. Στὸ μεταξὺ

ὁ Φώτιος ξεκίνησε βιαστικά για τὴν Ἐφεσο παίρνοντας δέσιμο μαζί του ἕναν εὐνοῦχο ὀνόματι Καλλίγονο πού ἔκανε τὸ μεσίτη στὶς βρομοδουλειές τῆς κυρίας του· στὴ διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ, τὸν ὑπέβαλε σὲ βασανιστήρια κι αὐτὸς βέβαια ξέρασε ὅλα τὰ μυστικά. Ὁ Θεοδοσίος ὥστόσο εἰδοποιήθηκε καὶ κατέφυγε στὸ ἱερὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀποστόλου, πού ἐκεῖ θεωρεῖται πανσέβαστο καὶ τὸ ἔχουν σὲ μεγάλη ὑπόληψη. Ἄλλὰ ὁ Ἀνδρέας, ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἐφέσου, δωροδοκῆθηκε ἀπὸ τὸν Φώτιο καὶ τοῦ παρέδωσε τὸν ἄνθρωπο. Ἐν τῷ μεταξύ ἡ Θεοδώρα, ἀνησυχώντας για τὴν Ἀντωνίνα (ἐπειδὴ εἶχε ἀκούσει ὅσα τῆς συνέβησαν), στέλνει ἀνθρώπους νὰ καλέσουν στὸ Βυζάντιο τὸν Βελισάριο καὶ μαζί τὴν Ἀντωνίνα. Μόλις ἄκουσε τὰ νέα ὁ Φώτιος, στέλνει τὸν Θεοδοσίο στὴν Κιλικία, ὅπου ξεχειμώνιαζαν τότε οἱ σωματοφύλακες καὶ οἱ ὑπασπιστές του, παραγγέλλοντας στοὺς φρουροὺς πού θὰ τὸν μετέφεραν νὰ ταξιδέψουν μὲ κάθε μυστικότητα κι ὅταν θὰ ἔφταναν στὴν Κιλικία, νὰ τὸν κρατήσουν καλὰ κρυμμένο στὴ φυλακὴ ὥστε κανεὶς νὰ μὴν μπορεῖ νὰ μάθει σὲ ποῖο μέρος τοῦ κόσμου βρισκόταν. Ὁ ἴδιος, μαζί μὲ τὸν Καλλίγονο καὶ τὰ χρήματα τοῦ Θεοδοσίου, πού ἀνέρχονταν σ' ἕνα πολὺ σεβαστὸ ποσόν, ἤρθε στὸ Βυζάντιο. Ἐκεῖ ἡ αὐτοκράτειρα εἶχε κάμει μιὰ ἐπίδειξη ἐνώπιον ὄλων τῶν ἀνθρώπων ὅτι ἤξερε νὰ ἀνταμείβει τοὺς ἀνθρώπους για τὶς φωνικὲς τοὺς χάρες μὲ ἀκόμα μεγαλύτερα καὶ μιαιρότερα δῶρα. Ἡ Ἀντωνίνα εἶχε πρόσφατα στήσει παγίδα σ' ἕναν ἐχθρὸ τῆς Θεοδώρας, τὸν Καππαδόκη, καὶ τὸν εἶχε προδώσει σ' αὐτὴν κι αὐτὴ ἡ ἴδια παρέδωσε στὴν Ἀντωνίνα πλῆθος ἀνθρώπων πού ὀδηγήθηκαν στὸ θάνατο χωρὶς νὰ διατυπωθεῖ καμιὰ κατηγορία ἐναντίον τους. Μερικοὺς ἀπὸ τοὺς φίλους τοῦ Βελισαρίου καὶ τοῦ Φωτίου τοὺς ὑπέβαλε σὲ βασανιστήρια μὲ μόνη κατηγορία ὅτι εἶχαν φιλικὰ αἰσθήματα ἀπέναντι στοὺς δυὸ αὐτοὺς ἄνδρες καὶ τοὺς ἔφερε σὲ τέτοια κατάσταση, ὥστε ὡς τώρα ἀκόμα δὲν ξέρουμε πῶς τέλειωσαν τὰ θάσανά τους· ἄλλους τοὺς καταδίκασε σὲ ἔξορία μὲ τὴν ἴδια πάντα πρόφαση. Ἐνὸς ὁμῶς ἀπ' αὐτοὺς πού ἀκολούθησαν τὸν

Φώτιο στήν Ἔφεσο, Θεοδόσιος τὸ ὄνομά του, ἂν καὶ εἶχε φτάσει στὸ ἀξίωμα τοῦ συγκλητικῆς, τοῦ πῆρε τὴν περιουσία του κι ἀφοῦ τὸν ξέριξε μέσα σ' ἓνα θεοσκοτεινο ὑπόγειο δωμάτιο, τοῦ πέρασε στὸ λαιμὸ ἓνα βρόχο ποὺ εἶχε κρεμάσει ἀπὸ τὴν ὀροφή μὲ ἓνα σχοινὶ τόσο κοντὸ ὥστε τοῦ ἔσφιγγε συνεχῶς τὸ λαιμὸ καὶ δὲν χαλάρωνε οὔτε στιγμή. Πάνω σ' αὐτὴν τὴν ἀγγχόνη στεκόταν πράγματι τεντωμένος ὁ δύσμοιρος, ἐκεῖ ἔτρωγε, ἐκεῖ κοιμόταν, ἐκεῖ ἔκανε ὅλες τὶς φυσικὲς του χρεῖες καὶ δὲν τοῦ ἔλειπε παρὰ μόνο τὸ γκάρισμα γιὰ νὰ μοιάζει μὲ γάιδαρο. Σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση ἔζησε ὁ ἄνθρωπος πάνω ἀπὸ τέσσερις μῆνες, ὥσπου τὸν ἔπιασε ἡ ἀρρώστια τῆς μελαγχολίας καὶ τρελάθηκε ὀλωσδιόλου κι ἔτσι τὸν ἔβγαλαν ἀπ' αὐτὴ τὴ φυλακὴ κι ὕστερα πέθανε. Ὅσο γιὰ τὸν Βελισάριο, τὸν ἀνάγκασε ἡ Θεοδώρα νὰ συμφιλιωθεί θέλοντας καὶ μὴ μὲ τὴ γυναίκα του τὴν Ἀντωνίνα. Τὸν Φώτιο ὅμως τὸν βασάνισε σὰν δοῦλο, προστάζοντας ἀκόμα καὶ νὰ τὸν μαστιγώσουν ἀλύπητα στὴ ράχη καὶ στοὺς ὠμους, καλώντας τον νὰ μαρτυρήσει σὲ ποιο μέρος τοῦ κόσμου βρισκόνταν ὁ Θεοδόσιος καὶ ὁ εὐνοῦχος. Αὐτὸς ὅμως, παρ' ὅλα τὰ μαρτύρια ποὺ ὑπέφερε, φάνηκε ἀποφασισμένος νὰ τηρήσει τοὺς ὅρκους του, μολονότι ἦταν ἄνθρωπος φιλάσθενος κι εἶχε ζήσει προηγουμένως ἔκλυτη ζωὴ, φροντίζοντας γιὰ τὴν καλοπέρασή του, κι ἦταν ἀμάθητος στὶς προσβολὲς καὶ στὶς κακουχίες. Ὁ Φώτιος λοιπὸν δὲν μαρτύρησε κανένα ἀπὸ τὰ μυστικά τοῦ Βελισαρίου. Ὑστερα ὅμως ἤρθαν στὸ φῶς ὅλα ὅσα εἶχαν μείνει ὡς τότε μυστικά. Ἀκόμα καὶ τὸν Καλλίγονο βρῆκε ἐκεῖ ἡ Θεοδώρα καὶ τὸν παρέδωσε στὴν Ἀντωνίνα κι ὕστερα ἀνακάλεσε τὸν Θεοδόσιο στὸ Βυζάντιο κι ἀμέσως τὸν ἔκρυψε στὸ παλάτι καί, τὴν ἐπομένη, κάλεσε τὴν Ἀντωνίνα καὶ τῆς εἶπε: «Πολυαγαπημένη μου πατρικία, ἓνα μαργαριτάρι ἔπεσε χθὲς στὰ χέρια μου πιὸ ὀμορφο ἀπ' ὅσα ἔχει δεῖ ἀνθρώπου μάτι. Ἄν τὸ ἐπιθυμεῖς, δὲν θὰ σοῦ στερήσω ἀπὸ ζήλια τὸ θέαμα, ἀλλὰ θὰ σ' τὸ δείξω.» Ἡ Ἀντωνίνα, μὴν καταλαβαίνοντας τί συνέβαινε, τὴν ἐκλιπάρησε μὲ θέρμη νὰ τῆς δείξει τὸ μαργαριτάρι. Τότε αὐτὴ ἔβγαλε τὸν Θεο-

δόσιο από κάποιο δωμάτιο τῶν εὐνούχων καὶ τῆς τὸν ἔδειξε. Τόσο μεγάλη ἦταν ἡ εὐχαρίστηση πού δοκίμασε ἡ Ἄντωνίνα, ὥστε στὴν ἀρχὴ τῆς κόπηκε ἡ λαλιὰ ἀπὸ τὴ χαρὰ της κι ὕστερα ἄρχισε νὰ εὐχαριστεῖ τὴ Θεοδώρα γιὰ τίς μεγάλες χάρες πού τῆς εἶχε κάνει καὶ νὰ τὴν ἀποκαλεῖ προστάτισσά της καὶ εὐεργέτισσα καὶ πραγματικὴ δέσποινα. Ὅσο γιὰ τὸν Θεοδόσιο, ἡ αὐτοκράτειρα τὸν κράτησε στὸ παλάτι καὶ τοῦ πρόσφερε μιὰ ζωὴ γεμάτη πολυτέλεια καὶ κάθε λογῆς ἀπολαύσεις καὶ τοῦ ἔταξε ὅτι πολὺ σύντομα θὰ τὸν ἔκανε στρατηγὸ τῶν Ρωμαίων. Τὴν πρόλαβε ὅμως κάποια θεῖα δίκη καὶ τὸν ἀφάνισε ἀπὸ τὸν κόσμο μὲ μιὰ προσβολὴ δυσεντερίας.

Ἡ Θεοδώρα εἶχε κάποια κρυφὰ δωμάτια πού κανεῖς δὲν τὰ ἤξερε, σκοτεινὰ καὶ ἀπομονωμένα, ὅπου δὲν διαφέρει ἡ μέρα ἀπὸ τὴ νύχτα. Ἐκεῖ, γιὰ μεγάλο διάστημα, κρατοῦσε ἐγκάθειρκτο τὸν Φῶτιο. Ὅχι μιὰ μόνο, ἀλλὰ δυὸ φορές βρῆκε αὐτὸς τὴν εὐκαιρία νὰ σωθεῖ δραπετεύοντας ἀπὸ κεῖ. Τὴν πρώτη φορά κατέφυγε στὸν ναὸ τῆς Θεοτόκου¹ πού οἱ Βυζαντινοὶ ὄχι μόνο τὸν θεωροῦν ἀλλὰ καὶ τὸν ὀνομάζουν Ἁγιότατο, καὶ κάθησε ὡς ἱκέτης κοντὰ στὴν ἁγία τράπεζα. Ἀκόμα κι ἀπὸ κεῖ τὸν σήκωσε μὲ τὸν πιὸ βίαιο τρόπο ἐκείνη καὶ τὸν ξανάκλεισε στὴ φυλακὴ. Τὴ δεύτερη φορά ἔφτασε στὸ ἱερὸ τῆς Σοφίας καί, πρὶν μπορέσει κανεῖς νὰ τὸν σταματήσει, κάθησε στὴν ἴδια τὴν ἱερὴ δεξαμενὴ² πού οἱ Χριστιανοὶ συνηθίζουν νὰ σέβονται περισσότερο ἀπὸ καθετὶ. Ἀλλὰ κι ἀπὸ κεῖ ἀκόμα στάθηκε ἱκανὴ νὰ τὸν ἀποσπάσει ἡ γυναίκα αὐτῆ. Ποτὲ κανένας ἱερὸς χῶρος δὲν στάθηκε

1. Ὁ ναὸς θὰ μπορούσε νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου πού ἦταν ἀκριβῶς ἔξω ἀπὸ τὸ δυτικὸ τεῖχος, στὸ Χρυσοῦν Κέρας, ἐκεῖ ὅπου χτίστηκε ἀργότερα ἡ συνοικία τῶν Βλαχερνῶν. Ἀλλὰ ὁ ναὸς ἐκεῖνος ἦταν μακριὰ ἀπὸ τὸ παλάτι καὶ μᾶλλον ἡ ταύτιση πρέπει νὰ γίνεαι μὲ τὴν ἐκκλησίαν πού ὑπῆρχε ἴσως τότε στὴ θέση τῆς μετέπειτα Παναχράντου. Ἡ θέση αὐτὴ εἶναι πολὺ πιὸ κοντὰ στὸ παλάτι καὶ στὴν Ἁγία Σοφία, ὅπου κατέφυγε στὴ δεύτερη δραπέτευσή του ὁ Φῶτιος.

2. Τὸ Βαπτιστήριον.

ἄδατος γι' αὐτήν καὶ δὲν τό 'χε σὲ τίποτε νὰ παραβιάζει ὅλα τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ὅσια. "Οχι μόνο οἱ ἀπλοὶ πολῖτες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἱερεῖς τῶν Χριστιανῶν, ἀποσβολωμένοι ἀπὸ τὸ φόβο, παραμέριζαν καὶ τῆς ἐπέτρεπαν τὰ πάντα. Αὐτὴ τῇ ζωῇ ἔκανε λοιπὸν ἐπὶ τρία χρόνια ὁ Φῶτιος κι ὕστερα λένε ὅτι παρουσιάστηκε στ' ὄνειρό του ὁ προφήτης Ζαχαρίας καὶ τὸν ἐξόρκισε νὰ δραπετεύσει ὑποσχόμενος ὅτι θὰ τὸν βοηθήσει στὸ ἐγχείρημά του. Ὁ Φῶτιος πείστηκε ἀπὸ τὸ δράμα καί, φεύγοντας ἀπὸ κεῖ, ἔφτασε κρυφὰ στὰ Ἱεροσόλυμα καί, μολονότι χιλιάδες ἄνθρωποι τὸν καταζητοῦσαν, κανένας δὲν ἔβλεπε τὸν νέο, ἀκόμα κι ἂν τὸν συναντοῦσε μπροστά του. Ἐκεῖ λοιπὸν ἔκοψε τὰ μαλλιά του καὶ περιεβλήθη τὸ σχῆμα τῶν ὀνομαζόμενων μοναχῶν κι ἔτσι κατόρθωσε νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὴν τιμωρία τῆς Θεοδώρας.

Ὁ Βελισάριος ἐξάλλου ἀψήφησε τοὺς ὄρκους καὶ προτίμησε νὰ μὴ βοηθήσει καθόλου τὸν Φῶτιο τῇ στιγμή πού ὑπέφερε, ὅπως εἶπα, ἀνόσια μεταχείριση. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀπορίας ἄξιο ὅτι θρήκε τὰ θεῖα ἐναντία σὲ ὅλα τὰ μετέπειτα ἔργα του· ἀμέσως ἀμέσως, ὅταν ἀνέλαβε τὸν πόλεμο ἐναντῖον τῶν Μήδων καὶ τοῦ Χοσρόη πού εἶχαν εἰσβάλει γιὰ τρίτη φορὰ στὴ χώρα τῶν Ρωμαίων, ἔδωσε ἀφορμὴ νὰ τὸν θεωρήσουν ἄνανδρο. Κι ὅμως, τὰ πράγματα ἔδειχναν πὼς εἶχε καταφέρει κάτι ἀξιόλογο ἀπαλλάσσοντας τὴν περιοχὴ ἐκείνη ἀπὸ τὸν πόλεμο. Ὅταν ὅμως ὁ Χοσρόης πέρασε τὸν Εὐφράτη καὶ κυρίεψε τὸ Καλλίνικον —μὴ πυκνοκατοικημένη πόλη— χωρὶς νὰ συναντήσῃ τὴν παραμικρὴ ἀντίσταση καὶ ἐξανδραπόδισε πολλὰς μυριάδες Ρωμαίους ἐνῶ ὁ Βελισάριος δὲν νοιάστηκε οὔτε κἀν νὰ καταδιώξῃ τὸν ἐχθρό, δημιουργήθηκε ἡ ἐντύπωση ὅτι ἔνα ἀπὸ τὰ δύο συνέβη : ἢ ἀπὸ θεληματικὴ παραμέληση τοῦ καθήκοντος παρέμεινε στὴ θέση του ἢ ἀπὸ ἀνανδρία.

δ'. Τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ ἔτυχε νὰ πάθει ἀκόμα ἓνα κακό: Ἡ ἐπιδημία πού ἀνέφερα στὸ προηγούμενο μέρος τῆς

ιστορίας μου¹ θέριζε τούς ανθρώπους στο Βυζάντιο. Συνέβη μάλιστα να αρρωστήσει βαριά κι ο αυτοκράτορας Ίουστινιανός, τόσο που διαδόθηκε πώς είχε πεθάνει. Ἡ φήμη αὐτῆ κυκλοφόρησε ἀπὸ στόμα σὲ στόμα κι ἔφτασε ὡς τὸ στρατόπεδο τῶν Ρωμαίων. Ἐκεῖ μερικοὶ ἀξιωματοῦχοι ἄρχισαν νὰ λένε ὅτι ἂν οἱ Ρωμαῖοι τοὺς ἐπέβαλλαν κάποιον ἄλλον ὡς αὐτοκράτορα, δὲν ἐπρόκειτο σὲ καμιά περίπτωση νὰ τὸ ἀνεχθοῦν. Σὲ λίγο ὁμως ἤρθαν ἔτσι τὰ πράγματα ὥστε ἔγινε καλὰ ὁ αὐτοκράτορας καὶ οἱ ἀξιωματοῦχοι τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ ἄρχισαν νὰ συκοφαντοῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. Ὁ Πέτρος δηλαδὴ, ὁ στρατηγός, καὶ ὁ Ἰωάννης, ὁ ἐπονομαζόμενος Φαγάς, ἰσχυρίζονταν πὺς εἶχαν ἀκούσει τὸν Βελισάριο καὶ τὸ Βούζη νὰ λένε αὐτὰ πὺς ἀνέφερα πρὸ ὀλίγου. Αὐτὰ ἀκριβῶς ἢ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα τὰ ἐξέλαβε ὡς κατηγορίες ἐναντίον της καὶ ἀγανάχτησε πάρα πολὺ. Τοὺς ἀνακάλεσε λοιπὸν ὅλους στὸ Βυζάντιο καὶ, ἐρευνώντας γιὰ τὴν προέλευση τῶν λόγων αὐτῶν, ἔστειλε ξαφνικὰ νὰ καλέσουν τὸν Βούζη στὸ γυναικωνίτη γιὰ νὰ τοῦ ἀνακοινώσει τάχα κάτι πολὺ σπουδαῖο. Στὸ παλάτι ὑπῆρχε ἕνα ὑπόγειο οἶκημα ἀδιέξοδο σὰν λαβύρινθος, πὺς ἔμοιαζε μὲ τὰ Τάρταρα, κι ἐκεῖ ἢ Θεοδώρα συνήθιζε νὰ κρατᾷ ἐγκάθειρκτους ὄσους ἔπεφταν στὴ δυσμένειά της. Ἐριξε λοιπὸν καὶ τὸν Βούζη στὸ δάραθρο αὐτὸ κι ἐκεῖ ἐκεῖνος —ἕνας ἄνδρας πὺς καταγόταν ἀπὸ ὑπάτους— ἔμεινε γιὰ καιρὸ μὲ χαμένη ἐντελῶς τὴν αἴσθηση τοῦ χρόνου, ἀφοῦ οὔτε ὁ ἴδιος, μὲς στὸ σκοτάδι, δὲν μπορούσε νὰ ξεχωρίσει τὴ μέρα ἀπὸ τὴ νύχτα, οὔτε μὲ ἄλλον κανένα μποροῦσε νὰ ἐπικοινωνήσει. Ἀκόμα κι ὁ ἄνθρωπος πὺς τοῦ ἔριχνε κάθε μέρα τὴν τροφή του πῆγαινε ἄφωνος σ' ἕναν ἄφωνο, σὰν θηρίο σὲ ἄλλο θηρίο. Τότε ὅλοι νόμισαν πὺς τὸν εἶχαν σκοτώσει ἀμέσως, κανεὶς ὁμως δὲν τολμοῦσε νὰ πεῖ λέξι γι' αὐτὸν ἢ νὰ μνημονεύσει τ' ὄνομά του. Ὑστερα ὁμως ἀπὸ δυὸ χρόνια καὶ τέσσερις μῆνες αὐτὴ τὸν λυπήθηκε καὶ τὸν ἐλευθέρωσε κι ὅλοι τὸν εἶδαν σὰν νεκραναστημένο. Ἀπὸ

1. Βιβλ. II. xxii, xxiii.

τότε ὁ ἄνθρωπος ἔχει πάντα ἀδύνατη δραση κι ὀλόκληρο τὸ σῶμα του εἶναι φιλάσθενο.

Ἔτσι λοιπὸν ἔγιναν τὰ πράγματα μὲ τὸν Βούζη. Ὅσο γιὰ τὸν Βελισάριο, ἂν καὶ κανεὶς ἀπὸ τοὺς κατηγορούμενους δὲν τὸν εἶχε καταδώσει, ὁ αὐτοκράτορας, μὲ τὴν ἐπιμονὴ τῆς αὐτοκράτειρας, τὸν καθαίρεσε ἀπὸ τὸ ἀξίωμα ποὺ εἶχε διορίζοντας στὴ θέσση του, ὡς στρατηγὸ τῶν Ἀνατολικῶν, τὸν Μαρτίνο καὶ πρόσταξε τὸν Βελισάριο νὰ μοιράσει τοὺς πιὸ σημαντικοὺς ἀπὸ τοὺς σωματοφύλακες καὶ τοὺς ὑπασπιστὲς καὶ τοὺς ὑπηρέτες του σὲ μερικοὺς ἀξιωματοῦχοι καὶ εὐνούχοι τοῦ παλατιοῦ. Ἐκεῖνοι ἔβαλαν κλῆρο γι' αὐτοὺς καὶ τοὺς μοιράστηκαν ὄλους, μαζί· μὲ τὰ ὄπλα τους, ὅπως ἔλαχε τοῦ καθενός. Ἀπαγόρευσε ἐπίσης σὲ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς φίλους του, καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ μὲ ὅποιοδήποτε τρόπο τὸν εἶχαν προηγουμένως ὑπηρετήσει, νὰ ἐπισκέπτονται στὸ ἐξῆς τὸν Βελισάριο. Ὁ Βελισάριος λοιπὸν —θέαμα πικρὸ καὶ ἀπίστευτη ὄψη— περιφερόταν ὀλομόναχος ὡς ἀπλὸς ἰδιώτης στὸ Βυζάντιο, πάντα συλλογιζιμένος καὶ σκυθρωπὸς καὶ μὲ τὸ φόβο μιᾶς δολοφονικῆς ἐνέδρας. Ἐπιπλέον ἡ αὐτοκράτειρα, ὅταν ἔμαθε ὅτι εἶχε πολλὰ χρήματα στὴν Ἀνατολή, ἔστειλε ἔγαν ἀπὸ τοὺς εὐνούχοι τοῦ παλατιοῦ καὶ τῆς τὰ ἔφερε ὄλα. Ὅσο ἡ Ἀντωνίνα θρυσκόταν βέβαια, ὅπως εἶπα, σὲ διένεξη μὲ τὸν ἄνδρα της, ἀλλὰ ἦταν ἰδιαίτερα ἀγαπητὴ καὶ χρήσιμη στὴν αὐτοκράτειρα ἐπειδὴ πρόσφατα εἶχε ὀδηγήσει στὴν καταστροφὴ τὸν Καππαδόκη. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἡ αὐτοκράτειρα, ἀποφασισμένη νὰ φανεῖ εὐχάριστη στὴν Ἀντωνίνα, ἔκανε τὰ πάντα γιὰ νὰ δοθεῖ ἡ ἐντύπωση ὅτι ὁ Βελισάριος εἶχε γλιτώσει ἀπὸ τόσο μεγάλες συμφορὲς χάρη στὴ μεσιτεία τῆς γυναίκας του κι ἔτσι ὄχι μόνο νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ πλήρης συμφιλίωση τῆς Ἀντωνίνας μὲ τὸν ταλαίπωρο τὸν ἄνδρα της, ἀλλὰ καὶ νὰ φανεῖ καθαρὰ ὅτι σ' αὐτὴν ὄφειλε τὴ σωτηρία του σὰν νὰ τὸν εἶχε ἐλευθερώσει ἀπὸ αἰχμαλωσία. Καὶ τὰ πράγματα ἔγιναν ὡς ἐξῆς: κάποτε ὁ Βελισάριος πῆγε κατὰ τὴ συνήθειά του νωρὶς τὸ πρωὶ στὸ παλάτι μὲ μιὰ ἀξιοθρήνητη μικρὴ ἀκολουθία. Ἐπειδὴ ὀμως

ἔνωσε ὅτι ὁ αὐτοκράτορας καὶ ἡ αὐτοκράτειρα δὲν ἦταν εὐνοϊκὰ διατεθειμένοι ἀπέναντί του καὶ ἐπιπλέον δέχτηκε προσβολές ἀπὸ ἀνθρώπους ἄθλιους καὶ παρακατιανούς, σηκώθηκε νὰ φύγει πρὶν βραδιάσει καὶ, ἐνῶ ἔφευγε, στρεφόταν ὀλοένα καὶ κοίταζε παντοῦ γύρω νὰ ἴδῃ ἀπὸ ποῦ ἄραγε θὰ τὸν πλησίαζαν οἱ δολοφόνοι. Ἔτσι τρομοκρατημένος ἀνέθηκε στὴν κάμαρά του καὶ κάθησε στὸ στρώμα μοναχὸς χωρὶς καμιά γενναία σκέψη στὸ μυαλό του, χωρὶς κἀν νὰ θυμᾶται ὅτι εἶχε γεννηθεῖ ἄνδρας, καταϊδρωμένος καὶ μέσα σ' ἓναν ἀδιάκοπο ἱλιγγο, τρέμοντας ὀλόκληρος καὶ μὴν ξέροντας τί νὰ κάμει, ἐνῶ ἀνησυχίες καὶ φόβοι χαμερπεῖς, μικρόψυχοι καὶ ἀνανδροί, βασάνιζαν τὴν ψυχὴ του. Ὅσο γιὰ τὴν Ἄντωνίνα, σὰν νὰ μὴν ἤξερε καθόλου τί συνέβαινε οὔτε τί ἐπρόκειτο νὰ συμβεῖ, περπατοῦσε ἀδιάκοπα πάνω-κάτω στὸ δωμάτιο κἀνοντας τάχα πὼς τὴν εἶχε πιάσει κοιλόπονος ἀνάμεσά τους ἐξακολουθοῦσε νὰ ὑπάρχει δυσπιστία. Στὸ μεταξύ, ὅταν εἶχε ἤδη βασιλέψει ὁ ἥλιος, ἔφτασε ἓνας ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ παλάτι, ὀνόματι Κουαδράτος, κι ἀφοῦ πέρασε τὴν αὐλόπορτα, παρουσιάστηκε ξαφνικὰ στὴν πόρτα τοῦ ἀνδρώνα λέγοντας πὼς τὸν εἶχε στείλει ἐκεῖ ἡ αὐτοκράτειρα. Μόλις τὸ ἄκουσε ὁ Βελισάριος, μάζεψε τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια του πάνω στὸ στρώμα κι ἔμεινε ξαπλωμένος ἀνάσκελα, πανέτοιμος νὰ δεχτεῖ τὸ θάνατο· τόσο τὸν εἶχε ἐγκαταλείψει ὅλος ὁ ἀνδρισμός του. Ὁ Κουαδράτος ὡστόσο, πρὶν μπεῖ καλὰ καλὰ στὸ δωμάτιο, τοῦ ἔδειξε ἓνα γράμμα τῆς αὐτοκράτειρας. Καὶ νὰ τί ἔλεγε τὸ γράμμα: «Γνωρίζεις βέβαια, εὐγενέστατε, τὸ κακὸ ποῦ μᾶς ἔκαμες. Ἐγὼ ὅμως, ἐπειδὴ πολλὰ ὀφείλω στὴ σύζυγό σου, ἔχω ἀποφασίσει νὰ σὲ ἀπαλλάξω ἀπὸ ὅλες αὐτὲς τίς κατηγορίες χαρίζοντας σὲ κείνην τὴ ζωὴ σου. Ἀπὸ αὐτὴ λοιπὸν τὴ στιγμή μπορεῖς νὰ αἰσθάνεσαι σίγουρος καὶ γιὰ τὴ ζωὴ σου καὶ γιὰ τὴν περιουσία σου· ὅσο γιὰ τὴ δικὴ σου στάση ἀπέναντί της, θὰ τὴ μάθουμε ἀπὸ τὴ μελλοντικὴ συμπεριφορά σου.» Μόλις ὁ Βελισάριος διάβασε τὰ λόγια αὐτά, τρελὸς ἀπὸ τὴ χαρὰ του καὶ θέλοντας συνάμα νὰ κάμει, τὴν ἴδια ἐκείνη στιγμή, μιὰ ἐπίδειξη τῶν καλῶν αἰσθη-

μάτων του, σηκώθηκε άμέσως κι έπεσε στα πόδια τής γυναίκας του. Και άγκαλιάζοντας με τα δυό του χέρια τις κνήμες της, φιλούσε ένα ένα¹ τὰ πέλματα τής γυναίκας του και τής έλεγε πώς του είχε σώσει τή ζωή και ύποσχόταν ότι θά είναι στο μέλλον δούλος πιστός γι' αυτήν και όχι σύζυγος. "Όσο για τήν περιουσία του, ή αυτοκράτειρα έδωσε απ' αυτήν τριάντα χρυσά κεντηάρια στον αυτοκράτορα και τὰ άλλα τὰ επέστρεψε στον Βελισάριο.

"Έτσι λοιπόν ήρθαν τὰ πράγματα στον Βελισάριο, τὸ στρατηγὸ πὸ μὲ μόλις λίγον καιρὸ πρὶν τὸν εἶχε ἀξιώσει ἢ τύχη νὰ συλλάβει αἰχμαλώτους τὸν Γελίμερο καὶ τὸν Οὐίτιγη. Ἐπὶ παλιὰ ὄμως ὁ πλοῦτος τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ δὲν ἄφηγε σὲ ἡσυχία οὔτε τὸν Ἰουστινιανὸ οὔτε τὴ Θεοδώρα, ἐπειδὴ ἦταν ὑπέρογκος καὶ ἀντάξιος βασιλικῆς αὐλῆς. Ἐλεγαν ὅτι τάχα ὁ Βελισάριος εἶχε καταφέρει νὰ ἀποκρύψει τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς κρατικῆς περιουσίας πὸ προερχόταν ἀπὸ τὸν Γελίμερο καὶ τὸν Οὐίτιγη καὶ ὅτι ἔδωσε στὸν αὐτοκράτορα μόνον ἓνα μικρὸ καὶ τελειῶς ἀσήμαντο μέρος τῆς. Ἐπειδὴ ὄμως ἀναλογίζονταν τοὺς κόπους καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὶς κακολογίες τοῦ κόσμου, καὶ συνάμα ἐπειδὴ δὲν τοὺς εἶχε δοθεῖ καμιὰ ἀξιόπιστη ἀφορμὴ γιὰ νὰ στραφοῦν ἐναντίον του, δὲν ἔκαναν κανένα διάδημα. Τότε ὄμως, βρίσκοντάς τον ἢ αὐτοκράτειρα τρομοκρατημένον καὶ ἀποθαρρημένον, κατόρθωσε μὲ μία μόνον πράξη νὰ τοῦ πάρει ὀλόκληρη τὴν περιουσία του. Μιὰ συγγένεια ἐξ ἀγχιστείας δημιουργήθηκε μεταξύ τους ὅταν ἡ Ἰωαννίνα, ἡ μοναχοκόρη τοῦ Βελισαρίου, ἀρραθωνιάστηκε μὲ τὸν Ἀναστάσιο, τὸν ἐγγονὸ τῆς αὐτοκράτειρας.² Ἦταν ἡ ἐποχὴ πὸ ὁ Βελισάριος πρόβαλλε τὴν ἀξίωση νὰ διοριστεῖ στρατηγὸς τῶν Ἀνατολι-

1. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὑπάρχει χάσμα στὸν κώδικα. Ἐδῶ μεταφράζεται τὸ κείμενο συμπληρωμένο κατὰ τὴν πρόταση Herwerden : . . . τὴν δὲν γλώσσαν αἰεῖ [ἐκ θατέρου εἰς θάτερον] τῶν ταρασῶν τῆς γυναικὸς μεταβιβάζων . . .

2. Ἡ Θεοδώρα ἦταν τότε σαράντα χρόνων.

κῶν, ἀναλαμβάνοντας τὸ ἀξίωμα του, καὶ νὰ ὀδηγήσει πάλι τὸ στρατὸ τῶν Ρωμαίων ἐναντίον τοῦ Χοσρόη καὶ τῶν Μήδων, ἀλλὰ ἡ Ἀντωνίνα δὲν τὸν ἄφηγε μὲ κανέναν τρόπο· ἰσχυρίζοταν ὅτι σὲ κείνα τὰ μέρη εἶχε ὑποστῆ φοβερὲς προσβολὲς ἀπ' αὐτὸν καὶ δὲν ἤθελε νὰ τὰ ξαναδεῖ στὰ μάτια της.

Γι' αὐτὸ λοιπὸν ὁ Βελισάριος διορίστηκε ἀρχῶν τῶν βασιλικῶν ἵπποκόμων καὶ στάλθηκε γιὰ δευτέρη φορὰ στὴν Ἰταλία, ἀφοῦ ὑποσχέθηκε, καθὼς λένε, στὸν αὐτοκράτορα νὰ μὴν τοῦ ζητήσῃ ποτὲ χρήματα στὴ διάρκεια τοῦ πολέμου αὐτοῦ, ἀλλὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ μὲ δικὰ του ἔξοδα ὅλες τὶς πολεμικὲς ἀνάγκες. Ὅλοι τότε ὑπέθεταν ὅτι ὁ Βελισάριος εἶχε χειριστῆ ἔτσι τὸ ζήτημα τῆς γυναίκας του καὶ εἶχε κλείσει μὲ τὸν αὐτοκράτορα τὴ συμφωνία ποὺ προανέφερα γιὰ τὶς δαπάνες τοῦ πολέμου, ἐπειδὴ ἐπιθυμοῦσε διακαῶς νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση τῆς παραμονῆς στὸ Βυζάντιο καὶ ὅτι, μόλις ἔβγαине ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς πόλης, θὰ ἀνελάμβανε παρευθὺς τὰ ὅπλα καὶ θὰ σκεφτόταν νὰ κάμει κάτι γενναῖο καὶ ἀντάξιο ἐνὸς ἀνδρα ἐναντίον τῆς γυναίκας του καὶ ἐναντίον αὐτῶν ποὺ τὸν εἶχαν ταπεινώσει. Ὁ ἴδιος ὅμως, ἀδιαφορώντας γιὰ ὅλα ὅσα συνέβησαν, ξεχνώντας ἐντελῶς καὶ ἀψηφώντας τοὺς ὅρκους του πρὸς τὸν Φώτιο καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους φίλους του, ἀκολούθησε τὴ γυναίκα του, κυριαρχημένος ἀπὸ τὸν παράδοξο ἔρωτά του γι' αὐτήν, καὶ μάλιστα ὅταν ἐκείνη ἦταν ἤδη ἐξήντα χρόνων.¹ Ὡστόσο, ὅταν ἔφτασε στὴν Ἰταλία, καθημερινὰ τὰ πράγματα τοῦ ἔρχονταν ἀνάποδα ἐπειδὴ τὰ θεῖα ἦταν ὀριστικὰ ἐνάντια πρὸς αὐτόν. Στὴν ἀρχὴ βέβαια τὰ σχέδιά του σ' ἐκείνες τὶς περιστάσεις ἐναντίον τοῦ Θεοδάτου καὶ τοῦ Οὐίττιγη εἶχαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἴσιο τέλος, μολονότι φαίνονταν ἀκατάλληλα γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῶν σκοπῶν του· ὕστερα ὅμως, κέρδισε βέβαια τὴ φήμη ὅτι εἶχε καταστρώσει καλύτερα σχέδια ἐξαιτίας τῆς πείρας ποὺ εἶχε ἀποκτήσει γιὰ τὰ πολεμικὰ πράγματα, ἀλλὰ ἡ κακοτυχία του στὴν τελικὴ ἔκβαση τῶν περισ-

1. Ὁ Βελισάριος ἦταν τότε τριάντα ἐνιαῖα ἐτῶν.

σότερων επιχειρήσεων αποδόθηκε στα δικά του αστόχαστα σχέδια. "Ετσι λοιπόν από τή δύναμη του θεού πρυτανεύονται τ' ανθρώπινα κι όχι απ' τις βουλές των ανθρώπων κι αυτό οί άνθρωποι τὸ ἀποκαλοῦν συνήθως τύχη, ἐπειδὴ δὲν ξέρουν γιὰ ποιὸ λόγο ἔρχονται τὰ πράγματα ἔτσι ὅπως τοὺς φανερώνονται. Τύχη ὀνομάζεται δηλαδή ὅτι δὴποτε φαίνεται στοὺς ἀνθρώπους ὅτι συμβαίνει ἀναίτια. Ἄλλὰ γι' αὐτὰ ἄς ἔχει ὁ καθένας ὅποια γνώμη τοῦ ἀρέσει.

ε'. Ἐπὶ τὴ δευτέρῃ ἐκστρατεία τοῦ στήν Ἰταλία ὁ Βελισσάριος ἐπέστρεψε κατὰσχυμένος· μέσα σὲ πέντε ὀλόκληρα χρόνια δὲν κατόρθωσε νὰ κατακτῆσει οὔτε ἓνα μέρος τῆς χώρας, ὅπως ἀνέφερα στὸ προηγούμενο μέρος τῆς ἱστορίας μου¹, ἐκτὸς μόνο ἂν ὑπῆρχε ἐκεῖ κάποιο ὄχυρό, καὶ σ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα περιερχόταν μὲ τὰ πλοῖα τοῦ τὰ παραθαλάσσια μέρη. Ὁ Τουτίλας ἐπέδωκε μὲ μανία νὰ τὸν συναντήσῃ ἔξω ἀπὸ περιτειχισμένη πόλη, ἀλλὰ δὲν τὸν συνάντησε ἐπειδὴ ὄχι μόνο τὸν Βελισσάριο, ἀλλὰ κι ὀλόκληρο τὸν ρωμαϊκὸ στρατὸ τοὺς εἶχε κυριέψῃ φόβος καὶ τρόμος. Αὐτὸς ἀκριβῶς ἦταν ὁ λόγος ποὺ τίποτε δὲν ἀνέκτησε ὁ Βελισσάριος ἀπ' ὅσα εἶχαν χαθεῖ καὶ ἐπιπλέον ἔχασε ἀκόμα καὶ τὴ Ρώμη, μ' ἓνα λόγο, ἔχασε τὰ πάντα. Ἐπιπλέον ἔγινε καὶ ὁ πιδ φιλοχρήματος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου ἐκείνον τὸν καιρὸ καὶ κυνηγοῦσε μὲ πάθος τὸ αἰσχρὸ κέρδος, μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι δὲν εἶχε πάρει τίποτε ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα. "Ὅλους σχεδὸν τοὺς Ἰταλοὺς ποὺ ἦταν ἐγκατεστημένοι στὴ Ραβέννα καὶ στὴ Σικελία καὶ ὁποιοδήποτε ἄλλον ἔτυχε νὰ πέσει στὰ χέρια του, τοὺς καταλήστεψε ἄπρεπα καὶ χωρὶς δισταγμὸ μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι τοὺς ἀνταπέδιδε ὅσα εἶχαν κάμει. "Ετσι λοιπὸν καταδίωκε καὶ τὸν Ἡρωδιανὸ ζητώντας τοῦ χρήματα καὶ τρομάζοντας τὸν ἄνθρωπο μὲ φοβερὲς ἀπειλές. Ἄ-

1. Βιβλ. VII. xxxv. 1.

γανακτισμένος εκείνος από τις απειλές αυτές, αποσπάστηκε από τὸν ρωμαϊκὸ στρατὸ καὶ προσχώρησε εὐθύς, μαζί μὲ τοὺς ἀκολουθοῦς του καὶ τὸν Σπολίτιο, στὸν Τουτίλα καὶ στοὺς Γότθους. Ὅσο γιὰ τὸ πῶς συνέβη νὰ φιλονικήσουν αὐτὸς καὶ ὁ Ἰωάννης, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Βιταλιανοῦ, θὰ τὸ ἐξηγήσω εὐθύς ἀμέσως.

Ἡ αὐτοκράτειρα εἶχε φτάσει σὲ τέτοιο σημεῖο μίσους ἐναντίον τοῦ Γερμανοῦ —κι ἀπὸ κανέναν δὲν ἔκρυβε τὸ μίσος της αὐτό—, ὥστε κανεὶς δὲν τολμοῦσε νὰ συγγενέψει μαζί του κι ἄς ἦταν ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορα, κι οἱ γιοί του ἔμειναν ἀνύπαντροι ὥσπου ἔφτασαν στὴν ὠριμὴ ἡλικία. Ὅσο γιὰ τὴν κόρη του, τὴν Ἰουστίνα, μολονότι εἶχε φτάσει νὰ γίνεαι δεκαοχτῶ χρόνων, ἦταν ἀκόμα ἀνύπαντρη. Γιὰ τὸ λόγο αὐτόν, ὅταν ὁ Ἰωάννης ἔφτασε στὸ Βυζάντιο σταλμένος ἀπὸ τὸν Βελισάριο, ὁ Γερμανὸς ἀναγκάστηκε νὰ τοῦ προξενέψει τὴν κόρη του καὶ μάλιστα παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ἰωάννης ἀνῆκε σὲ πολὺ κατώτερη κοινωνικὴ τάξη. Κι ἐπειδὴ τὸ πράγμα ἄρρεσε καὶ στοὺς δυό, ἀποφάσισαν νὰ δεσμεύσουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον μὲ τοὺς πιὸ φοβεροὺς ὄρκους ὅτι θὰ ἀγωνιστοῦν μὲ ὅλες τους τίς δυνάμεις γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ γάμου αὐτοῦ, μιᾶς καὶ κανέναν ἀπὸ τοὺς δύο δὲν εἶχε τὴν παραιμικρὴ ἐμπιστοσύνη στὸν ἄλλον, ὁ μὲν Γερμανὸς ἐπειδὴ εἶχε ἐπίγνωση ὅτι ὁ Ἰωάννης ὀρεγόταν τὴν κοινωνικὴ ἀνοδο, κι ὁ Ἰωάννης ἐπειδὴ ἤξερε ὅτι δὲν μποροῦσε ὁ Γερμανὸς νὰ θρεῖ ἄλλον γαμπρό. Ἡ αὐτοκράτειρα ὁμῶς ἔγινε ἔξαλλη καὶ, βάζοντας τὴν ντροπὴ στὴν ἄκρη, ἄρχισε νὰ πιέζει πότε τὸν ἕναν καὶ πότε τὸν ἄλλον, χρησιμοποιοῦντας κάθε μέσο καὶ κάθε τέχνασμα, μὲ σκοπὸ νὰ χαλάσει τὸ προξενιό. Ἐπειδὴ ὡστόσο, ὅσο μεγάλες φοβέρες κι ἂν μεταχειρίστηκε, δὲν κατάφερε νὰ μεταπείσει κανέναν ἀπ' τοὺς δυό, ἀπέληξε καθαρὰ τὸν Ἰωάννη ὅτι θὰ τὸν σκότωνε. Γι' αὐτό, ὅταν ἐπέστρεψε ὁ Ἰωάννης στὴν Ἰταλία, δὲν τολμοῦσε νὰ συναντήσει πουθενὰ τὸν Βελισάριο φοβούμενος τὰ ἐπίβουλα σχέδια τῆς Ἀντωνίας, ὡσότου ἡ Ἀντωνίνα ἔφυγε γιὰ τὸ Βυζάντιο. Ὁ καθένας στὴ θέση του εὐλογα θὰ ὑποπτευόταν ὅτι

ἡ αὐτοκράτειρα εἶχε ἀναθέσει σ' αὐτὴν τὸ φόνο του. Σταθμίζοντας λοιπὸν τὴ γενικότερη συμπεριφορὰ τῆς Ἀντωνίνας καὶ γνωρίζοντας ὅτι ὁ Βελισάριος συνήθιζε νὰ ἐνδίδει στὶς ἐπιθυμίες τῆς γυναίκας του, ὁ Ἰωάννης κυριεύτηκε ἀπὸ φόβο μεγάλο κι ἔχασε τὸν ἑαυτό του. Αὐτὸ λοιπὸν καταδράθησε τὴν τύχη τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ πού, ἔτσι κι ἄλλιῶς, ἀκόμα καὶ πρὶν γίνουιν αὐτά, κρεμόταν ἀπὸ μιὰ κλωστή.

Νά λοιπὸν πῶς ἦρθαν τὰ πράγματα γιὰ τὸν Βελισάριο στὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν Γότθων: ἀπελπισμένος, παρακαλοῦσε τὸν αὐτοκράτορα νὰ τοῦ ἐπιτρέψει νὰ φύγει τὸ συντομότερο ἀπὸ τὴν Ἰταλία. Κι ὅταν ἔμαθε ὅτι ὁ αὐτοκράτορας ἐνέδιδε στὶς παρακλήσεις του, ἀναχώρησε ἀμέσως ἀποχαιρετώντας καταχαρούμενος τὸν ρωμαϊκὸ στρατὸ καὶ τοὺς Ἰταλοὺς καὶ ἀφήνοντας τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς χώρας στὰ χέρια τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὴν Περυσία νὰ πιέζεται τόσο σκληρὰ ἀπὸ τὴν πολιορκία, ὥστε, ἐνῶ ἀκόμα αὐτὸς ταξίδευε, κυριεύτηκε κατὰ κράτος καὶ δὲν ὑπῆρξε συμφορὰ πού νὰ μὴν τὴ δοκιμάσει, ὅπως ἔχω διηγηθεῖ προηγουμένως.¹ Ἀλλὰ καὶ τὸ ἴδιο τὸ σπῆτι τοῦ Βελισαρίου χτύπησε ἢ κατοτυχία ὡς ἑξῆς:

Ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα, πού διαζόταν νὰ κάμει τοὺς ἀρραβῶνες τῆς κόρης τοῦ Βελισαρίου μὲ τὸν ἐγγονό της, παρενοχλοῦσε συχνὰ τοὺς γονεῖς τῆς κοπέλας μὲ γράμματα. Αὐτοὶ ὅμως, θέλοντας νὰ ἀποφύγουν τὸ συνοικέσιο, ἀνέβαλαν τὸ γάμο γιὰ τὴ στιγμὴ πού θὰ μπορούσαν νὰ παρευρεθοῦν καὶ οἱ ἴδιοι. Ὅταν ἡ αὐτοκράτειρα τοὺς καλοῦσε στὸ Βυζάντιο, προφασίζονταν ὅτι οἱ περιστάσεις δὲν τοὺς ἐπέτρεπαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Ἰταλία. Τότε αὐτὴ, ἀπὸ τὸν πόθο της νὰ δάλει στὸ χέρι ὁ ἐγγονός της τὸν πλοῦτο τοῦ Βελισαρίου —γιατι ἤξερε ὅτι ἡ κοπέλα ἦταν ἡ μοναδικὴ κληρονόμος, ἀφοῦ ὁ Βελισάριος δὲν εἶχε ἄλλο παιδί— κι ἐπειδὴ δὲν εἶχε τὴν παραμικρὴ ἐμπιστοσύνη στοὺς σκοποὺς τῆς Ἀντωνίνας

1. Βιβλ. VII. xxxv. 2.

καὶ φοβόταν ὅτι, ἂν πέθαινε ἐκεῖνη, ἢ Ἄντωνίνα δὲν θὰ ἔμεινε πιστὴ στὴν οἰκογένειά της καὶ θὰ χάλαγε τὸ γάμιο, κι ἂς τῆς εἶχε αὐτὴ φερθεῖ τόσο φιλόανθρωπα στὶς πιὸ δύσκολες στιγμὲς της, διέπραξε τὸ ἐξῆς ἀνόσιο ἔργο: παραβαίνοντας κάθε νόμο, ἔβαλε τὴν κοπελίτσα νὰ μείνει μαζί μὲ τὸ ἀγόρι. Λένε μάλιστα ὅτι τὴν ἐξανάγκασε μὲ μυστικούς τρόπους νὰ πλαγιάσει μαζί του παρὰ τὴ θέλησή της κι ἔτσι τὰ κανόνισε νὰ παντρεύει ξεπαρθνεμένη τὴν κοπέλα γιὰ νὰ μὴν μπορεῖ ὁ αὐτοκράτορας νὰ ἐμποδίσει τὴν πράξη της. Ὡστόσο, ὅταν ἢ Θεοδώρα ἔκαμε ὅ,τι ἔκαμε, ὁ Ἄναστάσιος καὶ ἢ κόρη ἐρωτεύτηκαν μὲ πάθος ὁ ἓνας τὸν ἄλλο κι ἔζησαν ἔτσι μαζί τουλάχιστον ὀχτῶ μῆνες. Ὅταν ὁμως πέθανε ἢ αὐτοκράτειρα, ἢ Ἄντωνίνα ἤρθε στὸ Βυζάντιο καί, ξεχνώντας ἐπίτηδες ὅσα ἐκεῖνη τόσο πρόσφατα τῆς εἶχε προσφέρει, καὶ χωρὶς νὰ λογαριάσει καθόλου πῶς, ἂν πάντρευε τὴν κοπέλα μὲ κάποιον ἄλλον, θὰ τὴ θεωροῦσαν ὡς πρῶην πόρνη, διέλυσε τὸ συμπεθεριὸ μὲ τὸν ἐγγονὸ τῆς Θεοδώρας κι ἀνάγκασε τὴν κόρη της νὰ χωρίσει θέλοντας καὶ μὴ ἀπὸ τὸν ἀγαπημένο της. Ἐξαιτίας τῆς πράξης της αὐτῆς ὅλος ὁ κόσμος κατηγοροῦσε τὴν Ἄντωνίνα γιὰ μεγάλη ἀχαριστία. Σὰν νὰ μὴν ἔφταναν αὐτά, ὅταν ἤρθε στὸ Βυζάντιο ὁ ἄνδρας της, τὸν ἔπεισε χωρὶς καμιὰ δυσκολία νὰ μοιραστεῖ μαζί της τὸ ἄγος αὐτό. Ἔτσι ἀποκαλύφθηκε τότε καθαρὰ ὁ χαρακτήρας τοῦ ἀνθρώπου. Πράγματι, πρὶν γίνει αὐτό, ὅλος ὁ κόσμος τὸν συγχωροῦσε κι ἂς εἶχε καταπατήσει τοὺς ὅρκους ποὺ εἶχε δώσει στὸν Φῶτιο καὶ σὲ μερικοὺς ἄλλους φίλους του. Ἐπικρατοῦσε ἢ σκέψη πῶς αἰτία τῆς ἀπιστίας του δὲν ἦταν ἢ ὑποδούλωση στὴ γυναίκα του, ἀλλὰ ὁ φόβος τῆς αὐτοκράτειρας. Ὅταν ὁμως, ἀκόμα καὶ μετὰ τὸ θάνατο τῆς Θεοδώρας ποὺ ἔχω ἤδη ἀναφέρει¹, ἐξακολουθοῦσε νὰ μὴν ἐνδιαφέρεται οὔτε γιὰ τὸν Φῶτιο οὔτε γιὰ κανέναν ἄλλο φίλο του, καὶ ἦταν φανερὸ ὅτι κυρά του ἦταν ἢ γυναίκα του κι ἀπέναντί της τοῦ ὁ προαγωγὸς της ὁ Καλλίγονος, τότε πιά ὅλοι τὸν

1. Βιβλ. VII. xxx. 40.

ἀποκήρυξαν καὶ ἄρχισαν νὰ τὸν χλευάζουν καὶ νὰ τὸν λοιδοροῦν μὲ τὴν ἰδέα ὅτι εἶχε ξεμωραθεῖ. Κάπως ἔτσι λοιπὸν ἔγιναν — ἂν θέλει κανεὶς νὰ τὰ ἐκθέσει ἀπροκάλυπτα — τὰ σφάλματα τοῦ Βελισαρίου.

Ὅσο γιὰ τὰ σφάλματα ποῦ διέπραξε στὴ Λιβύη ὁ Σέργιος, ὁ γιὸς τοῦ Βάκχου, τὰ ἔχω ἐκθέσει ἀναλυτικὰ στὰ σχετικὰ μὲ αὐτὰ κεφάλαια τῆς ἱστορίας μου.¹ Ὅπως εἶναι γνωστό, αὐτὸς στάθηκε ὁ κυριότερος ὑπαίτιος ποῦ ναυάγησαν ἐκεῖ οἱ πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις τῶν Ρωμαίων μὲ τὸ νὰ παραθεῖ τοὺς ὄρκους, ποῦ μὲ τὸ χέρι στὸ εὐαγγέλιο εἶχε δώσει στοὺς Λεθάθες, καὶ μὲ τὸ νὰ θανατώσει ὀλωσοδιόλου ἀναίτια τοὺς ὀγδόντα πρέσβεις. Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ χρειαστεῖ νὰ προσθέσω στὴ διήγηση ἐκείνη τοῦτο μόνο, ὅτι οὔτε οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶχαν ἔρθει στὸν Σέργιο μὲ δόλιους σκοποὺς οὔτε ὁ Σέργιος εἶχε κανένα λόγο νὰ τοὺς ὑποψιάζεται, ἀλλὰ κάλεσε τοὺς ἀνθρώπους γιὰ τραπέζι καὶ, μολονότι ἦταν δεσμευμένους μὲ ὄρκο, τοὺς σκότωσε μὲ τὸν πιὸ εἰδεχθὴ τρόπο. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποῦ ὀδηγήθηκαν στὴν καταστροφή καὶ ὁ Σολόμων καὶ ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς καὶ ὅλοι οἱ Λίβυοι. Ἐξαιτίας τοῦ Σεργίου, ἰδίως μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Σολόμωνος ποῦ ἔχω ἤδη ἀναφέρει², κανένας, οὔτε ἀξιωματικὸς οὔτε στρατιώτης, δὲν ἔστεργε νὰ ἐκτεθεῖ στοὺς κινδύνους τοῦ πολέμου. Καὶ τὸ χειρότερο ἀπ' ὅλα, ὁ Ἰωάννης, ὁ γιὸς τοῦ Σισινιόλου, ἀπὸ τὸ μίσος του πρὸς τὸν Σέργιο ἀρνιόταν νὰ πάρει μέρος σὲ μάχη πρὶν φτάσει στὴ Λιβύη ὁ Ἀερόβινδος κι αὐτὸ ἐπειδὴ ὁ Σέργιος ἦταν μαλθακὸς καὶ ἀπόλεμος καὶ ἐντελῶς ἀνώριμος τόσο στὸ χαρακτήρα ὅσο καὶ στὴν ἡλικία, φαντασμένος ὑπερβολικὰ καὶ ζηλόφθονος μὲ ὅλον τὸν κόσμον καὶ φουσκωμένος σὰν διάνος. Ἐπειδὴ ὅμως ἦταν ἀρραβωνιασμένος μὲ τὴν ἐγγονή τῆς Ἀντωνίνας, τῆς γυναίκας τοῦ Βελισαρίου, ἡ αυτοκράτειρα δὲν ἤθελε μὲ κανέναν τρόπο νὰ τὸν ἀπομακρύνει ἢ νὰ τὸν καθαιρέσει, κι ἄς ἔβλεπε ὅτι ἡ Λιβύη κατα-

1. Βιβλ. IV. cxi. 1 κ.έ.

2. Βιβλ. IV. cxi. 28.

στρεφόταν συστηματικά· ακόμα και τὸν Σολόμωνα, τὸν ἀδελφὸ τοῦ Σεργίου, τόσο αὐτὴ ὅσο και ὁ αὐτοκράτορας τὸν ἀπάλλαξαν ἀπὸ τὴν κατηγορία γιὰ τὸ φόνου τοῦ Πηγάσιου. Ποιὰ εἶναι αὐτὴ ἡ ἱστορία, θὰ ἐξηγήσω ἀμέσως παρακάτω.

Ὄταν ὁ Πηγάσιος ἐξαγόρασε τὸν Σολόμωνα ἀπὸ τοὺς Λεβάθες¹ και οἱ θάρβαροι ἔφυγαν γιὰ τὰ μέρη τους, ὁ Σολόμων, μαζί με τὸν Πηγάσιο (πού τὸν εἶχε ἐξαγοράσει) και λίγους στρατιῶτες, κατευθύνθηκε πρὸς τὴν Καρχηδόνα. Στὸ διάστημα τοῦ ταξιδιοῦ ὁ Πηγάσιος, κάθε φορά πού ἐπιανε τὸν Σολόμωνα νὰ κάνει ὁποιοδήποτε λάθος, τοῦ ἔλεγε ὅτι δὲν ἔπρεπε οὔτε στιγμή νὰ ξεχνάει πὼς μόλις πρὶν ὁ θεὸς τὸν εἶχε γλιτώσει ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς του. Κι αὐτὸς τὸ θεώρησε προσβολὴ νὰ τοῦ λένε πὼς πιάστηκε αἰχμάλωτος και, ἀγανακτισμένος, σκότωσε παρευθὺς τὸν Πηγάσιο κι ἔτσι πλήρωσε στὸν ἄνθρωπο τὰ σῶστρα. Ὄταν ὁμως ὁ Σολόμων πῆγε στὸ Βυζάντιο, ὁ αὐτοκράτορας τὸν ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν κατηγορία τοῦ φόνου με τὸ πρόσχημα ὅτι εἶχε θανατώσει ἕναν προδότη τῆς ρωμαϊκῆς ἐξουσίας. Τοῦ ἔδωσε μάλιστα και γράμμα πού τὸν διασφάλιζε ἀπὸ τὴν κατηγορία αὐτή. Ὅσο γιὰ τὸν Σολόμωνα, ἀφοῦ γλίτωσε ἔτσι τὴν τιμωρία, τράβηξε κατευχαριστημένος γιὰ τὴν Ἀνατολή γιὰ νὰ δεῖ τὴν πατρίδα του και τὴν οἰκογένειά του. Ἀλλὰ ἡ ἐκ θεοῦ τιμωρία τὸν πρόλαβε σ' αὐτὸ τὸ ταξίδι και τὸν ἀφάνισε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ἔτσι λοιπὸν ἔγιναν τὰ πράγματα με τὸν Σολόμωνα και τὸν Πηγάσιο.

1. Βιβλ. IV. xxli. 14 κ.έ.

ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ, ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ
ΚΑΙ ΘΕΟΔΩΡΑ

ς'. Καί τώρα έρχομαι νά πῶ τί λογῆς ἄνθρωποι ἦταν ὁ Ἰουστινιανός καί ἡ Θεοδώρα καί μέ ποιόν τρόπο ὁδήγησαν στήν καταστροφή τῆ Ρωμαϊκῆ Αὐτοκρατορία. Ὅταν στό Βυζάντιο αὐτοκράτορας ἦταν ὁ Λέων, τρεῖς γεαροὶ γεωργοὶ ἰλλυρικῆς καταγωγῆς, ὁ Ζίμαρχος, ὁ Διτύβιστος καί ὁ Ἰουστίνος ἀπό τῆ Βεδεριάνα, πού στήν πατρίδα τους ἦταν ὑποχρεωμένοι νά μάχονται ἀσταμάτητα μέ τῆ φτώχεια καί τὰ παρεπόμενά της, ἐπιθυμώντας νά ἀπαλλαγοῦν ἀπ' αὐτά τὰ κακά, ἔφυγαν γιά νά καταταχτοῦν στό στρατό. Ὅλο τὸ ὄροιο ὡς τὸ Βυζάντιο τὸν ἔκαμαν μέ τὰ πόδια κουβαλώντας στοὺς ὤμους τους κάτι σάκους ἀπὸ προβιά. Ὅταν ἔφτασαν, δὲν εἶχαν μέσα στοὺς σάκους τους παρά μόνο μερικά παξιμάδια πού εἶχαν πάρει ἀπὸ τὰ σπίτια τους. Γράφτηκαν στοὺς στρατιωτικὸς καταλόγους κι ὁ αὐτοκράτορας τοὺς ἐπέλεξε γιά τὴν Ἀνακτορικὴ Φρουρά, ἐπειδὴ εἶχαν ὅλοι ὠραιότατο παράστημα. Ἀργότερα ξέσπασε πόλεμος ἀνάμεσα σὸν Ἀναστάσιο, πού εἶχε διαδεχθεῖ τὸν Λέοντα στό θρόνο, καί τοὺς Ἰσαύρους, πού εἶχαν σηκώσει ἐναντίον του τὰ ὄπλα. Ὁ αὐτοκράτορας ἔστειλε ἐναντίον τους σημαντικὴ στρατιωτικὴ δύναμη μέ ἀρχηγὸ τὸν Ἰωάννη, τὸν ἐπονομαζόμενο Κυρτό. Ὁ Ἰωάννης αὐτὸς εἶχε κλείσει στή φυλακὴ τὸν Ἰουστίνο ἐξαιτίας κάποιου σφάλματός του καί θὰ τὸν εἶχε θανατώσει τὴν ἐπομένῃ, ἂν δὲν τὸν ἐμπόδιζε ἕνα ζνειρο πού εἶδε στό μεταξύ. Εἶπε δηλαδή ὁ στρατηγὸς ὅτι τοῦ παρουσιάστηκε στ' ὄνει-

ρό του ἓνα πλάσμα μὲ γιγαντιαῖο σῶμα ποῦ ἔμοιαζε νὰ ἔχει ὑπεράνθρωπη δύναμη καὶ τοῦ παράγγειλε ν' ἀφήσει ἐλεύθερο τὸν ἄνθρωπο ποῦ ἔτυχε νὰ φυλακίσει ἐκείνη τὴν ἡμέρα. Ἐκεῖνος, ὅταν ζύπνησε, δὲν ἔδωσε καμιὰ σημασία σ' αὐτὸ ποῦ εἶχε δεῖ στ' ὄνειρό του. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπόμενη νύχτα τοῦ φαινόταν πῶς ξανακούει στ' ὄνειρό του τὰ λόγια ποῦ εἶχε ἀκούσει καὶ τὴν προηγούμενη, οὔτε τότε ὅμως δὲν εἶχε θελήσει νὰ ἐκτελέσει τὴν προσταγή. Καὶ γιὰ τρίτη φορὰ τοῦ παρουσιάστηκε ἡ μορφή ἐκείνου τοῦ ὄνειρου καὶ τὸν ἀπέληξε μὲ ἀνεπανόρθωτα κακὰ ἂν δὲν ἐκτελοῦσε τὴν ἐντολή της καὶ πρόσθεσε ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάννης, σὲ στιγμὴ ὀργῆς, θὰ βρισκόταν, κάποτε στὸ μέλλον, στὴν ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογένειάς του.

Τότε λοιπὸν ἔτσι ἔγιναν τὰ πράγματα καὶ σώθηκε ὁ Ἰουστίνος ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ, μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, ὁ ἴδιος αὐτὸς Ἰουστίνος ἀπόκτησε μεγάλη δύναμη. Ὁ αὐτοκράτορας Ἀναστάσιος τὸν διόρισε ἀρχηγὸ τῆς Ἀνακτορικῆς Φρουρᾶς κι ὅταν ὁ αὐτοκράτορας χάθηκε ἀπὸ τὴ ζωὴ, ὁ Ἰουστίνος, μὲ τὴ δύναμη τοῦ ἀξιώματός του, ἀνέβηκε στὸ θρόνο, ἐνῶ ἤδη εἶχε φτάσει στὸ χεῖλος τοῦ τάφου καὶ δὲν ἤξερε καθόλου γράμματα καὶ ἦταν αὐτὸ ποῦ λένε ἀναλφάβητος, πράγμα ποῦ δὲν εἶχε συμβεῖ ποτὲ προηγουμένως, τουλάχιστον στοὺς Ρωμαίους. Κι ἐνῶ ἦταν συνήθεια νὰ ὑπογράφει ὁ αὐτοκράτορας μὲ τὸ ἴδιο του τὸ χέρι τὰ ἔγγραφα ποῦ ἐκδίδονταν κατὰ διαταγὴ του, αὐτὸς οὔτε νὰ ἐκδώσει διαταγὲς ἦταν ἱκανός, ἀλλὰ οὔτε κἀν νὰ ἐνημερώνεται γιὰ τὸ περιεχόμενό τους. Ὅλα τὰ διεκπεραίωνε κατὰ τὴν κρίση τοῦ ἓνας ἀνθρώπου ποῦ τοῦ ἔλαχε ὁ κλῆρος νὰ εἶναι παρακαθήμενός του, κάποιος Πρόκλος ὀνόματι, ποῦ κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τοῦ κοιαίστῳρος.¹ Γιὰ νὰ ἔχουν ὅμως τὴν ἐπικύρωση ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ αὐτοκράτορα, οἱ ἐπιφορτισμένοι μὲ τὸ ἔργο αὐτὸ ἐπινόησαν τὰ ἐξῆς: σ' ἓνα μικρὸ κομμάτι κατεργασμένο ξύλο σάλισαν ἔκτυπο τὸ σχῆμα τεσσάρων γραμμάτων ποῦ στὰ λα-

1. Βλ. σελ. 128 - 129.

τινικά σημαίνουν « ἀναγνῶναι »¹ κι ἔθαζαν στὸ χέρι τοῦ αὐτοκράτορα μιὰ πένα πού τὴν εἶχαν θουτήξει σὲ μελάνι τοῦ χρώματος μὲ τὸ ὁποῖο ἔγραφαν συνήθως οἱ αὐτοκράτορες. Τοποθετοῦσαν ὕστερα τὸ ξύλο πού ἀνέφερα πάνω στὸ ἔγγραφο, ἔπιαναν τὸ χέρι τοῦ αὐτοκράτορα καὶ τὸ κατηύθυναν νὰ παρακολουθεῖ, μαζὶ μὲ τὴν πένα, τὸ περίγραμμα τῶν τεσσάρων γραμμιάτων καί, ἀφοῦ τὸ περιέφεραν σὲ ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ σκαλισμένου ξύλου, ἀποχωροῦσαν συναποκομίζοντας αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς αὐτοκρατορικῆς ὑπογραφῆς.

Μὲ τὸν Ἰουστίνο λοιπὸν ἔτσι εἶχαν τὰ πράγματα γιὰ τοὺς Ρωμαίους. Εἶχε μάλιστα αὐτὸς καὶ μιὰ γυναίκα ὀνόματι Λουππικίνη, μιὰ πρῶην σκλάβα βαρβαρικῆς καταγωγῆς, πού εἶχε γίνει ἐρωμένη τοῦ ἀνθρώπου πού τὴν εἶχε προηγούμενως ἀγοράσει. Κι αὐτὴ συμβασίλευσε μὲ τὸν Ἰουστίνο στὴ δύση τοῦ θίου της.

Ὁ Ἰουστίνος λοιπὸν δὲν ἦταν ἱκανὸς οὔτε καλὸ οὔτε κακὸ νὰ κάμει στοὺς ὑπηκόους του. Ἦταν πολὺ ἀπλοϊκός, στερημένος ὀλωσοδιόλου ἀπὸ εὐγλωττία καὶ ἄξεστος στὸ ἔπακρο. Ὅλη τὴ διαχείριση τῆς ἐξουσίας τὴν εἶχε, ἀπὸ τὰ νεανικά του ἀκόμα χρόνια, ὁ ἀνεψιός του ὁ Ἰουστινιανός, κι αὐτὸς εἶναι ὁ ὑπαίτιος πού ἔπαθαν οἱ Ρωμαῖοι τέτοιες καὶ τόσες συμφορὲς πού ὅμοιές τους δὲν ξανάκουσε κανεὶς στὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Ὁ ἄδικος φόνος καὶ ἡ ἀρπαγὴ ξένων χρημάτων ἦταν πράξεις πού ἔκανε μὲ πολὺ ἐλαφρὴ καρδιά καὶ δὲν τὸ ἔχε γιὰ τίποτε ν' ἀφανίζονται ἀπὸ τὴ ζωὴ πολλὲς μυριάδες ἀνθρώποι πού δὲν τοῦ εἶχαν φταίξει σὲ τίποτε. Ἐπιπλέον καθόλου δὲν ἔστεργε νὰ τηρεῖ τὰ καθιερωμένα, ἀλλὰ ἤθελε πάντα νὰ νεωτερίζε σὲ ὅλα καί, μ' ἓνα λόγο, αὐτὸς ἦταν ὁ μεγαλύτερος δολιοφθορέας τῆς ἔννομης τάξεως. Κι ἀλήθεια: ἀπὸ τὴν πανούκλα πού, ὅπως εἶπα², ἐνέσκηψε σ' ὅλη τὴ χώρα πολλοὶ ἔτυχε νὰ πεθάνουν, ἀλλὰ ἄλλοι τόσοι γλίτωσαν

1. *Legi* στὰ λατινικά. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν ὁ Haury προτείνει « ἀνέγνων » ἀντὶ « ἀναγνῶναι ».

2. Βιβλ. II. xxii, xxiii.

εἶτε ἐπειδὴ δὲν τοὺς χτύπησε καθόλου ἢ ἀσθένεια εἶτε ἐπειδὴ τοὺς χτύπησε μὲν ἢ ἀρρώστια, ἀλλὰ εἶχαν τὴν τύχη νὰ γίνουν καλὰ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο αὐτὸν ὅμως κανεῖς στὸν κόσμο, Ρωμαῖος τουλάχιστον, δὲν εἶχε τὴν τύχη νὰ γλιτώσει, ἀλλὰ σὰν κάποια ἄλλη μάστιγα ἐξ οὐρανοῦ ἔπεσε πάνω σὲ ὅλο τὸ γένος, καὶ δὲν ἄφησε κανέναν ὀλωσδιόλου ἀπείραχτο: ἄλλους σκότωσε ἐντελῶς ἀδικαιολόγητα, κι ἄλλους, ἀφήνοντάς τους νὰ βολοδέρνουν μέσα στὴ φτώχεια, τοὺς ἔκαμε πιὸ ἀξιολύπητους κι ἀπὸ τοὺς σκοτωμένους, τόσο πού παρακαλοῦσαν τὸ θεὸ νὰ τοὺς ἐλευθερώσει ἀπὸ τὰ δεινὰ τους δίνοντάς τους σπλαχνικότατο θάνατο. Ἀπὸ μερικοὺς ὅμως, μαζί μὲ τὴν περιουσία, πῆρε καὶ τὴ ζωὴ. Ἐπειδὴ ἐξάλλου δὲν ἦταν τίποτε γι' αὐτὸν νὰ καταστρέψει μόνο τὸ κράτος τῶν Ρωμαίων, κατόρθωσε νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ στὴ Λιβύη καὶ στὴν Ἰταλία μὲ μοναδικὸ σκοπὸ νὰ ἀφανίσει, ἐκτὸς ἀπ' ὅσους εἶχε ὡς τότε στὴν ἐξουσία του, καὶ τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν αὐτῶν. Δὲν εἶχε ἀκόμα κλείσει δέκα χρόνια στὴν ἐξουσία ὅταν σκότωσε ἐντελῶς ἀνάιτια τὸν Ἀμάντιο, τὸν ἄρχοντα τῶν εὐνούχων τοῦ παλατιοῦ, μαζί μὲ μερικοὺς ἄλλους, χωρὶς νὰ τοῦ προσάψῃ καμιὰ ἄλλη κατηγορία παρὰ μόνο ὅτι μίλησε μὲ αὐθάδεια στὸν Ἰωάννη, τὸν ἀρχιερέα τῆς πόλης. Μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ὅλος ὁ κόσμος τὸν ἔτρεψε. Ἀμέσως ὕστερα ἔστειλε νὰ καλέσουν καὶ τὸν τύραννο Βιταλιανό, ἀφοῦ προηγουμένως ἐγγυήθηκε γιὰ τὴν ἀσφάλειά του κοινωνώντας μαζί του κατὰ τὰ μυστήρια τῶν Χριστιανῶν. Ἀλλὰ σὲ λίγο, ὅταν ὁ Βιταλιανὸς ἔπεσε στὴ δυσμένειά του ἐξαιτίας κάποιας ὑποψίας, τὸν θανάτωσε μέσα στὸ παλάτι χωρὶς καμιὰ δικαιολογία κι αὐτὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους του, ἀδιαφορώντας ἐντελῶς γιὰ τὴν τήρηση τῶν ὀρκων μὲ τοὺς ὁποίους εἶχε ἐγγυηθεῖ τὴν ἀσφάλειά του, ὅσο φοβεροὶ κι ἂν ἦταν.

ζ'. Ὁ δῆμος ἐξάλλου ἦταν ἀπὸ παλιὰ χωρισμένος σὲ δύο φατρίες, ὅπως ἔχω ἀναφέρει στὸ προηγούμενο μέρος τῆς ἱστο-

ρίας μου.¹ Ὁ Ἰουστινιανός, ἀφοῦ προσεταιρίστηκε τὴ μία, τοὺς Βένετους, τοὺς ὁποίους καὶ προηγουμένως ὑποστήριζε μὲ πάθος, τὰ κατάφερε νὰ σκορπίσει παντοῦ τὴ σύγχυση καὶ τὴν ταραχὴ, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ὀδηγήσει τὸ ρωμαϊκὸ κράτος στὸν ἔσχατο ἐξευτελισμὸ. Ἀλλὰ οὔτε κἀν οἱ Βένετοι δὲν δέχτηκαν ὅλοι νὰ συμμορφωθοῦν μὲ τὴ θέληση τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, παρὰ μόνον ἐκείνοι πού εἶχαν ἀνατρεπτικὰς διαθέσεις. Ὡστόσο, ἀκόμα κι αὐτοί, ὅταν πιά προχώρησε τὸ κακό, ἀποδείχτηκαν οἱ πιὸ συνετοὶ ἄνθρωποι τοῦ κόσμου. Τὰ κακὰ πού ἔκαναν ἦταν μικρότερα ἀπὸ τὴν ἐξουσία πού τοὺς εἶχε δοθεῖ. Οὔτε ὅμως καὶ ἡ στασιαστικὴ μερίδα τῶν Πράσινων ἔμεινε ἡσυχῆ, ἀλλὰ ἐγκληματοῦσαν κι αὐτοὶ συνεχῶς ὅσο τοὺς ἐπέτρεπε ἡ μικρὴ τους δύναμη, κι ἄς τοὺς τιμωροῦσαν συστηματικὰ ἕναν ἕναν. Αὐτὸ μᾶλλον τοὺς ἔκανε νὰ ἀποθρασύνονται ὄλο καὶ περισσότερο, γιατί τὸ ἄδικο ὀδηγεῖ συνήθως τὸν ἄνθρωπο σὲ ἀπόγνωση. Τότε λοιπόν, ἐνῶ αὐτὸς συνέχιζε νὰ ρίχνει λάδι στὴ φωτιὰ καὶ νὰ ἐρεθίζει ἀπροκάλυπτα τοὺς Βένετους, ὀλόκληρη ἡ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία συνταράχθηκε ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη σὰν νὰ τὴν εἶχε πλήξει σεισμὸς ἢ κατακλυσμὸς καὶ σὰν νὰ εἶχαν πέσει ὅλες οἱ πόλεις τῆς στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν. Σ' ὅλα τὰ μέρη κλονίστηκαν τὰ πάντα καὶ τίποτα πιά δὲν ἔμεινε ὄρθιο καὶ ἡ σύγχυση ὀδήγησε σὲ πλήρη ἀνατροπὴ τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξης.

Πρῶτ' ἀπ' ὅλα οἱ στασιαστὲς εἶχαν ἀλλάξει τὴ μόδα τῶν μαλλιῶν τους μ' ἕναν ἀσυνήθιστο τρόπο. Κουρεύονταν δηλαδὴ ἐντελῶς διαφορετικὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ρωμαίους. Δὲν πείραζαν καθόλου τὸ μουστάκι καὶ τὰ γένια τους ἀλλὰ ἤθελαν νὰ τὰ ἔχουν πάντα πολὺ μακριὰ ὅπως οἱ Πέρσες. Ὅσο γιὰ τὰ μαλλιά τους, ἔκοβαν τὰ μπροστινὰ κοντὰ ὡς τοὺς κροτάφους καὶ —ἐντελῶς παράλογα— ἄφηναν τὰ πίσω πολὺ μακριὰ νὰ κρέμονται, ὅπως οἱ Μασσαγέτες. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὴ μόδα αὐτὴ τὴν ὀνόμασαν Οὐννικὴ.

Ὅσο γιὰ τὴ μόδα τῶν ρούχων, θεωροῦσαν ὅτι ἔπρεπε

1. Βιβλ. Ι. xxiv. 2.

νά είναι ὄλοι λαμπροστολισμένοι καὶ ντύνονταν πιὸ ἐπιδεικτικὰ ἀπ' ὅσο ταίριαζε στὴ σειρὰ τοῦ καθενός. Κάτι τέτοια στολίδια εἶχαν θέβαια τὴ δυνατότητα νὰ τ' ἀποκοτῶν μὲ ἀνομιούς τρόπους. Τὸ μέρος τοῦ χιτώνα ποῦ σκέπαζε τὰ χέρια τὸ εἶχαν πολὺ σφιχτὸ γύρω ἀπὸ τοὺς καρπούς, ἐνῶ ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ ὡς τοὺς ὤμους τὸ ἄφηναν ν' ἀπλώνεται σὲ ἀπερίγραπτο πλάτος. Κάθε φορὰ ποῦ ἀνέμιζαν τὰ χέρια τους καθῶς, κατὰ τὴ συνήθειά τους, ἐπευφημοῦσαν ἢ ἐνεθάρρουναν τοὺς ἀθλητὲς στὰ θέατρα καὶ στὰ ἵπποδρόμια, τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ χιτώνα τους σηκωνόταν πολὺ ψηλὰ κι ἔκανε αὐτοὺς τοὺς ἀνόητους νὰ πιστεύουν ὅτι τὸ σῶμα τους ἦταν τόσο ὠραῖο καὶ στιβαρό, ὥστε τοὺς ἔπρεπε νὰ ντύνονται μὲ τέτοια ροῦχα χωρὶς νὰ καταλαβαίνουν ὅτι μέσα ἀπὸ τὸ ἀραχνοῦφαντο ὕφασμα καὶ ἀπὸ τὰ ἀνοίγματα τοῦ φορέματος θὰ ἀναδεικνυόταν πολὺ περισσότερο ἢ ἀδυναμία τοῦ κορμιοῦ τους. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἱμάτια καὶ τὰ παντελόνια καὶ οἱ περισσότεροι τύποι παπουτσιῶν τους ἦταν «οὐνικιά» καὶ ὡς πρὸς τὴ μόδα καὶ κατ' ὄνομα.

Ὅλοι σχεδὸν ὀπλοφοροῦσαν φανερά, στὴν ἀρχὴ μόνον τὴ νύχτα, ἐνῶ τὴν ἡμέρα εἶχαν κρεμασμένα πλάι στὸ μηρό τους δίκωπα μικρὰ σπαθιά κρυμμένα κάτω ἀπὸ τὸ ἱμάτιο καί, μόλις σκοτεῖνιαζε, σχηματίζαν συμμορίες καὶ λήστευαν τοὺς πλουσιότερους, καὶ στὴν ἀγορὰ καὶ στὰ στενοσόκακα, ἀρπάζοντας ἀπὸ τὰ θύματά τους καὶ ροῦχα καὶ ζῶνες καὶ πόρπες χρυσές κι ὅ,τι ἄλλο εἶχαν ἀπάνω τους. Μερικοὺς μάλιστα ὄχι μόνον τοὺς λήστευαν, ἀλλὰ θεωροῦσαν καλὸ καὶ νὰ τοὺς σκοτώσουν γιὰ νὰ μὴν καταγγείλουν αὐτὰ ποῦ τοὺς εἶχαν συμβεῖ. Μὲ τίς πράξεις αὐτὲς ὄλοι θέβαια ἦταν στὸ ἔπακρο ἀγανακτισμένοι, ἀκόμα καὶ οἱ Βένετοι ποῦ δὲν ἀνῆκαν στὴ μερίδα τῶν στασιαστῶν, ἐπειδὴ κι αὐτοὶ πάθαιναν τὰ ἴδια. Γι' αὐτὸν τὸ λόγο οἱ περισσότεροι ἄρχισαν νὰ φορᾶνε μπρούντζινες ζῶνες καὶ πόρπες καὶ ροῦχα πολὺ κατώτερα ἀπ' ὅ,τι ταίριαζε στὴ σειρὰ τους, γιὰ νὰ μὴ χάσουν θέβαια ἀπὸ κοκεταρία τὴ ζωὴ τους, κι ἔτρεχαν νὰ κρυφτοῦν στὰ σπίτια τους πρὶν ἀκόμα βασιλέψει ὁ ἥλιος. Ὅσο τὸ κακὸ τραβοῦσε σὲ μᾶκρος καὶ οἱ ἀρχὲς τῆς πόλης δὲν ἐπέβαλλαν στοὺς ἐγγληματίες κα-

μιὰ ποινή, αὐτοὶ ἀποθρασύνονταν ὀλοένα καὶ περισσότερο. Τὸ σφάλμα, ὅταν τοῦ παρέχεται ἀσυδοσία, ἔχει τὸ ἰδίωμα νὰ πολλαπλασιάζεται ἐπ' ἀπειρον, ἀφοῦ μάλιστα, ἀκόμα κι ὅταν τιμωροῦνται τὰ ἐγκλήματα, ἔχουν τὴν τάση νὰ μὴ σταματοῦν ἐντελῶς. Εἶναι μέσα στὴ φύση τῶν περισσότερων ἀνθρώπων ἢ ροπὴ πρὸς τὴν ἀμαρτία.

Ἔτσι λοιπὸν ἐξελίσσονταν τὰ πράγματα μὲ τοὺς Βένετους. Ὅσο γιὰ τοὺς ἀντιπάλους τους, ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς προσχώρησαν στὴ δική τους παράταξη ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία νὰ ἐγκληματοῦν μαζί τους ἐντελῶς ἀτιμώρητα κι ἄλλοι ζοῦσαν κρυμμένοι σὲ κάποιες ξένες χώρες ὅπου εἶχαν καταφύγει πολλοὺς ὅμως ἀκόμα κι ἐκεῖ τοὺς ἔπιαναν καὶ εἴτε τοὺς σκότωναν οἱ ἀντίπαλοί τους εἴτε τοὺς καταδίκάζαν σὲ θάνατο οἱ ἀρχές. Συνέρρεαν ὅμως στὴν ὀργάνωση κι ἄλλοι πολλοὶ νεαροὶ ποὺ ποτὲ πρὶν δὲν εἶχαν δεῖξει ἐνδιαφέρον γιὰ τέτοιου εἶδους πράγματα· τοὺς παρέσυρε ὅμως ἐκεῖ ἡ ἀσυδοσία τῆς δύναμης καὶ τῆς αὐθάδειας, γιὰτὶ δὲν ὑπάρχει στὸν κόσμον ἔργο ἀπ' αὐτὰ ποὺ οἱ ἀνθρώποι ὀνομάζουν μιάσματα ποὺ δὲν διαπραχθῆκε ἐκείνη τὴν ἐποχὴ κι ἔμεινε ἀτιμώρητο. Στὴν ἀρχὴ σκότωναν τοὺς στασιαστὲς τῆς ἀντίπαλης φατρίας, ἀλλὰ προχώρησαν κι ὡς τὸ σημεῖο νὰ σκοτώνουν κι αὐτοὺς ποὺ δὲν τοὺς εἶχαν φταίξει σὲ τίποτε. Ὑπῆρχαν καὶ πολλοὶ ποὺ τοὺς δωροδοκοῦσαν κι ὕστερα τοὺς ὑπεδείκνυαν τοὺς προσωπικοὺς ἐχθροὺς τους κι ἐκεῖνοι τοὺς σκότωναν εὐθὺς ἀποδίδοντάς τους τὸ ὄνομα τῶν Πράσινων κι ἄς τοὺς ἦταν ἐντελῶς ἀγνωστοί. Καὶ μάλιστα αὐτὰ δὲν γίνονταν ἐν κρυπτῷ καὶ παραβύσπῳ, ἀλλὰ σὲ κάθε ὥρα τῆς ἡμέρας, σὲ κάθε μέρος τῆς πόλης, μπροστὰ στὰ μάτια τῶν πιὸ διακεκριμένων προσώπων γίνονταν οἱ πράξεις αὐτές, ἀν τὸ ἔφερνε ἡ περίσταση. Καμιὰ ἀνάγκη δὲν εἶχαν νὰ συγκαλύπτουν τὰ ἐγκλήματα, μιᾶς ποὺ καμιὰ τιμωρία δὲν εἶχαν νὰ φοβηθοῦν. Τὸ θεωροῦσαν μάλιστα σὰν ἓνα εἶδος κατόρθωμα κι ἔκαναν ἐπίδειξη δύναμης καὶ ἀνδρισμοῦ καμαρώνοντας ποὺ σκότωναν μ' ἓνα μόνο χτύπημα ὅποιον ἀνθρώπο βρισκόταν ἀοπλος στὸ δρόμο τους. Καγεῖς πιὰ δὲν ἔλπιζε ὅτι θὰ ἐπιζήσει ἀπὸ τοὺς κινδύνους μιᾶς τέ-

τοιας ζωῆς. Τρομοκρατημένοι ὅπως ἦταν, ὄλοι νόμιζαν ὅτι ἐπίκειται ὁ θάνατός τους καὶ πίστευαν ὅτι σὲ κανέναν τόπο, σὲ καμιὰ χρονικὴ στιγμὴ δὲν μπορούσαν νὰ εἶναι σίγουροι γιὰ τὴ ζωὴ τους, ἀφοῦ ἄνθρωποι σκοτώνονταν χωρὶς κανένα λόγο, ἀκόμα καὶ μέσα στὰ πανσέβαστα ἱερά καὶ στὶς μεγάλες γιορτές, καὶ δὲν εἶχε ἀπομείνει ἴχνος ἐμπιστοσύνης οὔτε καν πρὸς τοὺς φίλους καὶ τοὺς συγγενεῖς, ἀφοῦ πολλοὶ σκοτώνονταν ἀπὸ ἐπίβουλα σχέδια τῶν πιὸ κοντινῶν τους προσώπων.

Παρ' ὅλ' αὐτά, καμιὰ ἔρευνα δὲν διεξαγόταν γιὰ τὰ ἐγκλήματα ποὺ εἶχαν γίνεῖ. Τὰ χτυπήματα ἔπεφταν ἀπροσδόκητα πάνω σὲ ὄλους καὶ κανένας δὲν βρισκόταν νὰ ὑπερασπίσει τὰ θύματα. Καμιὰ δύναμη δὲν εἶχε ἀπομείνει, οὔτε νόμιου οὔτε συμβολαίου, γιὰ νὰ διασφαλίσῃ τὴν τάξη καὶ ὅλα συνταράχτηκαν ἀπὸ τὴν ὀλοένα αὐξανόμενη κυριαρχία τῆς βίας καὶ τὸ πολίτευμα ἔμοιαζε πιὸ πολὺ μὲ τυραννίδα, ποὺ δὲν εἶχε ὅμως τουλάχιστον ἐγκαθιδρυθεῖ, ἀλλὰ κάθε μέρα ἄλλαζε μορφή καὶ βρισκόταν πάντα στὴν ἀρχὴ τῆς. Ἀκόμα κι οἱ ἀποφάσεις τῶν ἀξιωματούχων ἔμοιαζαν νὰ λαμβάνονται ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ τρόμου ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ τὸ φρόνημά τους εἶχε καταστήσει δουλικὸ ἀπὸ τὸ φόβο ἑνὸς ἀνδρός. Οἱ δικαστὲς ἐξάλλου, ὅταν ἦταν νὰ ἀποφασίσουν γιὰ κάποια διένεξη, δὲν ἔβγαζαν ἀπόφαση κατὰ τὴν κρίση τους γιὰ τὸ δίκιο καὶ τὸ νόμιμο, ἀλλὰ ἀνάλογα μὲ τίς καλὲς ἢ τίς κακὲς σχέσεις ποὺ εἶχε ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς ἀντιδίκους μὲ τοὺς στασιαστὲς. Ὁ δικαστὴς ποὺ τυχὸν θὰ παρέβλεπε τίς δικῆς τους ἐντολὲς ἤξερε ὅτι τὸν περίμενε ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου.

Πολλοὶ δανειστὲς ἐχδιάστηκαν σκληρὰ νὰ δώσουν πίσω τὰ γραμμάτια στοὺς πιστωτὲς τους χωρὶς νὰ πάρουν πίσω τίποτε ἀπὸ τὰ χρήματα ποὺ εἶχαν δανείσει, κι ἄλλοι πολλοί, παρὰ τὴ θέλησή τους, ἄφησαν ἐλεύθερους τοὺς δούλους τους. Λένε μάλιστα ὅτι καὶ πολλὲς γυναίκες ἀναγκάστηκαν ἀπὸ τοὺς δούλους τους νὰ προβοῦν σὲ πολλὲς πράξεις ποὺ ἀπεχθάνονταν. Ἀκόμα καὶ γιοὶ ἐπιφανέστατων προσώπων ἦταν ἀνακατεμένοι μ' αὐτοὺς τοὺς νεαροὺς, κι ἀνάγκαζαν τοὺς πατέρες τους νὰ κάνουν πολλὰ παρὰ τὴ θέλησή τους καὶ νὰ

δίνουν σ' αὐτούς τὰ χρήματά τους. Πολλὰ παιδιά μάλιστα ἀναγκάστηκαν ἀκόμα καὶ νὰ πέσουν στὸ ἀνόσιο κρεβάτι τῶν στασιαστῶν ἐν γνώσει τῶν πατέρων τους. Ἄλλὰ καὶ παντρεμένες γυναῖκες συνέβη νὰ πάθουν τὰ ἴδια ἀκριβῶς. Λένε ὅτι μιὰ γυναίκα, πολὺ πλούσια στολισμένη, διέσχιζε τὸν Βόσπορο μαζί με τὸν ἄνδρα της γιὰ νὰ πάει σὲ κάποιον ἀπὸ τὰ προάστια τῆς ἀντικρινῆς στεριᾶς· στὸ διάστημα τοῦ διαπλου τοὺς συνάντησαν οἱ στασιαστές, τὴν ἀπέσπασαν με ἀπειλὲς ἀπὸ τὸν ἄνδρα της καὶ τὴν ἔβαλαν στὴ δική τους θάρκα. Ἐκείνη μπῆκε στὴ θάρκα με τοὺς νεαροὺς, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε παραγγείλει στὸν ἄνδρα της μυστικὰ νὰ ἔχει θάρρος καὶ τίποτε κακὸ νὰ μὴ φοβᾶται γι' αὐτὴν γιατί δὲν πρόκειται, εἶπε, νὰ ὑποστῇ τὸ σῶμα της καμιά προσβολή. Κι ἐνῶ ἀκόμα ὁ ἄνδρας της τὴν κοίταζε περίλυπος, ρίχτηκε στὴ θάλασσα καὶ χάθηκε ἀπὸ τὴ ζωή.

Τέτοια λοιπὸν ἦταν τὰ θρασύτατα ἔργα ποὺ εἶχαν τότε διαπράξει στὸ Βυζάντιο οἱ στασιαστές. Κι ὅμως αὐτὰ στενοχωροῦσαν λιγότερο τὰ θύματά τους ἀπὸ τὸ ἄδικο ποὺ ἔκαμε ὁ Ἰουστινιανὸς στὴν Πολιτεία, ἐπειδὴ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς πικρίας ποὺ προξενεῖ ἡ διατάραξη τῆς τάξης σ' αὐτοὺς ποὺ παθαίνουν ἀπὸ τοὺς κακούργους τὰ πιὸ ἀβάσταχτα κακά, τὸ ἀφαιρεῖ πάντα ἢ προσδοκία ὅτι οἱ κακοῦργοι θὰ τιμωρηθοῦν ἀπὸ τοὺς νόμους καὶ τὶς ἀρχές. Μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι τὸ μέλλον θὰ εἶναι καλύτερο, πιὸ εὐκολα καὶ πιὸ ἀνώδυνα ὑπομένει ὁ ἄνθρωπος τὰ κακὰ τοῦ παρόντος· ὅταν ὅμως ἀσκοῦν βία ἐναντίον του οἱ ἀρχές τοῦ κράτους, ἡ ὀδύνη του γιὰ τὶς συμφορές του εἶναι, φυσικά, μεγαλύτερη καὶ ὀδεύει σταθερὰ πρὸς τὴν ἀπόγνωση ἐπειδὴ δὲν προσδοκᾷ τὴν τιμωρία τῶν ἐνόχων. Τὸ φταίξιμο τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦταν ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἤθελε με κανέναν τρόπο νὰ συμπαρασταθεῖ στὰ θύματα τῶν ἐγκλημάτων, ἀλλὰ ὅτι δὲν δίσταζε καθόλου νὰ προστατεύει φανερὰ τοὺς στασιαστές. Καὶ χρήματα πολλὰ παρείχε στοὺς νεαροὺς αὐτοὺς καὶ πολλοὺς τοὺς ἔπαιρνε κοντὰ του, καὶ μάλιστα θεωροῦσε πρέπον νὰ ἀναθέτει σὲ μερικοὺς ἀπ' αὐτοὺς διοικητικὲς ἐξουσίες καὶ ἄλλα ἀξιώματα.

η'. Αὐτὰ λοιπὸν διαδραματίζονταν καὶ στὸ Βυζάντιο καὶ σὲ ὄλες τὶς ἄλλες πόλεις. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ κάθε ἄλλη ἀρρώστια, ἔτσι κι αὐτὸ τὸ κακό, ξεκινώντας ἀπὸ δῶ, ἐνέσκηψε παντοῦ στὴ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία. Ὁ αὐτοκράτορας ὅμως δὲν ἔδινε καμιά προσοχὴ σὲ ὅσα συνέβαιναν ἀφοῦ δὲν ἔπαιρνε χαμπάρι ὁ ἄνθρωπος, ἀν καὶ συχνὰ ἦταν αὐτόπτης μάρτυρας τῶν γεγονότων στὰ ἱπποδρόμια. Γιατὶ ἦταν ὀλωσδιόλου ἠλίθιος κι ἔμοιαζε ὑπερβολικὰ μὲ χοντροκέφαλο γαιδούρι, ἔτοιμο ν' ἀκολουθήσει, κουνώντας ὀλοένα τ' αὐτιά του, αὐτὸν ποῦ τοῦ τραβοῦσε τὸ χαλινάρι. Ὁ Ἰουστινιανὸς ὄχι μόνο προξενοῦσε τὰ κακὰ ποῦ περιέγραφα ἀλλὰ καὶ δημιουργοῦσε ἕναν γενικὸ κυκεώνα: ἀμέσως μόλις πῆρε στὰ χέρια του τὴν ἐξουσία τοῦ θεοῦ του, ἄρχισε τὴν ἀλόγιστη σπατάλη τοῦ δημόσιου χρήματος, μιᾶς καὶ τὸ εἶχε στὴ διάθεσή του. Κάθε φορὰ ποῦ τὸν ἐπισκεπτόταν κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς τῶν Οὐννων τοῦ πρόσφερε μεγάλα ποσὰ γιὰ τὶς καλές του ὑπηρεσίες. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ χώρα τῶν Ρωμαίων ἦταν ἐκτεθειμένη σὲ ἀλλεπάλληλες εἰσβολές. Οἱ βάρβαροι αὐτοί, μόλις γεύτηκαν τὸν πλοῦτο τῶν Ρωμαίων, δὲν ἄντεχαν πιά ν' ἀπαρνηθοῦν τὸ δρόμο ποῦ ὀδηγοῦσε στὸ Βυζάντιο.

Θεωροῦσε μάλιστα σωστὸ νὰ διαθέτει μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ γιὰ κάποιες θαλάσσιες οἰκοδομὲς προσπαθώντας νὰ θέσει ὑπὸ τὸν ἔλεγχό του τὸν ἀέναο ρόχθο τῶν κυμάτων. Προχωροῦσε πέρα ἀπὸ τὴν ἀκτὴ ρίχνοντας πέτρες στὸ νερό, προσπαθώντας νὰ νικήσει τὶς ὀρμητικὲς εἰσβολές τοῦ πόντου, σάμπως νὰ ἀνταγωνιζόταν τὴ δύναμη τῆς θάλασσας μὲ τὸ δικαίωμα ποῦ τοῦ ἔδινε ὁ πλοῦτος. Ἐπιπλέον οἰκαιοποιήθηκε τὴν ἰδιωτικὴ περιουσία κάθε Ρωμαίου σ' ὅλη τὴ χώρα, πότε ἐπικαλούμενος τὸ ἔνα ἢ τὸ ἄλλο ἔγκλημα ποῦ οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶχαν διαπράξει καὶ πότε διαστρέφοντας καὶ τὴ γνώμη τους μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι τάχα τοῦ τὴν εἶχαν χαρίσει. Πολλοὶ ἐξάλλου, ποῦ εἶχαν συλληφθεῖ γιὰ φόνο ἢ ἄλλα παρόμοια ἐγκλήματα, τοῦ παραχώρησαν ὕστερα ὀλόκληρη τὴν περιουσία τους καὶ γλίτωσαν τὴν τιμωρία γιὰ τὰ ἐγκλήματά τους. Ἄλλοι πάλι, ποῦ οἱ περιστάσεις τὸ ἔφεραν νὰ διεκ-

δικοῦν παράνομα κάποια ἔκταση γῆς ἀπὸ τὸ γείτονά τους, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε κανένας τρόπος νὰ δικαιωθοῦν ἀπὸ τῆ διαιτησία μιὰ καὶ εἶχαν τὸ νόμο ἐναντίον τους, δώριζαν σ' αὐτὸν αὐτὲς ἀκριβῶς τὶς διαφιλονικούμενες ἐκτάσεις, κερδίζοντας ἔτσι, μὲ μιὰ ἀνέξοδη προσφορά, τὸ νὰ γίνουν γνώριμοι τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ κατορθώνοντας νὰ ὑπερισχύσουν ἀπὸ τοὺς ἀντιδίκους τους μὲ τὸν πιὸ παράνομο τρόπο.

Νομίζω τώρα ὅτι δὲν εἶναι ἀνεπίκαιρο νὰ περιγράψω καὶ τὴν ἐμφάνιση τοῦ ἐν λόγῳ ἀνθρώπου. Στὸ σῶμα δὲν ἦταν οὔτε ψηλὸς οὔτε πολὺ κοντός, ἀλλὰ μέτριος, δὲν ἦταν ἰσχνός, ἀλλὰ λίγο παχύσαρκος, μὲ πρόσωπο στρογγυλὸ καὶ ὄχι ἄσχημο, γιατί ἦταν ροδοκόκκινος ἀκόμα καὶ μετὰ ἀπὸ δυὸ μέρες νηστεία. Μ' ἓνα λόγο — γιὰ νὰ περιγράψω τὴ συνολικὴ του ἐμφάνιση— ἔμοιαζε μὲ τὸν Δομιτιανό, τὸ γιὸ τοῦ Βεσπασσιανοῦ, πού τόσα ἀπόλαυσαν οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὴν κακοθήειά του, ὥστε οὔτε κι ὅταν τὸν κατακρεοῦργησαν δὲν ξεθύμανε ἢ ὀργή τους ἐναντίον του, ἀλλὰ ἐκδόθηκε καὶ ἀπόφαση τῆς συγκλήτου¹ νὰ μὴν ἀναγράφεται οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορα αὐτοῦ στὰ ἔγγραφα καὶ νὰ μὴ διασωθεῖ ὀποιαδήποτε εἰκόνα του. Τὸ ὄνομα αὐτὸ λοιπόν, παντοῦ ὅπου ἔτυχε νὰ εἶναι γραμμένο, εἴτε σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Ρώμης εἴτε ὀπουδήποτε ἄλλου, μπορεῖς νὰ τὸ δεῖς σθημένο, μόνον αὐτὸ ἀνάμεσα σ' ὅλα τ' ἄλλα, καὶ καμιὰ εἰκόνα του δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχει πουθενὰ στὴ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ χάλκινη προτομὴ του² πού σώθηκε ὡς ἐξῆς: ὁ Δομιτιανὸς ἦταν παν-

1. Ἡ ἀπόφαση ἐν μέρει μόνον πέτυχε τὸ σκοπὸ τῆς: τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Δομιτιανοῦ εἶναι γνωστὰ ἀπὸ νομίσματα καὶ ἀπὸ ἓναν περιορισμένο ἀριθμὸ ἀνδριάντων.

2. Εἶναι γεγονός ὅτι μόνον μιὰ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴ βασιλεία τοῦ Δομιτιανοῦ ἔχει φτάσει ὡς ἐμᾶς ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Ρώμης (C.J.L.VI. 392), ἀλλὰ στίς ἐπαρχίες ἔχουν βρεθεῖ πολλές. Ὁ Gibbon (4η ἐκδ. Bury, Τόμ. IV, σ. 430, ὑποσημείωση) χαρακτηρίζει ἀνόητη τὴν πεποίθηση τοῦ Προκοπίου ὅτι μόνον μιὰ προτομὴ τοῦ αὐτοκράτορα αὐτοῦ εἶχε διασωθεῖ τὸν βον αἰῶνα.

τρεμένος με μιὰ γυναίκα¹ εὐγενική και κόσμια και οὔτε ἡ ἴδια ἔκαμε ποτέ κακὸ σὲ ἄνθρωπο οὔτε ἐνέκρινε καμιὰ ἀπὸ τὶς πράξεις τοῦ συζύγου της. Γι' αὐτὸ οἱ συγκλητικοὶ —ἐπειδὴ ὄλος ὁ κόσμος τὴν ἀγαποῦσε— ἔστειλαν τότε νὰ τὴν καλέσουν και τὴν πρόσταξαν νὰ ζητήσῃ ὅτιδήποτε ἐπιθυμοῦσε. Κι αὐτὴ τοὺς ἰκέτεψε γιὰ ἓνα μόνο πράγμα, νὰ πάρῃ τὸ σῶμα τοῦ Δομιτιανοῦ και νὰ τὸ θάψῃ και νὰ ἀφιερῶσῃ στὴ μνήμη του ἓναν χάλκινο ἀνδριάντα ὅπου αὐτὴ ἤθελε. Ἡ σύγκλητος τῆς παραχώρησε τὸ δικαίωμα αὐτὸ και ἡ γυναίκα, θέλοντας ν' ἀφήσῃ στὶς ἐπόμενες γενεές ἐνθύμιο τῆς ἀπανθρωπιᾶς ἐκείνων ποὺ κατακρεοῦργησαν τὸν ἄνδρα της, ἐπινόησε τὰ ἑξῆς: μάζεψε τὰ κομμάτια ἀπὸ τὶς σάρκες τοῦ Δομιτιανοῦ, τὰ συνέθεσε με ἀκρίβεια και τὰ ταίριαξε τὸ ἓνα με τ' ἄλλο, ἔραψε τέλεια ὀλόκληρο τὸ σῶμα κι ὕστερα τὸ ἔδειξε στοὺς γλύπτες και τοὺς πρόσταξε νὰ ἀποτυπώσουν στὸ χαλκὸ τὸ πάθημα τοῦ ἀνδρός της. Οἱ καλλιτέχνες λοιπὸν ἔφτιαξαν ἀμέσως τὸν ἀνδριάντα κι ἡ γυναίκα τὸν πῆρε και τὸν ἔστησε στὸν ἀνηφορικὸ δρόμο ποὺ ὀδηγεῖ πρὸς τὸ Καπιτώλιο, στὰ δεξιὰ πηγαίνοντας ἐκεῖ ἀπὸ τὴν ἀγορά, κι ὡς σήμερα αὐτὸς φανερῶνει και τὴ μορφὴ τοῦ Δομιτιανοῦ και τὴ μοίρα του.² Θὰ νόμιζε κανεὶς ὅτι στὸν ἀνδριάντα αὐτὸν ἔχει ἀποτυπωθεῖ ὀλοζώντανο τὸ σῶμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ και ἰδιαίτερα ἡ ἔκφραση και ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου του.

1. Τὴ Δομιτία Λογγίνα, πρώην σύζυγο τοῦ Αἰλίου Λαμίας.

2. Τέτοιο ἀγαλμα δὲν ἔχει βρεθεῖ. Κατὰ μιὰ ἀποψη (H.B. Dewing, The Loeb Classical Library, σ. 96, ὑποσημείωση), οἱ ἀρχικὲς μαρτυρίες γιὰ τὴ βασιλεία τοῦ Δομιτιανοῦ φαίνεται ὅτι ἔδωσαν ἀφορμὴ νὰ γεννηθεῖ μιὰ σειρά ἀπὸ ἱστορίες φρίκης. Κατὰ μιὰν ἄλλη (G.A. Williamson, Penguin Classics, σ. 79, ὑποσημείωση), ἡ παράξενη αὐτὴ ἱστορία ἐπινοήθηκε γιὰ νὰ ἐξηγηθεῖ ἡ ἐξαφάνιση τοῦ ἀγάλματος ποὺ κομματιάστηκε (αὐτὸ κι ὅχι τὸ σῶμα τοῦ Δομιτιανοῦ), μαζί με ἄλλα, μετὰ τὴ διαταγὴ τῆς συγκλήτου. "Ὅσο γιὰ τὴ Δομιτία, φαίνεται πὼς εἶχε παίξει κάποιον ρόλο στὸ φόνο τοῦ συζύγου της (βλ. Παράρτημα, σ. 202).

Στήν ἐμφάνιση λοιπὸν ἔτσι ἦταν ὁ Ἰουστινιανός· τὸ χα-
ρακτήρα του ἴσως δὲν μπορῶ νὰ τὸν περιγράψω μὲ ἀκρι-
βεια. Ἦταν, σὰν νὰ ποῦμε, τόσο κακοῦργος ὅσο καὶ μωροπί-
στευτος, ὁ τύπος τοῦ ἀνθρώπου ποὺ λέγεται κουτοπόνηρος. Ὁ
ἴδιος δὲν ἦταν ποτὲ εὐλαβὴς μὲ τοὺς γύρω του καὶ ὅλα τὰ
λόγια καὶ τὰ ἔργα του ἔκρυβαν πάντα δόλιες σκέψεις. Ὡστό-
σο εὐκόλα ξεπεφτε θύμα αὐτῶν ποὺ ἤθελαν νὰ τὸν ἐξαπατή-
σουν. Μέσα του ὑπῆρχε ἐκ φύσεως ἓνα ἀσυνήθιστο μείγμα
βλακείας καὶ κακοήθειας. Ἴσως μάλιστα αὐτὸ ἀκριβῶς ἐν-
νοοῦσε ἓνας φιλόσοφος τῆς περιπατητικῆς σχολῆς ποὺ εἶχε
πεῖ τὸν παλιὸ καιρὸ ὅτι τὰ πιὸ ἀντίθετα μεταξύ τους στοι-
χεῖα θρῖσκονται μέσα στὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἀκριβῶς
στὴ μείξη τῶν χρωμάτων. Γράφω ἴσως γιὰ πράγματα σὰ
ὅποια δὲν ἔχω καταφέρει νὰ γίνω εἰδήμων. Ἐκεῖνο ποὺ ξέ-
ρω εἶναι ὅτι ὁ αὐτοκράτορας αὐτὸς ἦταν ὑπουργός, δόλιος, ὑ-
ποκριτής, κρυφὰ μνησίκκος, διπρόσωπος, ἀνθρωπος παιμπό-
νηρος, ἀσυναγωνίστος σὲ κρυψίνοια, ἱκανὸς νὰ χύνει δάκρυα
ὄχι ἀπὸ χαρὰ ἢ ἀπὸ λύπη ἀλλὰ τεχνητὰ, κατὰ τὴν περί-
στασι καὶ ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες τῆς στιγμῆς, φεύτης κα-
τὰ σύστημα ὄχι ὅμως ἐκ τοῦ προχείρου, ἀλλὰ βάζοντας καὶ
τὴν ὑπογραφή του καὶ ἐπικυρώνοντας μὲ φοβερότατους ὄρ-
κους τὶς συμφωνίες ποὺ ἔκανε καὶ μάλιστα μὲ τοὺς δικούς
του ὑπηκόους. Τὶς συμφωνίες καὶ τοὺς ὄρκους του τοὺς ἀθε-
τοῦσε ἀμέσως, ὅπως οἱ πιὸ ἄθλιοι σκλάβοι ποὺ ἀναγκάζονται
νὰ ὁμολογήσουν —κι ἂς ἦταν ὀρκισμένοι νὰ μὴν τὸ κάμουν—
ἀπὸ φόβο γιὰ τὰ βασανιστήρια ποὺ πρόκειται νὰ ὑποστοῦν.
Φίλος ἀπιστος, ἐχθρὸς χωρὶς μπέσα, παθιασμένος γιὰ τὸ χρῆ-
μα καὶ τὸ φονικὸ, ἐριστικὸς καὶ χωρὶς κανέναν σεβασμὸ σὰ
καθιερωμένα, ἔτοιμος νὰ παρασυρθεῖ εὐκόλα στὸ κακὸ, ἀλ-
λὰ μὲ τ' αὐτιά του κλεισμένα σὲ κάθε καλὴ συμβουλή, ἱκα-
νότατος στὸ νὰ ἐπινοεῖ τὸ κακὸ ἀλλὰ νιώθοντας ἀποστροφή
ἀκόμα καὶ στὸ ἄκουσμα τοῦ καλοῦ. Πῶς νὰ βρεῖ κανεὶς τὰ
λόγια γιὰ νὰ περιγράψει ὅπως πρέπει τὸ χαρακτήρα τοῦ
Ἰουστινιανοῦ; Ὁ ἀνθρωπος αὐτὸς συγκέντρωνε ὀλοφάνερα
ὅλ' αὐτὰ τὰ κακὰ κι ἄλλα ἀκόμη μεγαλύτερα σ' ἓνα βαθμὸ

πού είναι πάνω από τ' ανθρώπινα μέτρα, θαρρείς κι ή φύση είχε πάρει δλη τήν κακοήθεια απ' ὄλο τόν ἄλλο κόσμο και τήν ἔβαλε στήν ψυχή αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Σάν νά μίγν ἔφταναν τὰ ἄλλα, ἦταν και ὑπερβολικά πρόθυμος νά πιστεύει τοὺς συκοφάντες και γρήγορος στήν ἐπιβολή τῆς τιμωρίας. Ποτέ δέν ἔκανε τήν παραμικρή ἔρευνα πριν ἀποφασίσει, ἀλλά, μόλις ἀκουγε τή συκοφαντία, ἔβγαζε κρίση εὐθύς. Χωρίς κανέναν δισταγμό ἐξέδιδε διαταγές πού συνεπάγονταν τήν ἀλωση ὀχυρωμένων θέσεων, τόν ἔμπρησμό πόλεων και τήν ὑποδούλωση ὀλόκληρων ἔθνων χωρίς κανένα λόγο. Ὡστε, ἂν κανεὶς ἔβαζε στό ἓνα μέρος τῆς πλάστιγγας δλα τὰ κακά πού ἔχουν πάθει οἱ Ρωμαῖοι ἀπό τὰ παμπάλαια χρόνια και στό ἄλλο ὡς ἀντίβαρο ὅσα ἔπαθαν ἀπό τόν Ἰουστινιανό, νομίζω ὅτι θά ἔβρισκε πῶς χύθηκε περισσότερο αἷμα ἐξαιτίας τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ ἀπ' ὅσο τυχόν χύθηκε σέ ὄλους μαζί τοὺς προηγούμενους αἰῶνες. Ὅσο γιά τὰ χρήματα τῶν ἄλλων, ἦταν προθυμότετος νά τὰ οἰκειοποιεῖται ἤσυχα κι ὠραῖα ἔβαζε χέρι στίς ξένες περιουσίες ἀπαξιώνοντας νά προβάλει ὀποιαδήποτε δικαιολογία ὡς παραπέτασμα γιά νά κρύψει τὸ ἄδικο ὅταν ὁμως τὰ χρήματα γίνονταν δικά του, ἦταν πανέτοιμος νά δείξει, μέ τήν ἀστόχαστη γενναιοδωρία του, τήν περιφρόνησή του σ' αὐτὰ και νά τὰ σκορπίζει στοὺς βαρβάρους ἐντελῶς ἄσκοπα. Μ' ἓνα λόγο, οὔτε ὁ ἴδιος εἶχε χρήματα οὔτε ἄφηνε κανέναν ἄλλο στόν κόσμο νά ἔχει, λές και δέν τόν νικοῦσε ή φιλαργυρία, ἀλλά τόν κυριαρχοῦσε ὁ φθόνος πρὸς ἐκείνους πού τὰ εἶχαν. Ἐξορίζοντας λοιπόν τόν πλοῦτο ἀπό τή χώρα τῶν Ρωμαίων, ἔγινε πρόξενος φτώχειας γιά ὄλους.

θ'. Αὐτὰ ἦταν λοιπόν, καθώς νομίζω, τὰ σχετικά μέ τὸ χαρακτηριστήρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅσα τουλάχιστον ἐγὼ μπορῶ νά πῶ. Ὅσο γιά τή γυναίκα πού παντρεύτηκε, θά ἐξηγήσω τώρα πῶς γεννήθηκε και ἀνατράφηκε και πῶς, ἀφοῦ συνδέθηκε μέ τόν ἄνθρωπο αὐτόν, ἀφάνισε πέρα γιά πέρα τή Ρωμαϊκή ή

Αυτοκρατορία. Ὑπῆρχε στο Βυζάντιο ἕνας κάποιος Ἀκάκιος, φύλακας τῶν θηρίων στο τσίρκο, ὀπαδὸς τῶν Πράσινων, ἕνας ἄνθρωπος ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ὀνομάζουσαν ἀρκουδιάρηδες. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος πέθανε ἀπὸ ἀρρώστια στὰ χρόνια ποὺ ἦταν αὐτοκράτορας ὁ Ἀναστάσιος κι ἄφησε τρεῖς κόρες, τὴν Κομιτῶ, τὴ Θεοδώρα καὶ τὴν Ἀναστασία, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἡ μεγαλύτερη δὲν ἦταν ἀκόμα ἑπτὰ χρόνων. Ἡ γυναίκα του ξέπεσε καὶ ἔβριξε ἄλλον ἄνδρα μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἀνελάμβανε τὴ φροντίδα τοῦ σπιτιοῦ ὅπως ἐπίσης καὶ τὴ δουλειὰ στο τσίρκο. Ἀλλὰ ὁ πρῶτος χορευτὴς τῶν Πράσινων, Ἀστέριος τὸ ὄνομα, πληρώθηκε ἀπὸ κάποιον ἄλλον γιὰ νὰ τοὺς διώξει ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ καὶ τὴν ἔδωσε, χωρὶς καμιά δυσκολία, στὸν ἄνθρωπο ποὺ τοῦ εἶχε δώσει τὰ χρήματα. Οἱ χορευτὲς, βλέπετε, μποροῦσαν νὰ κανονίζουν ὅπως ἤθελαν κάτι τέτοιες ὑποθέσεις. Ἡ γυναίκα ὁμως, ὅταν βεβαιώθηκε πὼς ὄλος ὁ κόσμος εἶχε μαζευτεῖ στο τσίρκο, φόρεσε στεφάνια στο κεφάλι καὶ στὰ χέρια τῶν κοριτσιῶν της καὶ τίς ἔβαλε νὰ καθήσουν ὡς ἱκέτισσες. Οἱ Πράσινοι βέβαια ἀρνῆθηκαν κατηγορηματικὰ νὰ δεχθοῦν τὴν ἱεσία, οἱ Βένετοι ὁμως τοὺς ἔδωσαν μιὰ ἀνάλογη θέση, ἐπειδὴ καὶ ὁ δικὸς τους φροντιστὴς τῶν θηρίων εἶχε πεθάνει πρόσφατα. Ὅταν λοιπὸν τὰ παιδιὰ αὐτὰ μεγάλωσαν, ἡ μητέρα τους τὰ ἔβγαλε ἀμέσως στὴ σκηνὴ τοῦ τσίρκου γιὰτὶ ἦταν ὁμορφα κορίτσια. Δὲν τίς ἔβγαλε ὁμως συγχρόνως καὶ τίς τρεῖς, ἀλλὰ τὴ στιγμή ποὺ καθεμιὰ τους φάνηκε νὰ ὀριμάζει. Ἡ πρώτη λοιπὸν, ἡ Κομιτῶ, εἶχε ἤδη κατακτήσει διακεκριμένη θέση ἀνάμεσα στίς ἑταῖρες τοῦ καιροῦ της· ἡ δεύτερη, ἡ Θεοδώρα, φορώντας ἕναν κοντὸ χιτῶνα μὲ μακριὰ μανίκια σὰν αὐτοὺς ποὺ φορᾶνε οἱ μικρὲς σκλάβες, τὴν ἀκολουθοῦσε ὑπηρετώντας τὴ σὲ καθετὶ καὶ κουβαλώντας στοὺς ὤμους της τὸ σκαμνί, πάνω στο ὁποῖο ἐκείνη συνῆθιζε νὰ κάθεται στίς δημόσιες συγκεντρώσεις. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἡ Θεοδώρα δὲν εἶχε ἀκόμα ὀριμάσει κι ἔτσι δὲν ἦταν καθόλου σὲ θέση νὰ πέσει σὲ κρεβάτι μ' ἕναν ἄνδρα καὶ νὰ συνευρεθεῖ μ' αὐτὸν σὰν γυναίκα, γι' αὐτὸ καὶ ἐπιδιδόταν σ' ἕνα εἶδος ἀσέλγειας ἀνδρικοῦ τύ-

που μὲ κάτι πανάθλιους τύπους καὶ μάλιστα δούλους πού ἀκολουθοῦσαν τοὺς ἀφέντες τους στὸ θέατρο κι ἔθρισκαν περιστασιακὰ τὴν εὐκαιρία νὰ κάνουν τὴν ὀλέθρια αὐτὴ πράξη· ἀλλὰ καὶ στὸ μπορντέλο καταγινόταν ἀρκετὲς ὥρες μ' αὐτὴ τὴν παρὰ φύσιν σωματικὴ ἐργασία. Ὅταν ὅμως ἔγινε γυναίκα καὶ ὠρίμασε ἐπιτέλους, ἄρχισε ν' ἀπασχολεῖται στὸ θέατρο κι ἀμέσως ἔγινε τὸ εἶδος τῆς πόρνης πού οἱ παλιοὶ τὶς ἔλεγαν παρακατιανές.¹ Οὔτε αὐλὸ ἔπαιζε οὔτε τραγουδοῦσε οὔτε κὰν ἔκανε τὴ χορεύτρια, ἀλλὰ μόνο πρόσφερε τὰ τρυφερά της νιάτα στὸν πρῶτο τυχόντα ἀσκώντα τὸ ἐπάγγελμα μ' ὄλο της τὸ σῶμα.² Ἀργότερα ἄρχισε ν' ἀνακατεύεται σ' ὅλες τὶς δουλειὲς τοῦ θεατροῦ μαζί μὲ τοὺς κωμικοὺς ἠθοποιούς κι ἔπαιρνε μέρος μαζί τους στὶς παραστάσεις πού δίνονταν ἐκεῖ, βοηθώντας τοὺς γελωτοποιούς μὲ διάφορες αἰσχρολογίες. Ἦταν πρώτη στὰ ἀστεῖα καὶ στὰ πειράγματα καί, γι' αὐτὰ της τὰ καμώματα, γρήγορα ἔγινε περιζήτητη. Ἡ γυναίκα αὐτὴ ἦταν τελείως ξετοίπωτη καὶ κανεὶς δὲν τὴν εἶδε ποτὲ νὰ κοκκινίζει, ἀλλὰ προσέφερε ἀναίσχυντες ὑπηρεσίες χωρὶς τὸν παραμικρὸ δισταγμὸ καὶ ἦταν τέτοιος τύπος πού, δταν ἔτρωγε χαστούκια καὶ κατακεφαλιές, χαριεντιζόταν κι ἔσκαζε στὰ γέλια καί, βγάζοντας τὰ ρούχα της, τὰ ἔδειχνε ὄλα θεόγυμνα στὸν πρῶτο τυχόντα κι ἀπὸ μπρὸς κι ἀπὸ πίσω, ἐνῶ τὸ σωστὸ εἶναι αὐτὰ τὰ πράγματα νὰ μένουν κρυμμένα ἀπὸ τὰ μάτια τῶν ἀνδρῶν.

Τοὺς ἐραστὲς της τοὺς θαριόταν καὶ τοὺς κορόιδευε καὶ τὰ κατάφερνε πάντα νὰ κερδίζει τὶς ἀκόλαστες ψυχές τους δείχνοντάς τους μὲ καμάρι ὄλο καὶ πιὸ ἀσυνήθιστα κόλπα στὸ κρεβάτι. Σὲ κανέναν ἀπ' αὐτοὺς πού συναναστρεφόταν δὲν

1. Ἡ λέξη στὸ πρωτότυπο εἶναι « πεζὴν » καί, στὴν κυριολεξία της, σημαίνει τὸ στρατιώτη τοῦ πεζικοῦ πού εἶχε τὴν ταπεινότερη θέση στὸν ρωμαϊκὸ στρατό.

2. « Οὐκ ἐκ παντός . . . τοῦ σώματος » στὸ πρωτότυπο τῆς ἐκδόσεως. Ἡ μετάφραση ἐδῶ κατὰ τὴν πρόταση τοῦ Reiske, ὁ ὁποῖος ἀπαλείφει τὸ « οὐκ ».

καταδεχόταν ν' αφήσει τήν πρωτοβουλία· αντίθετα, εκείνη τους έρέθιζε όλους, άκόμα και τ' άμούστακα παιδιά, λέγοντας πρόστυχα άστεία και κουνώντας ξεδιάντροπα τόν πισινό της. Πουθενά στον κόσμο δέν γεννήθηκε κανείς τόσο παραδομένος σέ κάθε είδους ήδονή ήσο αυτή. Συχνά πήγαινε σέ συμπόσια μαζί με δέκα ή και περισσότερους νεαρούς, όλους έξαιρετικά γεροδεμένους, πού είχαν κάμει δουλειά τους τή λαγνεία, και έπιδιδόταν σέ όλονύχτια όργια με όλους μαζί τους συνδαιτυμόνες. Ύστερα, όταν δέν ήμνε πιά πνοή σέ κανέναν άπ' αυτους, εκείνη πήγαινε κι έβρισκε τους υπηρέτες τους, πολλές φορές καμιά τριανταριά, και ζευγάρωνε με έναν έναν άπ' αυτους· αλλά ούτε κι έτσι μπορούσε νά χορτάσει τή λαγνεία της.

Μιά φορά πού είχε πάει στο σπίτι ενός διακεκριμένου προσώπου, κι ενώ όλοι οί συνδαιτυμόνες τήν κοίταζαν πιωμένοι, καθώς λένε, άνέβηκε στήν άκρη του άνάκλιτρου πλάι στα πόδια τους και, σηκώνοντας με τόν πιό άηδιαστικό τρόπο τά φουστάνια της, θεώρησε καλό νά τους κάμει έπιτόπου μιά έπίδειξη λαγνείας. Κι ενώ δούλευε και με τίς τρεις τρύπες μαζί, κατηγορούσε τή φύση, παραπονούμενη πού δέν τής είχε κάμει πιό φαρδιές και τίς τρύπες των μαστών της ώστε νά μπορεί νά σκαρφίζεται κι άλλα κόλπα συνουσιαζόμενη κι από κει. Συχνά θέβαια ήμνε έγκυος, αλλά, μεταχειριζόμενη διάφορα κόλπα, τά κατάφερνε άμέσως νά αποβάλλει.

Πολλές φορές μάλιστα γδυνόταν άκόμα και στο θέατρο, μπροστά στα μάτια όλου του κόσμου και στεκόταν άνάμεσα στους θεατές γυμνή, φορώντας μόνο μιά ποδίτσα γύρω από τους βουδώνες και τά αιδoία, όχι όμως έπειδή ντρεπόταν νά δείξει άκόμα κι αυτά στον κόσμο, αλλά έπειδή δέν έπιτρέπεται σέ κανέναν νά παρουσιάζεται όλωσδιόλου γυμνός στο θέατρο· πρέπει νά φοράει τουλάχιστον ένα διάζωμα γύρω από τους βουδώνες και τά αιδoία. Μ' αυτό λοιπόν τó ντύσιμο ξάπλωνε κατάχαμα και κειτόταν άνάσκελα. Μερικοί θήτες, πού έπαιζαν κατά κανόνα τó ρόλο αυτόν, τής έριχναν πάνω στο αιδoίο της κριθάρι, πού τó έπιαναν σπυρι σπυρι και τó

ἔτρωγαν χήνες γυμνασμένες ἐπὶ τούτῳ. Ἐκείνη ὄχι μόνο σηκωνόταν χωρὶς νὰ κοκκινίζει, ἀλλὰ καὶ φαινόταν νὰ περφηανεύεται γι' αὐτὴ τὴν παράσταση. Δὲν ἦταν μόνο ξεδιάντροπη, ἀλλὰ καὶ τὰ κατάφερνε καλύτερα ἀπὸ τὸν καθένα νὰ παρασύρει τοὺς ἄλλους στὴν ἀδιαντροπιά. Συχνὰ γδυνόταν καὶ στεκόταν πάνω στὴ σκηνὴ ἀνάμεσα στοὺς μίμους, πότε γέροντας τὸ κορμὶ τῆς πρὸς τὰ πίσω καὶ πότε τουρλώνοντας τὸν πεινὸ τῆς καὶ πρὸς αὐτοὺς ποὺ τὴν εἶχαν χαρεῖ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ποὺ δὲν τὴν εἶχαν ἀκόμα πλησιάσει, ἐπιδεικνύοντας μὲ καμάρι τὰ συνηθισμένα τῆς γυμνάσματα. Μὲ τόση λαγνεῖα καιμάρωνε γιὰ τὸ κορμὶ τῆς, ὥστε φαινόταν ὅτι δὲν ἔχει τὸ αἰδοῖο τῆς στὴ φυσικὴ τοῦ θέσης ὅπως οἱ ἄλλες γυναῖκες, ἀλλὰ ὅτι τὸ ἔχει στὸ κούτελο. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ τὴν πλησίαζαν ἀμέσως ἀποκαλύπτονταν ὅτι δὲν τὸ συνήθιζαν νὰ συνουσιάζονται κατὰ τοὺς νόμους τῆς φύσης· γι' αὐτὸ καὶ τὰ ἀξιοσέβαστα πρόσωπα, ὅταν τὴ συναντοῦσαν στὴν ἀγορὰ, ἀλλάζαν δρόμο καὶ ἔφευγαν βιαστικὰ ἀπὸ φόβο μήπως ἀγγίξουν κάπριο ἀπὸ τὰ φορέματα αὐτῆς τῆς γυναίκας καὶ νομιστεῖ ὅτι κόλλησαν τὸ μίasma. Ὅσοι τὴν ἔβλεπαν, ἰδιαίτερα νωρὶς τὸ πρωί, τὸ ἔχαν γιὰ γρουσουζιά. Ὅσο γιὰ τὴ σχέση τῆς μὲ τίς ἄλλες γυναῖκες τοῦ θεάτρου συνήθιζε νὰ τοὺς ἐπιτίθεται ὅλη τὴν ὥρα μὲ φοβερὴ ἀγγριότητα σὰν σκορπιός, γιὰ τὴν κυριαρχοῦσε μεγάλος φθόνος.

Ἀργότερα ἔφυγε μαζί μὲ τὸν Ἐκηθόλο, ἕναν ἄνδρα ἀπὸ τὴν Τύρο ποὺ εἶχε ἀναλάβει τὴ διοίκηση τῆς Πενταπόλεως¹, γιὰ νὰ τοῦ προσφέρει τίς πιὸ αἰσχρὲς ὑπηρεσίες, ἀλλὰ κάτι τοῦ ἔκαμε τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἔδιωξε ἄρον ἄρον ἀπὸ ἐκεῖ· γι' αὐτὸ λοιπὸν βρέθηκε χωρὶς κανέναν πόρο ζωῆς καὶ ἀπὸ τότε τὰ ἔθαζε πέρα μὲ τὸν συνηθισμένο τῆς τρόπο, πουλώντας ἄνομα τὸ κορμὶ τῆς. Ἀρχικὰ λοιπὸν πῆγε στὴν Ἀλεξάνδρεια. Ἐπειτα, ἀφοῦ γύρισε ὅλη τὴν Ἀνατολή, ξεκίνησε νὰ ἐπιστρέφει στὸ Βυζάντιο ἀσκώντας σὲ κάθε πόλη τὸ ἐπάγγελμά τῆς, ποὺ ἂν ἄνθρωπος τὸ κατονόμαζε, ποτέ,

1. Περιοχὴ μὲ πέντε πόλεις στὴ Λιβύη.

νομίζω, δὲν θὰ τὸν συγχωροῦσε ὁ θεός· σὰν νὰ μὴν ἄντεχαν οἱ οὐράνιες δυνάμεις νὰ μείνει τόπος κανεὶς πού νὰ μὴ γνωρίσει τὴν ἀκολασία τῆς Θεοδώρας.

Ἔτσι λοιπὸν γεννήθηκε κι ἀνατράφηκε ἡ γυναίκα αὐτὴ κι ἔτσι ἔγινε περιβόητη ἀνάμεσα σὲ πολλὲς δημόσιες γυναῖκες καὶ σὲ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ μόλις ἔφτασε πάλι στὸ Βυζάντιο, τὴν ἐρωτεύτηκε ὁ Ἰουστινιανὸς μὲ παράφορο ἔρωτα. Στὴν ἀρχὴ τὴ συναναστρεφόταν ὡς ἐρωμένη, μολονότι τὴν εἶχε ἀνυψώσει στὸ ἀξίωμα τῆς πατρικίας. Ἡ Θεοδώρα λοιπὸν τὰ κατὰφερε ἀμέσως νὰ ἀποκτήσει ὑπέρμετρη δύναμη καὶ τεράστια πλοῦτη γιατί γιὰ τὸν ἀνθρωπο αὐτὸν —ὅπως συνήθως συμβαίνει μὲ τοὺς τρελὰ ἐρωτευμένους— τὸ πιὸ γλυκὸ πράγμα στὸν κόσμο ἦταν νὰ κάνει ὄλα τὰ χατίρια τῆς ἀγαπημένης του καὶ νὰ τῆς προσφέρει ὄλα τὰ πλοῦτη τοῦ κόσμου. Ὅσο γιὰ τὸ κράτος, καιγόταν σὰν προσάναμμα γιὰ χάρη αὐτοῦ τοῦ ἔρωτα. Μὲ τὴ βοήθεια τῆς Θεοδώρας ἐκεῖνος προξενοῦσε ἀκόμα μεγαλύτερες καταστροφές στὸ λαό, ὄχι μόνο στὸ Βυζάντιο, ἀλλὰ καὶ σ' ὄλα τὰ μέρη τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Καθὼς κι οἱ δύο τους ἀνῆκαν ἀπὸ παλιὰ στὴν παράταξη τῶν Βένετων, ἔδωσαν ὄλο τὸ ἐλεύθερο στὰ μέλη αὐτῆς τῆς φατρίας νὰ χειρίζονται τίς κρατικὲς ὑποθέσεις. Ὅστερα ὁμως ἀπὸ πολὺν καιρὸ τὸ κακὸ αὐτὸ κατευνάστηκε στὸ μεγαλύτερο μέρος του μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο:

Ἔτυχε ὁ Ἰουστινιανὸς νὰ πέσει ἄρρωστος γιὰ πολλὲς μέρες καὶ στὴν ἀρρώστια αὐτὴ ἔφτασε σὲ τέτοιο κίνδυνο, ὥστε κυκλοφόρησε ἀκόμα κι ἡ φήμη πὼς πέθανε· οἱ στασιαστὲς ἐν τῷ μεταξύ ἐξακολουθοῦσαν νὰ διαπράττουν τὰ ἐγκλήματα πού ἀναφέρθηκαν καὶ μάλιστα σκότωσαν μέρα μεσημέρι, μέσα στὸ ἱερὸ τῆς Σοφίας, κάποιον Ὑπάτιο, ἕνα πρόσωπο ὄχι ἀσήμαντο. Ὅταν λοιπὸν διαπράχθηκε τὸ ἐγκλημα, ὁ θόρυβος πού προκλήθηκε ἀπὸ τὴν πράξη τους ἔφτασε στ' αὐτιά τοῦ αὐτοκράτορα καὶ καθένας ἀπὸ τοὺς αὐλικούς, παίρνοντας θάρρος ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπουσίαζε ἀπὸ τὸ χῶρο τοῦ ἐγκλήματος, ἔσπευδε νὰ διεκτραγωδεῖ τὸ ἄτοπο τῆς πράξης ἀπαριθμώντας ἕνα ἕνα ὄλα ὄσα εἶχαν

συμβεῖ. Τελικά ὁ αὐτοκράτορας πρόσταξε τὸν ἑπαρχο τῆς πόλης νὰ ἐπιβάλει ποινὲς γιὰ ὅλα τὰ ἐγκλήματα ποὺ εἶχαν διαπραχθεῖ. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ὀνομαζόταν Θεόδωτος καὶ τὸν φώναζαν μὲ τὸ παρατσούκλι Κολοκύθα. Ὁ Θεόδωτος λοιπόν, ἀφοῦ ἔκαμε συστηματικὴ ἔρευνα, κατόρθωσε νὰ συλλάβει καὶ νὰ ἐκτελέσει κατὰ τὸ νόμο πολλοὺς ἀπὸ τοὺς κακούργους, ἐνῶ πολλοὶ ἄλλοι κρύφτηκαν κι ἔτσι σώθηκαν. Ἦταν αὐτοὶ ἀκριβῶς ποὺ ἡ μοίρα εἶχε ὀρίσει νὰ ἐπιπλεύσουν σὲ λίγο στὰ πράγματα τῶν Ρωμαίων.¹ Ὅσο γιὰ τὸν αὐτοκράτορα, σώθηκε ὡς ἐκ θαύματος κι ἔγινε καλὰ κι ἀμέσως βάλθηκε νὰ θανατώσει τὸν Θεόδοτο ὡς φαρμακὸ καὶ μάγο. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἤξερε ποιὸ πρόσχημα νὰ μεταχειριστεῖ γιὰ νὰ καταστρέφει τὸν ἄνθρωπο, ἀνάγκασε μὲ σκληρότητα βασανιστήρια μερικοὺς ἀπὸ τοὺς φίλους τοῦ Θεοδότου νὰ καταθέσουν ἐναντίον του μαρτυρίες ἐντελῶς ἀναληθεῖς. Κι ἐνῶ ὅλοι στέκονταν παράμερα καὶ θρηγοῦσαν σιωπηλοὶ γιὰ τὰ ἐπίβουλα σχέδια ἐναντίον τοῦ Θεοδότου, μόνον ὁ Πρόκλος, ποὺ εἶχε τὸ ἀξίωμα τὸ λεγόμενο τοῦ κοιαιστώρος, ἀποφάνθηκε ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶχε καμιὰ σχέση μὲ τὸ ἐγκλημα καὶ μὲ κανέναν τρόπο δὲν ἦταν ἄξιος θανάτου. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ὁ Θεόδωτος ἐκτοπίστηκε μὲ αὐτοκρατορικὴ ἀπόφαση στὰ Ἱεροσόλυμα. Ἐπειδὴ ὅμως ἔμαθε ὅτι κι ἐκεῖ θὰ πῆγαιναν κάποιοι γιὰ νὰ τὸν σκοτώσουν, ἔμενε συνεχῶς κρυμμένος μέσα στὸ ἱερό κι ἔτσι ἔζησε ὡς τὸ θάνατό του.

Αὐτὴ λοιπὸν ἦταν ἡ ἱστορία τοῦ Θεοδότου. Οἱ στασιαστές ὅμως ἔγιναν ἀπὸ τότε οἱ πιὸ φρόνιμοι ἄνθρωποι τοῦ κόσμου. Δὲν διακινδύνευαν πιά νὰ διαπράττουν τέτοια ἐγκλήματα, κι ἄς τοὺς ἐπιτρεπόταν τώρα νὰ συμπεριφέρονται παράνομα πιὸ ἄφοβα παρὰ ποτέ. Καὶ ἰδοὺ ἡ ἀπόδειξη: ὅταν μερικοὶ λίγοι, ἀκόμα καὶ μετὰ τὰ γεγονότα αὐτά, εἶχαν τὸ

1. Στὸ πρωτότυπο τῆς ἐκδόσεως Loeb « μεταξὺ γὰρ ἐπιπολάσαι αὐτοὺς τοῖς πράγμασι Ρωμαίων ἔδει »: Τὸ ἀπόσπασμα εἶναι κατεστραμμένο καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποκατασταθεῖ μὲ βεβαιότητα. Τὸ νόημά του παραμένει σκοτεινόν.

θράσος νά κάμουν τὰ ἴδια, καμιά ποινὴ δὲν τοὺς ἐπιβλήθηκε. Οἱ ἐκάστοτε ἀρμόδιοι γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῶν ποινῶν ἔδιναν τὸ ἐλεύθερο στοὺς ὑπαίτιους τῶν ἐγκλημάτων νά τὴ γλιτώνουν κρυμμένοι, ἐνθαρρύνοντάς τους μὲ τὴ συγκατάθεση αὐτὴ στὴν παράβαση τῶν νόμων.

“Ὅσο λοιπὸν ζοῦσε ἀκόμα ἡ αὐτοκράτειρα, ὁ Ἰουστινιανὸς μὲ καμιά δύναμη δὲν μποροῦσε νά παντρευτεῖ νόμιμα τὴ Θεοδώρα. Γιατὶ μόνο σ’ αὐτὸ τὸ θέμα τοῦ ἀντιτάχθηκε ἡ αὐτοκράτειρα, μολονότι σὰ ἄλλα ποτὲ δὲν ἔφερνε ἀντιρρήσεις. Οὔτε ἴχνος κακίας δὲν εἶχε ἡ γυναίκα καὶ ἦταν ὀλωσδιόλου ἀξεστη καὶ ἀπὸ βαρβαρικὴ γενιά, ὅπως ἔχω ἀναφέρει. Δὲν τὰ κατάφερε καθόλου ν’ ἀσκήσει ὁποιαδήποτε ἐξουσία καὶ δὲν εἶχε ποτὲ τὴν παραμικρὴ ἰδέα γιὰ τίς κυβερνητικὲς ὑποθέσεις· οὔτε κὰν τὸ ἴδιο τῆς τὸ ὄνομα δὲν κράτησε ὅταν ἦρθε στὸ παλάτι μὲ τὴν ἰδέα ὅτι θὰ τὸ κοροΐδευαν ὄλοι καὶ ὀνομάστηκε Εὐφημία. Ἀλλὰ λίγο ἀργότερα ἦρθε ἡ ὥρα κι ἡ αὐτοκράτειρα πέθανε. “Ὅσο γιὰ τὸν αὐτοκράτορα¹, πού εἶχε ξεμωραθεῖ ὀλωσδιόλου καὶ ἦταν γέρος πιά σὰ τελευταῖα του, οἱ ὑπῆκοοί του τὸν περιγελοῦσαν. Κανεῖς δὲν τοῦ ἔδινε τὴν παραμικρὴ σημασία καὶ τὸν περιφρονοῦσαν ὄλοι, μιᾶς καὶ δὲν ἤξερε τί τοῦ γινόταν. Τὸν Ἰουστινιανό, ἀντίθετα, τὸν καλόπιαναν ἀπὸ τὸν μέγало τους φόβο ἐπειδὴ ἔσπερνε παντοῦ τὴ σύγχυση καὶ τὴν ταραχὴ, δημιουργώντας ἕναν ἀδιάκοπο κυκεῶνα. Τότε λοιπὸν βάλθηκε νά κάμει τοὺς ἀρραβῶνες του μὲ τὴ Θεοδώρα. Ἐπειδὴ ὁμως ἕνας ἄνδρας πού εἶχε φτάσει ὡς τὸ ἀξίωμα τοῦ συγκλητικοῦ ἦταν ἀδύνατο νά παντρευτεῖ μιὰ ἑταίρα, πράγμα πού ἀπαγορευόταν ἀπὸ τοὺς παμπάλαιους νόμους τῆς πρώιμης ἐποχῆς, ἀνάγκασε τὸν αὐτοκράτορα νά ἀκυρώσει τοὺς νόμους αὐτοὺς μὲ νέο νόμο κι ἀπὸ τότε ζοῦσε μαζί μὲ τὴ Θεοδώρα ὡς νόμιμη σύζυγός του κι ἔδωσε καὶ στοὺς ἄλλους τὴν εὐχέρεια νά παντρεύονται ἑταῖρες. “Ὑστερα καταχράστηκε πραξικοπηματικὰ τὴν αὐτο-

1. Τὸν Ἰουστίνου, μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Ἰουστινιανὸς συμβασίλευσε γιὰ τέσσερις μῆνες πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνάρρησή του στὸ θρόνο.

κρατορική ἐξουσία κατασκευάζοντας μιὰ πλαστή δικαιολογία γιὰ νὰ συγκαλύψει τὴν παραβίαση τῶν θεσμῶν: τὸν ἀναγόμευσαν αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων μαζί μὲ τὸν θεῖο του οἱ πιὸ τρανοὶ ἀξιωματοῦχοι, ὀδηγημένοι στὴν ἀπόφαση αὐτὴ ἀπὸ ὑπερβολικὸ φόβο. Ἔτσι, λοιπόν, ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα στέφθηκαν αὐτοκράτορες τρεῖς μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἑορτὴ τοῦ Πάσχα, τότε ἀκριβῶς ποῦ δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε νὰ ἀσπαστεῖς κανέναν οὔτε νὰ χαιρετήσεις λέγοντας «εἰρήνη ὑμῖν». Λίγες μέρες ὕστερα ὁ Ἰουστίνος πέθανε ἀπὸ ἀρρώστια, μετὰ ἀπὸ βασιλεία ἐννέα ἐτῶν, καὶ μόνος αὐτοκράτορας ἦταν πιά ὁ Ἰουστινιανὸς μὲ τὴ Θεοδώρα.

γ'. Ἔτσι λοιπόν, ὅπως εἶπα, γεννήθηκε ἡ Θεοδώρα κι ἀνατράφηκε καὶ μορφώθηκε καί, χωρὶς νὰ συναντήσῃ κανένα ἐμπόδιο, ἔφτασε στὸ ἀξίωμα τῆς αὐτοκράτειρας. Γιατὶ ἀπὸ τὸ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου ποῦ τὴν παντρεύτηκε δὲν πέρασε ποτὲ ἢ παραμικρὴ σκέψη ὅτι ὁ γάμος αὐτὸς ἦταν μιὰ πράξη ὑβρεως, τὴ στιγμὴ ποῦ εἶχε τὴν εὐχέρεια νὰ διαλέξῃ ὡς νόμιμη σύζυγό του ἀπὸ ὀλόκληρη τὴ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία ἐκείνην ποῦ, ἀπ' ὅλες τίς γυναῖκες τοῦ κόσμου, θὰ εἶχε τὴν πιὸ ἀριστοκρατικὴ καταγωγή καὶ τὴν πιὸ τέλεια ἀνατροφή καὶ θὰ εἶχε διδαχθεῖ καλὰ τὴν αἰδημοσύνη καὶ θὰ ἦταν προικισμένη μὲ φρονιμάδα καί, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἑκπαγλὴ ὁμορφιά της, θὰ ἦταν καὶ παρθένα καί, ὅπως λέγεται κοινῶς, ὀρθόδοξη. Ἄλλ' αὐτὸς θεώρησε καλὸ νὰ σηκώσει ὁ ἴδιος τὸ κοινὸ ἄγος ὅλου τοῦ κόσμου χωρὶς νὰ ντρέπεται γιὰ τίποτε ἀπ' ὅσα ἔχω ἀναφέρει προηγουμένως καὶ νὰ πλαгиάζῃ μὲ μιὰ γυναῖκα μολυσμένη μὲ πλῆθος ἄλλα μιάσματα καὶ ἐπιπλέον μὲ πολλὰ παιδοκτονίαις ἐξαιτίας θεληματικῶν ἀμβλώσεων. Μετὰ ἀπ' αὐτὸ πιστεύω ὅτι δὲν μοῦ χρειάζεται νὰ μνημονεύσω ἀπολύτως τίποτε ἄλλο γιὰ τὸ ἦθος τοῦ ἐν λόγῳ ἀνθρώπου. Ὁ γάμος του καὶ μόνο μπορεῖ μὲ ἀπόλυτη ἐπάρκεια νὰ φανερώσῃ ὅλη τὴ διαστροφή τῆς ψυχῆς του χρησιμεύοντας ὡς ἐρμηνευτὴς καὶ μάρτυρας τοῦ χαρακτήρα του καὶ

ὡς βιογράφος του ἀκόμη. Ἐπειδὴ ὁποῖος δὲν λογαριάζει τὸ αἴσχος πού τοῦ προσάπτουν τὰ ἔργα του καὶ δὲν διστάζει νὰ φαίνεται ὀδελυρὸς σ' αὐτοὺς πού τὸν συναναστρέφονται, γι' αὐτὸν κανένα ἀπὸ τὰ μονοπάτια τῆς παρανομίας δὲν εἶναι ἄβατο. Προβάλλοντας πάντα στὸ μέτωπό του τὴν ἀναίδεια, προβαίνει εὐκολότατα καὶ χωρὶς κανένα δισταγμὸ στὶς πράξεις τὶς πιὸ μιαιρές. Κι ὅμως οὔτε ἓνας ἀπὸ τοὺς συγκλητικούς δὲν τόλμησε, τῆ στιγμῇ πού ἔβλεπε τὴν Πολιτεία νὰ στεφανώνεται μ' αὐτὸ τὸ αἴσχος, νὰ δείξει τὴ δυσφορία του καὶ νὰ ἀπαγορεύσει τὴν πράξη, μολονότι ἔμελλε στὸ ἐξῆς νὰ προσκυνοῦν ὄλοι τοὺς τῆ Θεοδώρα σὰν θεά. Οὔτε ὅμως καὶ κανένας ἱερέας παραπονέθηκε φανερά κι ἄς ἐπρόκειτο κι αὐτοὶ ἐπίσης νὰ τὴν προσφωνοῦν δέσποινα. Καὶ ὁ δῆμος, πού προηγουμένως ἔβλεπε τὶς ἐπιδείξεις της στὸ θέατρο, ἐντελῶς ἄπρεπα τώρα, θεώρησε καλὸ νὰ ὑψώσει στῆ στιγμῇ τὰ χέρια ἱκετεύοντάς τη νὰ τὸν κάμει δούλο της στὰ λόγια καὶ στὴν πράξη. Οὔτε κανεὶς στρατιώτης ἀγανάκτησε πού ἐπρόκειτο νὰ ὑφίσταται τοὺς κινδύνους τῶν στρατοπέδων γιὰ τὰ συμφέροντα τῆς Θεοδώρας οὔτε ἄλλος κανένας στὸν κόσμο θρέθηκε νὰ τῆς ἀντιταχθεῖ, ἀλλὰ ὄλοι, φαντάζομαι, γονατισμένοι ἀπὸ τὴ σκέψη ὅτι ἔτσι τοὺς ἦταν γραφτό, ἐπέτρεψαν νὰ συντελεστεῖ τὸ μίαισμα αὐτό, σὰν νὰ εἶχε κάμει ἐπίδειξη τῆς δυνάμεώς της ἢ τύχη, πού, καθὼς ξέρομε, διαφεντεύει ὄλα τ' ἀνθρώπινα καὶ δὲν τὴ νοιάζει καθόλου ἂν εἶναι φυσικὰ ὅσα γίνονται οὔτε ἂν νομίζουν οἱ ἄνθρωποι ὅτι αὐτὰ συντελοῦνται σύμφωνα μὲ τὴ λογικὴ. Παίρνει λοιπὸν τὸν ἄνθρωπο πού ἔχει ἐμπλακεῖ σὲ πολλὰ μαζὶ ἀντιξοότητες καί, ξαφνικά, ἀσκώντας κάποια παράλογη ἐξουσία, τὸν σηκώνει σὲ ὕψος μεγάλο καὶ δὲν ἐπιτρέπει σὲ τίποτε στὸν κόσμον νὰ τοῦ ἀντισταθεῖ, ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος ὀδηγεῖται μὲ ὄλους τοὺς τρόπους ἐκεῖ ὅπου αὐτὴ ἔχει ὀρίσει, ἐνῶ ὄλοι παραμερίζουν καὶ ὑποχωροῦν ἐνόσω ἢ τύχη προχωρεῖ. Ἄλλ' ἄς εἶναι αὐτὰ ἔτσι, ὅπως θέλει ὁ θεός, κι ἔτσι ἄς τὰ μετράει ὁ καθένας.

Ὅσο γιὰ τὴ Θεοδώρα, εἶχε ὁμορφὸ πρόσωπο καὶ ἦταν

γενικά χαριτωμένα, κοντή όμως και χωρίς κόκκινα μάγουλα, όχι βέβαια δλωσδιόλου κιτριλιάρα, αλλά μάλλον χλομή και είχε πάντα ένα βλέμμα έντονο και διαπεραστικό. Δεν θα ξφτανε βέβαια δλόκληρη ή αλιωνότητα για να άφηγηθεί κανείς τὰ περισσότερα άπ' όσα αυτή έχει ζήσει στο θέατρο, αλλά, με μερικά λίγα που άπαρίθμησα στην προηγούμενη άφήγησή μου, ίσως κατόρθωσα να δώσω μια πλήρη εικόνα του χαρακτήρα αυτής τής γυναίκας. "Ήδη έχει φτάσει ή ώρα να φανερώσω με λίγα λόγια τις πράξεις που έκαμε μαζί με τὸ σύζυγό της — έπειδὴ τίποτα στη ζωή τους δεν έκαμαν οί δυό τους χωριστά δ ένας άπό τὸν άλλον. Για μεγάλο διάστημα, είν' αλήθεια, όλοι νόμιζαν ότι αυτοί οί δυό ήταν αντίθετοι μεταξύ τους και στις γνώμες και στα έργα, ύστερα όμως άποκαλύφθηκε ότι οί ίδιοι άπό κοινού είχαν καλλιεργήσει έξεπίτηδες τήν έντύπωση αυτή για να μην όμοιοήσουν οί ύπήκοοί τους και έπανασατήσουν έναντίον τους, αλλά να είναι διχασμένες οί γνώμες όλων γι' αυτούς.

Πρώτα λοιπόν έβαλαν τούς Χριστιανούς να μάχονται δ ένας τὸν άλλον και, με τὸ πρόσχημα ότι ακολουθοῦν αντίθετους δρόμους, στα αντίλεγόμενα τουλάχιστον ζητήματα, έσπειραν ανάμεσά τους τή διχόνοια με τὸν τρόπο που θα εκθέσω σε λίγο. "Έπειτα δίχασαν τούς στασιαστές. Ή μὲν Θεοδώρα καμωνόταν ότι ύποστήριζε με όλες τις δυνάμεις της τούς Βένετους και, παρέχοντάς τους πλήρη έλευθερία δράσεως έναντίον τῶν αντιπάλων τους, τούς έδωσε έντελῶς άπρεπα τὸ δικαίωμα να έγκληματοῦν και να χρησιμοποιοῦν βία προξενώνοντας άθεράπευτα κακά. "Ο Ίουστινιανός έξάλλου έκανε τάχα πὼς άγανακτοῦσε και όργιζόταν μυστικά, αλλά δεν ήταν σε θέση ν' αντίσταθει εὐθέως στη γυναίκα του. Συχνά οί δυό τους ακολουθοῦσαν αντίθετους δρόμους, δίνοντας τήν έντύπωση πὼς κυβερνάει πότε δ ένας και πότε δ άλλος. "Ο ένας δηλαδή πρόβαλλε τήν αξίωση να τιμωρηθοῦν οί Βένετοι ως έγκληματίες κι ή άλλη καμωνόταν πὼς άγανακτοῦσε και δυσφοροῦσε έπειδὴ τάχα, καθὼς έλεγε, είχε ύποταχθεί παρά τή θέλησή της στη γνώμη του άνδρός της.

Ὅσοι οἱ στασιαστές Βένετοι φάνηκαν, ὅπως ἔχω πεῖ, οἱ πιό συνετοί, κι αὐτό ἐπειδὴ δὲν θεωροῦσαν καθόλου δίκαιο νὰ ἀσκοῦν ἐναντίον τῶν γειτόνων τους ὅση βία τοὺς ἐπιτρεπόταν' στίς ἀντιπαραθέσεις ποὺ γίνονταν στίς δίκες, ἢ κάθε πλευρὰ ἔκανε τάχα πῶς ὑπερασπίζει τὸν ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀντιδίκους, κι ἄς ἦταν ἀναπόφευκτο νὰ κερδίσει ἐκεῖνος ἀπὸ τοὺς δύο ποὺ συνηγοροῦσε γιὰ τὸ ἄδικο, κι ἔτσι αὐτοὶ καρπώνονταν τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν χρημάτων ποὺ διεκδικοῦσαν οἱ ἀντίδικοι. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ αὐτοκράτορας, συγκαταλέγοντας πολλοὺς ἀπ' αὐτοὺς ἀνάμεσα στοὺς δικούς του ἀνθρώπους, τοὺς ἔδινε τὸ δικαίωμα νὰ αὐθαιρετοῦν καὶ νὰ διαπράττουν ὅσα ἐγκλήματα ἤθελαν εἰς βᾶρος τοῦ κράτους. Μόλις ὁμως γινόταν γνωστὸ ὅτι εἶχαν συγκεντρώσει κάποια μεγάλα χρηματικά ποσά, ἀμέσως ἔρχονταν σὲ σύγκρουση μὲ τὴ γυναίκα του, ἐπειδὴ τάχα κάπως τὴν εἶχαν θίξει. Στὴν ἀρχὴ βέβαια αὐτὸς παρουσιαζόταν ὀλοπρόθυμος νὰ τοὺς ὑποστηρίξει, ἀλλὰ ὕστερα, ἀφήνοντας κατὰ μέρος τὴν εὐνοιά του πρὸς τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς, γινόταν ξαφνικὰ ὀλωσδιόλου ἀδιάφορος γιὰ ὅσα ἔκανε πρὶν μὲ τόση προθυμία. Τότε αὐτὴ τοὺς κατέστρεφε ἀνεπανόρθωτα κι ἐκεῖνος, τάχα χωρὶς νὰ ἀντιλαμβάνεται τί γινόταν, ἄρπαξε ἀδιάντροπα ὀλόκληρη τὴν περιουσία τους. Μ' ὅλα αὐτὰ τὰ τεχνάσματα, πάντα ὁμονοώντας μεταξύ τους, ἀλλὰ προσποιούμενοι ἐνώπιον τῶν ἄλλων ὅτι διαφωνοῦσαν, κατόρθωσαν, διχάζοντας τοὺς ὑπηκόους τους, νὰ ἐνισχύσουν καὶ νὰ διασφαλίσουν στὸ ἔπακρο τὴν τυραννική τους ἐξουσία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η ΚΑΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ

ια'. "Όταν λοιπόν ο Ίουστινιανός ξγινε αὐτοκράτορας, τὰ κατὰφερε ἀμέσως νὰ σπεῖρει παντοῦ τὴ σύγχυση. "Όσα δηλαδὴ ἦταν προηγουμένως ἀπαγορευμένα ἀπὸ τὸ νόμο, τὰ καθιέρωσε ὡς νόμους τοῦ κράτους, καταργώντας παράλληλα τοὺς θεσμοὺς ποὺ προϋπήρχαν καὶ εἶχαν καθιερωθεῖ ἀπὸ τὸ ἔθιμο, σὰν νὰ εἶχε ἐπὶ τούτῳ λάβει τὸν τίτλο τοῦ αὐτοκράτορα, γιὰ νὰ ἀνατρέψει καὶ νὰ μεταμορφώσει τὰ πάντα. Καταργοῦσε, γιὰ παράδειγμα, τὰ ὑπάρχοντα ἀξιώματα καὶ καθιέρωνε ἄλλα γιὰ τὴ διεκπεραίωση τῶν κρατικῶν ὑποθέσεων· τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ἔκανε καὶ μὲ τοὺς νόμους καὶ μὲ τοὺς στρατιωτικὸς καταλόγους, ὅχι ἐπειδὴ τοῦ τὸ ἐπέβαλλε τὸ δίκαιο οὔτε ἐπειδὴ στὰ μέτρα αὐτὰ τὸν ὀδηγοῦσε τὸ συμφέρον τοῦ κράτους, ἀλλὰ μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ ἀνατρέψει τὰ πάντα καὶ νὰ τοὺς δώσει τὴ σφραγίδα τοῦ ὀνόματός του. "Αν παρ' ὄλ' αὐτὰ ὑπῆρχε κάποιο πράγμα ποὺ τοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ τ' ἀλλάξει στὴ στιγμή, ἀκόμα καὶ σ' αὐτὸ ἔβαλε τὴ σφραγίδα τοῦ ὀνόματός του.

"Όσο γιὰ ἀρπαγὲς χρημάτων καὶ φόνους ἀνθρώπων, ποτὲ δὲν ἐνιωσε ἀπ' αὐτὰ χορτασμένος, ἀλλ' ἀφοῦ εἶχε ληστέψει ἀναρίθμητα σπίτια πλούσιων ἀνθρώπων, ἐξακολουθοῦσε νὰ ζητάει κι ἄλλα ἐπειδὴ εἶχε σπαταλήσει τὰ χρήματα τῆς προηγούμενης λείας του μὲ παροχές στὸν ἕναν καὶ στὸν ἄλλο βάρβαρο ἢ σὲ ἀνόητες οἰκοδομές. Μυριάδες ἀνθρώπους ἐξολό-

θρευε χωρίς κανένα λόγο κι άμέσως ύστερα άρχιζε νά σχεδιάζει τὸ φόνο ακόμα περισσότερων. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν τότε εἰρήνη μὲ ὅλους τοὺς λαούς, μὴν ξέροντας αὐτὸς πῶς νά χορτάσει τὴ δίψα του γιὰ αἷμα, ἔβαζε τοὺς βαρβάρους ὅλους νά μάχονται ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Τοὺς ἀρχηγούς τῶν Οὐγγων τοὺς καλοῦσε ἐντελῶς ἀναίτια καὶ τοὺς ἔκανε τεράστιες δωρεές μὲ ἀνάρμοστη γενναιοδωρία, ἰσχυριζόμενος ὅτι τάχα οἱ προσφορές του ἦταν μιὰ ἐγγύηση φιλίας, πράγμα πού ἤδη ἀνέφερα ὅτι εἶχε κάμει καὶ στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουσίνου. Οἱ θάρβαροι αὐτοί, ἀφοῦ εἶχαν πάρει τὰ χρήματα, ἔστελναν μερικοὺς ἀπὸ τοὺς συναρχηγούς τους παρακινώντας τους νά εἰσβάλλουν μὲ τοὺς δικούς τους ἀνθρώπους καὶ νά λεηλατήσουν τὴ χώρα τοῦ αὐτοκράτορα, ὥστε νά μπορέσουν κι αὐτοὶ νά πουλήσουν ὕστερα τὴν εἰρήνη σ' ἐκεῖνον πού, χωρίς κανένα λόγο, ἐπιθυμοῦσε νά τὴν ἀγοράζει. Ἄμέσως ἐκεῖνοι ὑποδούλωναν τὰ ρωμαϊκὰ ἐδάφη κι ἔπαιρναν ἄλλα τόσα χρήματα ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα. Μετὰ ἀπὸ ἐκείνους ἄλλοι ἄρχιζαν παρευθὺς νά καταληστεύουν τοὺς ταλαίπωρους Ρωμαίους καί, μετὰ τὴ λεία τους, δέχονταν καὶ τὶς γενναιοδωρες προσφορές τοῦ αὐτοκράτορα ὡς ἔπαθλο γιὰ τὴν ἐπιδρομὴ τους. Κι ἔτσι ὅλοι, μ' ἓνα λόγο, οἱ θάρβαροι, ὅλες τὶς ἐποχὲς τοῦ χρόνου, ἐκ περιτροπῆς διαφέντευαν τὰ πάντα. Γιατὶ ὑπάρχουν πολλὲς συμμορίες θαρβάρων, ἡ καθεμιὰ μὲ τὸν ἀρχηγό της, κι ὁ πόλεμος πῆγαινε κι ἐρχόταν, μὲ μόνη αἰτία τὴν ἀλόγιστη γενναιοδωρία, καὶ σὲ τέρμα νά φτάσει δὲν μπορούσε, ἀλλὰ ἀνακυκλωνόταν γύρω ἀπὸ τὸ ἴδιο του τὸ κέντρο στὸν αἰῶνα τὸν ἄπαντα. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ἐκεῖνον τὸν καιρό, δὲν ἔμεινε πουθενὰ στὴ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία τόπος κανεὶς ἢ βουνὸ ἢ σπηλιὰ ἢ ὅτιδήποτε ἄλλο πού νά μὴ λεηλατήθηκε καὶ πολλὲς χώρες συνέπεσε νά κυριευτοῦν πάνω ἀπὸ πέντε φορές. Αὐτὰ ὅμως καθὼς καὶ ὅσα ἐγιναν ἀπὸ τοὺς Μήδους καὶ τοὺς Σαρακηνοὺς καὶ τοὺς Σκλαθηνοὺς καὶ τοὺς Ἄντες καὶ τοὺς ἄλλους θαρβάρους, τὰ ἔχω διηγηθεῖ στὸ προηγούμενο μέρος τῆς ἱστορίας μου. Ὡστόσο, ὅπως ἄφησα νά ἐννοηθεῖ στὴν ἀρχὴ τοῦ

βιβλίου¹, εἶχα ὑποχρέωση νὰ ἐκθέσω ἐδῶ τὴν αἰτία τῶν συμβάντων αὐτῶν.

Ἐγὼ λοιπὸν ὁ Ἰουστινιανός, αὐθαιρετώντας χωρὶς λόγο κανέναν, πλήρωσε στὸν Χοσρόη πλήθος χρυσὰ νομίσματα γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν εἰρήνην, ἔγινε ὁ κύριος ὑπαίτιος γιὰ τὴν κατάλυσὴ τῆς μὲ τὸ νὰ κινεῖ γῆν καὶ οὐρανὸν γιὰ νὰ προσεταιριστεῖ τὸν Ἀλαμούνδαρο καὶ τοὺς Οὐννους, μολονότι ἦταν σύμμαχοι τῶν Περσῶν, πράγμα πού πιστεύω ὅτι ἔχω ἐκθέσει κάπως συγκεκαλυμμένα στὰ σχετικὰ μὲ αὐτοὺς κεφάλαια.² Ἐνῶ ἐξάλλου ὁ ἴδιος προξενούσε καὶ τροφοδοτοῦσε τὰ κακὰ ἀπὸ τίς στάσεις καὶ τοὺς πολέμους πού ἐπλητταν τοὺς Ρωμαίους, ἔχοντας μόνο μία σκέψη στὸ νοῦ του, πῶς νὰ μηχανευτεῖ ὅτιδῆποτε γιὰ νὰ πλημμυρίσει ἡ χώρα ἀπὸ ἀνθρώπινο αἷμα καὶ πῶς ὁ ἴδιος νὰ ληστέψει περισσότερα χρήματα, ἐπινοοῦσε συνάμα κι ἄλλη μεγάλη σφαγὴ τῶν ὑπηκόων του μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο:

Σ' ὁλόκληρη τῇ Ρωμαϊκῇ Αὐτοκρατορίᾳ ὑπάρχουν πολλές δοξασίες τῶν Χριστιανῶν πού οἱ ἴδιοι συνηθίζουν νὰ τίς ἀποκαλοῦν αἱρέσεις, ὅπως τῶν Μοντανῶν καὶ τῶν Σαββατιανῶν κι ὅλες οἱ ἄλλες, πού συνήθως παραπλανοῦν τίς γνώμες τῶν ἀνθρώπων. Ὅλους αὐτοὺς τοὺς πρόσταξε ν' ἀπαρνηθοῦν τὴν προηγούμενη πίστη τους ἐπισείοντας, μεταξύ ἄλλων πολλῶν, καὶ τὴν ἀπειλὴ ὅτι ὅποιος δὲν συμμορφωνόταν, δὲν θὰ μπορούσε πιά νὰ μεταβιβάσει τὴν περιουσία του στὰ παιδιά του ἢ στοὺς συγγενεῖς του. Τὰ ἱερὰ ὅμως αὐτῶν τῶν ἀποκαλούμενων αἱρετικῶν, καὶ ἰδιαίτερα ἐκεῖνα ὅπου ἀσκοῦσαν τὴ λατρεία κατὰ τὴν δοξασία τοῦ Ἀρείου, εἶχαν πλούτη ἀμύθητα. Οὔτε ὁλόκληρο τὸ σῶμα τῶν συγκλητικῶν οὔτε ἄλλη τεράστια ὁμάδα στὴ Ρωμαϊκῇ Αὐτοκρατορίᾳ δὲν μπορούσε νὰ συγκριθεῖ, τουλάχιστον στὰ πλούτη, μὲ τὰ ἱερὰ αὐτά. Κανεῖς ἀπὸ τοὺς προηγούμενους αὐτοκράτορες δὲν τὰ εἶχε ἐνοχλήσει κι ἔτσι εἶχαν κειμήλια χρυσὰ καὶ ἀσημένια καὶ κο-

1. Βλ. σελ. 27.

2. Βιβλ. II. ι. 12.

σιμήματα με αναρίθμητα πετράδια αμύθητης αξίας και σπία και πλήθος χωριά και μεγάλες εκτάσεις γης σ' όλη τή χώρα κι ότι άλλο είδος πλούτου μπορεί ο άνθρωπος να φανταστεί και να κατονομάσει. Πολλοί μάλιστα άνθρωποι, μολονότι στην πίστη τους ήταν όρθόδοξοι, με τὸ πρόσχημα ότι οί δουλειές τους τούς τὸ επέβαλλαν, βιοπορίζονταν πάντα από τὰ ιερά αὐτά. Ὁ αὐτοκράτορας λοιπὸν ἀφαίρεσε ξαφνικά ὅλα τὰ χρήματα ἀπὸ τὰ ἐν λόγῳ ιερά, ἀφοῦ πρῶτα δήμευσε τὶς κτηματικές τους περιουσίες. Ἔτσι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ἔμειναν ἀπὸ τότε χωρὶς πόρους ζωῆς.

Πολλὰ πρόσωπα ἐξάλλου ἄρχισαν εὐθύς νὰ περιφέρονται παντοῦ και νὰ ἀναγκάζουν ὁποῖον αἰρετικὸ συναντοῦσαν ν' ἀπαρνηθεὶ τὴν πατροπαράδοτη πίστη του. Ἐπειδὴ ὁμως αὐτὴ ἡ πράξη φάνηκε ἀνόσια στοὺς ἀγροτικούς πληθυσμούς, ἀποφάσισαν ὅλοι ν' ἀντισταθοῦν σ' ἐκείνους πὺ τούς ἐπέβαλλαν ν' ἀλλάξουν τὴν πίστη τους. Πολλοὶ λοιπὸν σκοτώνονταν ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες και πολλοὶ ἔδωσαν οἱ ἴδιοι τέλος στὴ ζωὴ τους πιστεύοντας, μέσα στὴν ἀφροσύνη τους, ὅτι κάνουν ἓνα ἔργο ὑψιστης εὐσέβειας. Οἱ περισσότεροι πάντως ἀπ' αὐτοὺς, ξεριζωμένοι ἀπὸ τὴν πατρικὴ τους γῆ, ἔπαιρναν τὸ δρόμο τῆς ἐξορίας. Οἱ Μοντανοὶ πὺ κατοικοῦσαν στὴ Φρυγία κλειστήκαν ἀπὸ μόνοι τους μέσα στὰ ιερά τους και, θάζοντας φωτιά στοὺς ναοὺς, χάθηκαν μαζί τους χωρὶς κανένα λόγο. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ὅτι ὀλόκληρη ἡ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία ἦταν γεμάτη φονικά και ἐξορίες.

Ἀμέσως ὕστερα θεοπίστηκε ἓνας τέτοιος νόμος και γιὰ τοὺς Σαμαρεῖτες και τότε ξέσπασαν στὴν Παλαιστίνῃ ἀκατάπαυστες ταραχές. Ὅσοι κατοικοῦσαν στὴ δικὴ μου πατρίδα, τὴν Καισάρεια, και στὶς ἄλλες πόλεις, πιστεύοντας ὅτι εἶναι θλακῶδες νὰ ὑποστοῦν ὁποιοδήποτε κακὸ γιὰ χάρη ἑνὸς ἀνόητου δόγματος, ἄλλαξαν τὸ ὄνομα πὺ εἶχαν τότε μετὸ ὄνομα τῶν Χριστιανῶν και, μετὸ πρόσχημα αὐτό, τὰ κατὰφεραν νὰ γλιτώσουν ἀπὸ τὸν κίνδυνο πὺ τούς ἀπειλοῦσε ἐξαιτίας τοῦ νόμου. Ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν ἔστω και λίγη λογικὴ και σύνεση δὲν δίστασαν καθόλου νὰ ἀσπαστοῦν τὴν

ὀρθόδοξη πίστη, οἱ περισσότεροι ὁμως, ἀγανακτισμένοι πού ἀναγκάστηκαν ἀπὸ τὸ νόμο ν' ἀπαρνηθοῦν παρὰ τὴ θέλησή τους τὸ πατροπαράδοτο δόγμα, προσχώρησαν στὴ στιγμή τοὺς Μανιχαίους καὶ τοὺς ἀποκαλούμενους Πολυθέους. Οἱ γεωργοὶ ἐξάλλου συγκεντρώθηκαν ὅλοι μαζί κι ἀποφάσισαν νὰ σηκώσουν τὰ ὄπλα ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορα προβάλλοντας ὡς αὐτοκράτορά τους κάποιον ληστή ὀνόματι Ἰουλιανό, γιὸ τοῦ Σαδάρου. Γιὰ ἓνα διάστημα ἄντεξαν στὴ σύγκρουση μὲ τοὺς στρατιῶτες, ἔπειτα ὁμως νικήθηκαν καὶ σκοτώθηκαν ὅλοι, μαζί μὲ τὸν ἀρχηγό τους. Λένε ὅτι στὴ μάχη αὐτὴ χάθηκαν ἑκατὸ χιλιάδες ἄνθρωποι καὶ ἡ γῆ ἐκείνη, πού εἶναι ἡ πιὸ εὐφορὴ τοῦ κόσμου, ἔμεινε ἀπὸ τότε ἔρημη ἀπὸ καλλιεργητές. Ἄλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ἰδιοκτῆτες τῆς γῆς πού ἦταν Χριστιανοὶ ἡ ὑπόθεση αὐτὴ εἶχε καταστρεπτικὲς συνέπειες: ἐνῶ ἡ γῆ δὲν τοὺς ἀπέφερε πιά τίποτε, ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ πληρώνουν στὸν αὐτοκράτορα τὸν βαρύτερο ἐτήσιο φόρο στὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα, ἐπειδὴ οἱ ἀρχεὲς δὲν ἔδειχναν ποτὲ οἶκτο προκειμένου νὰ τὸν εἰσπράξουν.

Μετὰ ἀπὸ τοὺς Σαμαρείτες ἄρχισε νὰ καταδιώκει τοὺς ἀποκαλούμενους Ἑλληγες¹, ὑποβάλλοντάς τους σὲ σωματικὰ βασανιστήρια καὶ ἀρπάζοντας τὰ χρήματά τους. Ἀκόμα κι ὅσοι ἀπ' αὐτούς, στὴν προσπάθειά τους νὰ γλιτώσουν μὲ τὰ λόγια ἀπὸ τὶς ἐπιχείμενες συμφορές, ἀποφάσισαν νὰ ἀπαστοῦν δῆθεν τὴ χριστιανικὴ θρησκεία, αὐτοὶ λοιπόν, τὶς περισσότερες φορές, συλλαμβάνονταν ὕστερ' ἀπὸ λίγο νὰ κάνουν σπονδὲς καὶ θυσίες καὶ ἄλλα ἀνόσια ἔργα [...] ² γιὰ τὰ ὅσα ἔκαμε στοὺς Χριστιανούς θὰ μιλήσω στὸ ἐπόμενο μέρος τῆς διήγησής μου.

Ἵστερα ἀπαγόρευε μὲ νόμο ἀκόμα καὶ τὴν παιδεραστία: δὲν ἐξέταζε ὁμως ποιοὶ παρέβαιναν τὸ νόμο μετὰ τὴν ἐκδοσὴ του, ἀλλὰ ἀσχολοῦνταν μὲ κείνους πού εἶχαν προσβληθεῖ ἀπὸ τὴν ἀσθένεια ὁποτεδήποτε στὸ παρελθόν. Ὅσο γιὰ

1. Τοὺς πιστοὺς τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς θρησκείας.

2. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἔχει διαπιστωθεῖ χάσμα.

τήν ποινική δίωξη τῶν ἀτόμων αὐτῶν, διεξαγόταν χωρὶς νὰ τηρεῖται κανένας ἀπὸ τοὺς κανόνες: τοὺς ἐπιβαλλόταν ποινὴ ἀκόμα καὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχει κατήγορος καὶ ἄρκοῦσε ὁ λόγος ἑνὸς ἀνδρὸς ἢ ἑνὸς ἀγοριοῦ, ἀκόμα καὶ δούλου, ἂν τὸ ἔφερνε ἡ τύχη, ποὺ ἐξαναγκαζόταν μάλιστα νὰ καταθέσει ἐναντίον τοῦ κυρίου του, γιὰ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι εἶχε ἐξακριβωθεί ἡ ἐνοχή. Ὅποιους λοιπὸν συνελάμβαναν μὲ τὸν τρόπο αὐτόν, τοὺς ἔκοβαν τὰ γεννητικὰ ὄργανα καὶ τοὺς διαπόμπευαν. Στὴν ἀρχὴ ὅμως δὲν ἐπέβαλλαν σὲ ὅλους τὴν ποινὴ αὐτή, ἀλλὰ μόνο σ' αὐτοὺς ποὺ θεωροῦνταν Πράσινοι ἢ κάτοχοι πολλῶν χρημάτων ἢ εἶχαν κατὰ τύχην πέσει στὴ δυσμέγεια τῶν τυράννων γιὰ κάποιον λόγο.

Ἄλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ἀστρολόγους εἶχαν μεγάλο μῖσος. Γι' αὐτὸ καὶ μόνο ὁ ἀξιωματοῦχος ποὺ ἦταν ἀρμόδιος γιὰ τοὺς κλέφτες τοὺς βασάνιζε χωρὶς κανέναν ἄλλο λόγο καί, ἀφοῦ τοὺς μαστίγωνε ἀλύπητα στὴ ράχη, τοὺς ἔβαζε ἐπάνω σὲ καμῆλες καὶ τοὺς διαπόμπευε σ' ὅλη τὴν πόλιν, γέρους ἀνθρώπους καὶ γενικὰ ἀξιοσέβαστα πρόσωπα, κι ἄς μὴν εἶχε νὰ τοὺς προσάψει καμιά ἄλλη κατηγορία, παρὰ μόνο ὅτι ἤθελαν νὰ καλλιεργοῦν τὴν ἐπιστήμην τῶν ἀστρῶν σ' ἓναν τόπον ὅταν κι αὐτόν. Ἐφευγαν λοιπὸν ἀκατάπαυστα μεγάλα πλήθη ἀνθρώπων, ὄχι μόνο γιὰ τὶς χῶρες τῶν βαρβάρων ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς πιὸ ἀπομακρυσμένες περιοχὰς τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Τόσο στὴν ὑπαιθρο ὅσο καὶ σ' ὅλες τὶς πόλεις κάθε στιγμὴ μπορούσε νὰ τὸ δεῖ κανεὶς ὅτι οἱ περισσότεροι ἦταν ξένοι. Ὁ καθένας, προκειμένου νὰ ἀποφύγει τὴν καταδίωξη, ἦταν πρόθυμος ν' ἀλλάξει τὴν πατρικὴ του γῆ μὲ μιὰ ξένη ὅταν νὰ εἶχε πέσει ἡ πατρίδα του στὰ χέρια τοῦ ἐχθροῦ. Τὰ πλούτη λοιπὸν αὐτῶν ποὺ θεωροῦνταν εὐποροὶ καὶ στὸ Βυζάντιο καὶ σὲ κάθε ἄλλη πόλιν — ὕστερα βέβαια ἀπὸ τοὺς συγκλητικούς — ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα τὰ καταχράστηκαν καὶ τὰ οἰκειοποιήθηκαν μὲ τοὺς τρόπους ποὺ ἀνέφερα. Πῶς ὅμως τὰ κατάφεραν νὰ στερήσουν ἀκόμα καὶ ἀπὸ τοὺς συγκλητικούς ὀλόκληρη τὴν περιουσίαν τους, θὰ τὸ ἐκθέσω εὐθύς ἀμέσως.

ιβ'. Ζούσε στο Βυζάντιο ἓνας ἄνθρωπος ὀνόματι Ζήνων, ἐγγονὸς ἐκείνου τοῦ Ἀνθεμίου ποὺ εἶχε προηγουμένως τὴ βασιλικὴ ἐξουσία στὴν Ἑσπερία. Αὐτὸν λοιπὸν τὸν διόρισαν ἐπίτηδες διοικητὴ τῆς Αἰγύπτου καὶ τὸν ἔστειλαν ἐκεῖ. Ἐκεῖνος ὁμως φόρτωσε στὸ πλοῖο τὰ πιὸ πολυτίμα πράγματα καὶ ἐτοιμάστηκε νὰ ἀποπλεύσει. Εἶχε στὴν κατοχὴ του ἀσήμι σὲ ἀμέτρητη ποσότητα καὶ χρυσαφικὰ στολισμένα μὲ μαργαριτάρια καὶ σμαράγδια καὶ ἄλλους παρόμοιους πολυτίμους λίθους. Αὐτοὶ λοιπὸν πλήρωσαν κάποιους ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ποὺ τοὺς θεωροῦσαν ἀπόλυτα ἔμπιστους καὶ τοὺς πρόσταξαν νὰ μεταφέρουν ἔξω τὰ πράγματα ὅσο γρηγορότερα μποροῦσαν καὶ ἀφοῦ βάλουν φωτιά στὸ ἀμπάρι, νὰ ἀναγγεῖλουν στὸν Ζήνωνα ὅτι ἀπὸ μὴν τῆς ξέσπασε ἡ πυρκαγιὰ στὸ πλοῖο καὶ χάθηκαν τὰ πράγματα. Δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς καὶ ἔτυχε νὰ βρεῖ τὸν Ζήνωνα αἰφνίδιος θάνατος, καὶ αὐτοί, ὡς κληρονόμοι του, ἔγιναν ἀμέσως κύριοι τῆς περιουσίας του, παρουσιάζοντας ἓνα εἶδος διαθήκης ποὺ θρυλεῖται ὅτι δὲν τὴν ἔγραψε ὁ ἴδιος ὁ Ζήνων.

Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο αὐτοαναγορεύθηκαν κληρονόμοι καὶ τοῦ Τατιανοῦ καὶ τοῦ Δημοσθένη καὶ τῆς Ἰλαρᾶς, οἱ ὁποῖοι ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἦταν καὶ διακεκριμένα μέλη τῆς ρωμαϊκῆς συγκλήτου. Σὲ ὀρισμένες ἐξᾴλλου περιπτώσεις γίνονταν κύριοι ξένων περιουσιῶν κατασκευάζοντας ὄχι διαθήκες ἀλλὰ ἐπιστολές. Ἔτσι ἀκριβῶς ἔγιναν κληρονόμοι τοῦ Διονυσίου ποὺ κατοικοῦσε στὸν Λίβανο καὶ τοῦ Ἰωάννη, τοῦ γιοῦ τοῦ Βασιλείου, ὁ ὁποῖος, ὅπως ἀνέφερα στὸ προηγούμενο μέρος τῆς ἱστορίας μου¹, δόθηκε διὰ τῆς βίας στοὺς Πέρσες ὡς ὄμηρος, καὶ ἄς ἦταν τὸ ἐπιφανέστερο πρόσωπο σ' ὅλη τὴν Ἑδεσσα. Αὐτὸν λοιπὸν τὸν Ἰωάννη ὁ Χοσρόης ἀρνιόταν νὰ τὸν ξαναφήσει ἐλεύθερο, ἐπικαλούμενος ὅτι οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν παραβεῖ ὄλες τὶς συμφωνίες, σι' ὄνομα τῶν ὁποίων αὐτὸς τοὺς εἶχε δοθεῖ ὡς ὄμηρος ἀπὸ τὸν Βελισάριο, καὶ πρόβαλλε τὴν ἀξίωση νὰ τὸν ἀποδώσει ἔναντι χρημάτων ὡς αἰχμάλω-

1. Βιβλ. II. xxi. 27.

το πολέμου. Τότε ή γιαγιά του ανθρώπου αυτού (γιατί ζούσε τότε ακόμη) πρόσφερε τὰ λύτρα, ένα ποσό ὄχι μικρότερο ἀπὸ δυὸ χιλιάδες λίτρες ἀσήμι, καὶ προσδοκοῦσε ὅτι ἔτσι θὰ ἐξαγόραζε τὸν ἐγγονό της. Ὅταν ὅμως τὰ λύτρα αὐτὰ ἔφτασαν στὴ Δάρα¹, τὸ ἔμαθε ὁ αὐτοκράτορας καὶ δὲν ἐπέτρεψε τὴν ἐκτέλεση τῆς συμφωνίας γιὰ νὰ μὴ μεταφέρεται, καθὼς εἶπε, ὁ πλοῦτος τῶν Ρωμαίων στοὺς βαρβάρους. Δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς καὶ ὁ Ἰωάννης ἀρρώστησε καὶ πέθανε καὶ ὁ διοικητὴς τῆς πόλης, κατασκευάζοντας κάποια ἐπιστολή, εἶπε πὼς ὁ Ἰωάννης, ἐπειδὴ τάχα ἦταν φίλος του, τοῦ εἶχε γράψει πρὶν ἀπὸ λίγο ὅτι ἐπιθυμία του ἦταν νὰ περιέλθει ἡ περιουσία του στὸν αὐτοκράτορα. Ἀδύνατο ὅμως νὰ ἀπαριθμησῶ τὰ ὀνόματα ὄλων τῶν ἄλλων, τῶν ὁποίων αὐτοὶ ἔγιναν αὐτομάτως κληρονόμοι.

Πάντως, ὡς τὴ στιγμή πού ἐγινε ἡ στάση ἡ ἀποκαλούμενη τοῦ Νίκα², θεωροῦσαν καλὸ νὰ μαζεύουν τίς περιουσίες τῶν πλουσιῶν μία μία. Ὅταν ὅμως, ὅπως ἔχω ἤδη ἀναφέρει³, συνέβη νὰ γίνῃ ἡ στάση αὐτή, τότε πιά, ἀφοῦ δήμευσαν ὅλες μαζί τίς περιουσίες ὄλων σχεδὸν τῶν συγκλητικῶν, διαχειρίστηκαν ὅπως ἤθελαν ὅλα τὰ κινητὰ καὶ τίς πιὸ εὐφορες ἐκτάσεις γῆς. Ὅστερα διάλεξαν ὅσα χωράφια ὄφειλαν νὰ πληρώνουν βαρὺ καὶ δυσβάσταχτο φόρο καὶ τὰ ἀπέδωσαν στοὺς προηγούμενους κατόχους τους μὲ τὸ πρόσχημα τῆς φιλανθρωπίας. Συνεπῶς οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ, καθὼς ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος οἱ φοροεισπράκτορες τοὺς ἔβαζαν τὴ θηλιά στὸ λαιμὸ καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τοὺς ἀφάνιζαν τὰ χρέη, πού οἱ τόκοι τους ἔτρεχαν, σὰν νὰ λέμε, ὀλοένα, ἔζησαν χωρὶς νὰ θέλουν τὴ ζωὴ τους πού ἔμοιαζε μὲ ἀργὸ θάνατο. Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα, τόσο σὲ μέγα ὅσο καὶ σὲ πολλοὺς ἀπὸ μᾶς δὲν φαίνονταν πιά ὅτι εἶναι ἄνθρωποι, ἀλλὰ

1. « ἐς Δάρας » στὸ πρωτότυπο. Ἡ πόλη τώρα λέγεται Δάρα.

2. Τὸ 532 μ.Χ. οἱ φατρίες τῶν Πράσινων καὶ τῶν Βένετων ἐνώθησαν σὲ μιὰ ἀπεγνωσμένη ἐξέγερση ἐναντίον τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

3. Βιβλ. I. xxiv

ένα είδος αποτρόπαιοι δαίμονες και, όπως λένε οι ποιητές, μάστιγες¹ ήταν πού, με την πρόθεση να καταστρέφουν κι οι δυο μαζί όλα τ' ανθρώπινα, και τὰ γένη και τὰ έργα, όσο μπορούσαν πιο εύκολα και πιο γρήγορα, πήραν ανθρώπινη μορφή και, ως ανθρωποδαίμονες, συντάραξαν με τον τρόπο αυτόν την οικουμένη δλόκληρη. Ένα τέτοιο έπιχείρημα θα μπορούσε να τὸ τεκμηριώσει κανείς, εκτός των άλλων και με τὴ δύναμη πὸ εἶχαν τὰ έργα τους. Τὰ δαιμόνια δηλαδή συμβαίνει να διακρίνονται ἀπὸ τὰ ανθρώπινα πλάσματα με πολλές διαφορές τους. Πράγματι, ἀπὸ τὰ παμπάλαια χρόνια, πολλοὶ ἄνθρωποι πὸ ἀναδείχτηκαν ἐξαιρετικὰ ἐπιφοβοὶ, εἴτε ἀπὸ φυσικοῦ τους εἴτε ἀπὸ κάποια συγκυρία, κατέστρεψαν μόνοι τους ἄλλοι πόλεις, ἄλλοι χῶρες ἢ κάτι παρόμοιο, κανείς όμως, εκτός ἀπὸ τοὺς ἄνθρώπους αὐτοὺς, δὲν στάθηκε ἱκανὸς να φέρει τὴν καταστροφή σ' ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα και να ρίξει σὲ συμφορὲς ὅλη τὴν οἰκουμένη. Τοὺς δικούς τους σκοποὺς τοὺς ὑπηρετοῦσε ἀκόμα κι ἡ τύχη ἀπεργαζόμενη μαζί τους τὴν καταστροφή ἀνθρώπων ὑπάρξεων· ἀπόδειξη ὅτι, περίπου τὴν ἴδια ἐποχὴ, ἔτυχε να γίνουν μεγάλες καταστροφές ἀπὸ σεισμοὺς και λοιμοὺς και καταποντισμοὺς, ὅπως θὰ ἐξηγήσω ἀμέσως παρακάτω. Τὰ φοβερά τους έργα λοιπὸν δὲν τὰ ἐκτελοῦσαν με ἀνθρώπινη, ἀλλὰ με ἄλλου εἶδους δύναμη.

Λένε μάλιστα ὅτι και ἡ ἴδια ἡ μητέρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἰσχυριζόταν σὲ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς φίλους της ὅτι δὲν ἦταν γιὸς τοῦ Σαββατίου οὔτε κανενὸς ἄλλου ἀνθρώπινου πλάσματος. Διηγίόταν ὅτι λίγο πρὶν μείνει ἔγκυος σ' αὐτόν, τὴν ἐπισκεπτόταν ἓνα δαιμόνιο πὸ ἦταν βέβαια ἀόρατο, ἀλλὰ τῆς ἔδωσε τὴν ἐντύπωση ὅτι τὴν πλησίασε ὡς ἄνδρας πὸ ἔκαμε ἔρωτα με γυναίκα κι ὕστερα ἐξαφανίστηκε σὰν σὲ ὄνειρο.

Ἄλλὰ και μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς πὸ κάθονταν σὲ κάποιες προχωρημένες ὥρες τῆς νύχτας και συνομιλοῦσαν μ' αὐτόν

1. « βροτολογίω » στὸ πρωτότυπο, κατὰ τὸν Σουλδα « βροτολογίοι ». Πρβλ. Ὁμ. Ε. 31 : "Ἄρες Ἄρες βροτολογιέ· Αἰσχύλου Ἰκέτιδες, 664 : βροτολογιὸς Ἄρης.

(στό παλάτι προφανῶς) — ἄνθρωποι πού ἦ ψυχὴ τους ἦταν ἀγνή— νόμισαν πὼς εἶδαν μπροστά τους, ἀντὶ γι' αὐτόν, κάποιο ἄγνωστο σ' αὐτούς δαιμόνιο. Ὁ ἓνας ἔλεγε ὅτι τὸν εἶδε νὰ σηκώνεται ξαφνικὰ ἀπὸ τὸν βασιλικὸ θρόνο καὶ νὰ γυρίζει γύρω γύρω στὸ δωμάτιο —κι ἀλήθεια, ποτὲ δὲν συνήθιζε νὰ μένει καθισμένος γιὰ πολὺ— κι ὅτι τὸ κεφάλι τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐξαφανίστηκε καὶ τοῦ φάνηκε ὅτι τὸ ὑπόλοιπο σῶμα του ἔκανε αὐτούς τοὺς μεγάλους γύρους. Ὁ συνομιλητῆς του στεκόταν ἐκεῖ γιὰ μεγάλο διάστημα καταστενοχωρημένος καὶ ἐντελῶς ἀμήχανος μὲ τὴν ἰδέα ὅτι κάτι δὲν πάει καθόλου καλὰ μὲ τὰ μάτια του. Ὅστερα ὅμως ξαναγύρισε, καθὼς ἔλεγε, τὸ κεφάλι στὸ σῶμα καὶ τοῦ φάνηκε ὅτι αὐτὰ πού ἔλειπαν πρὶν, παραδόξως συναρμολογήθηκαν. Ἄλλος πάλι ἔλεγε ὅτι θρισκόταν στὸ πλάι τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐνῶ ἐκεῖνος καθόταν καὶ ξαφνικὰ τοῦ φάνηκε ὅτι τὸ πρόσωπό του ἔγινε σὰν κρέας χωρὶς χαρακτηριστικὰ: οὔτε τὰ φρύδια οὔτε τὰ μάτια ἦταν στὴ θέση τους καὶ γενικὰ δὲν εἶχε κανένα ἀπολύτως χαρακτηριστικὸ μετὰ ὅμως ἀπὸ κάποιο διάστημα εἶδε, λέει, νὰ ἐπανερχοῦναι τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου. Αὐτὰ πού γράφω δὲν τὰ εἶδα ὁ ἴδιος, ἀλλὰ τὰ ἄκουσα ἀπὸ αὐτοὺς πού ἰσχυρίζονται ὅτι τὰ εἶδαν ἐκείνον τὸν καιρὸ.

Λένε ἐπίσης ὅτι καὶ κάποιον μοναχὸ ἐξαιρετικὰ ἀγαπητὸ στὸ θεὸ τὸν ἔπεισαν αὐτοὶ πού ζοῦσαν μαζί του στὴν ἔρημο νὰ πάει στὸ Βυζάντιο γιὰ νὰ ὑπερασπίσει τοὺς κατοίκους τῆς γύρω περιοχῆς, πού ὑπέφεραν τὰ πάνδεινα ἀπὸ τὴν κακομεταχείριση καὶ τὴν ἀδικία. Ὅταν ἔφτασε ἐκεῖ τοῦ δόθηκε, λένε, ἀμέσως ἡ ἄδεια νὰ παρουσιαστῆι στὸν αὐτοκράτορα· τὴ στιγμὴ ὅμως πού ἐπρόκειτο νὰ παρουσιαστῆι σ' αὐτόν, πάτησε μὲ τὸ ἓνα πόδι τὸ κατώφλι του, ἀλλὰ ξαφνικὰ ἄρχισε νὰ περπατᾷ ἀνάποδα καὶ ἔκανε πίσω. Ὁ εὐνοῦχος λοιπὸν πού τὸν εἶχε ὀδηγήσει μέσα καθὼς καὶ ὅσοι ἦταν παρόντες ἐκεῖ παρακινούσαν μὲ ἐπιμονὴ τὸν ἄνθρωπο νὰ προχωρήσει μπροστά, αὐτὸς ὅμως ὄχι μόνο δὲν ἔδωσε καμιά ἀπολύτως ἀπάντηση, ἀλλὰ καὶ ἔφυγε ἀπὸ κεῖ, παρουσιάζοντας τὴν εἰκόνα ἀνθρώπου πού εἶχε πάθει ἡμιπληγία, καὶ πῆγε στὸ δωμάτιο ὅπου

είχε καταλύσει· όταν οί ακόλουθοί του ζήτησαν νά μάθουν γιατί τὸ ἔκαμε αὐτό, λένε πῶς εἶπε καθαρά ὅτι στοὺ Παλάτι εἶχε δεῖ νά κάθεται στοὺ θρόνο ὁ ἄρχοντας τῶν δαιμόνων καὶ βέβαια δὲν θά μπορούσε νά συνομιλήσει μαζί του οὔτε νά τοῦ ζητήσει τίποτε. Ἐπιπλέον πῶς θά ἦταν δυνατό νά μὴν εἶναι ἓνας κακοποιὸς δαίμονας αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ποὺ δὲν χόρτασε ποτὲ οὔτε πιστὸ οὔτε φαί οὔτε ὕπνο, ἀλλ' ἀφοῦ δοκίμαζε ὅπως ὅπως κάτι ἀπ' αὐτὰ ποὺ τοῦ εἶχαν παραθέσει, ἄρχιζε νά τριγυρίζει στοὺ παλάτι μὲς στ' ἄγρια μεσάνυχτα, μολονότι εἶχε διαβολεμένο πάθος γιὰ τίς ἐρωτικὲς ἀπολαύσεις;

Ἄλλὰ καὶ γιὰ τὴ Θεοδώρα λένε μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἐραστές της ὅτι, ὅταν δούλευε στοὺ θέατρο, κάποιο δαιμόνιο ἐμφανίστηκε μπροστὰ τοὺς σὲ κάποια νυχτερινὴ ὥρα καὶ τοὺς ἔδιωξε ἀπὸ τὸ δωμάτιο, ὅπου περνοῦσαν μαζί της τὴ νύχτα. Ἦταν ἐπίσης καὶ μιὰ χορεύτρια, ὀνόματι Μακεδονία, τῆς πατρίας τῶν Βένετων τῆς Ἀντιόχειας, ποὺ εἶχε ἀποκτήσει μεγάλη ἐπιρροή. Τῆ δύναμή της τὴν ὄφειλε σὲ κάποια γράμματα ποὺ ἔστελνε στοὺν Ἰουστινιανὸ τὸν καιρὸ ποὺ αὐτοκράτορας ἦταν ἀκόμα ὁ Ἰουστίνος. Μὲ τὰ γράμματα αὐτὰ κατέστρεφε ὅποιους ἤθελε ἀπὸ τοὺς ἐπιφανεῖς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ χρήματά τοὺς φρόντιζε νά κατατίθενται στοὺ δημόσιο. Γι' αὐτὴ τὴ Μακεδονία λένε ὅτι κάποτε, ἐνῶ καλωσόριζε τὴ Θεοδώρα ποὺ ἐπέστρεφε ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ τὴ Λιβύη, παρατήρησε ὅτι ἦταν πολὺ ἐνοχλημένη καὶ στενοχωρημένη γιὰ τὴν προσβολὴ ποὺ εἶχε ὑποστῆ ἀπὸ τὸν Ἐκηβόλιος¹ καὶ γιὰ κάποια χρήματα ποὺ εἶχε χάσει στοὺ ταξίδι αὐτὸ κι ὅτι τὴν παρηγόρησε καὶ τῆς ἔδωσε θάρρος λέγοντάς της ὅτι ἡ τύχη μπορούσε νά τῆς χαρίσει καὶ πάλι μεγάλα πλούτη. Τότε, λένε, ἡ Θεοδώρα εἶπε ὅτι πράγματι, τὴ νύχτα ἐκείνη εἶχε δεῖ καὶ ὄνειρο ποὺ τὴν πρόσταξε νά μὴ νοιάζεται καθόλου γιὰ χρήματα γιατί, ὅταν θά ἔφτανε στοὺ Βυζάντιο, θά πλάγιαζε μὲ τὸν ἄρχοντα τῶν δαιμόνων καὶ ὅπως ὅποτε θά ζοῦσε μαζί

1. Ὁ Ἐκηβόλιος ἀναφέρεται ὡς Ἐκηβόλος στὴ σελ. 74.

του ὡς νόμιμη γυναίκα του κι αὐτὸς θὰ τῆς ἔδινε ὅλα τὰ πλούτη τοῦ κόσμου.

ιγ'. Αὐτὰ πάντως, ὅπως ἔχω πεί, ἔγιναν ἔτσι κατὰ τὴ γνώμη τῶν περισσότερων. Ὅσο γιὰ τὸν χαρακτήρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ γενικότερα, ἦταν ἀκριβῶς ὅπως τὸν ἔχω περιγράψει καὶ ἐπίσης παρουσιαζόταν καταδεχτικός καὶ πρᾶος σ' αὐτοὺς ποὺ ἔρχονταν σὲ ἐπαφὴ μαζί του καὶ κανεὶς δὲν ἔτυχε νὰ θρεῖ τὴν πόρτα του κλειστή, ἀλλὰ ἀπεναντίας ποτὲ δὲν ὀργιζόταν οὔτε κἂν μὲ ἐκείνους ποὺ δὲν τηροῦσαν ἐνώπιόν του τὸ πρωτόκολλο στὴ στάση ἢ στὰ λόγια τους. Κι ὁμως, δὲν κοκκίνιζε ἀπὸ ντροπὴ γιὰ τὴ στάση του αὐτὴ μπροστὰ σὲ κάποιον ἀπὸ κείνους ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ὀδηγηθοῦν στὸν ὄλεθρο ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιο. Πράγματι, ποτὲ δὲν ἄφησε νὰ φανεῖ οὔτε ἔχνος ὀργῆς ἢ ὀξυθυμίας ἐναντίον ἀνθρώπων ποὺ τὸν εἶχαν προσβάλει, ἀλλὰ, μὲ πρόσωπο ἡρεμο, μὲ τὰ φρύδια κατεβασιμένα καὶ μὲ φωνὴ συγκρατημένη, ἔδινε διαταγὴ νὰ θανατωθοῦν μυριάδες ἀνθρώποι ποὺ δὲν εἶχαν φταίξει σὲ τίποτε, νὰ κυριευτοῦν πόλεις καὶ νὰ δημευθοῦν περιουσίες. Ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ του αὐτὴ θὰ νόμιζε κανεὶς πῶς ὁ ἀνθρώπος ἦταν μαλακὸς σὰν ἀρνάκι. Ὅστόσο, ἂν κανεὶς, προσπαθώντας νὰ κινήσει τὸν οἶκτο του γι' αὐτοὺς ποὺ εἶχαν πέσει στὴ δυσμένειά του, ἐπιχειροῦσε νὰ ἐκλιπαρήσει τὴ συγγνώμη του μὲ ταπεινὲς ἰκεσίες, τότε ἔτριξε τὰ δόντια του κι ἔδειχνε ἐξαγριωμένος καὶ ἔτοιμος νὰ ἐκραγεῖ.¹ Σκοπὸς του ἦταν νὰ χάσουν κάθε ἐλπίδα οἱ θεωρούμενοι φίλοι του ὅτι θὰ μπορούσαν στὸ μέλλον νὰ ζητήσουν χάρη γιὰ κάποιον.

Φαινόταν ἐπίσης ὅτι εἶχε σταθερὴ πίστη στὸν Χριστό, ἀλλὰ κι αὐτὸ γιὰ τὸν ἀφανισμό τῶν ὑπηκόων του. Γιατὶ ἐπέτρεπε στοὺς ἱερεῖς νὰ παραβιάζουν πῶς ἄφοβα τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων καὶ τοὺς συνέχαιρε ὅταν καταλήστευαν τοὺς

1. « ἡγριωμένος τε καὶ σεσηρῶς μεστοῦσθαι ἐδόκει » : Πρβλ. Ἁριστ. *Εἰρήνη*, 620, ἡγριωμένους ἐπ' ἀλλήλοισι καὶ σεσηρότας.

ἀνθρώπους τῆς περιοχῆς τους, πιστεύοντας ὅτι ἔτσι δείχνει εὐσέβεια πρὸς τὰ θεῖα. Ὅταν μάλιστα δικάζε τέτοιου εἴδους δίκες, θεωροῦσε ὅτι ἔκανε καὶ ἔργο εὐσέβειας, ἂν τὰ κατάφερνε νὰ κερδίσει τὴ δίκη καὶ νὰ φύγει ἀνενόχλητος κάποιος πού εἶχε ἀρπάξει, στ' ὄνομα τῆς πίστης, κάτι πού δὲν τοῦ ἀνῆκε. Πίστευε πὼς ἡ δικαιοσύνη συνίσταται στὸ νὰ ὑπερισχύουν οἱ ἱερεῖς ἀπὸ τοὺς ἀντιδίκους τους. Αὐτὸς ὁ ἴδιος καμάρωνε μεταχειριζόμενος τὸ παραπέτασμα τῆς θρησκείας ὅταν οἰκειοποιοῦνταν μὲ ἄνομα μέσα τις περιουσίες ζωντανῶν καὶ νεκρῶν καὶ τις ἀφιέρωνε ἀμέσως σὲ κάποιον γὰρ γιὰ νὰ μὴν ἐπανέλθουν ποτὲ πιά οἱ τίτλοι ἰδιοκτησίας σὲ κείνους πού εἶχαν ὑποστῆ τὸ ἄδικο. Ἐπιπλέον, γιὰ νὰ πετύχει τοὺς σκοποὺς αὐτοῦς, ὀδηγοῦσε στὸ θάνατο ἀναρίθμητους ἀνθρώπους. Ἐπιδιώκοντας δηλαδὴ νὰ συνενώσει τοὺς πάντες σὲ μία δοξασία σχετικὰ μὲ τὸν Χριστό, θανάτωνε ὅλο τὸν ἄλλο κόσμον καὶ μάλιστα προβάλλοντας γιὰ τὰ ἔργα του αὐτὰ τὸ πρόσχημα τῆς εὐσέβειας· νόμιζε δηλαδὴ ὅτι δὲν ἦταν φόνος νὰ σκοτώνει ἀνθρώπους πού κατὰ τύχη δὲν εἶχαν τὴν ἴδια πίστη μ' αὐτόν. Ἔτσι ἡ σοβαρότερη φροντίδα του ἦταν ἡ ἀέναη καταστροφή τῶν ἀνθρώπων καὶ ποτὲ δὲν ἔπαυε νὰ ἐπινοεῖ, μαζὶ μὲ τὴ γυναῖκα του, τις κατηγορίες πού θὰ ὑπηρετοῦσαν τὸ σκοπὸ του. Οἱ ἐπιθυμίες τῶν δύο αὐτῶν ἀνθρώπων τις περισσότερες φορές ἔμοιαζαν σὰν ἀδελφές. Ἀλλὰ καὶ στὰ σημεῖα τοῦ χαρακτήρα τους πού κατὰ τύχη διέφεραν, καθένας ἀπὸ τοὺς δυὸ τους ἦταν κακοήθης μὲ τὸν τρόπο του καὶ πάλι κατέστρεφαν τοὺς ὑπηκόους τους, ἐμφανίζοντας ὁμῶς ἐκ διαμέτρου ἀντίθετες τάσεις. Αὐτὸς βέβαια ἦταν στὴν κρίση του πιὸ ἀσταθής ἀπὸ φτερό στὸν ἄνεμο, ὑποκείμενος πάντα σὲ κείνους πού ἤθελαν νὰ τὸν παρασύρουν ὅπουδῆποτε τοὺς ἄρεσε —ἐκτὸς ἂν τὸ πράγμα ὀδηγοῦσε σὲ φιλανθρωπία ἢ σὲ ἀπώλεια κέρδους— καὶ δὲν ἔπαυε ποτὲ ν' ἀκούει ὀλοπρόθυμα τὰ κολακευτικὰ λόγια.¹ Χω-

1. « θῶπας τε λόγους ». Πρβλ. Πλ. Θεαίτητος, 175 E.

ρίς καμιά δυσκολία τὸν ἔπειθαν οἱ κόλακες ὅτι εἶχε ἀνυψωθεῖ πάνω ἀπ' τὴ γῆ καὶ περπατοῦσε στὸν ἀέρα.¹

Ὁ Τριβωνιανὸς μάλιστα, ποὺ ἦταν σύμβουλός του, τοῦ εἶπε ὅτι ἦταν ὑπερβολικὰ ἀνήσυχος μήπως κάποια στιγμή, χωρὶς νὰ τὸν πάρουν εἶδηση, ἀναληφθεῖ στοὺς οὐρανοὺς ἀπὸ τὴν εὐσέβειά του. Τοὺς ἐπαίνους, ἢ μᾶλλον τὶς κοροϊδίες τέτοιου εἶδους, τὶς ἔπαιρνε σὰ σοβαρά.² Ἄλλ' ἀκόμα κι ἂν τὸ ῥεργε ἢ τὴν τύχη νὰ θαυμάσει τὶς ἀρετὲς κάποιου, ὕστερα ἀπὸ λίγο τὸν χλευάζε ὡς κακόν. Ὅταν ἐξάλλου κακολογοῦσε κάποιον ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους του, ὕστερα ἔκανε τάχα πῶς καὶ πάλι τὸν εἶχε σὲ ὑπόληψη, ἀλλάζοντας γνώμη ὀλωσδιόλου ἀναίτια. Γιατὶ οἱ σκέψεις του ἀκολουθοῦσαν δρόμους ἀντίθετους μὲ ὅσα ὁ ἴδιος ἔλεγε καὶ μὲ τὴν ἐντύπωση ποὺ ἐπιθυμοῦσε νὰ δώσει. Ὅσο γιὰ τὴ συμπεριφορὰ του τὴ σχετικὴ μὲ τὴ φίλια καὶ τὴν ἔχθρα, τὴν ἔχω ἤδη κάπως περιγράψει χρησιμοποιώντας ὡς τεκμήρια, στὶς περισσότερες περιπτώσεις, τὰ ἔργα τοῦ ἐν λόγῳ ἀνθρώπου. Ὡς ἐχθρὸς ἦταν σταθερὸς καὶ ἀμετακίνητος, μὲ τοὺς φίλους του ὁμοῦς ἦταν πολὺ ἀσταθής. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ὅτι κατέστρεφε πραγματικὰ πάρα πολλοὺς ποὺ προηγουμένως τοὺς εἶχε περὶ πολλοῦ, ἀλλὰ δὲν ἔγινε φίλος μὲ κανέναν ἀπ' ὅσους κάποτε εἶχε μισήσει. Ἀκόμα κι ἐκείνους ποὺ φαινομενικὰ ἦταν οἱ πιὸ στενοὶ καὶ πιὸ ἀγαπητοὶ φίλοι του, αὐτοὺς ἀκριβῶς ὕστερ' ἀπὸ λίγο τοὺς παράδωσε στὸ θάνατο γιὰ τὸ χατίρι τῆς συζύγου του ἢ ὁποιουδήποτε ἄλλου, μολονότι ἤξερε καλὰ ὅτι ἐπρόκειτο νὰ θανατωθοῦν μόνο καὶ μόνο ἐξαιτίας τῆς ἀφοσίωσής τους πρὸς αὐτόν. Ἦταν ὀλοφάνερο πῶς δὲν εἶχε σταθερὴ ἀφοσίωση σὲ τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀπανθρωπιὰ καὶ τὴ φιλοχρηματία. Αὐτὴν βέβαια κανεὶς δὲν σάθηκε ἱκανὸς νὰ τὸν κάμει νὰ τὴν ἀπαρνηθεῖ. Στὶς περιπτώσεις ἐξάλλου ποὺ ἡ σύζυγός του δὲν μποροῦσε νὰ πείσει τὸν ἄνδρα τῆς, τὸν παρέσυρε ἄθε-

1. « ὅτι μετέωρος ἀρθείη καὶ ἀεροβατοίη ». Πρβλ. Ἄριστ. *Νεφέλαι*, 225. Πλ. Ἄπολογία 19c.

2. « ἐν τῷ τῆς διανοίας ἐποιεῖτο βεβαίω ». Πρβλ. Θουκ. II, 89.

λά του στήν πράξη πού αὐτή ἤθελε, καλλιεργώντας του τὴν ἐλπίδα ὅτι ἀπὸ τὸ ἐν λόγῳ ἔργο θὰ προέκυπτε μεγάλο χρηματικὸ ποσό. Γιατὶ δὲν δίσταζε καθόλου ἀκόμα καὶ νόμους νὰ θεσπίζει καὶ πάλι νὰ τοὺς καταργεῖ γιὰ τὸ ἄνομο κέρδος.

Τὴ δικαιοσύνη τὴν ἀπέδιδε ὄχι κατὰ τοὺς νόμους πού ὁ ἴδιος εἶχε θεσπίσει, ἀλλὰ ὅπως τὸν κατηύθυνε τὸ δράμα τῆς πιὸ μεγάλης καὶ τῆς πιὸ μεγαλόπρεπης χρηματικῆς ὑπόσχεσης. Γιατὶ πίστευε ὅτι δὲν τοῦ προσάπτει καμιά ντροπὴ νὰ καταχρᾶται μὲ μικροκλοπὲς τὶς περιουσίες τῶν ὑπηκόων του, ὁσάκις βέβαια δὲν μπορούσε νὰ τοὺς στερήσει τὰ πάντα μὲ κάποια πρόφαση ἢ φορτώνοντάς τους κάποια κατηγορία ἢ μὲ τὸ πρόσχημα μιᾶς διαθήκης πού ποτὲ δὲν εἶχε γίνεῖ. Κι ἔτσι, ὅσο αὐτὸς κυβερνοῦσε τοὺς Ρωμαίους, δὲν ἀπόμεινε οὔτε πίστη ἢ δόγμα θρησκευτικὸ ἐξασφαλισμένο, οὔτε νόμος ἔγκυρος, οὔτε ἐπιχείρηση σίγουρη, οὔτε συμβόλαιο κανένα. Ὅταν ἔστελγε τοὺς ἀνθρώπους του σὲ μιὰ ἐπιχείρηση, ἂν αὐτοὶ εἶχαν τὴν τύχη νὰ σκοτώσουν πολλοὺς ἀπ' ὅσους θὰ συναντοῦσαν καὶ νὰ ληστέφουν κάποιο μεγάλο χρηματικὸ ποσό, ἀμέσως θεωροῦνταν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα ἔνδοξο ὄνομα καὶ πρᾶμα, ἐπειδὴ εἶχαν ἐκτελέσει καταλεπτῶς ὅλες τὶς παραγγελίες του. Ἄν ὅμως γύριζαν κοντὰ του ἀφοῦ εἶχαν μεταχειριστεῖ τοὺς ἀνθρώπους μὲ κάποια εὐσπλαχνία, τοὺς ἀντιμετώπιζε μὲ δυσμένεια καὶ στὸ ἐξῆς ἦταν ἐχθρὸς τους. Χάνοντας κάθε ἐμπιστοσύνη στὶς ἱκανότητες τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, πού τοὺς θεωροῦσε κάπως παλαιῶν ἀρχῶν, δὲν τοὺς καλοῦσε πιά σὲ ὑπηρεσία. Συνεπῶς πολλοὶ φρόντιζαν νὰ τοῦ ἐπιδεικνύουν πόσο μοθηροὶ ἦταν, ἂν καὶ τὰ ἔργα τους δὲν ἦταν τέτοια. Ὑποσχέσεις πού τις εἶχε ἐπαναλάβει πολλές φορές σὲ μερικοὺς ἀνθρώπους καὶ τις εἶχε ἐπικυρώσει μὲ ὄρκο ἢ μὲ κάποιο ἔγγραφο, ἀμέσως θεληματικὰ τις ξεχνούσε, πιστεύοντας ὅτι, μὲ τὴ συμπεριφορὰ αὐτῆ, κέρδιζε κάποια φήμη. Ἔτσι συμπεριφερόταν ὁ Ἰουστινιανὸς κι ὄχι μόνο στοὺς ὑπηκόους του, ἀλλὰ καὶ σὲ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς του, ὅπως ἔχω πεῖ προηγουμένως.

Κατὰ κανόνα ἔμεινε ἄγρυπνος καὶ δὲν ἔτρωγε οὔτε ἐπι-

νε ποτέ κατά κόρον, αλλά σηκωνόταν κι έφευγε έχοντας μόλις άγγιξει τὸ γεῦμα του. Κάτι τέτοια πράγματα τὰ θεωροῦσε πάρεργο πού τοῦ τὸ εἶχε ἐπιβάλει ὡς άγγαρεία ἢ φύση. Συχνά μάλιστα ἔμεινε καὶ δυὸ μερόνυχτα νησιτικός, εἰδικά ὅταν τὸ ἐπέβαλλαν οἱ μέρες πρὶν ἀπὸ τῆ γιορτῆ τὴν ἀποκαλούμενη Πάσχα. Τότε δηλαδή, ὅπως εἶπα, θεωροῦσε καλὸ νὰ νηστεύει πολλές φορές δυὸ μέρες καὶ νὰ ζεῖ μὲ λίγο νερὸ καὶ μερικὰ χόρτα άγρια, κι ἂν τύχαινε νὰ τὸν πάρει ὁ ὕπνος γιὰ καμιὰ ὥρα, ἔπειτα περνοῦσε τὴν ὑπόλοιπη ὥρα περπατώντας πάνω κάτω ἀσταμάτητα. Καὶ ὅμως, ἂν διέθετε τὸν ἴδιο αὐτὸν χρόνο σὲ καλὰ ἔργα, τὰ πράγματα θὰ εἶχαν φτάσει σὲ ὑψηλὸ σημεῖο εὐδαιμονίας. Ἄλλὰ ἔτσι, καθὼς χρησιμοποιοῦσε τὴ δύναμη τοῦ χαρακτήρα του γιὰ τὸ κακὸ τῶν Ρωμαίων, τὰ κατάφερε νὰ κατεδαφίσει ὀλόκληρο τὸ πολιτικὸ οἰκοδόμημα. Κύριο ἔργο του ἦταν νὰ ξαγρυπνάει συνεχῶς καὶ νὰ ταλαιπωρεῖται καὶ νὰ κοπιάζει μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μηχανεύεται κάθε μέρα ὄλο καὶ πιὸ ἐπώδυνες συμφορὲς γιὰ τοὺς ὑπηκόους του. Ὅπως ἔχω ἤδη πει¹, ἦταν ἐξαιρετικά ἐπιτήδεις στὸ νὰ ἐπινοεῖ καὶ γρήγορος στὸ νὰ διεκπεραιώνει ἀνόσια ἔργα κι ἔτσι ἀκόμα καὶ τὰ καλά του φυσικά εἶχαν ἀποτέλεσμα τὸν ὄλεθρο τῶν ὑπηκόων του.

ιδ'. Στὰ πολιτικὰ πράγματα ὅλα γίνονταν παράταιρα, καὶ τίποτα δὲν ἔμεινε ὀρθιο ἀπὸ τὰ καθιερωμένα. Ἀπ' αὐτὰ βέβαια λίγα θὰ ἀναφέρω κι ὕστερα πρέπει νὰ παραδώσω ὅλα τ' ἄλλα στὴ σιωπῆ γιὰ νὰ μὴ γίνει ἡ ἐξιστὸρήση ἀπέραντη. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα οὔτε ὁ ἴδιος εἶχε κανένα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικά πού ταιριάζουν στὸ αὐτοκρατορικὸ ἀξίωμα οὔτε καταδεχόταν νὰ τὰ τηρεῖ μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ στὴ γλώσσα καὶ στὴν ἐμφάνιση καὶ στὸ πνεῦμα ἐβαρθάριζε. Τὰ ἔγγραφα² πού

1. Βιβλ. ΙΙΙ. ix. 25· κεφ. VIII. 26.

2. Πρόκειται μᾶλλον γιὰ ἀπαντητικὰ ἔγγραφα (*rescripta*) πού εἶχαν εἴτε τὸν τύπο ἐπιστολῶν (*epistolae* : ἀπαντήσεις σὲ αἰτήματα ἀτόμων ἢ ἐνώσεων) εἴτε τὸν τύπο προσυπογραφῆς (*subscriptions*)

ἐπιθυμοῦσε νὰ γράφει ὁ ἴδιος δὲν ἔδινε ἐντολή νὰ τὰ κοινοποιεῖ ὁ ἄνθρωπος πού εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ κοιαιστωρος, ὅπως ἦταν τὸ ἔθιμο, ἀλλὰ τὰ περισσότερα θεωροῦσε καλὸ νὰ τὰ διαβάξει ὁ ἴδιος δυνατά, κι ἄς μειονεκτοῦσε τόσο στὴ γλώσσα, ἐνῶ πλῆθος ἄνθρωποι πού παρευρίσκονταν τυχαῖα [...] ¹, ὥστε τὰ πρόσωπα πού ἀδικοῦνταν ἀπὸ τὰ ἔγγραφα αὐτὰ νὰ μὴν ἔχουν σέ ποιόν νὰ παραπονεθοῦν. Ἄλλὰ καὶ οἱ ὀνομαζόμενοι « ἐξ ἀπορρήτων » ² δὲν εἶχαν πιὰ ἀρμοδιότητα νὰ γράφουν τὰ ἀπόρρητα αὐτοκρατορικά ἔγγραφα, πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖο ἦταν ἀνέκαθεν προορισμένοι. Ὅχι μόνο ὅλα τὰ ἄλλα τὰ ἔγραφε, ἄς ποῦμε, ἰδιοχείρως, ἀλλὰ ἔτσι ἔγραφε, ἀν παρουσιαζόταν ἀνάγκη, ἀκόμα καὶ στοὺς δημόσιους διαιτητές ³ τῆς πόλης γιὰ νὰ τοὺς πεί ποιά ἀπόφαση ἔπρεπε νὰ βγάλουν. Σημειωτέον ὅτι δὲν ἄφηγε κανέναν, τουλάχιστον μέσα στὰ ὅρια τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, νὰ ἀποφασίσει αὐτοπροαίρετα, ἀλλὰ μὲ θράσος καὶ συνάμα μ' ἓνα εἶδος ἀσυλλόγιστης παρρησίας, ρύθμιζε ὁ ἴδιος τίς ἀποφάσεις πού ἐπρόκειτο νὰ ἐκδοθοῦν, ἀποδεχόμενος κάποια φήμη πού τοῦ μετέδιδε ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀντιδίκους, καὶ στὴ στιγμή ἀκύρωνε ἀδασάνιστα ἀποφάσεις πού εἶχαν ἤδη ληφθεῖ, χωρὶς νὰ ὀδηγεῖται στὴν πράξη αὐτὴ ἀπὸ κάποιον νόμο ἢ ἀπὸ αἶσθημα δικαιοσύνης, ἀλλὰ κυριαρχημένος ἀπὸ ἀπροκάλυπτη αἰσχροκέρδεια. Ὁ αὐτοκράτορας δὲν ντρεπόταν νὰ δωροδοκεῖται, μιᾶς καὶ ἡ ἀπληστία τοῦ εἶχε ἀφαιρέσει κάθε αἶσθημα ντροπῆς.

Ἄλλ' ἀκόμα καὶ ζητήματα ἀποφασισμένα ἀπὸ τὴ σύγ-

εἶτε τὸν τύπο σημειώσεως (*adnotationes*) πού γραφόταν κάτω ἀπὸ τὸ κείμενο τῆς αἰτήσεως.

1. Χάσμα στὸν κώδικα. Κατὰ τὸ σχολιαστὴ τῆς Loeb, μετὰ τὸ « πολὺς ὄμιλος », ἴσως λείπει « ἤκουεν » ἢ « παρέστησεν » (;) ἢ « ἐπευφήμει ».

2. « τοῖς ἀσηκῆτις » στὸ κείμενο, κατὰ μεταγλώττιση ἀπὸ τὸ λατινικὸ *a secretis*.

3. « τοὺς διαιτητῶνας » στὸ κείμενο : Ὁρος κληρονομημένος ἀπὸ τοὺς κλασικοὺς χρόνους, ὅπου οἱ διαιτηταὶ ἔκριναν δευτερευούσας σημασίας ὑποθέσεις γιὰ νὰ ἐλαφρύνουν τὸ ἔργο τῶν δικαστηρίων.

κλητο και τὸν αὐτοκράτορα, στὸ τέλος κρίθηκαν κάπως ἀλλιῶς. Εἰκονικὰ συνεδρίαζε ἢ σύγκλητος, χωρὶς νὰ ἔχει δικαίωμα οὔτε ν' ἀποφασίσαι οὔτε νὰ κατευθύνει τὰ πράγματα πρὸς τὸ καλὸ καὶ ἐξακολουθοῦσε νὰ συγκαλεῖται μόνο γιὰ τοὺς τύπους καὶ γιὰ νὰ τηρεῖται τὸ παλαιὸ ἔθιμο, ἀφοῦ καθόλου δὲν ἐπιτρεπόταν οὔτε μιλιὰ νὰ θγάλει κανεὶς ἀπ' ὅσους συνεδρίαζαν ἐκεῖ. Τὶς περισσότερες φορές ὁ αὐτοκράτορας καὶ ἢ συμβία του ἔκαναν τάχα πῶς εἶχαν διαφορετικὰ ἀπόψεις στὰ ὑπὸ συζήτηση θέματα, ὑπερίσχυε ὁμως ἢ ἀποψη πού εἶχαν συμφωνήσει μεταξύ τους γιὰ τὰ ζητήματα αὐτά. Ἐάν ἐξᾴλλου κάποιος θεωροῦσε πῶς δὲν εἶναι διασφαλισμένος μὲ τὸ νὰ ἔχει κερδίσει τὴ δίκην κατὰ παράβαση τοῦ νόμου, αὐτὸς δὲ πρόσφερε λίγο παραπάνω χρυσάφι στὸν αὐτοκράτορα καὶ ἀμέσως τὰ κατάφερνε νὰ θεσπιστεῖ νόμος πού ἐρχόταν σὲ ἀντίθεση μὲ ὄλους ὅσοι ἔσχυαν προηγουμένως. Ἐάν πάλι κάποιος ἄλλος ἀποζητοῦσε αὐτὸν τὸ νόμο τὸν χαμένο, ὁ αὐτοκράτορας δὲν δίσταζε καθόλου νὰ τὸν ἀνακαλέσει πάλι καὶ νὰ τὸν ἀποκαταστήσει καὶ ἔτσι κανένας νόμος δὲν εἶχε μόνιμη ἰσχύ, ἀλλὰ ἢ πλάστιγγα τῆς δικαιοσύνης ταλαντευόταν περιφερόμενη ἀπὸ δῶ καὶ ἀπὸ κεῖ, γέροντας πότε πρὸς τὸ ἓνα μέρος καὶ πότε πρὸς τὸ ἄλλο, ἀνάλογα μὲ τὸ ποῦ ἔπεφτε τὸ περισσότερο χρυσάφι, ὥστε νὰ ἀντισταθμίζει μὲ τὸ δάρος τὴν ἄλλη πλευρά· στὸν δημόσιο χῶρο τῆς ἀγορᾶς εἶχε τοποθετηθεῖ ἢ πλάστιγγα τῆς δικαιοσύνης —καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸ Παλάτι— καὶ εἶχαν δάλει μπροστά της πωλητήρια ὄχι μόνο δικαστικῶν ἀποφάσεων, ἀλλὰ καὶ θεσπίσεων νόμων.

Ἄλλὰ καὶ οἱ ἀποκαλούμενοι ρεφερενδάριοι¹ δὲν ἀρκοῦνταν πιά νὰ διαβιδάζουν στὸν αὐτοκράτορα τὶς παρακλήσεις τῶν ἰκετῶν καὶ κατόπιν νὰ ἐνημερώνουν ἀπλῶς τὶς ἀρχές, ὅπως ἦταν τὸ ἔθιμο, γιὰ τὶς ἀποφάσεις του σχετικὰ μὲ τοὺς

1. Ἐπὶ τὸ λατινικὸν *refero* (ἐπαναφέρω). Ἀξιωματοῦχοι ἐπιφορτισμένοι μὲ τὸ καθῆκον νὰ μεταφέρουν στὸν αὐτοκράτορα τὶς αἰτήσεις τῶν πελατῶν του καὶ νὰ τοὺς ἀνακοινῶνουν τὶς ἐπιθυμίες του. Βλ. Βιβλ. II. xxiii. 6.

ἰκέτες, ἀλλά, συσσωρεύοντας τὸν « ἄδικο λόγο »¹ ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον, ἐξαπατοῦσαν τὸν Ἰουστινιανὸ μὲ σοφιστείες καὶ διάφορα πλανήματα², μιᾶς καὶ ἦταν ἀπὸ τῆ φύση τοῦ εὐάλωτος ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ μεταχειρίζονται τέτοια μέσα. Ἀμέσως ὕστερα ἐδγαιναν ἔξω ἀπὸ τὸ παλάτι καί, ἀφοῦ φυλάκιζαν τοὺς ἀντιδίκους αὐτῶν ποὺ τοὺς εἶχαν πλησιάσει, εἰσέπρατταν ἀνεξέλεγκτα ὅσα χρήματα θεωροῦσαν ἐπαρκῆ, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχε κανεὶς νὰ τοὺς ἐναντιωθεῖ. Ἐπιπλέον οἱ στρατιῶτες ποὺ ὑπηρετοῦσαν στὴ φρουρὰ τῶν ἀνακτόρων πῆγαιναν καὶ κάθονταν στὴ βασιλικὴ στοά³, πλάι στοὺς διαιτητές, καὶ μὲ τὴ δύναμη τῆς βίας ἐξεδίκαζαν τὶς ὑποθέσεις. Πράγματι, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε ἔτσι, ὅλοι, γενικά, ἐγκαταλείποντας τὸ ἔργο γιὰ τὸ ὁποῖο ἦταν ταγμένοι, ἔπαιρναν κατὰ τὰ κέφια τοὺς δρόμους ποὺ προηγουμένως ἦταν ἀδιάβατοι καὶ ἀπροσπέλαστοι γι' αὐτοὺς καὶ ὅλα τὰ πράγματα ἦταν ἄνω κάτω καὶ οὔτε καν ἰδιαίτερη ὀνομασία δὲν εἶχε τὸ καθένα καὶ τὸ κράτος ἔμοιαζε μὲ τὸ παιδικὸ παιχνίδι « Ὁ Βασιλιάς καὶ ἡ Ἀκολουθία του ».⁴ Πρέπει ὅμως νὰ ἀντιπαρέλθω τὰ ἄλλα, ὅπως ὑπαινίχθηκα στὴν ἀρχὴ τῆς διήγησης αὐτῆς, καὶ νὰ πῶ ποιὸς ἦταν ὁ ἄνθρωπος ποὺ πρῶτος ἔπεισε τὸν αὐτοκράτορα νὰ δωροδοκηθεῖ.

Ζοῦσε τότε κάποιος Λέων ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴν Κιλι-

1. Ἡ ἔκφραση εἶναι τοῦ Ἀριστοφάνη (*Νεφέλαι*, 889 κ.ά.). Ὁ ἄδικος λόγος εἶναι τὸ λογικοφανὲς ἐπιχείρημα, μὲ τὸ ὁποῖο τὸ ἄδικο μπορεῖ νὰ παρουσιαστεῖ ὡς δίκαιο.

2. « φενακισμοῖς μὲν τὸν Ἰουστινιανὸν καὶ παραγωγαῖς τισιν ἐξηπάτων ». Πρβλ. Ἀριστ. *Ἰππῆς*, 632 καὶ τοῖς φενακισμοῖσιν ἐξαπατωμένῃν.

3. Τὸ κτίριο αὐτὸ βρισκόταν πιθανῶς κοντὰ στὸ ὑδραγωγεῖο τὸ γνωστὸ τῶρα ὡς « Ὑπόγειο ἀνάκτορο », σὲ μικρὴ ἀπόσταση πρὸς τὰ δυτικὰ τῆς Ἁγίας Σοφίας. Πρβλ. *Περὶ κτισμάτων*, I. xi. 12.

4. « ἐώκει τε ἡ πολιτεία βασιλίδι παιζόντων παιδίων ». Πρβλ. Ἡρόδ., I. 114, Pollux, ix. 110, ὅπου ὁ Κύρος παίζει τὴ βασιλίδα : Αὐτὸς κάνει τὸν βασιλιά καὶ τ' ἄλλα παιδιὰ τοὺς αὐλικούς καὶ τοὺς ἀξιωματούχους.

κία και ήταν φιλοχρήματος σαν τὸ διάβολο. Αὐτὸς ὁ Λέων ἀναδείχθηκε ἰσχυρότερος ἀπ' ὅλους τοὺς κόλακες καὶ ἱκανὸς νὰ ὑποβάλλει στὸ μυαλὸ τῶν ἀμαθῶν τὴ δική του ἀποψη. Εἶχε ἓνα εἶδος πειστικότητας πού συνεργοῦσε μὲ τὴ μωρία τοῦ τυράννου στὸ ἔργο τῆς καταστροφῆς τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἦταν ὁ πρῶτος πού ἔπεισε τὸν Ἰουστινιανὸ νὰ πουλάει ἀντὶ χρημάτων τὶς δικαστικὲς ἀποφάσεις. Ἄφ' ἧς στιγμῆς ὁμοῦς ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς τὸ πῆρε ἀπόφαση νὰ κλέβει μὲ τὸν τρόπο πού περιέγραψα, δὲν εἶχε πιά σταματημό. Ὅσο προχωροῦσε τὸ κακό, τόσο μεγάλωνε, καὶ ὅποιος ἐνδιαφερόταν νὰ ἐκδοθεῖ ἀδίκη δικαστικὴ ἀπόφαση εἰς θάρος κάποιου συμπολίτη του, πήγαινε ἀμέσως στὸν Λέοντα καί, ὑποσχόμενος ὅτι θὰ παραχωρηθεῖ ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ διαμιφισθητούμενα στὸν τύραννο καὶ σ' αὐτόν, ἔφευγε ἀπ' τὸ Παλάτι ἔχοντας στὴ στιγμή κερδίζει τὴ δίκη, μολοντί εἶχε ἀδικο.¹

Ἔτσι ὁ Λέων κατόρθωσε νὰ οἰκονομήσει ἀπὸ τὴν πηγὴ αὐτὴ πολὺ μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ κι ἔγινε κάτοχος μεγάλης κτηματικῆς περιουσίας, ἀλλὰ ἔγινε καὶ ὁ κύριος ὑπαίτιος γιὰ τὴν καταδάρθρωση τοῦ κράτους τῶν Ρωμαίων. Πράγματι, τίποτε δὲν παρείχε ἐγγύηση γιὰ τὴν τήρηση τῶν συμβολαίων, οὔτε νόμος οὔτε ὄρκος οὔτε ἔγγραφα οὔτε ποινὴ θεσπισμένη οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπολύτως, παρὰ μόνον ἡ καταβολὴ χρημάτων στὸν Λέοντα καὶ στὸν αὐτοκράτορα. Ἀλλὰ οὔτε κι αὐτὸ διασφάλιζε τὴ σταθερότητα τῆς γνώμης τοῦ Λέοντος· αὐτὸς θεωροῦσε καλὸ νὰ ἀποσπᾶ χρήματα καὶ ἀπὸ τὴν ἀντιθετὴ πλευρά. Ἐκλεβε κατὰ σύστημα καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρὲς καὶ δὲν τοῦ περνοῦσε καθόλου ἀπὸ τὸ μυαλὸ ὅτι εἶναι ντροπὴ νὰ ἀδιαφορεῖ γιὰ κείνους πού εἶχαν ἐναποθέσει τὶς ἐλπίδες τους σ' αὐτόν καὶ νὰ βαδίζει ἐναντίον τους. Εἶχε τὴν ἰδέα ὅτι κανένα αἴσχος δὲν ὑπῆρχε στὸ νὰ παίξει διπλὸ παιχνίδι, φτάνει μόνον πού ἀποκόμιζε κέρδος.

1. Ἡ δίκη βέβαια δὲν εἶχε γίνει, ἀλλὰ οἱ δικαστὲς ἐλέγχονταν σὲ τέτοιο βαθμὸ ὥστε ὅποιος εἶχε πάρει τὴ συγκατάθεση τοῦ Λέοντος μποροῦσε νὰ εἶναι βέβαιος ὅτι ἡ ἀπόφαση θὰ ἦταν πρὸς ὄφελός του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΣ

ιε'. Τέτοιος λοιπὸν ἦταν ὁ Ἰουστινιανός. Ὅσο γιὰ τὴ Θεοδώρα, ἡ σκέψη τῆς ἦταν ἀδιάκοπα καὶ σταθερὰ προσηλωμένη στὴν ἀπανθρωπιά. Ποτέ τῆς δὲν ἔκανε τίποτε ὑπείκοντας στὴν πειθὴ ἢ ἐξαναγκαζόμενη ἀπὸ κάποιον ἄλλον, ἀλλὰ ἀπὸ μόνῃ τῆς, πεισματικά καὶ μ' ὅλες τὶς δυνάμεις τῆς ἐκτελοῦσε τὶς ἀποφάσεις τῆς, χωρὶς κανεὶς νὰ τολμάει νὰ ζητήσῃ τὴ συγγνώμῃ τῆς γιὰ λογαριασμὸ αὐτῶν ποὺ ἔπεφταν στὴ δυσμενείᾳ τῆς. Οὔτε τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ οὔτε ὁ κορεσμὸς ἀπὸ τὴν τιμωρία οὔτε κανένα τέχνασμα ἰκεσίας οὔτε ὁ ἐπαπειλούμενος θάνατος¹ — ποὺ κάθε ἀνθρώπινο πλάσμα τὸν περιμένει νὰ πέσει ἐξ οὐρανοῦ— δὲν τὴν ἔπειθε ν' ἀφήσῃ κατὰ μέρος τὴν ὀργή τῆς. Γενικὰ κανεὶς ποτέ δὲν εἶδε τὴ Θεοδώρα νὰ συμφιλιωθεῖ μὲ ἀνθρωπο ποὺ τὴν εἶχε θίξει, οὔτε κἀν μετὰ τὸ θάνατό του. Ἀντίθετα, ὁ γιὸς τοῦ πεθαμένου κληρονομοῦσε τὸ μίσος τῆς αὐτοκράτειρας ὅπως καὶ διτιδήποτε ἄλλο ἀνήκε στὸν πατέρα του καὶ τὸ διαβίβαζε μὲ τὴ σειρά του στὴν τρίτη γενεά. Ἡ ὀργή τῆς Θεοδώρας ἦταν πανέτοιμη νὰ κινητοποιηθεῖ γιὰ τὴν καταστροφὴ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἀνίκανη νὰ καταπραῦνηεῖ.

1. Ἡ Θεοδώρα ὑπέφερε ἀπὸ ἀσθένεια μὲ τὰ συμπτώματα τοῦ καρκίνου.

Τὸ σῶμα της τὸ φρόντιζε περισσότερο ἀπ' ὅσο χρειαζόταν, ἀλλὰ ὄχι ἀρκετὰ ὥστε νὰ ἱκανοποιεῖται ἢ ἐπιθυμία της γιὰ τὴ φροντίδα του. Ἐμπαινε στὸ λουτρό πολὺ νωρὶς κι ἔβγαινε πολὺ ἀργὰ κι ὅταν τέλειωνε μ' αὐτό, πῆγαινε νὰ πάρει τὸ πρόγευμά της. Μετὰ τὸ πρόγευμα ἀναπαυόταν. Στὸ γεῦμα και στὸ δεῖπνο της δοκίμαζε κάθε εἶδους φαγητὸ και ποτό· πάντα ὁ ὕπνος της κρατοῦσε πολὺ, ὁ μεσημεριανὸς ὥσπου ἔπεφτε ἢ νύχτα κι ὁ νυχτερινὸς ὥσπου ἀνέτελλε ὁ ἥλιος. Μολονότι ὅμως εἶχε ἐξοκεῖλει ἔτσι σ' ὅλα τὰ μονοπάτια τῆς ἀκράτειας σὲ τόσο μεγάλο διάστημα τῆς ἡμέρας, εἶχε τὴν ἀξίωση νὰ διοικεῖ ὀλόκληρη τὴ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία. Ἄν τυχὸν ὁ αὐτοκράτορας ἀνέθετε σὲ κάποιον μὲ ἀποστολὴ χωρὶς τὴ συγκατάθεσή της, οἱ ὑποθέσεις τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ ἔφταναν σὲ τέτοιο σημεῖο κακοτυχίας, ὥστε σὲ λίγο ὄχι μόνον ἀπολυόταν ἀπὸ τὸ ἀξίωμά του μὲ τὸν πιὸ ἐπαίσχυντο τρόπο, ἀλλὰ και θανατωνόταν μὲ τὸν πιὸ ἀτιμωτικὸ θάνατο.

Ἐὸ Ἰουστινιανὸς βέβαια ἦταν εὐκολο νὰ διεκπεραιῶνει τὰ πάντα, ὄχι μόνον ἐξαιτίας τῆς καλοπροαιρέτης διάθεσής του, ἀλλὰ και ἐπειδὴ, ὅπως εἶπα, ἔμενε και ἄγρυπνος τίς περισσότερες ὥρες και μπορούσε ὁ καθένας νὰ τὸν πλησιάσει πιὸ εὐκολα ἀπὸ ὅποιονδήποτε ἄλλον. Ἀκόμα και σὲ ἄσημους και ἀφανεῖς ἀνθρώπους παρεχόταν μεγάλη ἐλευθερία ὄχι μόνον νὰ παρουσιαστοῦν ἐνώπιον τοῦ τυράννου αὐτοῦ, ἀλλὰ και νὰ συνομιλοῦν και νὰ ἔχουν μαζί του σχέσεις ἐμπιστοσύνης. Τὴν αὐτοκράτειρα ὅμως οὔτε ἀξιωματοῦχος δὲν μπορούσε νὰ τὴν πλησιάσει, παρὰ μόνον ἀφοῦ εἶχε ξοδέψει πολὺν χρόνον και μόχθο. Ὅλοι κάθονταν και περίμεναν ὀλοένα μ' ἓνα εἶδος δουλικῆς ἐπιμονῆς, μέσα σ' ἓνα στενὸ και πνιγερὸ δωμάτιο, ἀτέλειωτες ὥρες, γιατί ἦταν τρομαχτικὰ ἐπικίνδυνο νὰ ἀπουσιάσει ὅποιοςδήποτε ἀπὸ τοὺς ἀρχόντες. Στέκονταν μάλιστα συνεχῶς στὶς μύτες τῶν ποδιῶν, καθὼς ὁ καθένας τεντωνόταν προσπαθώντας νὰ κρατᾷ τὸ κεφάλι του ψηλότερα ἀπὸ τὰ κεφάλια τῶν ἄλλων, ὥστε νὰ τὸν δοῦν οἱ εὐνοῦχοι ὅταν θὰ ἔβγαιναν ἔξω. Ἀλλὰ μόνον μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς

γίνονταν δεκτοί με δυσκολία και πολλές μέρες ύστερα, και παρουσιάζονταν μπροστά της με δέος μεγάλο κι ύστερα ξεφουγαν γρήγορα γρήγορα, αφού τήν προσκυνούσαν μόνο κι άγγιζαν μόλις με τὰ χείλη τους ένα ένα τὰ πέλιματα τῶν ποδιῶν της. Με κανέναν τρόπο δὲν τοὺς ἐπιτρεπόταν νὰ μιλήσουν ἢ νὰ ζητήσουν κάτι ἂν ἐκείνη δὲν τοὺς τὸ ὑπεδείκνυε. Τὸ κράτος δηλαδὴ κατάντησε δουλοπρεπὲς ἔχοντας αὐτὴν γιὰ δουλοδιδάσκαλῶ. Κι ἔτσι ἡ κατάσταση τῶν Ρωμαίων πῆγαινε ἀπὸ τὸ κακὸ στὸ χειρότερο τόσο ἐξαιτίας τοῦ τυράννου, πού φαινόταν νὰ εἶναι ὑπερβολικὰ ἀφελῆς, ὅσο και ἐξαιτίας τῆς Θεοδώρας, πού ἦταν δύσκολη και ἐξαιρετικὰ δύστροπη. Ἀπὸ τὴν ἀφέλεια τοῦ ἐνὸς προέκυπτε ἀβεβαιότητα και ἀπὸ τὴ δυστροπία τῆς ἄλλης ἀπραξία.

Στις σκέψεις λοιπὸν και στὸν τρόπο ζωῆς τους ἦταν φανερὴ ἡ διαφορὰ μεταξύ τους, εἶχαν ὁμως κοινὴ τὴ φιλοχρηματία και τὴν ἐπιθυμία τοῦ φόνου και τὸ ἰδίωμα νὰ μὴ λένε τὴν ἀλήθεια σὲ κανέναν γιὰτὶ ἦταν κι οἱ δυὸ τους μαέστροι στὰ φέματα. Τύχαινε κάποτε νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι ἓνας ἄνθρωπος ἀπ' αὐτοὺς πού εἶχαν πέσει στὴ δυσμένεια τῆς Θεοδώρας εἶχε κάμει κάποιον μικρὸ και ἐντελῶς ἀνάξιο λόγου σφάλμα. Ἀμέσως ἐκείνη, χαλκεύοντας κατηγορίες πού δὲν εἶχαν καιμιά σχέση με τὸν ἄνθρωπο, διόγκωνε τὸ πρᾶγμα σὲ σημεῖο νὰ τὸ παρουσιάζει ὡς φοβερὸ ἔγκλημα. Πλῆθος κατηγορίες ἀκούγονταν και εἶχε μάλιστα ἐγκαθιδρυθεῖ ἓνα δικαστήριον πού δίκαιζε ὑποθέσεις ἀνατροπῆς τοῦ καθεστώτος. Σ' αὐτὸ δίκαιζαν δικαστὲς ἐπιλεγμένοι ἀπὸ τὴν ἴδια, οἱ ὁποῖοι βέβαια εἶχαν προορισμὸ νὰ ἀμιλλῶνται μεταξύ τους ποιὸς θὰ τὰ καταφέρει καλύτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἐπιθυμία τῆς αὐτοκράτειρας με τὴν ἀπανθρωπιά πού θὰ ἐπεδείκνυε στὴν κρίση του. Κι ἔτσι ἐκείνη ἀμέσως φρόντιζε νὰ περιέλθει στὸ δημόσιο ἢ περιουσία τοῦ ἀνθρώπου πού τὴν εἶχε θίξει κι ἀφοῦ τὸν μαστίγωνε ἀλύπητα —κι ἄς καταγόταν ἴσως ἀπὸ παλιὰ οἰκογένεια εὐπατριδῶν— δὲν δίσταζε καθόλου νὰ τοῦ ἐπιβάλλῃ τὴν ποινὴ τῆς ἔξορίας ἢ τοῦ θανάτου. Ἄν ὁμως κάποιος ἀπὸ τοὺς εὐνοουμένους της τύχαινε

νά ἐνοχοποιηθεῖ γιὰ ἄδικους φόνους ἢ γιὰ κάποιον ἄλλο ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἀδικήματα, ἀνάγκασε τοὺς κατηγοροὺς, διασύροντας καὶ χλευάζοντας τὸ ζῆλο τους, νὰ ἀποσιωπήσουν ἄθελά τους ὅσα εἶχαν συμβεῖ.

Ἄλλὰ καὶ τὰ πιὸ σοβαρὰ πράγματα, ὅποτε τὸ θεωροῦσε σκόπιμο, τὰ μετέτρεπε συστηματικὰ σὲ ἀφορμὲς γιὰ γέλια, ὅπως ἀκριβῶς ἔκανε πάνω στὴ σκηνὴ τὸν καιρὸ πού ἦταν στὸ θέατρο. Μία φορὰ ἕνας γέρος πατρίκιος, πού εἶχε ὑπηρετήσει πολὺν καιρὸ σὲ ἀνώτερες κρατικὲς θέσεις —τὸ ὄνομά του δὲν πρόκειται νὰ τὸ ἀναφέρω, μολονότι τὸ ξέρω καλά, γιὰ νὰ μὴ διαιωνίσω τὸν ἐξευτελισμὸ του—, ἐπειδὴ δὲν μποροῦσε νὰ εἰσπράξει ἕνα μεγάλο χρηματικὸ ποσὸ πού τοῦ χρωστοῦσε ἕνα πρόσωπο πού ἦταν στὴν ὑπηρεσία του, ζήτησε νὰ παρουσιαστῆ ὁ αὐτὸν γιὰ νὰ καταγγεῖλει τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸν ὁποῖο εἶχε συμβληθεῖ, καὶ νὰ τὴν παρακαλέσει νὰ τὸν βοηθήσει νὰ βρεῖ τὸ δίκιο του. Ἡ Θεοδώρα, πού τὸ εἶχε ἀπὸ πρὶν πληροφορηθεῖ, παρήγγειλε στοὺς εὐνούχους τῆς μόλις φτάσει ὁ πατρίκιος κοντὰ τῆς νὰ τὸν περικυκλώσουν ὅλοι καὶ νὰ ἀκοῦνε προσεχτικὰ τὰ λόγια τῆς, ὑποδεικνύοντάς τους συνάμα ποιὰ ἀντιφώνηση ἔπρεπε νὰ λένε.¹ Ὅταν λοιπὸν ὁ πατρίκιος μπῆκε στὸ γυναικωνίτη, τὴν προσκύνησε ὅπως ἦταν τὸ ἔθιμο νὰ τὴν προσκυνοῦν, κι ὕστερα, μὲ δάκρυα στὰ μάτια, τῆς εἶπε: «Δέσποινα, εἶναι βαρὺ γιὰ ἕναν ἄνδρα ἀπὸ τὴν τάξη τῶν πατρικίων νὰ βρῖσκεται σὲ ἀνάγκη χρημάτων ἐπειδὴ ἐκεῖνα πού, προκειμένου γιὰ τοὺς ἄλλους, ἐξασφαλίζουν τὴ συγγνώμη καὶ κινοῦν τὸν οἶκτο, στὸ ἀξίωμα αὐτὸ ἀντιστοιχοῦν μὲ ἀτίμωση.. Ἄν ὁποιοσδήποτε ἄλλος βρεθεῖ στὴν ἔσχατη ἔνδεια, μπορεῖ νὰ βγεῖ ἀπὸ τὴ δύσκολη θέση μόνο καὶ μόνο ἐκθέτοντας τὴν κατάστασή του στοὺς δανειστές του. Ἐνας πατρίκιος ὅμως πού δὲν θὰ ἦταν σὲ θέση νὰ ἐκπληρώσει τίς ὑποχρεώσεις του πρὸς τοὺς ἀνθρώπους μὲ τοὺς ὁποίους συναλλάσσεται, θὰ ντρεπόταν πάρα πολὺ νὰ πεῖ

1. Κατὰ μίμηση τοῦ τυπικοῦ τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας.

κάτι τέτοιο. Ἄλλὰ κι ἂν τὸ ἔλεγε, οὐδέποτε θὰ γινόταν πιστευτός, ἐπειδὴ ὁ κόσμος νομίζει πῶς δὲν εἶναι δυνατό νὰ συγκατοικεῖ ἡ φτώχεια μὲ τὴν τάξη τῶν πατρικίων. Ἄλλ' ἀκόμα κι ἂν τὸν πιστέψουν, θὰ πέσουν στὸ κεφάλι του οἱ πιὸ ἀτιμωτικές και οἱ πιὸ ὀδυνηρὲς συμφορὲς. Λοιπὸν, δέσποινα, ἐγὼ ἔχω συναλλαγὲς μὲ διάφορους ἀνθρώπους: ἄλλοι μοῦ ἔχουν δανείσει δικὰ τους χρήματα κι ἄλλοι ἔχουν δανειστεῖ ἀπὸ μένα. Τοὺς μὲν δανειστὲς μου, πού μὲ καταδιώκουν ἀκατάπαυστα, δὲν μπορῶ νὰ τοὺς διώξω ἐπειδὴ μὲ ἐμποδίζει ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸ ἀξίωμά μου. Οἱ χρεοφειλέτες μου ὅμως —μᾶς και κατὰ τύχην δὲν εἶναι πατρίκιοι— προβάλλουν διάφορες ἀπάνθρωπες δικαιολογίες. Ἐκλιπαρῶ λοιπὸν και ἱκετεύω και παρακαλῶ νὰ μὲ βοηθήσετε στὴ δίκαιη ὑπόθεσή μου και νὰ μὲ ἀπαλλάξετε ἀπὸ τὰ δεινά μου.» Ἔτσι μίλησε ὁ ἄνθρωπος. Κι ἡ γυναίκα ἀποκρίθηκε τραγουδιστὰ « πατρίκιε τάδε » και ὁ χορὸς τῶν εὐνούχων ἔπιασε τὸ σκοπὸ και ἀντιφώνησε « ἔχεις πρησμένα ἀρκίδια ». ¹ Πάλι ὁ ἄνθρωπος θερμοπαρακάλεσε και εἶπε κάποια λόγια παρεμφερῆ μ' αὐτὰ πού εἶχε πεῖ πρὶν, και πάλι ἡ γυναίκα ἀποκρίθηκε μὲ τὸν ἴδιο τρόπο κι ὁ χορὸς τραγουδῆσε τὴν ἴδια ἀντιφώνηση, ὥσπου ἀπόκαμε ὁ ταλαίπωρος και, ἀφοῦ προσκύνησε κατὰ τὸν συνηθισμένον τρόπο, ἔφυγε ὅπως ὅπως γιὰ τὸ σπίτι του.

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἔτους ἡ Θεοδώρα ἔμενε στὰ παραθαλάσσια προάστια —και ἰδιαίτερα στὸ ἀποκαλούμενον Ἕριον²— μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ὑποβάλλεται σὲ μεγάλες ταλαιπωρίες τὸ πλῆθος τῶν ἀκολούθων της. Τὰ τρόφιμα σπανίζουν ἐκεῖ και χρειαζόταν νὰ ἐκτίθενται οἱ ἄνθρωποι στοὺς κινδύνους τῆς θάλασσας, ἰδίως ἂν τύχαινε νὰ ξεσπάσει τρι-

1. « Μεγάλην κήλην ἔχεις ».

2. Στὴν ἀσιατικὴ ἀκτὴ τοῦ Βοσπόρου. Λεγόταν ἐπίσης Ἕραϊον και, συνηθέστερα, Ἰερόν. Πρὸβλ. *Περὶ κτισμάτων* I. iii. 10.

κυμιά ή να ένσκήψει έκει κάπου τὸ κήτος.¹ Αὐτοί² ὅμως δὲν ἔδιναν δεκάρα γιὰ τίς συμφορὲς ὄλου τοῦ κόσμου, φτάνει μόνο νὰ ἐξασφάλιζαν τὴ δική τους καλοπέραση. Ὅσο γιὰ τὸ χαρακτήρα τῆς Θεοδώρας, ὅπως ἐκδηλωνόταν ἐν σχέσει μ' ἐκείνους ποὺ εἶχαν πέσει στὴ δυσμενεία της, θὰ τὸν περιγράψω ἀμέσως παρακάτω ἀναφέροντας μόνο λίγα στοιχεῖα, γιὰ νὰ μὴ δώσω τὴν ἐντύπωση ὅτι μοχθῶ γιὰ ἓνα ἔργο ποὺ δὲν ἔχει τελειωμό.

15'. Ὅταν ἡ Ἀμαλασούνθα, ἐπιθυμώντας νὰ διακόψει τὴ σχέση της μὲ τοὺς Γότθους, ἀποφάσισε, ὅπως ἔχω ἀναφέρει προηγουμένως³, ν' ἀλλάξει τὴ ζωὴ της καὶ νὰ φύγει γιὰ τὸ Βυζάντιο, ἡ Θεοδώρα ἔκαμε τὴ σκέψη ὅτι ἡ γυναίκα ἦταν ἀπὸ ἀριστοκρατικὴ γενιὰ καὶ ἐπιπλέον βασίλισσα καθὼς ἐπίσης καὶ πολὺ εὐπαρουσίαστη καὶ ἐξαιρετικὰ γρήγορη στὸ νὰ καταστρώνει ὅποιο σχέδιο ἤθελε. Θεωροῦσε ἐξάλλου ὑποπτους τοὺς μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἐξαιρετικὰ ἀρρενωποὺς τρόπους τῆς Ἀμαλασούνθας καὶ συνάμα φοβόταν τὴν ἐλαφρομυαλιὰ τοῦ συζύγου της. Ὅστόσο, δὲν ἐξέφρασε τὴ ζηλοτυπία της μὲ τοὺς συνήθεις τρόπους, ἀλλὰ ἔβαλε στὸ νοῦ της νὰ παραφυλάει τὴ γυναίκα αὐτὴ ὡς τὴ στιγμή ποὺ θὰ κατόρθωνε νὰ τὴ βγάλει ἀπὸ τὴ μέση. Ἀμέσως λοιπὸν κατάφερε τὸν ἄνδρα της νὰ στείλει τὸν Πέτρο μόνο του ὡς πρέσβη στὴν Ἰταλία. Σ' αὐτὸν ἀκριδῶς, τὴ στιγμή ποὺ ἦταν ἔτοιμος νὰ φύγει, ἔδωσε ὁ αὐτοκράτορας τίς ἐντολὲς ποὺ ἔχω ἐκθέσει στὸ ἀντιστοιχο μέρος τῆς ἱστορίας μου⁴, στὸ ὁποῖο, φυσικά, μοῦ ἦταν

1. Τὸ τεράστιο αὐτὸ κήτος ὀνομαζόταν Πορφυρίων καὶ βούλιαζε τὰ σκάφη γύρω ἀπὸ τὸ Βυζάντιο γιὰ μισὸν αἰῶνα περίπου. Βλ. Βιβλ. VII. xxix. 9 κ.έ.

2. Ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα.

3. Βιβλ. V. II. 22. Ἡ Ἀμαλασούνθα ἦταν κόρη τοῦ Θεοδώριχου καὶ σύζυγος τοῦ Θεοδάτου.

4. Βιβλ. V. iv. 17.

ἀδύνατο, ἀπὸ τὸ φόβο τῆς αὐτοκράτειρας, νὰ ἀποκαλύψω τὴν ἀλήθεια γιὰ ὅσα διαδραματίστηκαν. Αὐτὴ πάντως ἓνα πρᾶγμα τοῦ παρήγγειλε μόνο, νὰ ἀφανίσει τὸ γρηγορότερο ἀπὸ τὸν κόσμο αὐτὴ τὴ γυναίκα, φουσκώνοντας τὰ μυαλὰ τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ἐλπίδα μεγάλης ἀνταμοιβῆς, ἂν ἐκτελοῦσε τὴν παραγγελία της. Κι αὐτός, ὅταν ἔφτασε στὴν Ἰταλία (γιατὶ ἡ ἀνθρώπινη φύση δὲν γνωρίζει δισταγμὸ μπροστὰ στὸ ἀδικο φονικὸ ὅταν ἐλπίζει σὲ κάποιον πιθανὸ ἀξίωμα ἢ σὲ μεγάλα χρηματικὰ ποσά) ἔπεισε τὸν Θεοδάτο, χρησιμοποιοῦντας δὲν ξέρω ποιά προτροπή, νὰ θανατώσει τὴν Ἀμαλασούνθα. Ὡς ἀνταμοιβὴ ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ μαγίστρου¹ καὶ ἀπόχτησε μεγάλη δύναμη κι ἔγινε ὁ πιὸ μισητὸς ἀνθρώπος τοῦ κόσμου.

Ἔτσι λοιπὸν τελείωσαν τὰ πρᾶγματα μὲ τὴν Ἀμαλασούνθα. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐξάλλου εἶχε κάνει κάποιον γραμματέα, ὀνόματι Πρίσκο, ποὺ ἦταν πολὺ κακὸς ἀνθρώπος καὶ καυχησιάρης² καὶ στὸ χαρακτήρα ὅ,τι ἔπρεπε γιὰ ν' ἀρέσει στὸν προστάτη του, ἀλλὰ πολὺ ἀφοσιωμένος σ' αὐτὸν καὶ πεπεισμένος ὅτι κι ὁ κύριός του εἶχε τὰ ἴδια αἰσθήματα ἀπέναντί του. Συνεπῶς καὶ χρήματα πολλὰ ἀπόχτησε πολὺ γρήγορα μὲ ἄνομα μέσα. Αὐτὸν λοιπὸν ἡ Θεοδώρα τὸν συκοφάντησε στὸν ἄνδρα της ὅτι τὴν κοίταζε ἀφ' ὑψηλοῦ καὶ προσπαθοῦσε νὰ τῆς ἀντιταχθεῖ. Στὴν ἀρχὴ δὲν κατάφερε τίποτε, ἀλλὰ, ὕστερ' ἀπὸ λίγο, ἐπιβίβασε τὸν ἀνθρώπο σ' ἕνα πλοῖο μὲς στὸ καταχείμωνο καὶ τὸν ἔστειλε ὅπου ἤθελε αὐτὴ κι ἀφοῦ ἔβαλε νὰ τοῦ κουρέψουν τὸ κεφάλι, τὸν ἀνάγκασε, ἐντελῶς ἀντίθετα μὲ τὴ θέλησή του, νὰ ἀφιερωθεῖ στὰ

1. *Magister Officiorum*, Ἀρχηγὸς τῆς Ἀνακτορικῆς Φρουρᾶς, θέση σημαντικώτατη στὴ στρατιωτικὴ ἱεραρχία· πρβλ. Βιβλ. Ι. viii. 2.

2. « Πάφλαγών » στὸ κείμενο. Ἐπὶ λέξει σημαίνει τὸν καταγόμενον ἀπὸ τὴν Πάφλαγονία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ Ἀριστοφάνης (*Ἰππῆς*) χαρακτηρίζει τὸν Κλέωνα « Πάφλαγόνα » μὲ τὴν ἔννοια τοῦ καυχησιάρη, ὅταν νὰ προερχόταν ἡ λέξη ἀπὸ τὸ παφλάζω (βράζω, μεγαληγορῶ, καυχῶμαι).

θεία. Στό μεταξύ ό 'Ιουστινιανός, κάνοντας τάχα πώς δέν είχε πάρει είδηση όσα γίνονταν, δέν έκανε καμιά έρευνα για ν' ανακαλύψει πού στόν κόσμο θρискόταν ό Πρίσκοσ και ούτε καν τόν θυμόταν από κει και πέρα και καθόταν σιωπηλός σαν να τόν είχε κυριεύσει λήθαργος. Δέν παρέλειψε ωστόσο να ληστέψει όλα τὰ μικρά υπολείμματα τής περιουσίας του ανθρώπου. Μιά φορά εξάλλου δημιουργήθηκε ή ύποψια ότι ή Θεοδώρα είχε καταληφθει από έρωτα¹ για έναν από τούς υπηρέτες τής όνόματι 'Αερόβινδο, βαρβαρικής καταγωγής αλλά ώρατον και νεαρό, πού ή ίδια τόν είχε διορίσει οίκονόμο τής. Τότε εκείνη, θέλοντας να απαλλαγεί από τήν κατηγορία, αν και, καθώς έλεγαν, ήταν παράφορα έρωτευμένη μαζί του, αποφάσισε τήν ίδια εκείνη ώρα να τόν βασανίσει σκληρότατα χωρίς καμιά κατηγορία. 'Από τότε κι ύστερα, τίποτε δέν μάθαμε γι' αυτόν ούτε κανεις τόν είδε ως σήμερα. "Αν αυτή έπιθυμούσε να αποκρύψει κάτι πού είχε συμβεί, αυτό έμενε άρρητο και άμνημόνευτο άπ' όλους: ούτε σ' αυτόν πού τό 'ξερε έπιτρεπόταν πια να τό αναφέρει σε κανέναν άπ' τούς δικούς του ούτε σ' όποιον ήθελε να μάθει τήν αλήθεια έπιτρεπόταν να ρωτήσει, ακόμα κι αν είχε μεγάλη περιέργεια. Ποτέ, από καταβολής κόσμου δέν έχει καταλάβει τούς ανθρώπους τέτοιος φόβος άπέναντι σε όποιονδήποτε τύραννο κι αυτό έπειδή όποιος έπεφτε στή δυσμένειά τής δέν είχε ούτε καν τή δυνατότητα να κρυφτεί. Πλήθος κατάσκοποι τής κατέδιδαν όσα έλεγαν κι όσα έκαναν οι άνθρωποι όχι μόνο στήν αγορά, αλλά και μέσα στα σπίτια. "Όταν εξάλλου δέν ήθελε καθόλου να κοινολογηθεί ή τιμωρία του ανθρώπου πού είχε παραστρατήσει, έκανε τό εξής: άφου καλούσε κοντά τής τόν άνθρωπο —αν κατά τύχη ήταν κάποιο σημαντικό πρόσωπο— τόν παρέδιδε ή ίδια μυστικά σε κάποιον από τούς ανθρώπους τής με τήν έντολή να τόν μετα-

1. « έρωτολήπτω είναι » στό κείμενο. Πρόκειται για προσθήκη του Haury (*Procopiana*, Progr. Mun. 1890, σελ. 36) έπειδή στόν κώδικα υπάρχει χάσμα.

φέρει στίς πιό ἀπομακρυσμένες περιοχές τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Ἐκεῖνος, κάποια προχωρημένη ὥρα τῆς νύχτας, τὸν μπαρκάριζε δεμένο καὶ κουκουλωμένο ἀπὸ τὴν καρφή ὡς τὰ νύχια καὶ πήγγαινε κι ὁ ἴδιος μαζί του. Ὑστερα, ἀκολουθώντας τὶς διαταγές τῆς ἐν λόγῳ γυναίκας, τὸν παρέδιδε στὸν ἄνθρωπο ποὺ ἦταν ἐξασκημένος γι' αὐτὴν εἰδικὰ τὴν ὑπηρεσία. Πρὶν φύγει, τοῦ ἔδινε ἐντολὴ νὰ φρουρεῖ τὸν αἰχμάλωτο μὲ τὴ μεγαλύτερη δυνατὴ προσοχὴ καὶ τοῦ ἀπαγόρευε νὰ τὸ πεῖ σὲ κανέναν ὡς τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ αὐτοκράτειρα θὰ τὸν εὐσπλαχνιζόταν ἢ ὁ ἴδιος θὰ πέθαινε, ἀφοῦ, ἀπὸ τὶς μακροχρόνιες ταλαιπωρίες του ἐκεῖ, θὰ εἶχε ζήσει μιὰ ζωὴ ὅμοια μὲ ἀργὸ θάνατο καὶ ἀγιάτρευτο μαρᾶζι.

Ἄλλὰ καὶ κάποιοι Βασιανός, ἓνας νέος ἀριστοκράτης ἀπὸ τὴν παράταξη τῶν Πράσινων, εἶχε κινήσει τὴν ὀργὴ τῆς Θεοδώρας ἐπειδὴ τὴν κακολογοῦσε παντοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Βασιανός (ἐπειδὴ ἡ ὀργὴ τῆς εἶχε φτάσει στ' αὐτιά του) κατέφυγε στὸ ναὸ τοῦ Ἀρχαγγέλου.¹ Ἐκεῖνη ἀνέθεσε τὴν ἐναντίον του δίωξη στὸν ἀξιωματοῦχο ποὺ ἦταν ἀρμόδιος γιὰ τὸ δῆμο χωρὶς νὰ τοῦ παραγγεῖλει τίποτε σχετικὸ μὲ τὸ ζήτημα τῆς κακολογίας, ἀλλὰ φορτώνοντας στὸν νέο τὴν κατηγορία τῆς παιδεραστίας. Ὁ ἀξιωματοῦχος ἀπέσπασε τὸν νέο ἀπὸ τὸ ἱερὸ καὶ τὸν ὑπέβαλε σὲ κάποια ἀφόρητα βασανιστήρια. Ὁλος ὁ κόσμος, βλέποντας νὰ βασανίζεται ἔτσι ἓνας ἄνθρωπος ἀριστοκράτης, μεγαλωμένος ἀνέκαθεν μέσα στὴν πολυτέλεια, δὲν ἄντεχε πιά νὰ τὸν βλέπει νὰ ὑποφέρει καὶ ὕψωσε θρηγώνοντας τὴ φωνή του ὡς τὸν οὐρανὸ ζητώντας χάρη γιὰ τὸν νεαρό. Αὐτὴ ὅμως, ἀφοῦ τὸν τιμώρησε ἀκόμα σκληρότερα καὶ τοῦ ἔκοψε τὰ γεννητικὰ ὄργανα, τὸν θανάτωσε χωρὶς δίκη καὶ ἔδωσε τὴν περιουσία του στὸ κράτος. Ἔτσι, ὅταν τὸ γύναιο αὐτὸ παθιαζόταν, οὔτε ἱερὸ παρεῖχε

1. Μᾶλλον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ταυτιστεῖ ὁ ναός, στὸν ὁποῖο ἀναφέρεται ὁ Προκόπιος, μὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ναοὺς τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ποὺ βρισκόνταν στὴν πόλη καὶ στὰ περὶχωρα τοῦ Βυζαντίου.

ασφάλεια ούτε απαγόρευση όποιουδήποτε νόμου ούτε οί ίκεσίες τών πολιτῶν ἦταν ίκανές νά σώσουν ἀπό τά νύχια της τόν ἄνθρωπο πού εἶχε πέσει στή δυσμένειά της. Τίποτε στόν κόσμο δέν μπορούσε νά τῆς σταθεῖ ἐμπόδιο.

Κάποιον Διογένη ἐξάλλου, πού τόν εἶχε ἄχι ἐπειδή ἀνήκε στους Πράσινους, ἔναν ἄνθρωπο χαριτωμένο καί ἀγαπητό σέ ὄλους, ἀκόμα καί στόν ἴδιο τόν αὐτοκράτορα, τό ἔβαλε στό νοῦ της νά τόν συκοφαντήσῃ κι αὐτόν γιά ἐρωτικές σχέσεις μὲ ἄνδρες. Ἐπεισε λοιπόν δύο ἀπό τοὺς ὑπηρέτες του καί τοὺς ἔβαλε νά καταθέσουν ὡς μάρτυρες καί κατηγοροὶ ἐναντίον τοῦ κυρίου τους. Ὁ Διογένης ὁμῶς δέν δικαζόταν ὅπως συνηθιζόταν τότε, μυστικά καί χωρὶς κανεὶς νά τὸ πάρῃ εἶδηση, ἀλλὰ δημοσίᾳ καί ὡς δικαστὲς εἶχαν ὀριστεῖ πολλοὶ καί ἐπιφανεῖς ἐξαιτίας τῆς φήμης του· καθὼς λοιπόν οἱ δικαστὲς, στήν προσπάθειά τους νά ἐξακριβώσουν τὴν ἀλήθεια, δέν ἔβρισκαν ἀξιόπιστες τίς μαρτυρίες τῶν ὑπηρετῶν — πού ἦταν μάλιστα καί παιδάρια— γιά νά θγάλουν κρίση, ἢ Θεοδώρα φυλάκισε μέσα στὰ γνωστὰ κελιά της τόν Θεόδωρο, ἔναν ἀπὸ τοὺς φίλους τοῦ Διογένη. Ἐκεῖ βάλθηκε νά τόν πιέζει πότε μὲ πολὺ κολακευτικά λόγια καί πότε μὲ βασανιστήρια. Ἐπειδὴ ὁμῶς τίποτε δέν ἔβγαине, ἔδωσε διαταγή νά τυλίξουν τὸ κεφάλι τοῦ ἀνθρώπου γύρω ἀπὸ τ' αὐτιά μ' ἓνα σχοινὶ ἀπὸ βοδιναὶ νεῦρα καί νά τὸ στριφογυρίζουν σφιγγοντάς το. Ὁ Θεόδωρος ἔνιωθε ὅτι τὰ μάτια του εἶχαν φύγει ἀπὸ τὴ θέση τους κι εἶχαν πεταχτεῖ ἔξω, ἀλλὰ δέν ἔστερξε νά καταθέσῃ πλαστὴ κατηγορία γιά πράγματα πού δέν εἶχαν γίνει. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ὅτι οἱ δικαστὲς ἀθώωσαν τόν Διογένη ἐλλείψει ἀποδεικτικῶν στοιχείων κι ἡ πόλη ὀλόκληρη εἶχε γιά τὸ λόγο αὐτόν πάνδημη γιορτή.

ιζ'. Αὐτὴ λοιπόν ἦταν ἡ ἔκβαση τῆς ὑπόθεσης τοῦ Διογένη. Ὅσο γι' αὐτὰ πού ἔκαμε ἡ Θεοδώρα στόν Βελισάριο, στόν Φώτιο καί στόν Βούζη, τὰ ἔχω πεί στήν ἀρχὴ τοῦ μέρους αὐτοῦ τῆς ἱστορίας μου. Ἐπιπλέον δύο στασιαστὲς Βένετοι,

Κίλικες στήν καταγωγή, ρίχτηκαν οὐρλιάζοντας ἐναντίον τοῦ Καλλινίκου, τοῦ διοικητῆ τῆς Δευτέρας Κιλικίας, καί τὸν κακοποίησαν καί σκότωσαν τὸν ἵπποκόμο του, πού στεκόταν ἐκεῖ δίπλα καί προσπάθησε νὰ ὑπερασπίσει τὸν κύριό του, μπροστά στὰ μάτια τοῦ ἄρχοντα καί ὄλου τοῦ κόσμου. Καί ὁ μὲν ἄρχοντας φρόντισε νὰ καταδικαστοῦν σὲ θάνατο οἱ στασιαστές — πού ἐξάλλου ἐνέχονταν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ φόνο αὐτόν, καί γιὰ ἄλλα πολλά—, ἡ δὲ Θεοδώρα, ὅταν τὸ ἔμαθε καί κάνοντας ἐπίδειξη τῆς ὑποστήριξῆς της πρὸς τοὺς Βένετους, τὸν ἀνασκολόπισε μέσα στὸν τάφο τῶν φονιάδων χωρὶς κανένα λόγο κι ἐνῶ ἀκόμα κατεῖχε τὸ ἀξίωμα του. "Ὅσο γιὰ τὸν αὐτοκράτορα, καθόταν ἐκεῖ γρυλιζοντας, κάνοντας τάχα πῶς κλαίει καί δδύρεται γιὰ τὸν σκοτωμένο, καί μολονότι φοβέρισε μὲ πλῆθος φοβέρες τοὺς ὑπαίτιους τῆς πράξης, τίποτε δὲν ἔκαμε· δὲν παρέλειψε ὡστόσο ν' ἀρπάξει χωρὶς κανένα δισταγμὸ τὰ χρήματα τοῦ πεθαμένου.

Ἄλλὰ καί γιὰ ἀμαρτήματα τῆς σάρκας φρόντιζε ἡ Θεοδώρα νὰ ἐπινοεῖ τιμωρίες. Πράγματι, μάζεψε πάνω ἀπὸ πενταχόσιες πόρνες πού δούλευαν στὴ μέση τῆς ἀγορᾶς γιὰ τρεῖς ὀβολούς, ἴσα ἴσα γιὰ νὰ βγάξουν τὸ φωμί τους, καί τὶς ἔστειλε στὴν ἀπέναντι στεριά καί, κλείνοντάς τες στὸ μοναστήρι τὸ ὀνομαζόμενον τῆς Μετανοίας¹, προσπαθοῦσε νὰ τὶς ἀναγκάσει ν' ἀλλάξουν ζωή. Μερικὲς λοιπὸν ἀπ' αὐτὲς ρίχνονταν ἀπὸ ψηλὰ μὲς στὴ νύχτα κι ἔτσι ἀπαλλάσσονταν ἀπὸ τὴν καταναγκαστικὴ αὐτὴ ἀλλαγὴ.

Ζοῦσαν τότε στὸ Βυζάντιο δυὸ κοπέλες, δυὸ ἀδελφές, οἱ ὁποῖες ὄχι μόνον εἶχαν πατέρα, παπποῦ καί προπάππο ὑπάτους, ἀλλὰ καί κατάγονταν ἀπὸ ἀνθρώπους πού ἦταν ἀνεκὰθεν οἱ πρῶτοι στὴ σύγκλητο. Αὐτὲς εἶχαν ἤδη παντρευτεῖ, ἀλλὰ τὸ ἔφερε ἡ περίσταση καί πέθαναν οἱ ἄντρες τους κι ἔτσι ἔμειναν χῆρες. Αὐτοστιγμὴ ἡ Θεοδώρα διάλεξε δυὸ ἄνδρες κατώτατης κοινωνικῆς τάξης καί ἐπιπλέον σιχαμένους

1. Τὸ μοναστήρι αὐτὸ βρισκόταν στὴν ἀσιατικὴ ἀκτὴ τοῦ Βοσπόρου. Πρβλ. *Περὶ κτισμάτων* I. ix. 3.

και ἐπέμενε νὰ τὶς παντρέφει μαζί τους μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι ἔκαναν ἔκλυτη ζωὴ. Τρομοκρατημένες οἱ κοπέλες ἀπὸ τὸ ἐνδεχόμενον αὐτό, κατέφυγαν στὸ ἱερὸ τῆς Σοφίας, μπῆκαν στὸ ἅγιο βαπτιστήριον καὶ πιάστηκαν σφιχτὰ ἀπὸ τὴν κολυμπήθρα πού θρῖσκεται ἐκεῖ. Ἀλλὰ σὲ τόσες πιέσεις καὶ ταιλαιπωρίες τὶς ὑπέβαλε ἡ αὐτοκράτειρα, ὥστε, στὴν ἐπιθυμία τους νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰ κακὰ αὐτά, ζήτησαν μόνες τους νὰ τὰ ἀνταλλάξουν μὲ τὸ γάμο. Σὲ τέτοιο βαθμὸ δὲν εἶχε ἀπομείνει γι' αὐτὴν κανένας χῶρος ἀχραντος καὶ ἀπαρραβίαστος. Αὐτὲς λοιπὸν, ἐνάντια στὴ θέλησή τους, παντρεύτηκαν ἄνδρες φτωχοὺς καὶ παρακατιανούς, ἐντελῶς ἀταίριαστους μὲ τὴ δική τους σειρά, μολοντί ὑπῆρχαν ἀριστοκράτες πού θὰ ἤθελαν νὰ τὶς παντρευτοῦν. Ὅσο γιὰ τὴ μητέρα τους, πού ἐπίσης εἶχε χηρέψει, παρευρισκόταν στὸ γάμο χωρὶς νὰ τολμᾷ οὔτε νὰ στεναῖξει οὔτε νὰ κλάψει. Ἀργότερα ὁμοίως ἡ Θεοδώρα, θέλοντας νὰ ἐξιλειθεῖ γιὰ τὸ μιὰρὸ τῆς ἔργου, ἀποφάσισε νὰ τὶς παρηγορήσει μὲ τρόπο πού στοίχισε συμφορὲς σ' ὅλο τὸν κόσμον: ἔδωσε στὸν καθένα τους τὴ διοίκηση μιᾶς ἐπαρχίας. Καὶ οἱ κοπέλες βέβαια οὔτε μ' αὐτὸ ἀνακουφίστηκαν. Οἱ ὑπῆκοοι ὁμοίως τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ἔπαθαν ὅλοι σχεδὸν ἀδάσταχτα καὶ ἀνεπανόρθωτα κακὰ ἀπ' αὐτούς, τὰ ὅποια θὰ διηγηθῶ παρακάτω. Οὔτε ἀξιώματα λοιπὸν οὔτε κράτος σεβόταν ἡ Θεοδώρα οὔτε ἄλλη ἔγνοια καμιά εἶχε στὸ νοῦ τῆς παρὰ μόνον πῶς θὰ πετύχει τοὺς σκοποὺς τῆς.

Ὅταν ἀκόμα ἡ Θεοδώρα δούλευε στὸ θέατρο, ἔτυχε νὰ μείνει ἔγκυος ἀπὸ κάποιον ἔραστή τῆς, ἀλλὰ ἄργησε νὰ ἀντιληφθεῖ τὸ πάθημά τῆς. Γι' αὐτὸ, μολοντί μεταχειριζόταν κάθε τρόπο ἀμβλώσεως, μὲ κανένα μέσον δὲν κατάφερε νὰ σκοτώσει πρόωρα τὸ παιδί πού δὲν ἀπείχε πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ ἔχει γίνῃ τέλειον ἀνθρωπάκι. Ἐγκατέλειψε λοιπὸν τὶς προσπάθειες, μιᾶς καὶ δὲν κατάφερε τίποτε, κι ἀναγκάστηκε νὰ γεννήσει. Ὁ πατέρας τοῦ νεογέννητου, βλέποντάς τιν ἀμήχανη καὶ ἐνοχλημένη ἐπειδὴ δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἐργάζεται ὅπως πρῶτα μὲ τὸ σῶμα τῆς τώρα πού εἶχε γίνῃ μητέρα, καὶ ἐπειδὴ εὐλόγα ὑποφιάστηκε ὅτι θὰ σκότωνε τὸ παιδί, τὸ ἀναγνώρισε ὡς δικό του σηκώνοντάς το στὰ χέρια του καὶ τὸ ὀνόμασε

Ἰωάννη — ἐπειδὴ ἦταν ἀγόρι — κι ὕστερα τὸ πῆρε κι ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀραβία, πού ἦταν ὁ προορισμὸς τοῦ ταξιδιοῦ του. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἔφτασε στὰ τελευταῖα του, ὁ Ἰωάννης ἦταν πιὰ ἔφηθος κι ὁ πατέρας του τοῦ εἶπε ὅλη τὴν ἱστορία γιὰ τὴ μητέρα του. Ἐκεῖνος, ἀφοῦ ἀπέδωσε στὸν πατέρα του ὅλες τὶς μεταθανάτιες τιμὲς πού ἐπιβάλλει τὸ ἔθιμο, ἤρθε λίγο ἀργότερα στὸ Βυζάντιο καὶ παρουσιάστηκε σ' αὐτοὺς πού εἶχαν μόνιμο καθῆκον νὰ ἀναγγέλλουν στὴ μητέρα του τοὺς ἐπισκέπτες. Αὐτοί, χωρὶς καθόλου νὰ θάλουν μὲ τὸ νοῦ τους ὅτι ἐκείνη θὰ αἰσθανόταν διαφορετικὰ ἀπὸ κάθε ἄλλο ἀνθρώπινο πλάσμα, ἀναγγέλλουν στὴ μητέρα ὅτι ἔχει ἔρθει ὁ γιὸς της, ὁ Ἰωάννης. Ἡ γυναίκα ὅμως, ἀπὸ φόβο μήπως φτάσει τὸ ζήτημα σι' αὐτιὰ τοῦ ἀνδρός της, ἔδωσε διαταγὴ νὰ παρουσιαστῆι μπροστά της τὸ παιδί καὶ ὅταν τὸ εἶδε νὰ φτάνει, τὸ παρέδωσε στὰ χέρια ἐνὸς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους της, στὸν ὁποῖο συνήθιζε πάντα νὰ ἀναθέτει τέτοιου εἴδους ὑποθέσεις. Μὲ ποιὸν τρόπο ἀφανίστηκε ἀπὸ τὴ ζωὴ ὁ ταλαίπωρος δὲν μπορῶ νὰ πῶ, πάντως κανεὶς μέχρι σήμερα δὲν τὸν εἶδε στὰ μάτια του, οὔτε κἀν μετὰ τὸ θάνατο τῆς αὐτοκράτειρας.

Τότε μάλιστα συνέβη νὰ πέσουν στὴ διαφθορὰ ὅλες σχεδὸν οἱ γυναῖκες. Ἀπατοῦσαν τοὺς ἄνδρες τους ἐντελῶς ἐλεύθερα μιᾶς καὶ ἡ πράξη αὐτὴ δὲν συνεπαγόταν κανέναν κίνδυνο ἢ βλάβη γι' αὐτές, ἐπειδὴ ὅσες κατηγοροῦνταν γιὰ μοιχεία δὲν πάθαιναν κανένα κακό. Ἀντίθετα, πήγαιναν κατευθείαν στὴν αὐτοκράτειρα καί, ἀντιστρέφοντας τὰ πράγματα, κατήγγελλαν στὸ δικαστήριο τοὺς ἄνδρες τους ἀνεγκαλῶντας τους μὲ κατηγορίες γιὰ ἔργα πού δὲν εἶχαν διαπράξει. Τὸ μόνον λοιπὸν πού ἀπέμενε στοὺς συζύγους ἦταν νὰ πληρώσουν στὸ διπλάσιο τὴν προίκα, μολονότι δὲν εἶχαν περάσει ἀπὸ δίκη, κι ὕστερα νὰ μαστιγωθοῦν καὶ νὰ ὀδηγηθοῦν οἱ περισσότεροι στὴ φυλακὴ καὶ πάλι νὰ ξαναδοῦν τὶς μοιχαλίδες νὰ καμαρώνουν καὶ νὰ ἐπιδίδονται ἀκόμα πιὸ ἀφοβα στὴ λαγνεία μὲ τοὺς μοιχοὺς. Πολλοὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς μοιχοὺς ἔλαβαν καὶ τιμὲς γιὰ τὸ ἔργο τους αὐτό. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τότε οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἄνδρες πού ἦταν θύματα

τῆς ἀνόσιας συμπεριφορᾶς τῆς γυναίκας τους μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση σὺν πάειναν προκειμένου νὰ ἀποφύγουν τὸ μαστίγωμα, παρέχοντας σ' αὐτὲς ἀπόλυτη ἐλευθερία μὲ τὸ νὰ τίς ἀφήνουν νὰ πιστεύουν πὼς δὲν εἶχαν καταλάβει τίποτε.

Ἡ γυναίκα αὐτὴ εἶχε τὴν ἀπαίτηση νὰ διοικεῖ κατὰ τὴ δική της κρίση ὅλες τίς κρατικὲς ὑποθέσεις. Ἡ ἴδια ἀνακήρυσσε τοὺς ἀξιωματοῦχοις ὄχι μόνον τῆς πολιτείας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἐλέγχοντας καὶ ἀποφεύγοντας συστηματικὰ μόνον ἓνα πράγμα: νὰ μὴν εἶναι ὁ ὑποψήφιος ἔντιμος καὶ καλὸς ἄνθρωπος καὶ συνεπῶς ἀνίκανος νὰ τὴν ὑπηρετήσῃ σὲ ὅσα θὰ τοῦ παρήγγελλε. Κανόνιζε ἐπίσης ὅλους τοὺς γάμους ἀσκώντας ἓνα εἶδος ἐξουσίας πού θὰ ταίριαζε στὴ γιαιγιά μιᾶς οἰκογένειας.¹ Τότε γιὰ πρώτη φορὰ συνέβη νὰ παντρεύονται ὅλοι γενικὰ οἱ ἄνθρωποι καταναγκαστικά. Ἐαφνικὰ ὄρισκόταν κάποιος παντρεμένος μὲ μιὰ γυναίκα ὄχι ἐπειδὴ ἐκείνη τὸν ἤθελε, πράγμα πού συνηθιζόταν ἀκόμα καὶ στοὺς βαρβάρους, ἀλλὰ ἐπειδὴ αὐτὴ ἦταν ἡ θέληση τῆς Θεοδώρας. Καὶ ἀντιστρόφως, τὸ ἴδιο πάθαιναν καὶ οἱ γυναῖκες στὸ γάμο τους. Ἐξαναγκάζονταν δηλαδὴ νὰ παντρεύονται ἄνδρες πού καθόλου δὲν τοὺς ἤθελαν. Πολλὲς φορὲς ἐξάλλου ἡ Θεοδώρα ἄρπαζε τὴ νύφη ἀπὸ τὸν νυφικὸ κοιτῶνα χωρὶς κανένα λόγο καὶ ἄφηγε τὸ γαμπρὸ ἀνύπαντρο λέγοντας, ὀργισμένη στὸ ἔπακρο, τοῦτο μόνον, ὅτι ἡ γυναίκα δὲν τῆς ἄρεσε. Αὐτὸ τὸ πράγμα τὸ ἔκαμε, μεταξὺ τῶν ἄλλων, καὶ στὴν περίπτωση τῆς μνηστῆς τοῦ Λέοντος, πού εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ ρεφερενδαρίου, καὶ τοῦ Σατορνίνου, τοῦ γιοῦ τοῦ Ἑρμογένη, πού εἶχε φτάσει στὸ ἀξίωμα τοῦ μαγίστρου. Αὐτὸς δηλαδὴ ὁ Σατορνίνος εἶχε μνηστευθεῖ μιὰ δευτέρη ἐξαδέλφη του, παρθένα, εὐγενικὴ καὶ κόσμια, καὶ ὁ γάμος εἶχε συμφωνηθεῖ μεταξὺ τοῦ πατέρα της τοῦ Κύριλλου καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ Σατορνίνου, ἐπειδὴ ὁ Ἑρμογένης εἶχε ἤδη φύγει ἀπὸ τὴ ζωὴ.

1. « Τηθεῖα ἐξουσία τιλ » στὸ πρωτότυπο τῆς ἐκδόσεως. Πολλοὶ σχολιαστὲς διορθώνουν τὸ « τηθεῖα », πού δὲν ἀπαντᾷ πούθεν ἀλλοῦ. Στὴν ἐκδοσὴ τῆς Loeb γίνεται δεκτὸ τὸ « τηθεῖα » ὡς παράγωγο τοῦ τήθη ἢ τίτθη (παραμάννα, γιαιγιά).

“Όταν είχαν πιά κλείσει οί πόρτες τοῦ νυφικοῦ δωματίου, ἡ Θεοδώρα συνέλαβε τὸ γαμπρὸ καὶ τὸν ὀδήγησε σὲ ἄλλο δωμάτιο, ὅπου παντρεύτηκε ὁ ἄνθρωπος, κλαίγοντας καὶ ὀδυρόμενος, [...] ¹ τὴν κόρη τῆς Χρυσομαλλοῦς. Ἡ ἐν λόγω Χρυσομαλλῶ εἶχε διατελέσει παλαιότερα χορεύτρια καὶ ὕστερα ἑταίρα καὶ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ζοῦσε στὸ Παλάτι μαζί μὲ μιὰ ἄλλη Χρυσομαλλῶ καὶ μὲ μιὰ Ἰνδαρώ. (Γιατὶ ἔτσι κανόνιζαν τώρα τὶς ὑποθέσεις τοὺς ἀντὶ νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ φαλλὸ καὶ τὴ ζωὴ τοῦ θεάτρου). Ὁ Σατορνίνος ὠστόσο, ὅταν κοιμήθηκε μὲ τὴ νύφη ποὺ τὴ βρῆκε διακορευμένη, ἐκμυστηρεύθηκε σὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς φίλους του ὅτι παντρεύτηκε μιὰ κοπέλα ποὺ εἶχε χάσει τὴν παρθενιά της. Μόλις ἡ Θεοδώρα πληροφορήθηκε τὴν παρατήρηση αὐτὴ, πρόσταξε τοὺς ὑπηρετὲς νὰ τὸν σηκώσουν ψηλά, ὅπως κάνουν στὰ σχολιαρόπαιδα, ἐπειδὴ εἶχε τάχα δειξοί ματαιοδοξία καὶ ὑπερηφάνεια ποὺ καθόλου δὲν τοῦ ταίριαζαν, καὶ, μαστιγώνοντάς τον ἀλύπητα στὴ ράχη, τοῦ ἀπαγόρευε νὰ εἶναι φλύαρος.

“Ὅσο γιὰ τὰ κακὰ ποὺ ἔκαμε στὸν Ἰωάννη τὸν Καππαδόκη, τὰ εἶπα σὲ προηγούμενο μέρος τῆς ἱστορίας μου.² Τὰ ἔργα αὐτὰ ἡ Θεοδώρα τὰ ἔκαμε ἐπειδὴ ἦταν ὀργισμένη ἐναντίον του προσωπικὰ κι ὄχι ἐξαιτίας τῶν σφαλμάτων του εἰς ἄραος τοῦ κράτους (καὶ ἀπόδειξη ὅτι δὲν μεταχειρίστηκε ἔτσι κανέναν ἀπ’ ὄσους ἀργότερα διέπραξαν φοβερότερα ἐγκλήματα ἐναντίον τῶν ὑπηκόων τους), ἀλλὰ τὰ ἔκανε ἐπειδὴ ἐκεῖνος τολμοῦσε νὰ τῆς ἀντιτείνει καὶ τὴ συκοφαντοῦσε στὸν αὐτοκράτορα σὲ βαθμὸ ποὺ λίγο ἔλειψε νὰ γίνεῖ ἐχθρὰ καὶ μὲ τὸν ἄνδρα της. Ἐδῶ λοιπόν, ὅπως ἤδη ἀνέφερα, ἐπιβάλλεται νὰ πῶ ὅλη τὴν ἀλήθεια γιὰ τὰ αἷτια τῆς συμπεριφορᾶς της. Τὸν καιρὸ ποὺ τὸν κρατοῦσε ἐγκάθειρκτο στὴν Αἴγυπτο, ἀφοῦ προηγουμένως τοῦ εἶχε κάμει τὰ κακὰ ποὺ προανέφερα, δὲν εἶχε οὔτε μ’ αὐτὰ χορτάσει ἀπὸ τὶς τιμωρίες ποὺ τοῦ εἶχε ἐπιβάλλει καὶ δὲν ἔπαυε νὰ ἀναζητεῖ

1. Χάσμα στὸ ἑλληνικὸ κείμενο (« ἔγημέ τε κωκύων καὶ οἰμῶζων — — ὅσον τῆς Χρυσομαλλοῦς παιῖδα. »).

2. Βιβλ. I. xxv. 13 κ.έ.

ψευδομάρτυρες έναντίον του. Ὅστερα ἀπὸ τέσσερα χρόνια τὰ κατάφερε νὰ θρεῖ δυὸ Πράσινους ἀπὸ τοὺς στασιαστὲς τῆς Κυζίκου, γιὰ τοὺς ὁποίους ἔλεγε ὁ κόσμος ὅτι συγκαταλέγονταν σ' ἐκείνους πού εἶχαν ξεσηκωθεί ἐναντίον τοῦ ἐπισκόπου.¹ Αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς ἔφερε θόλτα πότε μὲ κολακειῆς καὶ πότε μὲ ἀπειλῆς, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ ἕνας ἀπ' τοὺς δυό, κατατρομαγμένος καὶ συνάμα ξεσηκωμένος ἀπὸ ἐλπίδες, φόρτωσε στὸν Ἰωάννη τὸ μίαισμα τοῦ φόνου. Ὁ ἄλλος ὁμοῦς δὲν πείστηκε μὲ κανέναν τρόπο νὰ πάει ἐνάντια στὴν ἀλήθεια κι ἄς εἶχε τόσο ἐξαντληθεῖ ἀπὸ τὰ βασανιστήρια, ὥστε εἶχε φτάσει στὰ πρόθυρα τοῦ θανάτου. Γι' αὐτὸ λοιπὸν, ὅσα τεχνάσματα κι ἂν μεταχειριζόταν, δὲν τὰ κατάφερε νὰ θανατώσει τὸν Ἰωάννη μὲ τὸ πρόσχημα αὐτό· τῶν νεαρῶν ὁμοῦς αὐτῶν τοὺς ἔκοψε τὸ δεξιὸ χέρι, τοῦ ἑνὸς ἐπειδὴ δὲν θέλησε μὲ κανέναν τρόπο νὰ ψευδομαρτυρήσει καὶ τοῦ ἄλλου γιὰ νὰ μὴν ἀποκαλυφθοῦν ὀλωσδιόλου τὰ σκοτεινὰ σχέδιά της. Κι ἐνῶ αὐτὰ γίνονταν μπροστὰ στὰ μάτια ὄλου τοῦ κόσμου, ὁ Ἰουστινιανὸς καμωνόταν πῶς δὲν εἶχε ἰδέα γιὰ ὅσα διαδραματίζονταν.

1. Ὁ Ἰωάννης κατηγορήθηκε ὅτι σκότωσε τὸν Εὐσέβιο, τὸν ἐπίσκοπο Κυζίκου, ἀλλὰ ἡ κατηγορία δὲν ἀποδείχθηκε. Βλ. Βιβλ. Ι. xxv. 40.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ ΑΠΟ ΤΟΝ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ-ΔΑΙΜΟΝΑ

ιη'. "Ότι ο Ίουστινιανός δεν ήταν ανθρώπινο πλάσμα αλλά ήταν, όπως αναφέρθηκε, κάποιος δαίμονας ανθρωπόμορφος, θα μπορούσε κανείς να το αποδείξει σταθμίζοντας το μέγεθος των κακών που έκαμε στους ανθρώπους, γιατί η δύναμη του ανθρώπου που δρᾶ φανερώνεται στο υπέρμετρο μέγεθος των πράξεών του. Ο άνθρωπος αυτός λοιπόν έχει σκοτώσει τόσο πολλούς, ώστε κανένας στον κόσμο, μου φαίνεται, δεν θα ήταν ποτέ σε θέση να πει τον ακριβή αριθμό τους, παρά μόνο ο θεός. Πιο γρήγορα, νομίζω, θα μετρούσε κανείς τους κόκκους της άμμου όλου του κόσμου παρά όσους σκότωσε ο αυτοκράτορας αυτός. Υπολογίζοντας όμως κατά προσέγγιση τις περιοχές που κατάντησαν τελικά ακατοίκητες, λέω ότι χάθηκαν πολλά εκατομμύρια άνθρωποι.¹ Η Λιβύη, για παράδειγμα, που έχει τόσο μεγάλη έκταση, έχει έρημωθεί σε τέτοιο βαθμό, ώστε, διατρέχοντας μεγάλες αποστάσεις, είναι όχι μόνο δύσκολο, αλλά και αξιομνημόνευτο να συναντήσεις άνθρωπο. Κι όμως, οι Βάνδαλοι που πρόσφατα εξεγέρθηκαν στη χώρα αυτή έφταναν στον αριθμό των ογδόντα χιλιάδων κι όσο για τις γυναίκες και τα παιδιά και

1. Ο Gibbon υπολογίζει τις απώλειες σε ανθρώπινες ζωές στο διάστημα της βασιλείας του Ίουστινιανού σε εκατό εκατομμύρια.

τοὺς ὑπηρετές τους, ποῖός μπορεῖ νὰ μαντέψει τὸν ἀριθμὸ τους ; Τοὺς Λίθους ἐξάλλου ποὺ ἦταν πρὶν ἐγκατεστημένοι στὶς πόλεις κι αὐτοὺς ποὺ καλλιεργοῦσαν τὴ γῆ ἢ δούλευαν στὴ θάλασσα —πράγμα ποὺ κατὰ τύχην τὸ ἔχω δεῖ μὲ τὰ ἴδια μου τὰ μάτια— πῶς θὰ μπορούσε ὁποιοσδήποτε ἄνθρωπος νὰ τοὺς μετρήσει ; Ἀκόμα πολυαριθμότεροι ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ἐκεῖ οἱ Μαυριτανοὶ ποὺ εἶναι γνωστὸ πῶς σκοτώθηκαν ὅλοι, μαζί μὲ τὶς γυναῖκες, τὰ παιδιὰ καὶ τὰ ἐγγόνια τους. Ἀλλὰ καὶ πολλοὺς Ρωμαίους στρατιῶτες κι αὐτοὺς ποὺ τοὺς εἶχαν ἀκολουθήσει στὰ μέρη ἐκεῖνα, τοὺς σκέπασε τὸ χῶμα. Ὅσοτε, ἀκόμα κι ἂν ἰσχυριστεῖ κανεὶς ὅτι ἔχουν χαθεῖ, μόνο στὴ Λιβύη, πεντακόσιες χιλιάδες ἄνθρωποι, δὲν θὰ ἀπέδιδε, νομίζω, μὲ τὴν πρέπουσα ἀκρίβεια τὰ πράγματα. Ὁ λόγος εἶναι ὅτι, ἀμέσως μόλις νικήθηκαν οἱ Βάνδαλοι, ἐκεῖνος δὲν φρόντισε νὰ κραταιώσει τὴν κυριαρχία στὴ χώρα οὔτε προνόησε ὥστε νὰ διασφαλιστεῖ μὲ σιγουριά ἢ φρούρηση τοῦ πλοῦτου τῆς μέσῃ τῆς ἀγάπης τῶν ὑπηκόων. Ἀντίθετα, ἀνακάλεσε χωρὶς καμιά καθυστέρηση τὸν Βελισάριο, κατηγορώντας τον ἐντελῶς ἀδικαιολόγητα πῶς εἶχε πρόθεση νὰ γίνεῖ τύραννος. Σκοπὸς του ἦταν νὰ καταβροχθίσει καὶ νὰ ληστέψει τὴ Λιβύη ὁλόκληρη διοικώντας τὴν στὸ ἔξῃς ὅπως ἤθελε ὁ ἴδιος.

Πράγματι, ἀμέσως ἔστειλε ἐκτιμητὲς τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἐπέβαλε κάποιους βαρῦτατους φόρους ποὺ δὲν ὑπῆρχαν πρὶν. Ἀπὸ τὶς περιουσίες αὐτὲς οἰκειοποιήθηκε τὶς καλύτερες. Ἐπιπλέον ἀπαγόρευσε στοὺς Ἀρειανούς νὰ τελοῦν τὰ δικά τους μυστήρια. Στοὺς στρατιωτικὸς καθυστεροῦσε τοὺς μισθοὺς καὶ γενικὰ τοὺς ἔκανε τὴ ζωὴ δύσκολη μὲ κάθε τρόπο. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ ξεσποῦν στασιαστικὰ κινήματα ποὺ κατέληγαν σὲ μεγάλη καταστροφή. Ἀπὸ τοὺς καθιερωμένους θεσμοὺς κανέναν δὲν ἦταν ἱκανὸς νὰ τηρήσει : ἦταν στὴ φύση του νὰ μπερδεύει καὶ νὰ ἀνακατεύει τὰ πάντα.

Ὅσο γιὰ τὴν Ἰταλία, ποὺ εἶναι τουλάχιστον τριπλάσια ἀπὸ τὴ Λιβύη, ἔχει καταστήσει σ' ὄλα τῆς τὰ μέρη ἔρημη

ἀπὸ ἀνθρώπους ἀκόμα περισσότερο ἀπὸ ἐκείνην. Ὡστε δὲν χρειάζεται νὰ φάξει κανεὶς μακριὰ γιὰ νὰ συμπεράνει τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀνθρώπων ποὺ σκοτώθηκαν κι ἐκεῖ. Ἡ αἰτία βέβαια τῶν γεγονότων τῆς Ἰταλίας ἔχει ἔκτεθει ἀπὸ ἐμὲ προηγουμένως.¹ Ὅλα τὰ σφάλματα ποὺ διέπραξε αὐτὸς στὴ Λιβύη, τὰ ἐπανελάβε καὶ στὴν Ἰταλία. Προσθέτοντας στὸ σῶμα τῶν ἀξιωματούχων τοὺς ὀνομαζόμενους λογοθέτες² ἀνέτρεφε καὶ κατέστρεφε εὐθύς τὰ πάντα. Πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο αὐτόν, τὸ κράτος τῶν Γόθων ἔκτεινόταν ἀπὸ τὴ Γαλατία ὡς τὰ σύνορα τῆς Δακίας, ὅπου, ὅπως εἶναι γνωστὸ, βρισκεται ἡ πόλη Σίρμιον.³ Ὅταν λοιπὸν ἔφτασε στὴν Ἰταλία ὁ στρατὸς τῶν Ρωμαίων, τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Γαλατίας καὶ τῆς χώρας τῶν Βενετῶν τὸ κατεῖχαν οἱ Γερμανοί, τὸ Σίρμιον ὁμως καὶ τὴ γύρω περιοχὴ τὸ κατεῖχαν οἱ Γήπαιδες. Ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴν τὰ πολυλογοῦμε, ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη εἶναι τώρα ἐντελῶς ἀκατοίκητα. Ἄλλους τοὺς θέρισε ὁ πόλεμος κι ἄλλους ἢ ἀρρώστια καὶ ἢ πείνα, ποὺ εἶναι βέβαια φυσικὰ ἐπακόλουθα τοῦ πολέμου. Ὅσο γιὰ τὴν Ἰλλυρία καὶ τὴ Θράκη ὀλόκληρη — ποὺ σημαίνει ὅλη τὴν περιοχὴ ἀπὸ τὸν Ἰόνιο κόλπο⁴ ὡς τὰ προάστια τοῦ Βυζαντίου, μέσα στὴν ὁποία βρίσκονται ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ χώρα τῶν Χερρονησιωτῶν⁵—, Οὐννοι καὶ Σκλαβηνοὶ καὶ Ἄντες, κάνοντας ἐπιδρομὲς ἐναντίον τους σχεδὸν κάθε χρόνο ἀφότου ὁ Ἰουστινιανὸς παρέλαβε τὴν ἐξουσία, προξένησαν ἀγιάτρευτα κακὰ στοὺς κατοίκους τους. Πάνω ἀπὸ διακόσιες χιλιάδες ἦταν, νομίζω, οἱ Ρωμαῖοι ποὺ σκοτώνονταν ἢ γίνονταν σκλάβοι σὲ κάθε

1. Βιβλ. VII. xiii. κ.έ.

2. Πιστικὸὶ αὐτοκρατορικοὶ φοροεισπράκτορες : πρβλ. Βιβλ. VII. 1. 28.

3. Σήμερα Mitrovitza.

4. Σήμερα Ἀδριατικὴ θάλασσα.

5. Περίπου ἡ σημερινὴ Βαλκανικὴ χερσόνησος.

ἐπιδρομή, ὥστε ἡ λεγόμενη « σκυθική ἐρημία »¹ ἐπικράτησε σ' ἀλήθεια παντοῦ σ' αὐτή τή χώρα.

Αὐτές λοιπὸν ἦταν οἱ καταστροφές πού προξένησε ὁ πόλεμος τόσο στή Λιβύη ὅσο καὶ στήν Εὐρώπη. Ὅσο γιὰ τοὺς Ρωμαίους τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο ὡς τὰ σύνορα τῆς Περσίας, οἱ Σαρακηνοί, εἰσβάλλοντας ἀκατάπαυστα σ' ὅλο τὸ διάστημα αὐτό, τὶς κατέστρεφαν τόσο συστηματικά, ὥστε ὅλα τὰ μέρη, τοὺς εἶχαν καταντήσει στὸ ἔπακρο ὀλιγάνθρωπα καὶ κανεὶς ποτὲ δὲν θὰ μπορέσει, νομίζω, νὰ φάξει καὶ νὰ θρεῖ τὸν ἀριθμὸ ὄσων χάθηκαν ἔτσι. Ἀλλὰ καὶ οἱ Πέρσες ὑπὸ τὸν Χοσρόη τέσσερις φορές εἰσέβαλαν στήν ὑπόλοιπη Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία. Κατέστρεψαν τὶς πόλεις κι ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους πού ἔπιαναν στὶς κυριευμένες πόλεις καὶ σὲ κάθε μέρος τῆς ὑπαίθρου, ἄλλους σκότωναν κι ἄλλους ἔπαιρναν μαζί τους, κι ἔτσι ἐρήμωσαν τὴ χώρα ἀπὸ τοὺς κατοίκους της σ' ὅλα τὰ μέρη πού συνέπεσε νὰ εἰσβάλουν. Οἱ κάτοικοι τῆς Κολχίδας καὶ οἱ Λαζοὶ καὶ οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἔπαψαν στιγμή νὰ ὑφίστανται καταστροφές ἀπὸ τότε πού οἱ Πέρσες εἰσέβαλαν στήν Κολχίδα ὡς σήμερα.

Ὡστόσο, οὔτε οἱ Πέρσες οὔτε οἱ Σαρακηνοὶ οὔτε τὸ γένος τῶν Σκλαθηγῶν οὔτε οἱ Οὐννοὶ εἶχαν τὴν τύχη νὰ φύγουν σῶοι καὶ ἀβλαβεῖς ἀπὸ τὸ ρωμαϊκὸ ἔδαφος. Στὶς ἐφόδους τοὺς καὶ πολὺ περισσότερο ἀκόμα στὶς πολιορκίες καὶ στὶς συγκρούσεις, συναντοῦσαν μεγάλες ἀντιξοότητες καὶ ἀφανίζονταν ὅσο καὶ οἱ ἐχθροὶ τοὺς. Ἐπομένως ὄχι μόνο οἱ Ρωμαῖοι, ἀλλὰ καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ θάρβαροι ἀπόλαυσαν τὰ μαρὰ ἐγκλήματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἦταν βέβαια κι ὁ Χοσρόης κακοήθης ὁ ἴδιος, ἀλλὰ, ὅπως ἔχω πεῖ στὰ ἀντίστοιχα κεφάλαια², ὁ Ἰουστινιανὸς τοῦ παρεῖχε ὅλες τὶς αἰτίες τοῦ πολέμου γιὰτὶ δὲν θεωροῦσε σημαντικὸ νὰ προσαρμόξει τὶς πράξεις του στὶς περιστάσεις, ἀλλὰ ἔκανε τὰ πάντα παρὰ-

1. Ἡ ἀκατοίκητη περιοχή τῆς ἀνατολικῆς Ρωσίας πού περιγράφει ὁ Ἡρόδοτος (IV. 17). Πρβλ. Ἀριστ. Ἀχαρνῆς 704.

2. Βιβλ. I. xxiii. 1.

καιρα: ἐν καιρῷ εἰρήνης κι ἐνῶ διαρκοῦσαν οἱ σχετικὲς μ' αὐτὴν συμφωνίες, ἐτοίμαζε ἀδιάκοπα, μὲ δόλιους σκοπούς, αἰτίες πολέμου ἐναντῖον τῶν γειτόνων του· ἀντίθετα, στὶς περιόδους τοῦ πολέμου ἔχανε ἐντελῶς ἀναίτια τὴν ἐνεργητικότητά του καὶ διεκπεραίωνε τὶς πολεμικὲς προετοιμασίες μὲ ὑπερβολικὴ περίσκεψη ἕξαιτίας τῆς φιλαργυρίας του. Ἐντὶ νὰ ἀσχολεῖται μ' αὐτὲς σοβαρά, ἀεροβατοῦσε πολυπραγμονώντας γιὰ τὴ φύση τοῦ θεοῦ καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ σταματᾶει τὸν πόλεμο ἕξαιτίας τῆς δίψας του γιὰ αἷμα καὶ τῆς ἐκδικητικότητάς του, ἐνῶ θέβαια δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ ὑπερισχύσει ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς του ἀφοῦ καταγινόταν μὲ ἀσήμαντα πράγματα καὶ δὲν ἔκανε τὶς ἀπαιτούμενες γι' αὐτὸ ἐνέργειες. Κι ἔτσι, στὴ διάρκεια τῆς βασιλείας του, ἡ γῆ δολόκληρη πλημμύρισε ἀνθρώπινο αἷμα, ποὺ χυνόταν ἀδιάκοπα τόσο ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους ὅσο καὶ ἀπὸ ἄλλους σχεδὸν τοὺς βαρβάρους.

Αὐτὰ λοιπὸν μὲ λίγα λόγια συνέβησαν παντοῦ στὴ χώρα τῶν Ρωμαίων κατὰ τὴ διάρκεια τῶν πολέμων ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Ἐναμετρώντας ἐπίσης ὅσα συνέβησαν κατὰ τὰ στασιαστικὰ κινήματα τόσο στὸ Βυζάντιο ὅσο καὶ σ' ὅλες τὶς ἄλλες πόλεις, βρίσκω ὅτι δὲν χύθηκε σ' αὐτὰ λιγότερο ἀνθρώπινο αἷμα ἀπ' ὅσο στὸν πόλεμο. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν ὑπῆρχε σχεδὸν καθόλου δικαιοσύνη οὔτε ἀμεροληψία στὴν ἐπιβολὴ τῶν ποινῶν γιὰ τὰ διάφορα σφάλματα, ἀλλὰ ὁ αὐτοκράτορας ὑποστήριζε στὸν ὕψιστο βαθμὸ τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο μέρη, οὔτε καὶ τὸ ἄλλο δὲν ἔμενε ἡσυχό. Καὶ οἱ δύο παρατάξεις ὁδηγοῦνταν σταθερὰ στὴν ἀπόγνωση καὶ στὴν παραφορά, ἢ μία ἐπειδὴ ἦταν πιὸ ἀνίσχυρη κι ἢ ἄλλη ἐπειδὴ ἀποθρασυνόταν καὶ πότε μάχονταν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη κατὰ ὀμάδες, πότε ἓνας ἓνας οἱ ἄνδρες, ἂν τὸ ἔφερνε ἢ περίσταση, ἔστηναν ἐνέδρες ὁ ἓνας στὸν ἄλλον. Ἔτσι, ἐπὶ τριάντα δύο χρόνια, χωρὶς στιγμή νὰ σταματήσουν, εἴτε οἱ ἴδιοι προξενοῦσαν ὁ ἓνας στὸν ἄλλο ἀνεπανόρθωτα κακὰ εἴτε θανατώνονταν ἀπὸ τὸν ἀξιωματοῦχο ποὺ ἦταν ὑπεύθυνος γιὰ τὰ ζητήματα τοῦ δῆ-

μου.¹ Τίς περισσότερες φορές βέβαια για τὰ σφάλματα τιμωροῦνταν οἱ Πράσινοι. Ἄλλὰ ἀκόμα καὶ οἱ τιμωρίες πού ἐπιβλήθηκαν στοὺς Σαμαρείτες καὶ στοὺς ἀποκαλούμενους αἰρετικούς πλημμύρισαν μὲ αἷμα τῆ Ρωμαϊκῆ Αὐτοκρατορία. Αὐτὰ ὅμως μνημονεύονται ἐδῶ περιληπτικά, ἐπειδὴ τὰ ἔχω ἐπαρκῶς περιγράφει λίγο πρίν.

Αὐτὲς λοιπὸν ἦταν οἱ συμφορὲς πού ἐπληξαν ὅλον τὸν κόσμον κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ ἐνσαρκωμένου ἐκείνου δαίμονα, γιὰ τίς ὅποιες ὁ ἴδιος, ὡς αὐτοκράτορας, ὑπῆρξε ὑπαίτιος· ὅσο γιὰ τὰ κακὰ πού προξένησε στοὺς ἀνθρώπους μέσω τῆς ἀπόκρυφης δυνάμει του καὶ τῆς δαιμονικῆς του φύσης, θὰ τὰ ἐξιστορήσω παρακάτω. Πράγματι, στὸ διάστημα τῆς δικῆς του διακυβέρνησης, συνέπεσε νὰ πλήξουν τοὺς ἀνθρώπους καὶ πολλὲς ἄλλες καταστροφές, πού ἄλλοι ἰσχυρίζονταν ὅτι ὀφείλονταν στὴν ἐδῶ παρουσία καὶ στὰ τεχνάσματα τοῦ κακοῦ αὐτοῦ δαίμονα καὶ ἄλλοι ἔλεγαν ὅτι ἦ θεότητα, ἀπὸ ἀπέχθεια πρὸς τὰ ἔργα του, ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπό της ἀπὸ τῆ Ρωμαϊκῆ Αὐτοκρατορία καὶ ἄφησε τὸ πεδίο ἐλεύθερο στοὺς ἐκδικητικούς δαίμονες νὰ κάνουν σ' αὐτὴν τὰ δικά τους κατορθώματα.

Γιὰ παράδειγμα, ὁ Σκιρτὸς ποταμὸς ξεχείλισε καὶ πλημμύρισε τὴν Ἔδεσσα καὶ προξένησε μύριες συμφορὲς στοὺς κατοίκους της, ὅπως θὰ διηγηθῶ στὸ ἐπόμενο βιβλίο μου.² Τὰ νερὰ τοῦ Νείλου ἀνέβηκαν ὅπως συνήθως, ἀλλὰ δὲν τραβήχτηκαν τὴν κατάλληλη στιγμή καὶ ἔτσι προξένησαν σὲ μερικούς ἀπὸ τοὺς κατοίκους τίς σοβαρὲς ζημιές πού περιέγραψα σὲ προηγούμενο μέρος τῆς ἱστορίας μου.³ Τὰ νερὰ τοῦ Κύδνου ἀπλώθηκαν σ' ὅλη σχεδὸν τὴν Ταρσό καὶ τὴν πλημμύρισαν γιὰ μέρες πολλὲς καὶ δὲν τραβήχτηκαν παρὰ μόνο ἀφοῦ τῆς προξένησαν ἀνεπανόρθωτες ζημιές.⁴ Σεισμοὶ ἰσο-

1. *Praetor plebis*.

2. *Περὶ κτισμάτων* II. vii. 2 κ.έ.

3. Βιβλ. VII. xxix. 6 κ.έ.

4. Πρβλ. *Περὶ κτισμάτων* V. v. 14 κ.έ.

πέδωσαν τὴν Ἀντιόχεια, τὴν πρώτη πόλη τῆς Ἀνατολῆς, καὶ τὴ Σελεύχεια πού εἶναι γειτονική τῆς πόλης, καὶ τὴν Ἀνάβαρσο, τὴ σημαντικότερη πόλη τῆς Κιλικίας. Ποιὸς θὰ ἦταν σὲ θέση νὰ ὑπολογίσει τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀνθρώπων πού χάθηκαν στὶς πόλεις αὐτές; Θὰ μπορούσε μάλιστα νὰ προσθέσει κανεὶς καὶ τὰ Ἰδωρα καὶ ἐπίσης τὴν Ἀμάσεια, πού ἦταν ἡ σπουδαιότερη πόλη στὸν Πόντο, καὶ τὴν Πολύβοτο τῆς Φρυγίας καὶ ἐκείνη πού οἱ Πισίδες ἀποκαλοῦν Φιλομηδὴ καὶ τὴ Λύχνιδο στὴν Ἡπειρο καὶ τὴν Κόρινθο, πού ὅλες εἶχαν ἀπὸ παλιὰ μεγάλο πληθυσμὸ. Ὅλες σχεδὸν αὐτὲς ἀνεξαιρέτως ἔτυχε νὰ γκρεμιστοῦν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀπὸ σεισμὸ καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ κάτοικοι τοὺς χάθηκαν μαζί τους. Τελικὰ ἔπεσε καὶ ἡ πανοῦκλα πού ἀνέφερα προηγουμένως¹ καὶ πῆρε ἀπ' τὴ ζωὴ τοὺς μισοὺς περίπου ἀπ' ὄσους εἶχαν ἐπιζῆσει.

Τόσες ἀνθρώπινες ζωὲς χάθηκαν ὅταν ὁ Ἰουστινιανὸς κυβερνοῦσε τὴν Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία, στὴν ἀρχὴ ὡς ἀρχηγὸς τοῦ κράτους καὶ ὕστερα ὡς αὐτοκράτορας.

10'. Ἐρχομαι τώρα νὰ περιγράψω τοὺς τρόπους, μὲ τοὺς ὁποίους καταχράστηκε ὅλο τὸ δημόσιο χρῆμα¹ προηγουμένως ὅμως θὰ πῶ ἓνα ὄνειρο πού ἔτυχε νὰ δεῖ κάποιος σπουδαῖο πρόσωπο στὴν ἀρχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστίνου. Εἶπε λοιπὸν ὅτι τοῦ φάνηκε στ' ὄνειρό του πὼς στεκόταν κάπου στὸ Βυζάντιο, στὴν παραλία πού εἶναι ἀπέναντι ἀπὸ τὴ Χαλκηδόνα, καὶ ὅτι ἔβλεπε αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο² νὰ στέκεται μὲς στὴ μέση τοῦ σημείου ἐκείνου τοῦ πορθμοῦ.³ Στὴν ἀρχὴ τὸν εἶδε νὰ πίνει ὅλο τὸ νερὸ τῆς θάλασσας μὲ ἀποτέλεσμα νὰ νομίζει ὅτι ὁ ἄνθρωπος στεκόταν τώρα στὴ στεριά, ἀφοῦ τὸ

1. Β:βλ. II. xxii, xxiii.

2. Τὸν Ἰουστινιανό.

3. Τὸ νότιο ἄκρο τοῦ Βοσπόρου πού ἔχει μεγάλο βάθος καὶ σαρώνεται ἀδιάκοπα ἀπὸ τὰ ρεύματα πού συνήθως κυλᾶνε πρὸς τὴ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ.

νερό δὲν ξμπαινε πιά στο μέρος αὐτὸ τοῦ πορθμοῦ. Ἐπει-
τα ὅμως παρουσιάστηκε ἄλλο νερό, γεμάτο ἀκαθαρσίες καὶ
σκουπίδια πού ἀνάβρυζε ἀπὸ ὑπονόμους στὶς δυὸ ὄχθες τοῦ
πορθμοῦ, κι ὁ ἄνθρωπος τὸ ἤπιε κι αὐτὸ στὴ στιγμή καὶ ἀ-
ποξήρανε πάλι τὸ χῶρο τοῦ πορθμοῦ.

Τέτοιο ἦταν τὸ ὄραμα πού φανερώθηκε στ' ὄνειρο. Ὁ-
σο γιὰ τὸν Ἰουστινιανό, ὅταν ὁ θεῖος του ὁ Ἰουστίνος παρέ-
λαβε τὴ βασιλεία, βρῆκε τὰ δημόσια ταμεῖα γεμάτα χρή-
ματα. Ὁ Ἀναστάσιος¹, πού ἀποδείχτηκε ὁ πιὸ προνοητικὸς
καὶ συνάμα ὁ πιὸ οἰκονόμος ἀπ' ὅλους τοὺς αὐτοκράτορες, φο-
βούμενος αὐτὸ πού ἀκριδῶς συνέβη, μὴν τυχὸν δηλαδὴ ὁ διά-
δοχὸς του βρεθεῖ σὲ οἰκονομικὴ δυσχέρεια καὶ καταληστεῖ
τοὺς ὑπῆκόους του, φρόντισε πρὶν πεθάνει νὰ γεμίσει μὲ ἄ-
φθονο χρυσάφι ὄλα τὰ θησαυροφυλάκια. Τὸν πλοῦτο αὐτὸν
τὸν διασπάθισε σὲ πολὺ σύντομο διάστημα ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν
μέρει σὲ ἄσκοπες ἐπιθαλάσσιες οἰκοδομὲς καὶ ἐν μέρει ἐξαι-
τίας τῆς γενναιοδωρίας του πρὸς τοὺς θαρβάρους² κι ὅμως θὰ
νόμιζε κανεὶς ὅτι, ἀκόμα καὶ σ' ἕναν αὐτοκράτορα πού θὰ
ἀποδεικνυόταν στοῦ ἔπακρο ἄσωτος, τὰ χρήματα αὐτὰ θὰ
ἔφταναν γιὰ ἑκατὸ χρόνια. Ἰσχυρίζονταν δηλαδὴ οἱ ἀρμό-
διοι γιὰ τὰ θησαυροφυλάκια καὶ τὰ ταμεῖα καὶ ὄλα τ' ἄλ-
λα βασιλικά χρήματα ὅτι ὁ Ἀναστάσιος, μετὰ ἀπὸ εἴκοσι ἑ-
φτὰ καὶ πάνω χρόνια βασιλείας στοῦ κράτος τῶν Ρωμαίων,
ἄφησε στοῦ δημόσιο ταμεῖο τρεῖς χιλιάδες διακόσια κεντηγά-
ρια.² Ἀλλὰ ἐπὶ Ἰουστίνου, πού παρέμεινε στοῦ θρόνου ἐγγιὰ
χρόνια, μὲ τὴ σύγχυση καὶ τὴν ἀταξία πού προκάλεσε στοῦ
κράτος ὁ ἐν λόγω Ἰουστινιανός, λένε ὅτι τέσσερις χιλιάδες
κεντηγάρια εἰσέρρευσαν, μὲ ἄνομα μέσα, στοῦ βασιλικὸ ταμεῖο
κι ἀπ' ὄλ' αὐτὰ τίποτε ἀπολύτως δὲν ἀπόμεινε, ἀλλὰ σπατα-
λήθηκαν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο αὐτὸν μὲ τοὺς τρόπους πού ἀνέ-
φερα σὲ προηγούμενα κεφάλαια, ἐνῶσω ὁ Ἰουστίνος ἦταν ἀ-
κόμα στὴ ζωὴ. Ὅσο γιὰ τὰ ποσὰ πού αὐτὸς κατόρθωσε καὶ

1. 491-518 μ.Χ.

2. Βλ. σημ. 1, σελ. 35.

νά οικειοποιηθεῖ παράνομα καὶ νὰ ξοδέψει σ' ὄλο τὸ διάστημα πού θρῖσκόταν στὴν ἐξουσία, δὲν ὑπάρχει κανένας τρόπος νὰ τὰ ὑπολογίσει κανεὶς ἢ νὰ ἀποκαλύψει τὸν ἀριθμὸ τους. Σὺν ποταμὸς πού ξεχειλίξε ἀδιάκοπα, λεηλατοῦσε καθημερινὰ καὶ λήστευε τοὺς ὑπηκόους του κι ἀμέσως ἔπειτα τὰ ἔπαιρνε ὄλα τὸ ρεῦμα καὶ τὰ πήγαινε στοὺς θαρβάρους μὲ τὶς δωρεές πού ἐκείνος τοὺς ἔκανε. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν δὲν ἄργησε νὰ θγάλει ἔξω ἀπὸ τὴ χώρα ὄλον τὸν δημόσιο πλοῦτο. Ἄμέσως κατόπιν ἔστρεψε τὸ βλέμμα πρὸς τοὺς ὑπηκόους του καὶ ἀπογύμνωσε τοὺς περισσότερους ἀπὸ τὶς περιουσίες τους χωρὶς κανένα λόγο, μὲ τὴ βία καὶ τὴν ἀρπαγὴ, ἐνάγοντας τοὺς θεωρούμενους ὡς εὐποροὺς τόσο στὸ Βυζάντιο ὅσο καὶ σὲ κάθε ἄλλη πόλη γιὰ ἐγκλήματα πού δὲν εἶχαν διαπράξει: ἄλλους κατηγοροῦσε γιὰ πολυθεΐα, ἄλλους γιὰ αἵρεση, δηλαδὴ πίστη χριστιανικὴ μὴ ὀρθή, ἄλλους γιὰ παιδεραστία, ἄλλους γιὰ ἐρωτικὲς σχέσεις μὲ γυναῖκες ἀφιερωμένες στὰ θεῖα ἢ γιὰ ἄλλες ἀθέμιτες ἐρωτικὲς πράξεις, ἄλλους γιὰ στασιαστικὲς τάσεις, ἄλλους γιὰ συμπάθεια πρὸς τὴ μερίδα τῶν Πράσινων ἢ ἀλαζονικὴ συμπεριφορὰ πρὸς αὐτὸν ἢ ἀποδίδοντάς τους ὅποιονδήποτε ἄλλο χαρακτηρισμὸ. Ἄλλοτε πάλι γινόταν αὐτομάτως κληρονόμος τῶν νεκρῶν — ἢ καὶ τῶν ζωντανῶν ἂν τὸ ἔφερνε ἡ περίστασις — μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι τὸν εἶχαν υἱοθετήσῃ. Αὐτὲς βέβαια εἶναι οἱ σεμνότερες ἀπὸ τὶς πράξεις του. Ὅσο γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο χειρίστηκε τὴν ἐναντίον του στάσις, τὴν ἀποκαλούμενη τοῦ Νίκα, ἔτσι ὥστε νὰ γίνῃ ἀμέσως κληρονόμος ὄλων τῶν μελῶν τῆς Συγκλήτου, τὸν ἐξέθεσα μὲτρίως πρὶν, καθὼς ἐπίσης ἐξέθεσα καὶ τὸ πῶς, πρὶν ἀπὸ τὴν στάσις, πῆρε ὁ ἴδιος ὄχι λίγων ἀνθρώπων τὶς περιουσίες μίᾳ μίᾳ χωριστά.

Στοὺς θαρβάρους ὁμοῦ δὲν σταματοῦσε στιγμὴ νὰ χαρίζῃ μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ καὶ στοὺς ἀνατολικούς καὶ στοὺς δυτικούς, καὶ στοὺς πρὸς βορρᾶν καὶ στοὺς πρὸς νότον, ὡς καὶ σ' αὐτοὺς πού κατοικοῦσαν στὴ Βρετανία καὶ γενικὰ στὰ ἔθνη ὄλων τῶν κατοικημένων περιοχῶν τῆς γῆς πού οὔτε ἀκουστὰ δὲν τὰ εἶχαμε προηγουμένως, ἀλλὰ τὰ εἶδαμε γιὰ

πρώτη φορά κι ύστερα μάθαμε τ' ὄνομα τῆς φυλῆς τους. Γιατί κι ἐκεῖνοι, ὅταν πληροφορήθηκαν τί λογῆς ἄνθρωπος ἦταν, συνέρρεαν ἀπ' ὅλη τῆ γῆ στοῦ Βυζάντιο γιά νά τόν συναντήσουν, κι αὐτός, χωρίς κανένα δισταγμό, ἀλλά κατευχαριστημένος μέ τήν κατάσταση αὐτή και μάλιστα νομίζοντας ὅτι εἶναι κάποιο ἀνέλπιστο εὐτύχημα νά ἐξαντλεῖ τόν πλοῦτο τῶν Ρωμαίων και νά τόν πετάει σέ ἀνθρώπους θαρβάρους, ἧ ἐκεῖ ὅπου ροχθεῖ τὸ κύμα, τοὺς ἔστειλε κάθε φορά, καθημερινά ἕναν ἕναν, πίσω στήν πατρίδα τους, φορτωμένους μέ χρήματα. Ἔτσι οἱ θάρβαροι ὅλοι εἶχαν γίνεи κύριοι ὅλου γενικῶς τοῦ πλοῦτου τῶν Ρωμαίων, εἶτε παίρνοντας τὰ χρήματα ὡς δῶρο ἀπὸ τόν αὐτοκράτορα εἶτε λεηλατώντας τήν ἐπικράτεια τῶν Ρωμαίων εἶτε ἀποδίδοντας ἀντι χρημάτων τοὺς αἰχμαλώτους εἶτε πουλώντας τήν ἐκεχειρία. Ἔτσι λοιπὸν ἦρθαν τὰ πράγματα κι ἐξηγήθηκε τὸ ὄνειρο τοῦ ἀνθρώπου πού ἀνέφερα πρὸ ὀλίγου. Ἀλλὰ και ἄλλους τρόπους κατόρθωσε νά μηχανευθεῖ ὁ Ἰουστινιανὸς γιά τῆ λεηλασία τῶν ὑπηκόων του —τρόπους πού θά ἐκθέσω, ὅσο καλύτερα μπορῶ, ἀμέσως παρακάτω—, μέ τοὺς ὁποίους τὰ κατάφερε νά ληστεύει τίς περιουσίες ὄλων, ὄχι ὄλες μεμιᾶς, ἀλλὰ λίγο λίγο.

κ'. Πρῶτ' ἀπ' ὄλα διόριζε κατὰ κανόνα ὡς ἑπαρχο τοῦ δήμου ἕνα πρόσωπο πού, παίρνοντας μερίδιο ἀπὸ τὸ ἐτήσιο εἰσόδημα τῶν καταστηματάρχων, τοὺς ἔδινε τὸ ἐλεύθερο νά πουλᾶνε τὰ ἐμπορεύματα σέ ὅποια τιμῆ ἤθελαν. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ὅτι οἱ ἄνθρωποι στοῦ Βυζάντιο ἀγόραζαν τὰ ἀναγκαῖα σέ τριπλάσια τιμῆ και ἐπιπλέον δὲν εἶχαν κανέναν ἀπολύτως στον ὁποῖο θά μπορούσαν νά διαμαρτυρηθοῦν γι' αὐτό. Ἡ συνολικὴ ζημιὰ πού προέκυπτε ἀπὸ τὸ μέτρο αὐτὸ ἦταν μεγάλη γιατί ἕνα μέρος ἀπὸ τὰ ἔσοδα αὐτὰ πῆγαινε στοῦ αὐτοκρατορικοῦ θησαυροφυλάκιο, ἀλλὰ κι ὁ ἀξιωματοῦχος πού ἦταν ἐπιφορτισμένος μέ τήν εἰσπραξὴ τους ἤθελε νά πλουτίζει ἀπ' αὐτά. Ἀπὸ κεῖ και πέρα και οἱ ὑφιστάμενοι τοῦ ἀξιωματοῦχοῦ πού εἶχαν ἀναλάβει τήν ἐπονείδιστη αὐτῆ

ὕπηρεσία καὶ οἱ καταστηματαρχες, ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὸ δικαίωμα τῆς παρανομίας, προξενούσαν ἀνεπανόρθωτη ζημιὰ σ' αὐτοὺς πού εἶχαν τότε ἀνάγκη νὰ ψωνίσουν, ὄχι μόνο ἀνεβάζοντας στὸ πολλαπλάσιο τὶς τιμὲς ἀλλὰ καὶ ἐπινοώντας κάποιες ἀπερίγραπτες νοθεῖες τῶν ἐμπορευμάτων.

Ἐπειτα, ἐγκαθιδρύοντας πολλὰ ἀπὸ τὰ λεγόμενα μονοπώλια καὶ ξεπουλώντας τὴν εὐημερία τῶν ὑπηκόων του σ' αὐτοὺς πού ἤθελαν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὸ ἀνοσιούργημα αὐτό, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ὁ ἴδιος ἀπαλλασσόταν ἀπὸ τὴν εὐθύνη εἰσπράττοντας τὸ ἀντίτιμο τῆς διαβιβάσεως κι ἀπὸ τὸ ἄλλο παρεῖχε τὸ δικαίωμα σ' αὐτοὺς πού εἶχαν συμβληθεῖ μαζί του νὰ χειριστοῦν τὴ δουλειὰ ὅπως ἤθελαν. Τὶς ἴδιες ἀμαρτωλὲς μεθόδους ἐφάρμοζε ἀπροκάλυπτα καὶ μὲ ὄλους τοὺς ἄλλους ἀξιωματοῦχοις. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ αὐτοκράτορας εἰσέπραττε πάντα κάποιο μικρὸ μερίδιο ἀπὸ τὰ κλοπιμαῖα, γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ οἱ ἀξιωματοῦχοι καὶ ὅσοι ἀσχολοῦνταν ἄμεσα μὲ κάθε ζήτημα λήστευαν πιά ἄφοβα τὰ θύματά τους. Καὶ σὰν νὰ μὴν τοῦ ἔφταναν γιὰ τὸ σκοπὸ του οἱ ἀξιωματοῦχοι πού ἦταν ἀπὸ παλιὰ ἐντεταλμένοι, ἐπινόησε ἄλλα δύο ἀξιώματα γιὰ τὶς κρατικὲς ὑποθέσεις, μολονότι προηγουμένως ὁ ἑπαρχὸς τοῦ δήμου καταγινόταν μὲ ὄλων τῶν εἰδῶν τὶς κατηγορίες. Ἀποφάσισε ὅμως νὰ ἐπινοήσῃ τὰ ἀξιώματα αὐτὰ καὶ γιὰ νὰ γίνονται ὁλοένα περισσότεροι οἱ συκοφάντες καὶ γιὰ νὰ ὑποβάλλει μὲ πολὺ πιὸ συνοπτικὲς διαδικασίες ἀνθρώπους πού δὲν εἶχαν φταίξει καθόλου σὲ σωματικὰ βασανιστήρια. Τὸν ἔγαν ἀπὸ τοὺς δυὸ αὐτοὺς ἀξιωματοῦχοις τὸν ἐπιφόρτισε τάχα μὲ τὴ δίωξη τῶν κλεπτῶν ὀνομάζοντάς τον « πραιτωρα δῆμων » καὶ στὸν ἄλλον ἀνέθεσε νὰ τιμωρεῖ ὅσους ἀσκοῦσαν συστηματικὰ τὴν παιδεραστία ἢ ἔκαναν ἔρωτα μὲ γυναῖκες κατὰ ἀθέμιτο τρόπο, καθὼς κι αὐτοὺς πού τυχὸν δὲν τελοῦσαν κατὰ τὸν ὀρθόδοξο τρόπο τὴ θρησκευτικὴ λατρεία, ὀνομάζοντας τὸν ἀξιωματοῦχο αὐτὸν « κοιαιστωρα ». Ὁ πραιτωρ λοιπόν, ἂν ἔβρισκε ἀνάμεσα στὰ κλοπιμαῖα κάποια ἀντικείμενα μεγάλης ἀξίας, ἐπέμενε νὰ παραδοθοῦν ὅπωςδῆποτε στὸν αὐτοκράτορα, ἰσχυριζόμενος ὅτι οἱ κάτοχοί τους ἦταν

ἀδύνατο νὰ βρεθοῦν πουθενά, κι ἔτσι ὁ αὐτοκράτωρ τὰ κατὰφερνε πάντα νὰ παίρνει μερίδιο ἀπὸ τὰ πιὸ πολῦτιμα πράγματα. Ἐξάλλου ὁ ὀνομαζόμενος κοιαιστῶρ, ὅταν τελείωνε τὴ δουλειά του μ' αὐτοὺς πού ἔπεφταν στὰ χέρια του, παρέδιδε ὅσα ἤθελε στὸν αὐτοκράτορα, ἀλλὰ κι ὁ ἴδιος πλούτιζε ἐξίσου μὲ τὸν πιὸ ἄνομο τρόπο ἀπὸ τίς περιουσίες ἄλλων ἀνθρώπων. Οἱ ὑφιστάμενοι τῶν ἀξιωματούχων αὐτῶν οὔτε κατηγοροῦν παρουσίαζαν οὔτε μάρτυρες καλοῦσαν νὰ καταθέσουν γιὰ ὅσα εἶχαν συμβεῖ, ἀλλὰ συνεχῶς, σ' ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα, οἱ ἄνθρωποι πού εἶχαν τὴν ἀτυχία νὰ τοὺς συναντήσουν στὸ δρόμο τους, χωρὶς νὰ κατηγορηθοῦν ἢ νὰ δικαστοῦν, θανατώνονταν μὲ τὴ μεγαλύτερη μυστικότητα καὶ τὰ χρήματά τους ληστεύονταν.

Ἵστερα ὁ ἀλιτήριος αὐτὸς ἔδωσε ἐντολὴ καὶ σ' αὐτοὺς τοὺς ἀξιωματούχους καὶ στὸν ἑπαρχο τοῦ δήμου νὰ ἐκδικάζουν ὅλες τίς ὑποθέσεις μὲ ὅμοιο τρόπο, λέγοντάς τους νὰ συναγωνίζονται μεταξύ τους ποιὸς ἀπ' αὐτοὺς θὰ καταφέρει νὰ ἐξολοθρεῦσει περισσότερους καὶ σὲ συντομότερο διάστημα. Λένε μάλιστα πὼς ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀξιωματούχους ἔσπευσε νὰ ρωτήσῃ ποιὸς ἀπ' αὐτοὺς θὰ ἔβγαζε κρίση ἂν κάποια στιγμή ἓνας συκοφάντης κατηγοροῦσε κάποιο πρόσωπο καὶ στοὺς τρεῖς συγχρόνως ἀποκρινόμενος σ' αὐτὸν ὁ αὐτοκράτορας λένε πὼς εἶπε «ὅποιος ἀπὸ σᾶς προλάβει νὰ ξεπεράσει τοὺς ἄλλους». Ἐντελῶς ἄπρεπα μεταχειρίστηκε καὶ τὸ ἀξίωμα τὸ λεγόμενο τοῦ κοιαιστῶρος πού τὸ πρόσεχαν ἐξαιρετικὰ ὅλοι σχεδὸν οἱ προηγούμενοι αὐτοκράτορες φροντίζοντας νὰ εἶναι αὐτοὶ πού τὸ κατεῖχαν ἔμπειροι γενικὰ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ εἰδικότερα νὰ εἶναι εἰδήμονες σὲ ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς νόμους καὶ ἀποδεδειγμένα ἀδιάφθοροι, μὲ τὴν πεποίθησι ὅτι θὰ ἦταν ὅπως οἵποτε μεγάλη καταστροφὴ γιὰ τὸ κράτος ἂν οἱ ἀξιωματοῦχοι αὐτοὶ παρεμποδίζονταν στὸ ἔργο τους ἀπὸ κάποια ἀπειρία ἢ ἀφήνονταν νὰ τοὺς νικήσῃ ἢ φιλοχρηματία. Ἀλλὰ ὁ αὐτοκράτορας αὐτὸς διόρισε πρῶτα στὸ ἀξίωμα αὐτὸ τὸν Τριδωνιανό, πού τὰ ἔργα του ἔχουν πλήρως ἐκτε-

θεϊ στὰ προηγούμενα βιβλία μου.¹ Ὅταν ὁ Τριβωνιανὸς ἔφυγε ἀπὸ τῆ ζωῆ, ὁ Ἰουστινιανὸς δῆμιεσε ἕνα μέρος τῆς περιουσίας του — μολονότι ἐκεῖνος, ὅταν ἔφτασε ἡ τελευταία του ὥρα, εἶχε ἀφήσει ἕνα γιὸ καὶ πλῆθος ἐγγόνια— καὶ διόρισε στὸ ἀξίωμα αὐτὸ τὸν Ἰούνιλο ἀπὸ τῆ Λιβύη² ποὺ δὲν εἶχε τὴν παραμικρὴ ἰδέα ἀπὸ νόμους ἐπειδὴ δὲν ἦταν ρήτορας³· ἤξερε βέβαια λατινικά, ὅσο ὁμως γιὰ τὰ ἑλληνικά δὲν ἦταν σὲ θέση γὰ τὰ προφέρει μὲ τὴ σωστὴ προφορὰ (πολλές φορές, πράγματι, ποὺ προσπαθοῦσε νὰ πεῖ κάποια ἑλληνικὴ λέξη, τὸν κοροΐδευαν οἱ ὑφιστάμενοί του) ἐπειδὴ ποτὲ δὲν εἶχε λάβει οὔτε κὰν τὴ στοιχειώδη ἐκπαίδευση. Γιὰ τὸ ἄνομο κέρδος ὁμως φρόντιζε σὰν δαίμονας καὶ ἀπόδειξε ὅτι δὲν δοκίμαζε οὔτε ἔχνος ντροπῆς ὅταν ξεπουλοῦσε δημόσια τὰ αὐτοκρατορικὰ ἔγγραφα. Δὲν τὸ ἔχε γιὰ τίποτε ν' ἀπλῶνει τὸ χέρι σ' ὅποιον συναγοῦσε ἔστω καὶ γιὰ ἕναν χρυσὸ στατήρα. Γιὰ ἕνα διάστημα ἑπτὰ ἐτῶν⁴ τουλάχιστον, τὸ κράτος ρεζιλιεύταν μὲ τὸν τρόπο αὐτόν. Τέλος, ὅταν καὶ ὁ Ἰούνιλος

1. Βιβλ. I. xxiv. 16, ὅπου διατυπώνεται μιὰ μετριοπαθέστερη κρίση γι' αὐτὸν τὸν « ἐκπληκτικὸ ἄνθρωπο » ὅπως τὸν χαρακτήρισε ὁ Gibbon· ὑπερτεροῦσε μεταξύ τῶν συγχρόνων του σὲ παιδεία καὶ φυσικὴ ἱκανότητα, ἂν καὶ εἶχε τὸ στίγμα τῆς φιλαργυρίας, ἕνα γνώρισμα ποὺ ὁ Προκόπιος ἐπιλέγει γιὰ νὰ τὸ ἀπομονώσει καὶ νὰ τὸ μεγαλοποιήσει ἄπρεπα. Ὡς πρόεδρος τοῦ συμβουλίου ποὺ ὀρίστηκε ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανὸ τὸ 527 μ.Χ. γιὰ τὴν κωδικοποίηση τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου, ἐπέτελεσε ἕνα δύσκολο καὶ περίπλοκο ἔργο μὲ ἀξιοσημειωτὴ ἐπιδεξιότητα.

2. Γιὰ τὸ πρόσωπο αὐτὸ τίποτε δὲν εἶναι γνωστὸ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὴν τὴν πικρὴ καὶ προφανῶς ἄδικη κρίση. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὁ Ἰουστίνος ἦταν ἀναλφάβητος καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἰουστινιανὸς γινόταν γελοῖος ὅταν ἐπέμενε νὰ διαβάξει μεγαλοφώνως ἑλληνικά κείμενα.

3. Δὲν ἀνῆκε δηλαδὴ σ' αὐτοὺς ποὺ ἀσκοῦσαν συστηματικὰ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ νομικοῦ.

4. Τὰ Ἀνέκδοτα τοῦ Προκοπίου γράφτηκαν τὸ 550. Ἄρα ὁ Ἰούνιλος ἀνέλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ κοιαιστῶρος ὄχι ἀργότερα ἀπὸ τὸ 543, ἀφοῦ ὁ Κωνσταντῖνος ἐμφανίζεται νὰ τὸ κατέχει γιὰ μικρὸ μόνο διάστημα.

ἔφτασε στο τέλος τῆς ζωῆς του, ὁ Ἰουστινιανὸς διόρισε στὸ ἀξίωμα αὐτὸ τὸν Κωνσταντῖνο, ποὺ δὲν ἦταν βέβαια ἀμήτητος στὰ ζητήματα τῶν νόμων, ἀλλὰ ἦταν πολὺ νέος καὶ δὲν εἶχε ἀποκτήσει ἀκόμα πείρα δικαστικῶν ἀγῶνων καὶ ἐπιπλέον ἦταν ὁ πιὸ μεγάλος κλέφτης καὶ ὁ πιὸ φαντασιμένος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου. Ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν μποροῦσε νὰ κάνει χωρὶς αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν θεωροῦσε ἕναν ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀγαπητοὺς φίλους του, ἐπειδὴ ὁ αὐτοκράτορας αὐτὸς δὲν δισταζε καθόλου νὰ κλέβει καὶ νὰ μανουβράρει κάθε φορὰ τὶς δίκες ἀκόμα καὶ μέσω αὐτοῦ τοῦ προσώπου. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς πολὺ σύντομα ὁ Κωνσταντῖνος ἔγινε κύριος μεγάλης χρηματικῆς περιουσίας καὶ κόμπαζε ὑπερβολικὰ ἀεροβατώντας καὶ περιφρονώντας ὄλους¹ τοὺς ἀνθρώπους. Ἄν κάποιος ἦταν διατεθειμένος νὰ τοῦ προσφέρουν πολλὰ χρήματα, μποροῦσαν νὰ κατορθώσουν αὐτὸ ποὺ ἐπιδίωκαν καταθέτοντας τὰ χρήματα σὲ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς πιὸ ἔμπιστους ἀνθρώπους του. Τὸν ἴδιο ὅμως κανεὶς στὸν κόσμο δὲν κατόρθωσε νὰ τὸν συναντήσει ἢ νὰ ἔχει ὀποιαδήποτε ἐπαφή μαζί του, παρὰ μόνον ἂν τὸν πετύχαινε τὴν ὥρα ποὺ πήγαινε τρεχάτος στὸ παλάτι ἢ ἔφευγε ἀπὸ κεῖ ὄχι μὲ κανονικὸ βᾶδισμα ἀλλὰ μὲ διασύνη πολλή καὶ γρήγορα γρήγορα γιὰ νὰ μὴν τὸν πλησιάσει κανεὶς καὶ τὸν ἀπασχολήσει μὲ καμιὰ μὴ ἐπικερδὴ ὑπόθεση.

κα'. Ἔτσι λοιπὸν χειριζόταν τὰ παραπάνω ζητήματα ὁ αὐτοκράτορας αὐτός. Κάθε χρόνο ἐξάλλου εἰσπράττονταν, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς κρατικούς φόρους, πᾶνω ἀπὸ τριάντα κεντηνάρια ἀπὸ τὸν ἑπαρχο τῶν πραιτωρίων. Σ' αὐτὰ ἔδωσε τὸ ὄνομα «τὸ ἀερικόν» γιὰ νὰ ὑποδηλώσει, ὑποθέτω, ὅτι ἡ εἰσφορὰ αὐτὴ δὲν ἦταν κανονικὴ οὔτε συνηθισμένη, ἀλλὰ τὴν εἰσέπρατε ἀπὸ κάποια καλοτυχία σὰν νὰ τοῦ ἔπεφτε ἀπὸ τὸν οὐρα-

1. Πρβλ. Ἄριστ. *Νεφέλαι* 225 «ἀεροβατῶ καὶ περιφρονῶ τὸν ἥλιον».

νό, ἐνῶ μᾶλλον θὰ ἔπρεπε αὐτὰ τὰ ἔργα νὰ ἀποδίδονται στήν κακοήθειά του. Στ' ὄνομα πάντως τῆς εἰσφορᾶς αὐτῆς οἱ ἀρμόδιοι ἀξιώματοῦχοι λήστευαν τώρα ὄλο καὶ πιὸ ἀφοβα τοὺς πολίτες. Διατείνονταν βέβαια ὅτι παρέδιδαν τὰ χρήματα στὸν αὐτοκράτορα, ἀλλὰ οἱ ἴδιοι, χωρὶς τὸν παραμικρὸ κόπο, ἀποκοῦσαν πλοῦτη βασιλικᾶ. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐξᾶλλου ἔκρινε σκόπιμο νὰ μὴν τοὺς ἐπιβάλλει καμιά τιμωρία περιμένοντας τὴ στιγμή πού θὰ ἦταν σὲ θέση, ἀμέσως μόλις θὰ συγκέντρωναν μεγάλα χρηματικά ποσά, νὰ ἐκφέρει ἐναντίον τους ὁποιαδήποτε κατηγορία πού θὰ τοὺς ἦταν ἀδύνατο νὰ ἀποσεισούν καὶ νὰ τοὺς ἀρπάξει ἔτσι ὅλη μαζί τὴν περιουσία. Αὐτὸ ἀκριδῶς ἔκαμε καὶ στὸν Ἰωάννη τὸν Καππαδόκη. Πράγματι λοιπόν, ὅσοι ἐκείνη τὴν ἐποχὴ κατέλαβαν τὴ θέση αὐτὴ γίνονταν ξαφνικὰ ὑπέριμετρα πλοῦσιοι, μὲ δύο ὁμως ἐξαιρέσεις: τοῦ Φωκᾶ, πού τὸν περιέγραψα σὲ προηγούμενο βιβλίο μου¹ ὡς τὸν ἄνθρωπο πού φρόντιζε στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ γιὰ τὴν τήρηση τοῦ δικαίου —γιατί ὁ ἄνδρας αὐτὸς παρέμεινε ἄσπιλος ἀπὸ ὁποιοδήποτε κέρδος ὅσον καιρὸ κατεῖχε τὸ ἀξίωμα— καὶ τοῦ Βάσσου, πού κατέλαβε τὴ θέση σὲ κάποια μεταγενέστερη χρονικὴ στιγμή. Ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δύο κανένας δὲν κατάφερε νὰ διατηρήσει τὸ ἀξίωμα γιὰ ἕνα χρόνον, ἀλλὰ, μετὰ ἀπὸ λίγους μῆνες, καθαιρέθηκαν ὡς ἀχρηστοὶ καὶ ἐντελῶς ἄσχετοι μὲ τὸ πνεῦμα τῶν καιρῶν. Ἄλλ' ἄς μὴν ἀπεραντολογῶ διηγούμενος μία μία τίς περιπτώσεις: τὰ ἴδια πράγματα γίνονταν καὶ μὲ τοὺς ἄλλους ἀξιώματοῦχους στὸ Βυζάντιο.

Ἄλλὰ καὶ σ' ὅλα τ' ἄλλα μέρη τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας ὁ Ἰουστινιανὸς τὰ ἴδια ἔκανε: διάλεγε τοὺς πιὸ διεφθαρμένους ἀνθρώπους καὶ τοὺς πουλοῦσε τὰ ἀξιώματα εἰσπράττοντας γιὰ ἀντίτιμο μεγάλα χρηματικά ποσά γιὰτι κανένας ἐντίμος ἄνθρωπος ἢ ἔστω καὶ κάπως συνετὸς δὲν θὰ ἔβαζε ποτὲ στὸ νοῦ του νὰ πληρώσει μὲ δικὰ του χρήματα τὸ προνόμιον νὰ ληστεύει ἀθώους ἀνθρώπους. Μόλις ἔπαιρνε ὁ

1. Βιβλ. I. xxiv. 18.

Ἰουστινιανὸς τὸ χρυσάφι αὐτὸ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μὲ τοὺς ὁποίους τὰ εἶχε συμφωνήσει, τοὺς παρείχε πλήρη ἐλευθερία νὰ κάνουν τὰ πάντα εἰς θάρος ἐκείνων πού θρίσκονταν στήν ἐξουσία τους. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἦταν προορισμένοι νὰ ὀδηγήσουν στήν καταστροφή ὀλόκληρη τὴν περιοχή τῆς δικαιοδοσίας τους μαζί μὲ τοὺς κατοίκους της κι ὄλα τὰ πλούτη νὰ τὰ ἔχουν πιά αὐτοὶ. Τὸ ἀντίτιμο τοῦ ἀξιωματός τους τὸ κατέβαλλαν σ' αὐτὸν πού τοὺς τὸ εἶχε ἐκχωρήσει παίρνοντας δάνεια ἀπὸ τὴν τράπεζα μὲ πολὺ ὑψηλοὺς τόκους. Γι' αὐτό, ὅταν ἀνελάμβαναν τὰ καθήκοντά τους στίς διάφορες πόλεις, δὲν εἶχαν ἄλλο στὸ νοῦ τους παρὰ πῶς θὰ ξεπλήρωναν τὸ χρέος στοὺς δανειστὲς τους καὶ πῶς οἱ ἴδιοι θὰ συγκαταλέγονταν στὸ ἐξῆς μεταξὺ τῶν πλουσιωτέρων, κι ἔτσι προξενοῦσαν πάντα στοὺς πολίτες κάθε λογῆς συμφορὲς μιὰ καὶ οἱ πράξεις τους δὲν συνεπάγονταν οὔτε κίνδυνο κανένα οὔτε δυσφήμιση· ἀντίθετα, ὅσο περισσότερους ἀπ' αὐτοὺς πού ἔπεφταν στὰ χέρια τους κατάφερναν νὰ σκοτώσουν καὶ νὰ ληστέψουν, τόσο μεγαλύτερη δόξα τοὺς ἀναλογοῦσε. Ἡ ὀνομασία « φονιάς » καὶ « ληστής » ἀντιστοιχοῦσε γι' αὐτοὺς στήν ὀνομασία « δραστήριος ». Ὡστόσο, μόλις ὁ Ἰουστινιανὸς ἔπαιρνε εἶδηση ὅτι κάποιος ἀξιωματοῦχος εἶχε ἀποκτήσει μεγάλα πλούτη, ἔβρισκε κάποια πρόφαση γιὰ νὰ τὸν παγιδέψει καὶ νὰ τοῦ πάρει μεμιάς ὄλα μαζί τὰ χρήματά του.

Ἀργότερα θέσπισε νόμο νὰ δίνουν ὄρκο ὅσοι προορίζονταν γιὰ ἀξιωματοῦχοι ὅτι θὰ παραμείνουν ἄσπιλοι ἀπὸ κάθε εἶδους κλοπῆ καὶ οὔτε θὰ δώσουν οὔτε θὰ πάρουν ὀτιδήποτε ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἀξιωματός τους· τὸν ἄνθρωπο πού τυχὸν θὰ παρέδαινε τῇ γραπτῇ αὐτῇ συμφωνίᾳ, τὸν ἀναθεμάτιζε μ' ὄλες τίς κατάρεις πού εἶχε ποτὲ ξεστομίσει ἄνθρωπος ἀπὸ τὰ πιὸ παλιὰ χρόνια. Κι ὅμως: δὲν εἶχε περάσει χρόνος ἀπὸ τὴν θέσπιση τοῦ νόμου κι αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἀδιαφορώντας καὶ γιὰ συμφωνίες καὶ γιὰ κατάρεις καὶ γιὰ τὴ συνακόλουθη ντροπή, παζάρευε πιὸ ἄφοδα ἀπὸ πρὶν τίς τιμὲς τῶν ἀξιωματῶν ὄχι ἐν κρυπτῷ καὶ παραβύσῳ, ἀλλὰ μπροστὰ στὰ μάτια ὁ-

λου τοῦ κόσμου. Ἐκ τὸ ἄλλο μέρος, αὐτοὶ ποὺ εἶχαν ἀγοράσει τὰ ἀξιώματα σφετερίζονταν τὰ πάντα περισσότερο ἀπὸ πρὶν, κι ἄς ἦταν ὀρκισμένοι.

Ἔπειτα μηχανεύτηκε καὶ κάτι ἄλλο ἀνήκουστο: τὰ ἀξιώματα ποὺ θεωροῦσε πιὸ κερδοφόρα τόσο στὸ Βυζάντιο ὅσο καὶ στὶς ἄλλες πόλεις ἀποφάσισε νὰ μὴν τὰ πουλάει πιὰ ὅπως πρὶν, ἀλλὰ ἔψαχνε κι ἔβρισκε μισθωτοὺς γιὰ νὰ τοὺς διορίσει σ' αὐτά, ὀρίζοντάς τους, ἔναντι τοῦ ἄλφα ἢ τοῦ βήτα μισθοῦ, νὰ τοῦ παραδίδουν ὅλα τὰ κλοπιμαῖα. Κι αὐτοὶ, ἀφοῦ ἔπαιρναν τὴν πληρωμὴ τους, μάζευαν τὰ πάντα ἀπ' ὅλη τὴ χώρα καὶ τοῦ τὰ πῆγαιναν· ἀσύδοτοι μισθοφόροι, στ' ὄνομα τοῦ ἀξιώματος, τριγύριζαν ἐδῶ κι ἐκεῖ καὶ καταλήστευαν τοὺς ἀνθρώπους ποὺ εἶχαν στή δικαιοδοσία τους. Ἔτσι ὁ αὐτοκράτορας, κάνοντας μὲ μεγάλη ἀκρίβεια τοὺς ὑπολογισμούς του, ἔδινε κατὰ σύστημα τὰ ἀξιώματα σὲ ἀνθρώπους ποὺ ἦταν ἀναμφισβήτητα οἱ πιὸ ποταποὶ στὸν κόσμο καὶ πάντα τὰ κατάφερνε νὰ ξετρυπῶναι τὰ καθάρματα αὐτά. Κι ἀλήθεια, ὅταν διόρισε στὰ διάφορα ἀξιώματα τοὺς πρώτους ἀγύρτες καὶ ἢ ἀσυδοσία ποὺ τοὺς παρεῖχε ἢ δύναμη τοῦ ἀξιώματός τους ἔφερε στὸ φῶς τὴν κακοήθειά τους, ἀπορούσαμε πῶς τόση ἀχρειότητα μπόρεσε νὰ χωρέσει σὲ ἀνθρώπινη φύση. Ὅταν ὁμως ἀργότερα οἱ μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς ἀξιωματοῦχοι κατόρθωσαν νὰ τοὺς ξεπεράσουν κατὰ πολὺ, οἱ ἀνθρωποὶ ἄρχισαν νὰ ρωτᾶνε μὲ ἀπορία ὁ ἓνας τὸν ἄλλον πῶς ἔγινε καὶ ξεπεράστηκαν τόσο ἀνέλπιστα ἀπὸ τοὺς διαδόχους τους αὐτοὶ ποὺ θεωροῦνταν οἱ πιὸ ὀδελυροὶ ἀνθρωποὶ στὸν κόσμο, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι ὑπῆρξαν τέλειοι στὸ ἐπάγγελμά τους· καὶ πάλι οἱ τρίτοι ξεπέρασαν τοὺς δευτέρους σὲ κάθε εἶδους ἀχρειότητα· μετὰ ἀπὸ ἐκείνους ἄλλοι, μὲ τίς καινοτομίες τῶν ἐγκλημάτων τους, ἔκαμαν ν' ἀποκτήσουν καλὸ ὄνομα οἱ προκάτοχοί τους. Ἀλλά, καθὼς τὸ κακὸ τραβοῦσε σὲ μᾶκρος, τὰ ἴδια τὰ πράγματα ἔκαμαν τὸν κόσμο νὰ καταλάβει ὅτι ἢ κακία τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἀπὸ τὴ φύση τῆς τὴν τάση νὰ μεγαλώνει ἐπ' ἀπειρον, ὅταν ὁμως τρέφεται ἀπὸ τὴ γνώση προηγούμενων κακῶν καὶ παρασύρεται ἀπὸ τὸ δικαίωμα νὰ λυμαινεται ἀσύ-

δοτα ὅποιον πέφτει σὰ χέρια της, τότε φαίνεται ὅτι κατὰ κανόνα φτάνει σέ σημεῖα πού οὔτε ἡ φαντασία τῶν θυμάτων της δὲν μπορεῖ νὰ σταθμίσει.

Ἔτσι κάπως ἦταν τὰ πράγματα μὲ τοὺς ἄρχοντες τῶν Ρωμαίων. Πολλές φορές ἐπίσης, ὅταν ὁ ἐχθρικός στρατός τῶν Οὐγγων ὑποδούλωνε καὶ λεηλατοῦσε τὰ ἐδάφη τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, οἱ στρατηγοὶ τῆς Θράκης καὶ τῆς Ἰλλυρίας θέλησαν νὰ τοὺς χτυπήσουν ἐνῶ ὑποχωροῦσαν· ὀπισθοχώρησαν ὅμως μετὰ ἀπὸ γράμμα πού ἔλαβαν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανὸ πού τοὺς ἀπαγόρευε νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον τῶν βαρβάρων γιατί τοὺς χρειάζονταν οἱ Ρωμαῖοι ὡς συμμάχους ἐναντίον τῶν Γόθων ἢ ποιός ξέρει ποιῶν ἄλλων ἐχθρῶν. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα οἱ βάρβαροι αὐτοὶ λήστευαν βέβαια τοὺς Ρωμαίους σὲ κεῖνα τὰ μέρη καὶ τοὺς ὑποδούλωναν ὡς ἐχθροὶ κι ὕστερα ἐπέστρεφαν μὲ τὴν ἡσυχία τους στὴν πατρίδα τους συναποκομίζοντας καὶ τὰ ἄλλα λάφυρα καὶ τοὺς αἰχμαλώτους μιὰ καὶ ἦταν φίλοι καὶ σύμμαχοι τῶν Ρωμαίων. Πολλές φορές μάλιστα μερικοὶ ἀπὸ τοὺς γεωργοὺς τῶν περιοχῶν αὐτῶν, κινημένοι ἀπὸ λαχτάρια γιὰ τίς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά τους πού εἶχαν αἰχμαλωτιστεῖ, χτύπησαν ὅλοι μαζί τοὺς ἐχθροὺς κατὰ τὴν ἀποχώρησή τους καὶ κατάφεραν νὰ σκοτώσουν πολλοὺς καὶ νὰ τοὺς πάρουν τ' ἄλογά τους μὲ ὅλα τὰ λάφυρα. Ὑστερα ὅμως ἀντιμετώπισαν δύσκολες καταστάσεις γι' αὐτὴ τους τὴν ἐνέργεια, γιατί κάποιοι ἄνθρωποι, σταλμένοι ἀπὸ τὸ Βυζάντιο, βάλθηκαν, χωρὶς τὸν παραμικρὸ δισταγμὸ, νὰ τοὺς ὑποβάλλουν σὲ σωματικὰ βασανιστήρια καὶ ἀκρωτηριασμοὺς καὶ νὰ τοὺς ἐπιβάλλουν πρόστιμα, ὥσπου παρέδωσαν ὅλα τὰ ἄλογα πού εἶχαν πάρει ἀπὸ τοὺς βαρβάρους.

κβ'. Ὅταν ὁ αὐτοκράτορας καὶ ἡ Θεοδώρα ἔβγαλαν ἀπὸ τὴ μέση τὸν Ἰωάννη τὸν Καππαδόκη, ἤθελαν νὰ διορίσουν κάποιον ἄλλον ἀξιωματοῦχο στὴ θέση του καὶ φρόντιζαν κι οἱ δυὸ μαζί νὰ θροῦν κάποιον ἄνθρωπο ἀκόμα πιὸ ἀχρεῖο, ἀναζητώντας παντοῦ ἓνα τέτοιο ὄργανο γιὰ τὴν ἀσκησι τῆς τυ-

ραννίας τους και διερευνώντας τὰ φρονήματα ὄλων τῶν ἀνθρώπων γιὰ νὰ μπορέσουν ἀκόμα γρηγορότερα νὰ καταστρέψουν τοὺς ὑπηκόους τους. Πρόσκαιρα λοιπὸν διόρισαν στή θέση τοῦ Ἰωάννη τὸν Θεόδοτο, ποὺ ἦταν βέβαια ἀνέντιμος ἄνθρωπος, ἀλλὰ ὄχι ἀρκετὰ ὥστε νὰ τοὺς ἀρέσει. Συνέχισαν λοιπὸν καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸ νὰ διερευνοῦν κάθε δυνατότητα ὥσπου βρῆκαν ἀνέλπιστα κάποιον ἀργυραμοιβὸ ὀνόματι Πέτρο, συριακῆς καταγωγῆς, ποὺ εἶχε τὸ παρατσούκλι Βαρούμης.¹ Αὐτὸς παλιὰ καθόταν στὸ σαράφικὸ του καὶ ἄλλαζε χάλκινα νομίσματα ἀποκομίζοντας αἰσχροὰ κέρδη μὲ τὶς ἐξαιρετικὲς του ἱκανότητες στὸ νὰ κλέβει τοὺς ὀβολοὺς καὶ νὰ ἐξαπατᾷ κατὰ σύστημα μὲ ταχυδακτυλουργίες τοὺς ἀνθρώπους ποὺ συναλλάσσονταν μαζί του. Τὰ κατάφερνε θαυμάσια νὰ κλέβει ἀσύστολα τὸν κοσμάκη ποὺ ἔπεφτε στὰ νύχια του καί, ὁσάκις τὸν ἐπιαναν, νὰ παίρνει ὄρκο πὼς ἦταν ἀθῶος καὶ νὰ συγκαλύπτει μὲ τὸ θράσος τῆς γλώσσας του τὸ σφάλμα τῶν χειρῶν του. Ὅταν κατατάχτηκε στοὺς στρατιῶτες τῶν ὑπάρχων, ἐξαχρειώθηκε σὲ τέτοιο βαθμὸ ὥστε ἐγίνε ἐξαιρετικὰ ἀρεστὸς στή Θεοδώρα καὶ τῆς πρόσφερε προθυμότητα τὶς ὑπηρεσίες του στὰ πιὸ δύσκολα σημεῖα τῶν σκοτεινῶν τῆς σχεδίων. Αὐτὸς ἦταν ὁ λόγος ποὺ ἀπέλυσαν ἀμέσως ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τὸν Θεόδοτο, τὸν ὁποῖο εἶχαν διορίσει μετὰ τὸν Καππαδόκη, καὶ διόρισαν σ' αὐτὸ τὸν Πέτρο, ποὺ βέβαια ἀκολούθησε τὶς ἐντολές τους σὲ ὅλα τὰ σημεῖα. Ποτὲ δὲν τὸν εἶδε κανεὶς νὰ ντραπεῖ ἢ νὰ φοδηθεῖ ὅταν στεροῦσε ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες ὅλες τὶς ἀμοιβές τους, ἀλλὰ ἔβγαλε στὸ παζάρι τὰ ἀξιώματά σὲ ἀκόμα μεγαλύτερο βαθμὸ ἀπὸ πρὶν καί, κάνοντάς τα πιὸ ἀνέντιμα, τὰ ἔδινε σὲ ὄσους δὲν δίσταζαν νὰ κάνουν τὴν ἀνόσια αὐτῆ συναλλαγῆ, δίνοντας ρητὰ τὴν ἄδεια σ' αὐτοὺς ποὺ τ' ἀγόραζαν νὰ μεταχειριστοῦν ὅπως ἤθελαν τὴ ζωὴ καὶ τὴν περιουσία τῶν πολιτῶν. Ἀνάμεσα σ' αὐτὸν καὶ σ' ἐκεῖνον ποὺ εἶχε πληρώσει τὸ τίμημα τοῦ ἀξιώματος ἔκλεινε ἀμέσως ἢ συμφωνία ὅτι ὁ ἀξιωματοῦχος εἶχε κάθε δικαίωμα

1. Στὴν πραγματικότητα ἦταν τὸ πατρώνυμό του : Γιὸς τοῦ Σίμωνα.

στήν οποιαδήποτε κατάχρηση και γενικά στήν άρπαγή. Ἡ αγοραπωλησία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ξεκινούσε λοιπόν ἀπό τήν κεφαλή τῆς πολιτείας¹ καί ἐκεῖ ὑπογραφόταν τὸ συμβόλαιο γιά τήν καταστροφή τῶν πόλεων. Στίς αἰθουσες τῶν ἀνωτάτων δικαστηρίων καί στόν δημόσιο χῶρο τῆς ἀγορᾶς τριγύριζε ἓνας ληστής νομιμοποιημένος πού τὸ ἔργο του τὸ ὀνόμαζε συλλογή τῶν χρημάτων πού πληρώθηκαν γιά τήν ἀγορά τοῦ ἀξιώματος καί ἐλπίδα καμιὰ δέν ὑπῆρχε ὅτι θά τιμωροῦνταν γιά τὰ σφάλματά του. Ἀνάμεσα σέ ὅλους τοὺς κρατικούς ὑπαλλήλους, πού ἦταν πολλοὶ καί διακεκριμένοι, διάλεγε πάντα τοὺς πιὸ κακοήθεις γιά νὰ τοὺς ἔχει κοντά του. Καί δέν ἦταν μόνο αὐτός πού ἔσφαλε ἔτσι, ἀλλὰ καί ὅλοι ὅσοι βρέθηκαν στή θέση αὐτῆ εἴτε πρὶν εἴτε ἀργότερα.

Τὰ ἴδια σφάλματα γίνονταν καί μὲ τὸ ἀξίωμα τὸ ὀνομαζόμενο « τοῦ μαγίστρου » καί μὲ τοὺς ἀξιωματούχους τοῦ παλατιοῦ, πού, κατὰ τὴ συνήθεια, ἀσχολοῦνταν μὲ τὰ θησαυροφυλάκια καί μὲ τὰ λεγόμενα « πριβάτα » καί τὸ « πατριμῶνιον »², καί γενικά μὲ ὅλους τοὺς ἀξιωματούχους πού ὑπηρετοῦσαν εἴτε στὸ Βυζάντιο εἴτε σέ ἄλλες πόλεις. Ἀπὸ τότε πού ὁ τύραννος αὐτός ἀνέλαβε τήν ἐξουσία, τοὺς μισθοὺς πού δικαιοῦνταν οἱ ἐργαζόμενοι στίς δημόσιες ὑπηρεσίες τοὺς ἔπαιρναν ἐντελῶς ἀπροσχημάτιστα πότε ὁ ἴδιος ὁ Ἰουστινιανός πότε ὁ ἀρμόδιος ἀξιωματοῦχος, ἐνῶ ὅσοι ὑπηρετοῦσαν σέ κατώτερες θέσεις ἐξαναγκάζονταν νὰ προσφέρουν τίς ὑπηρεσίες τους σὰν τοὺς πιὸ ταπεινοὺς δούλους, ζώντας ὅλον αὐτὸν τὸν καιρὸ μέσα στήν ἔσχατη φτώχεια.

Μία μεγάλη ποσότητα σταριοῦ εἶχε μεταφερθεῖ στὸ Βυζάντιο κι ἐνῶ τὸ μεγαλύτερο μέρος του εἶχε ἤδη σαπίσει, ὁ

1. Κατ' ἄλλους ὑπονοεῖται ὁ Ἰουστινιανός, κατ' ἄλλους ὁ Πιέτρος.

2. Καί τὰ δύο αὐτὰ εἶδη κρατικῶν πόρων τὰ διαχειριζόταν προσωπικὰ ὁ αὐτοκράτορας. Τὸ « πατριμῶνιον » ἦταν χρήματα πού εἶχε, κατὰ κάποιον τρόπο, κληρονομήσει ὁ αὐτοκράτορας ἀπὸ τὸν προκάτοχό του.

Ἰουστινιανὸς ἀνάγκασε τὶς πόλεις τῆς Ἀνατολῆς ν' ἀγοράσουν ὅσο ἀναλογοῦσε στὴν καθεμιὰ, μολονότι δὲν ἦταν κατὰλληλο γιὰ νὰ τὸ φᾶνε ἄνθρωποι, καὶ τοὺς ἐπέβαλε μάλιστα νὰ τὸ πληρώσουν ὄχι ὅσο συνήθως πουλιόταν τὸ καλύτερο σιτάρι, ἀλλὰ πολὺ ἀκριβότερα, καὶ ἐδέησε οἱ ἀγοραστὲς νὰ τὸ ἀγοράσουν μὲ μεγάλα χρηματικά ποσὰ σὲ ἐξαιρετικά ὑψηλὴ τιμὴ κι ὕστερα νὰ τὸ πετάξουν στὴ θάλασσα ἢ σὲ κανέναν ὑπόνομο. Ἐπειδὴ ὅμως ἓνα μεγάλο ἀπόθεμα γεροῦ σιταριοῦ ποὺ δὲν εἶχε ἀκόμα σαπίσει ἔμενε ἀποθηκευμένο ἐδῶ, ἀποφάσισε νὰ τὸ πουλήσει κι αὐτὸ σ' ἓνα μεγάλο ἀριθμὸ πόλεων ποὺ εἶχαν κάποια ἔλλειψη ἀπὸ σιτάρι. Ἔτσι διπλασίασε τὰ χρήματα ποὺ εἶχε πληρώσει τὸ δημόσιο στὰ ὑποτελῆ κράτη γι' αὐτὸ τὸ σιτάρι. Ἐπειδὴ ὅμως τὸν ἐπόμενο χρόνο ἢ σοδεῖα δὲν ἦταν ἐξίσου καλὴ, τὰ φορτία τοῦ σιταριοῦ ποὺ ἔφτασαν στὸ Βυζάντιο δὲν ἐπαρκοῦσαν γιὰ τὶς ἀνάγκες. Τότε ὁ Πέτρος, μὴν ξέροντας πῶς ν' ἀντιμετωπίσει τὴν κατάσταση, σκέφτηκε πῶς τὸ καλύτερο ἦταν ν' ἀγοράσει μεγάλες ποσότητες σταριοῦ ἀπὸ τὶς ἀγροτικὲς περιοχὲς τῆς Βιθυνίας, τῆς Φρυγίας καὶ τῆς Θράκης. Χρειάστηκε λοιπὸν οἱ κάτοικοι τῶν περιοχῶν αὐτῶν νὰ κουβαλήσουν τὰ φορτία μὲ πολὺν κόπο ὡς τὴ θάλασσα καὶ νὰ τὰ μεταφέρουν μὲ μεγάλους κινδύνους στὸ Βυζάντιο γιὰ νὰ εἰσπράξουν ἀπ' αὐτὸν τὸ χαμηλὸ τους ἀντίτιμο (ἂν μπορεῖ αὐτὸ νὰ ὀνομαστεῖ ἔτσι). Ἡ ζημιὰ τους ἦταν τόσο μεγάλη ὥστε θὰ ἦταν εὐχαριστημένοι ἂν τοὺς ἐπέτρεπαν νὰ χαρίσουν τὸ σιτάρι σὲ κάποιο φιλανθρωπικὸ ἴδρυμα καὶ νὰ πληρώσουν κι ἀπὸ πάνω γιὰ τὴ χάρη ποὺ θὰ τοὺς ἔκαναν. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀσήκωτο θάρρος ποὺ καθιερώθηκε νὰ ὀνομάζεται « συνωνή ».¹ Ἀλλὰ οὔτε ἔτσι ἐπαρκοῦσε τὸ σιτάρι γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ Βυζαντίου καὶ πολὺς κόσμος διαμαρτυρόταν γιὰ τὴν κατάσταση αὐτὴ στὸν αὐτοκράτορα καὶ συνάμα ὅλοι σχεδὸν οἱ στρατευμένοι, ἐπειδὴ δὲν πληρώνονταν κανονικά, γύριζαν στοὺς δρόμους τῆς

1. Ἀγορὰ προϊόντων ἀπὸ τὸ κράτος σὲ τόσο ἐξουτελιστικὴ τιμὴ ὥστε ἢ πώληση καταντοῦσε δωρεά. Βλ. ἀναλυτικότερα σελ. 143 - 144.

πόλης προκαλώντας φασαρίες και ταραχή μεγάλη. Ὁ αὐτοκράτορας τότε ἔδειξε πῶς ἦταν πιά ὀργισμένος μαζί του και ἤθελε νὰ τὸν ἀπολύσει ἀπὸ τὸ ἀξίωμά του τόσο γι' αὐτὰ πού ἀνέφερα ὅσο και ἐπειδὴ εἶχε ἀκούσει ὅτι εἶχε κρυμμένα τεράστια χρηματικὰ ποσὰ πού εἶχε καταφέρει νὰ καταχραστεῖ ἀπὸ τὸ δημόσιο. Καὶ πράγματι ἔτσι εἶχαν τὰ πράγματα. Ἡ Θεοδώρα ὅμως δὲν τοῦ τὸ ἐπέτρεπε γιατί ἔτρεφε ἐξαιρετικὴ ἀγάπη γιὰ τὸν Βαρσύμη, ἐξαιτίας τῆς κακοήθειάς του, μού φαίνεται, ἀλλὰ και ἐπειδὴ ἦταν ἀσυναγώνιστος στὸ νὰ καταληστεύει τὸν κόσμο. Ἡ ἴδια ἦταν ἀφάνταστα σκληρὴ και ἀπάνθρωπη και εἶχε τὴν ἀξίωση ὅσοι τὴν ὑπηρετοῦσαν νὰ ταιριάζουν ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο μὲ τὸν δικὸ της χαρακτήρα. Λένε μάλιστα ὅτι ὁ Πέτρος τῆς εἶχε κάμει μάγια και τοῦ παρῆχε τὴν εὐνοιά της παρὰ τὴ θέλησή της. Γιατὶ ὁ Βαρσύμης αὐτὸς ἔδειχνε ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς φαρμακοὺς και τὰ δαιμόνια και θαύμαζε τοὺς Μανιχαίους, ὅπως τοὺς ἀποκαλοῦν, και δὲν δίσταζε καθόλου νὰ παρουσιάζεται ἀνοιχτὰ ὡς προστάτης τους. Καὶ ὅμως, ἡ αὐτοκράτειρα, παρ' ὅλο πού τ' ἄκουσε κι αὐτὰ, δὲν ἔπαψε νὰ τοῦ παρέχει τὴν εὐνοιά της, ἀλλ' ἀντίθετα βάλθηκε νὰ τὸν περιποιεῖται και νὰ τὸν ἀγαπᾷ γι' αὐτὸ ἀκόμα περισσότερο. Γιατὶ κι αὐτὴ, ἀφοῦ ἀπὸ τὴν παιδικὴ της ἡλικία συναναστρεφόταν μάγους και φαρμακοὺς —μὰ και οἱ ἀπασχολήσεις της σ' αὐτὰ τὴν ὀδηγοῦσαν—, σ' ὅλη της τὴ ζωὴ πίστευε στὰ πράγματα αὐτὰ και σ' αὐτὰ στήριζε τὶς ἐλπίδες της. Λέγεται μάλιστα ὅτι και τὸν Ἰουστινιανὸ τὸν ἔκαμε τοῦ χειριοῦ της ὄχι τόσο μὲ τὰ χάδια της ὅσο μὲ τὸν καταναγκασμὸ πού τοῦ ἐπέβαλλαν τὰ δαιμόνια. Δὲν διακρινόταν βέβαια αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὴ σύνεση ἢ τὴ δικαιοσύνη του ἢ τὴν ἀκλόνητη ἀρετὴ του, ὥστε νὰ μπορεῖ ν' ἀντιταχθεῖ σ' ἓνα τόσο ἐπίβουλο σχέδιο. Ἀντίθετα, τὸν νικούσε ὀλοφάνερα ὁ πόθος τοῦ φόνου και τοῦ χρήματος κι ἐνέδιδε πολὺ εὐκολὰ σ' αὐτοὺς πού τὸν ἐξαπατοῦσαν και τὸν κολάκευαν. Ἀκόμα και προκειμένου γιὰ πράξεις πού τὸν ἐνδιέφεραν πάρα πολὺ, ἀλλάζε γνώμη χωρὶς κανένα λόγος και ἀποδεικνύοταν ἀστα-

θής σάν σκόνη πού τήν παίρνει ὁ ἄνεμος. Συνεπῶς κανεῖς ἀπό τοὺς συγγενεῖς ἢ γενικά τοὺς γνωστούς του δὲν στήριζε ποτέ σ' αὐτὸν σίγουρες ἐλπίδες: συνεχῶς ἄλλαζε γνώμη γιὰ τὰ ζητήματα πού τὸν ἀπασχολοῦσαν. Ἔτσι ἔγινε εὐκολότατα ὑποχείριος τῆς Θεοδώρας, ἀφοῦ ἦταν τόσο εὐάλωτος ἀπὸ ὄλους τοὺς φαρμακοὺς. Αὐτὸς λοιπὸν ἦταν ὁ κυριότερος λόγος πού ἡ αὐτοκράτειρα ὑπεραγαποῦσε τὸν Πέτρο, ἐπειδὴ ἦταν σπουδαῖος σὲ κάτι τέτοια. Καὶ ναὶ μὲν ὁ αὐτοκράτορας τὸν ἀπέλυσε ἀπὸ τὸ ἀξίωμα πού εἶχε προηγουμένως, ἀλλά, μὲ τὴν ἐπιμονή τῆς Θεοδώρας, τὸν διόρισε « ἄρχοντα τῶν θησαυρῶν », βγάζοντας ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ τὸν Ἰωάννη πού εἶχε ἀναλάβει καθήκοντα μόλις πρὶν ἀπὸ λίγους μῆνες. Αὐτὸς ὁ ἄνδρας ἦταν Παλαιστίνιος στὴν καταγωγὴ καὶ ἐξαιρετικά πρᾶος καὶ ἔντιμος καὶ οὔτε νὰ πλουτίζει μὲ ἄνομα μέσα ἤξερε οὔτε ποτὲ κακομεταχειρίστηκε ἄνθρωπο. Πράγματι, ὄλος ὁ κόσμος τὸν ἀγαποῦσε. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν ἄρесе καθόλου στὸν Ἰουστινιανὸ καὶ στὴ συμβία του πού, μόλις ἔβλεπαν κάποιον ἀπὸ τοὺς δημόσιους ἀξιωματούχους νὰ ἀποδεικνύεται παρ' ἐλπίδα ἀδιάφθορος, τὰ ἔχαναν καὶ δυσφοροῦσαν ὑπερβολικά καὶ πάσχιζαν μὲ κάθε τρόπο νὰ τὸν διώξουν τὸ γρηγορότερο.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ τὸν Ἰωάννη αὐτὸν τὸν διαδέχτηκε ὁ Πέτρος πού διορίστηκε ἄρχοντας τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν καὶ γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμη ἔγινε ὁ κύριος ὑπαίτιος μεγάλων συμφορῶν γιὰ ὄλους. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν χρημάτων πού ἀπὸ παλιὰ εἶχε ὀριστεῖ νὰ δίνεται ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα κάθε χρόνο σὲ πλῆθος ἀνθρώπους γιὰ ψυχικὸ, τὸ ἔκοψε καὶ καρπωνόταν ὁ ἴδιος μὲ ἄνομα μέσα τὰ δημόσια πλούτη, δίνοντας καὶ στὸν αὐτοκράτορα ἓνα μερίδιο ἀπὸ αὐτά. Ὅσοι εἶχαν στερηθεῖ ἔτσι τὰ χρήματά τους ὁδηγήθηκαν στὴν ἀπόγνωση, ἰδιαίτερα ὅταν θεώρησε καλὸ νὰ ἀποσταθεροποιήσῃ τὴν ἀξία τοῦ χρυσοῦ νομίσματος¹ καὶ νὰ τὸ ὑποτιμῆσῃ, πράγμα πού ποτὲ

1. Τὸ χρυσὸ νόμισμα, ὁ « στατήρ », ὑποτιμῆθηκε κατὰ τὸν Προκόπιο (σελ. 153) ἀπὸ 210 ὀβολοὺς σὲ 180, δηλαδὴ κατὰ 14 %.

πρὶν δὲν εἶχε γίνει.¹

Κάπως ἔτσι λοιπὸν χειριζόταν τὰ ζητήματα τῶν ἀρχόντων ὁ αὐτοκράτορας αὐτός. Καὶ τώρα ἔρχομαι νὰ πῶ τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους κατέστρεψε σ' ὅλη τὴ χώρα τοὺς ἀγρότες. Θὰ ἀρχοῦσε βέβαια, ἀναφέροντας λίγο πρὶν τοὺς ἀρχοντες ποὺ ἔστελνε σὲ ὅλες τὶς πόλεις, νὰ περιγράψω καὶ τῶν ἀγροτῶν τὶς συμφορὲς γιατί πρῶτους τοὺς γαιοκτῆμονες καταπίεζαν καὶ λήστευαν οἱ ἀρχοντες αὐτοί· ὅλα πάντως ὅσα παρέλειψα, θὰ τὰ ἐξιστορήσω τώρα, ἔστω καὶ μ' αὐτὴ τὴ σειρά.

Πάντως τὸ νόμισμα αὐτὸ ἐξακολούθησε ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνες νὰ χρησιμοποιεῖται ὡς σταθερὴ ἀξία σ' ὅλον τὸν κόσμον τοῦ ἐμπορίου, ἀπὸ τὴν Ἄπω Ἀνατολὴ ὡς εἰς τὶς Δυτικὲς ἀκτὲς τῆς Εὐρώπης (πρβλ. Βιβλ. VII. i. 30).

1. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Προκόπιος ἔχει λάθος. Ὁ « χρυσός », νόμισμα ποὺ εἶχε κόψει πρῶτος ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ (1/40 λίτρ.), εἶχε πέσει ἐπὶ Κωνσταντίνου στὸ 1/72 λίτρ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ

κγ'. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἦταν συνήθεια παλιὰ ὅλοι οἱ αὐτοκράτορες νὰ χαρίζουν στοὺς ὑπηκόους τους —κι ὄχι μιὰ φορά, ἀλλὰ κατ' ἐπανάληψη— τὸ ὑπόλοιπο τῶν ὀφειλῶν τους πρὸς τὸ δημόσιο, ἀφ' ἑνὸς μὲν γιὰ νὰ μὴν εἶναι ἀδιάκοπα πνιγμένοι στὰ χρέη οἱ ἄποροι ποὺ δὲν εἶχαν τὸν τρόπο νὰ ξεπληρώσουν τὰ ὑπόλοιπα αὐτά, ἀφ' ἑτέρου δὲ γιὰ νὰ μὴν παρέχεται κανένα πρόσχημα στοὺς φοροεισπράκτορες νὰ κατηγοροῦν ὡς ὀφειλέτες φορολογούμενους ποὺ δὲν χρωστοῦσαν τίποτε. Αὐτὸς ὅμως, σ' ἓνα διάστημα τριάντα δύο ἐτῶν¹, τίποτα τέτοιο δὲν ἔκαμε γιὰ τοὺς ὑπηκόους του. Γι' αὐτὸ κι ὅσοι θρίσκονταν σὲ ἀνέχεια ἀναγκάζονταν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴ χώρα καὶ νὰ μὴν ξαναγυρίσουν πιά σὲ καμιὰ περίπτωση. Τοὺς πιὸ εὐκατάστατους γαιοκτήμονες τοὺς ὀδήγησαν σὲ ἀπόγνωση οἱ συκοφάντες φοβερίζοντάς τους μὲ τὴν κατηγορία ὅτι ἀπὸ παλιὰ πλήρωναν λιγότερο ἀπὸ τὴν καθορισμένη γιὰ τὴν περιφέρειά τους εἰσφορά. Τοὺς ταλαίπωρους ἐκείνους δὲν τοὺς τρώμαζαν μόνο οἱ νέοι βαρύτεροι φόροι, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπειλή ὅτι θὰ ἐπιβαρύνονταν, ἐντελῶς ἄδικα, μὲ φόρους τόσων ἐτῶν. Πολλοὶ λοιπὸν παραχωροῦσαν ὅ,τι εἶχαν καὶ

1. Ὁ Προκόπιος μετράει τὸ διάστημα ἀπὸ τὸ 518, ἔτος τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Ἰουστίνου στὸ θρόνο.

δὲν εἶχαν στοὺς συκοφάντες ἢ στοὶ δημόσιοι κι ἔφευγαν ἀπὸ τῆ χώρα. Ἐπιπλέον, ἐνῶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Ἀσίας τὸ εἶχαν λεηλατήσει οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Σαρακηνοὶ καὶ τὴν Εὐρώπη δλόκληρη οἱ Οὐννοι καὶ οἱ Σκλαθηνοὶ καὶ οἱ Ἄντες, κι ἐνῶ μερικές πόλεις τὶς εἶχαν ἰσοπεδώσει κι ἄλλες τὶς εἶχαν δλωσδιόλου ἀπογυμνώσει ἀπὸ τὸν πλοῦτο τους καὶ εἶχαν πάρει ὡς δούλους τοὺς κατοίκους μαζί μὲ ὄλη τους τὴν περιουσία καὶ εἶχαν ἐρημώσει ὄλες τὶς χῶρες μὲ τὶς καθημερινές ἐπιδρομές τους, ἐκεῖνος οὔτε ἔγαν ἄνθρωπο δὲν ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν καταβολή τοῦ φόρου, μὲ μόνη ἐξαίρεση τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸ φόρο ἐνὸς ἔτους, πὺ ἔδωσε σὲ ὄσες πόλεις εἶχαν κυριευθεῖ. Κι ὄμως, ἀκόμα κι ἂν ἀποφάσιζε νὰ χαρίσει τοὺς φόρους ἔφτὰ ἔτῶν¹, ὄπως ὁ αὐτοκράτορας Ἄναστάσιος, οὔτε κἂν ἔτσι δὲν θὰ εἶχε κάμει ὄσα ἐπέβαλλαν οἱ περιστάσεις, ἂν λογαριάσουμε ὄτι ὁ Καβάδης ἔκαμε ἐλάχιστες ζημιές στὰ κτίρια κι ὄστερα διάστηκε νὰ φύγει, ἐνῶ ὁ Χοσρόης ἔβαλε φωτιά καὶ ἰσοπέδωσε τὰ πάντα καὶ προξένησε μεγαλύτερες συμφορές στὰ θύματά του. Ἄλλὰ καὶ στοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς, στοὺς ὄποιους παραχώρησε τὴ γελοία αὐτὴ ἀπαλλαγὴ, καὶ σ' ὄλους τοὺς ἄλλους πὺ εἶχαν ὄποστεῖ τὶς ἀλλεπάλληλες ἐπιθέσεις τοῦ μηδικοῦ στρατοῦ κι ἐνῶ οἱ Οὐννοι καὶ οἱ Σαρακηνοὶ ἀδιάκοπα λεηλατοῦσαν τὶς χῶρες τῆς Ἀνατολῆς κι οἱ ἄλλοι βάρβαροι καθημερινὰ ἔκαναν κάθε φορὰ τὰ ἴδια στοὺς Ρωμαίους τῆς Εὐρώπης, σ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ὁ αὐτοκράτορας φέρθηκε ἀμέσως μετὰ ἀπὸ αὐτὰ μὲ μεγαλύτερη σκληρότητα ἀπ' ὄλους τοὺς βαρβάρους μαζί. Δὲν προλάβαιναν καλὰ καλὰ νὰ φύγουν οἱ ἐχθροὶ, καὶ οἱ κτηματίες ἀφανίζονταν εἴτε ἀπὸ τὶς ὄποχρεωτικές πωλήσεις² εἴτε ἀπὸ τὶς λεγόμενες ἐπιβολές καὶ διαγραφές. Τί λογῆς λέξεις εἶναι αὐτές καὶ τί σημαίνουν θὰ τὸ ἐξηγήσω παρακάτω.

Οἱ ἰδιοκτῆτες τῆς γῆς ἀναγκάζονταν νὰ συντηροῦν τὸν

1. Πρβλ. Βιβλ. Ι. vii. 35.

2. *Συνοναίς* στὸ κείμενο. Βλ. σημ. 1, σελ. 138.

ρωμαϊκό στρατό διαθέτοντας ποσά ανάλογα πρὸς τὸ φόρο πού ἔχει ὀριστεῖ γιὰ τὸν καθένα. Οἱ εἰσφορὲς καταβάλλονται ὄχι ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες τῆς συγκεκριμένης περιστάσεως, ἀλλὰ ἀνάλογα μὲ τὰ περιθώρια δράσεως πού ἔχουν οἱ ἀξιωματοῦχοι καὶ ὅπως αὐτοὶ ὀρίζουν, χωρὶς μάλιστα νὰ ἐξετάζουν ἂν οἱ γαιοκτήμονες ἔχουν στὰ κτήματά τους τὶς ἀναγκαῖες προμήθειες. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι οἱ κακότυχοι ἀνθρώποι ἀναγκάζονται νὰ προμηθεύονται τὰ ἀναγκαῖα γιὰ τοὺς στρατιῶτες καὶ γιὰ τὰ ἄλογα ἀγοράζοντάς τα σὲ τιμὲς πολὺ ὑψηλότερες, κάποτε μάλιστα καὶ ἀπὸ περιοχὲς πού θρῖσκονται σὲ μεγάλη ἀπόσταση ἀπὸ τὰ κτήματά τους, κι ὕστερα νὰ τὰ μεταφέρουν στὸ μέρος ὅπου θρῖσκεται ἐκεῖνη τὴν περίοδο τὸ στρατόπεδο καὶ νὰ τὰ παραδίδουν στοὺς προμηθευτὲς τοῦ στρατοῦ ὄχι μὲ τοὺς ὄρους πού συνηθίζονται σὲ ὅλες τὶς συναλλαγές, ἀλλὰ ὅπως ἐπιθυμοῦν οἱ ἀξιωματοῦχοι ἐκεῖνοι. Αὐτὴ εἶναι ἡ διαδικασία ἢ ὀνομαζόμενη « συνωνή » πού ὀδήγησε σὲ πλήρη χρεοκοπία ὅλους τοὺς κτηματίες. Ἐξαιτίας τῆς ὑποχρεώθηκαν νὰ πληρῶνουν τὸν ἐτήσιο φόρο τους τουλάχιστον στὸ δεκαπλάσιο, ἀφοῦ μάλιστα δὲν προμήθευαν μόνο τὸ στρατό, ἀλλὰ, ὅπως ἀνέφερα, συχνὰ τοὺς ἔπεφτε ὁ κληρὸς, μετὰ ἀπ' ὅσα εἶχαν πάθει, νὰ μεταφέρουν σιτάρι καὶ στὸ Βυζάντιο· γιατί ὁ ἀποκαλούμενος Βαρσύμης δὲν ἦταν ὁ μόνος πού ἀποτόλμησε τὴ μιὰρὴ αὐτὴ πράξη. Πρὶν ἀπ' αὐτὸν ἦταν ὁ Καππαδόκης καὶ ὕστερα ἐκεῖνοι πού διαδέχτηκαν τὸν Βαρσύμη στὴν ἀσκήση τοῦ ἴδιου ἀξιώματος. Αὐτὸ εἶναι μὲ λίγα λόγια τὸ νόημα τῆς « συνωνῆς ».

Ὅσο γιὰ τὴ λέξη « ἐπιβολή », σημαίνει ἓνα εἶδος ἀπρόβλεπτης καταστροφῆς πού πλήττει ξαφνικὰ τοὺς κτηματίες καὶ τοὺς κόβει ἀύρριζα κάθε ἐλπίδα βιοπορισμοῦ. Πρόκειται γιὰ τὸν φόρο τῶν ἐγκαταλελειμμένων καὶ ἀποχερωμένων γαιῶν, τῶν ὁποίων οἱ κάτοχοι καὶ οἱ καλλιεργητὲς εἴτε ἔχουν χαθεῖ πιά ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς εἴτε, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὰ πατρογονικά τους κτήματα, κατατρύχονται ἀπὸ τὰ δεινὰ πού τοὺς ἐπληξάν ἐξαιτίας τους. Τὸ φόρο αὐτὸν οἱ

ἀρχές δὲν διστάζουν νὰ τὸν ἐπιβάλλουν σὲ ὄσους δὲν ἔχουν ὀλωσδιόλου καταστραφεῖ.

Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι τὸ νόημα τῆς λέξεως «ἐπιβολή» πού, ὅπως εἶναι φυσικό, ἔρισκόταν στὰ στόματα ὄλων ἐκείνη τὴν ἐποχὴ. Ὅσο γιὰ τὸ ζήτημα τῶν «διαγραφῶν» —γιὰ νὰ τὸ ἐκθέσω ὅσο μπορῶ συντομότερα καὶ νὰ τελειῶν— ἔχει περὶ τοῦ ὡς ἔξῃς: σὲ ὄλες τὶς περιόδους καὶ ἰδιαίτερα ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἦταν ἀναπόφευκτο νὰ ὑφίστανται οἱ πόλεις πολλὰς ζημιές. Τὶς ἀφορμές καὶ τὸ εἶδος τῶν ζημιῶν τὰ παραλείπω πρὸς τὸ παρὸν γιὰ νὰ μὴν ἀπεραντολογῶ. Αὐτὲς τὶς ζημιές τὶς ἀναπλήρωναν οἱ κτηματίες καταβάλλοντας ὁ καθένας ἓνα ποσὸ ἀνάλογο πρὸς τὸν ἐτήσιο φόρο του. Ἀλλὰ τὸ κακὸ δὲν σταματοῦσε ἐκεῖ. Ἀκόμα κι ἔταν ἡ πανούκλα ἀγκάλιασε ὄλη τὴν οἰκουμένη —καὶ ἰδιαίτερα τὴ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία¹— καὶ ἀφάνισε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν γεωργῶν καί, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, ἐρημώθηκαν ἐξαιτίας τῆς τὰ κτήματα, ἐκεῖνος μεταχειρίστηκε τοὺς ἰδιοκτῆτες τοὺς χωρὶς κανέναν οἶκτο. Οὐτε γιὰ μία φορὰ δὲν τοὺς ἀπάλλαξε ἀπὸ τὸν ἐτήσιο φόρο καὶ μάλιστα δὲν εἰσέπραττε μόνον τὸν ἐπιβεβλημένον στὸν καθένα τους, ἀλλὰ καὶ τὸ μερίδιο τῶν πεθαμένων γειτόνων τους. Ἀπὸ πάνω εἶχαν νὰ ἀντιμετωπίσουν κι ὄλα τὰ ἄλλα πού ἀνέφερα μόλις πρὶν, ἀφοῦ ὄλα τὰ θάρη τὰ σήκωναν αὐτοὶ πού εἶχαν τὴν ἀτυχία νὰ εἶναι κτηματίες. Ὡς ἀποκορύφωμα, ὑποχρεώνονταν νὰ ὑπηρετοῦν τοὺς στρατιῶτες πού εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στὰ ὡραιότερα καὶ πολυτελέστερα δωμάτια τοῦ σπιτιοῦ τους, ἐνῶ οἱ ἴδιοι, σ' ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα, ζοῦσαν στὰ πιὸ φτωχικὰ καὶ παραμελημένα παράσπιτα.

Ὅλα αὐτὰ τὰ κακὰ ἐπληρτταν συνεχῶς τοὺς ἀνθρώπους στὸ διάστημα τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῆς Θεοδώρας ἐπειδὴ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ οὔτε ὁ πόλεμος εἶχε ἀνάπαυλα οὔτε κανένα ἄλλο ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα κακὰ. Ἀφοῦ ὁμως ἀναφέρθηκα σὲ δωμάτια, ὀφείλω νὰ μὴν παραλείψω καὶ τὸ

1. Βιβλ. II. xxii, xxiii.

ἐξῆς: ὅσοι εἶχαν σπίτια στὸ Βυζάντιο ὑποχρεώνονταν νὰ τὰ διαθέτουν γιὰ νὰ καταλύουν σ' αὐτὰ οἱ βάρβαροι πού θὰ ἦταν ὡς ἐβδομήντα χιλιάδες καὶ ὄχι μόνο δὲν εἶχαν τρόπο νὰ χαροῦν τὴν ἴδια τους τὴν περιουσία, ἀλλὰ εἶχαν νὰ ἀντιμετωπίσουν καὶ ἄλλα δυσάρεστα.

κδ'. Δὲν πρέπει ὡστόσο νὰ παρασιωπήσω καὶ ὅσα ἔχαμε στοὺς στρατιῶτες πού τοὺς ἐπέβαλε ὡς ἀξιωματικούς τοὺς βδελυρότερους ἀνθρώπους τοῦ κόσμου¹ προστάζοντάς τους νὰ μαζέψουν ἀπὸ τὴν πηγὴ αὐτὴ ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερα χρήματα, μὲ τὴ σαφὴ ὑπόσχεση ὅτι τὸ ἓνα δωδέκατο ἀπ' αὐτὰ θὰ εἶναι δικό τους. Τοὺς ἀξιωματικούς αὐτοὺς τοὺς ὀνόμασε λογοθέτες. Αὐτοὶ λοιπόν, χρόνο μὲ τὸ χρόνο, μηχανεύονταν τὰ ἐξῆς: σύμφωνα μὲ τὸ νόμο, δὲν παίρνουν ὅλοι οἱ στρατιῶτες σταθερὰ τὸν ἴδιο μισθό, ἀλλὰ ἡ ἀμοιβὴ τους εἶναι μικρότερη ὅταν εἶναι ἀκόμα νέοι καὶ στρατευμένοι πρόσφατα, ἐνῶ γι' αὐτοὺς πού ἔχουν ὑπηρετήσει καιρὸ καὶ βρίσκονται ἤδη περίπου στὴ μέση τῶν στρατιωτικῶν καταλόγων² ὁ μισθὸς εἶναι μεγαλύτερος. Ὅταν ὁμως γεράσουν καὶ πρόκειται νὰ ἀποστρατευθοῦν, ὁ μισθὸς τους εἶναι ἀκόμα πιὸ παχυλὸς ὥστε ὄχι μόνο νὰ ἔχουν τὰ μέσα νὰ ζήσουν μὲ ἀνεση ἰδιωτεύοντας τὰ ὑπόλοιπα χρόνια τους, ἀλλὰ καί, ὅταν ἔρθει ἡ ὥρα νὰ φύγουν ἀπὸ τὴ ζωὴ, νὰ εἶναι σὲ θέση ν' ἀφήσουν γιὰ παρηγοριὰ στοὺς δικούς τους κάτι ἀπὸ τὴν περιουσία τους. Ἔτσι λοιπόν, καθὼς οἱ νεκροὶ ἢ οἱ ἀποστρατευόμενοι ἀφήνουν κενὲς τίς θέσεις τους, ἀνεβαίνουν σταθερὰ στὴν ἱεραρχία αὐτοὶ πού βρίσκονται σὲ χαμηλότερη βαθμίδα καὶ ὁ χρόνος ὀρίζει τὸ μισθὸ πού παίρνει ὁ καθένας μὲ βάση τὴν ἀρχαιότητά του στὴν ὑπηρεσία. Ἀλλὰ οἱ ὀνομαζόμενοι λογοθέτες δὲν ἐπέτρεπαν νὰ ἀπαλειφθοῦν ἀπὸ τοὺς καταλόγους τὰ ὀνόματα τῶν νεκρῶν κι ἄς πέθαιναν κατὰ χιλιάδες

1. Πρβλ. Βιβλ. II. xv. 9.

2. Ἐπειδὴ ἐν τῷ μεταξύ ἔχουν ἐγγραφεῖ ἄλλοι νεότεροι.

για διάφορους λόγους και οι περισσότεροι στή διάρκεια των ἀλλεπάλληλων πολέμων. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ἀφ' ἑνὸς νὰ μειώνονται ὀλοένα οἱ στρατιωτικὲς δυνάμεις τοῦ κράτους και ἀφ' ἑτέρου νὰ παραγκωνίζονται ἀπὸ τοὺς πρὸ πολλοῦ πεθαιμένους οἱ στρατιῶτες ποὺ ἐπιζοῦσαν και νὰ παραμένουν, παρὰ τὴν ἀξία τους, στὶς κατώτερες θέσεις και συνεπῶς νὰ παίρνουν μισθοὺς χαμηλότερους ἀπ' αὐτοὺς ποὺ δικαιούνταν σύμφωνα μὲ τὰ χρόνια ὑπηρεσίας τους. Οἱ λογοθέτες ὡστόσο, σ' ὄλο αὐτὸ τὸ διάστημα, μοιράζονταν μὲ τὸν Ἰουστινιανὸ τὰ χρήματα ποὺ προορίζονταν γιὰ τοὺς στρατιῶτες.

Ἄλλὰ και μὲ ἄλλες πολλὲς και διάφορες ζημιὲς καταπονοῦσαν τοὺς στρατιῶτες, σὰν ἓνα εἶδος συνεχιστὲς τῶν πολεμικῶν κινδύνων: ἄλλους κατηγοροῦσαν ὅτι ἦταν Γραικοὶ¹ σὰν νὰ ἦταν τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατο νὰ ἀναδειχθεῖ γενναῖος ἓνας ἄνθρωπος ποὺ κατάγεται ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα: ἄλλους ὅτι εἶχαν καταταχθεῖ στὸ στρατὸ χωρὶς διαταγὴ τοῦ αὐτοκράτορα, μολονότι αὐτοὶ προσκόμιζαν τὴ βασιλικὴ διαταγὴ τῆς κατατάξεώς τους, τὴν ὁποία οἱ λογοθέτες ἀμφισβητοῦσαν χωρὶς τὸν παραμικρὸ δισταγμὸ: ἄλλους ὅτι ἀπουσίασαν μερικὲς μέρες ἀπὸ τὸ σῶμα. Ὑστερα ἄρχισαν ἐπίσης νὰ καταφθάνουν σὲ ὄλα τὰ σημεῖα τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας μέλη τῆς ἀνακτορικῆς φρουρᾶς και νὰ ἐλέγχουν τοὺς καταλόγους γιὰ νὰ θροῦν τάχα ποιοὶ ἦταν ἐντελῶς ἀκατάλληλοι γιὰ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία: ἀπὸ μερικοὺς οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶχαν τὸ θράσος νὰ ἀφαιροῦν τὴ ζώνη² μὲ τὸ πρόσχημα πῶς ἦταν ἀχρηστοὶ ἢ εἶχαν παραγεράσει. Στὴν ὑπόλοιπη ζωὴ τους οἱ ἀπολυμένοι ἐκεῖνοι ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ ζητιανεύουν γιὰ τὴν τροφή τους μέσα στὴν ἀγορὰ δίνοντας ἀφορμὴ γιὰ δάκρυα και παράπονο σ' ὅσους τοὺς συναντοῦσαν. Ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους ἐξᾴλλου οἱ ἀπεσταλμένοι αὐτοὶ ἀποσποῦσαν μεγὰ-

1. Ἡ περιφρονητικὴ χρῆση τοῦ ὄρου « Γραικοὶ » ἐπισημαίνεται συχνὰ ἀπὸ τὸν Προκόπιο, π.χ. στὸ Βιβλ. IV. xxvii. 38.

2. Δηλαδή νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ στράτευμα μὲ δυσμενὴ ἀπόλυση.

λα χρηματικά ποσά με τὴν ἀπειλή ὅτι θὰ πάθαιναν κι αὐτοὶ τὰ ἴδια κι ἔτσι οἱ στρατιῶτες, ἐξουθενωμένοι με χίλιους τρόπους, εἶχαν καταντήσει οἱ φτωχότεροι ἄνθρωποι τοῦ κόσμου καὶ δὲν εἶχαν τὸν παραμικρὸ ζῆλο γιὰ τὴν πόλεμο. Αὐτὸς ἦταν ὁ λόγος ποὺ ναυάγησαν καὶ οἱ ἐπιχειρήσεις τῶν Ρωμαίων στὴν Ἰταλία. Ἐκεῖ, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἔστειλε τὸν Ἀλέξανδρο, τὸ λογοθέτη¹ ποὺ χωρὶς κανένα δισταγμὸ τολμοῦσε νὰ προσάπτει στοὺς στρατιῶτες τέτοιου εἴδους κατηγορίες. Ἐπιπλέον ἀποσποῦσε χρήματα ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς με τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι τοὺς τιμωρεῖ γιὰ τὸν τρόπο ποὺ πολιτευτήκαν πρὸς τὸν Θεοδέρικο καὶ τοὺς Γότθους. Ἀλλὰ δὲν ἦταν μόνον οἱ στρατιῶτες ποὺ ὀδηγοῦνταν ἀπὸ τοὺς λογοθέτες στὴ φτώχεια καὶ στὴν ἀθλιότητα. Ἄλλο τόσο στέναζαν ἀπὸ τὸ θάρος τῆς πείνας καὶ τῆς δεινῆς ἀνέχειας ὅσοι θρῖσκονταν στὴν ὑπηρεσία ὄλων τῶν στρατηγῶν —πλήθος ἄνθρωποι καὶ ἄλλοτε ἐξαιρετικὰ εὐυπόληπτοι— γιὰτὶ δὲν εἶχαν τὸν τρόπο νὰ ἀντιμετωπίσουν τίς καθημερινές τους ἀνάγκες.

Ἀφοῦ ὅμως γίνεται λόγος γιὰ τοὺς στρατιῶτες, θὰ προσθέσω σ' αὐτὰ καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη: οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες τοῦ παλίου καιροῦ ἐγκατέστησαν σ' ὅλες τίς παραμεθόριες περιοχές τοῦ κράτους ἀναρίθμητους στρατιῶτες γιὰ νὰ φρουροῦν τὰ σύνορα τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, ἀνακόπτοντας ἔτσι, ἰδίως στὶς ἀνατολικές ἐπαρχίες, τίς ἐφόδους τῶν Περσῶν καὶ τῶν Σαρακηνῶν. Τοὺς στρατιῶτες αὐτοὺς τοὺς ὀνόμαζαν λιμιτανίους.² Αὐτοὺς ὁ αὐτοκράτορας Ἰουστινιανὸς τοὺς μεταχειρίστηκε με τόση ἀδιαφορία καὶ φαυλότητα, ὥστε οἱ ἀρμόδιοι γιὰ τὴ μισθοδοσία τοὺς καθυστεροῦσαν τεσσάρων ἢ πέντε χρόνων μισθοὺς κι ὅταν τελείωνε ὁ πόλεμος μεταξὺ Ρωμαίων καὶ Περσῶν, οἱ ταλαίπωροι αὐτοί, γιὰ νὰ ἀπολαύσουν ὅπως ὅλοι τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης, ὑποχρεώονταν νὰ χαρίσουν στὸ δημόσιο τοὺς ὀφειλόμενους μισθοὺς ἐνὸς ὀρισμένου χρονικοῦ διαστήματος· ὕστερα, χωρὶς

1. Πρβλ. Βιβλ. VII. 1. 28 κ.έ.

2. Λατ. *limitanei*, οἱ μετέπειτα ἀκρίτες.

κανένα λόγο, τούς στέργησε ακόμα και τόν τίτλο του τακτικού στρατιώτη. Ἀπό τότε κι ὕστερα τὰ μὲν σύνορα τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας ἔμειναν ἀφύλαχτα, οἱ δὲ στρατιώτες βρέθηκαν ξαφνικά χωρὶς ἄλλη ἐλπίδα ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνη τῶν φιλανθρωπῶν.

Μιὰ ἄλλη ομάδα στρατιωτῶν, οἱ ὀνομαζόμενοι σχολάριοι¹ ποὺ ἦταν τουλάχιστον τρεισήμισι χιλιάδες, εἶχαν διοριστεῖ ἀπὸ παλιὰ στῆ φρουρὰ τοῦ παλατιοῦ καὶ τὸ δημόσιο συνήθιζε ἀνεκάθεν νὰ τοὺς δίνει πάντα τοὺς μεγαλύτερους μισθοὺς ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους στρατιώτες. Στὴν ὑπηρεσία αὐτῆ οἱ προηγούμενοι αὐτοκράτορες τοποθετοῦσαν Ἀρμενίους, διαλέγοντας ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς καλύτερους. Ἀφότου ὁ Ζήνων παρέλαβε τὴ βασιλεία, τὸ δικαίωμα νὰ καταλαμβάνουν τὸν τίτλο αὐτὸν δόθηκε σ' ὅλους, ακόμα καὶ στοὺς ἀνανδρους καὶ στοὺς ὀλωσδιόλου ἀπόλεμους. Μὲ τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ ακόμα καὶ δοῦλοι, ἀφοῦ κατέβαλλαν τὸ ἀντίτιμο, ἀγόραζαν τὴ στρατιωτικὴ αὐτὴ θέση. Ὅταν λοιπὸν ἀνέθηκε στὸ θρόνο ὁ Ἰουστίνος, ὁ ἐν λόγω Ἰουστινιανὸς διόρισε πολλοὺς στὸ ἀξίωμα αὐτὸ κερδίζοντας ἔτσι μεγάλα χρηματικὰ ποσά. Ὅταν τελικὰ διαπίστωσε ὅτι δὲν ὑπῆρχε πιά οὔτε μία κενὴ θέση στοὺς καταλόγους τῶν σχολαρίων, διόρισε δυὸ χιλιάδες περίπου ἀναπληρωματικούς, ποὺ ἦταν γνωστοὶ ὡς « ὑπεράριθμοι ». Μόλις ὁμοῦς ἀνέθηκε ὁ ἴδιος στὸ θρόνο, ξεφορτώθηκε στῆ στιγμή τοὺς ὑπεράριθμους χωρὶς καμιά ἀποζημίωση.

Γιὰ κείνους ὡστόσο ποὺ ἀνῆκαν στὸ τακτικὸ σῶμα τῶν σχολαρίων ἐπινόησε τὰ ἐξῆς: κάθε φορὰ ποὺ ἀναμενόταν νὰ σταλεῖ στρατὸς ἐναντίον τῆς Λιβύης ἢ τῆς Ἰταλίας ἢ ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἔδινε καὶ σ' αὐτοὺς διαταγὴ νὰ ἐτοιμάσουν τὰ πράγματά τους ἐπειδὴ τάχα θὰ ἔπαιρναν μέρος στὴν ἐκστρατεία, κι ἄς ἤξερε πολὺ καλὰ ὅτι ἦταν ὀλωσδιό-

1. Ἡ ἀνακτορικὴ φρουρὰ καθιερώθηκε ἐπὶ Κωνσταντίνου Α' σὲ ἀντικατάσταση τῶν Πραιτωριανῶν. Ἡ ὀνομασία « σχολάριοι » προέρχεται ἀπὸ τὴ λέξη « Σχολαί » (σώματι δοκίμων ἀξιωματικῶν ποὺ ὑπηρετοῦσαν στὸ παλάτι). Πρβλ. Βιβλ. VIII. xxii. 2.

λου ἀκατάλληλοι γιὰ πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις. Τότε αὐτοί, τρομοκρατημένοι, τοῦ παραχωροῦσαν τοὺς μισθοὺς μιᾶς ὀρισμένης χρονικῆς περιόδου γιὰ ν' ἀποφύγουν τὴν ἐκστρατεία. Οἱ περιστάσεις τότε ἦταν τέτοιες πού οἱ σχολάριοι ἔπαθαν πολλές φορές αὐτὸ τὸ κακό. Ἐπὶ αὐτὸν Πέτρον, σ' ὅλο τὸ διάστημα πού κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τὸ λεγόμενο τοῦ μαγίστρου, καθημερινὰ τοὺς ἔφερνε σὲ ἀπόγνωση μὲ ἀπερίγραπτες κλοπές. Γιατὶ ἦταν μὲν μαλακὸς ἄνθρωπος καὶ καθόλου φαντασμένος, ἀλλὰ κλέφτης στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ καὶ κυριαρχημένος πέρα γιὰ πέρα ἀπὸ αἰσχυρὴ φιλαργυρία. Αὐτὸν τὸν Πέτρον τὸν ἀνέφερα καὶ στὰ προηγούμενα κεφάλαια¹ ὡς ὑπαίτιο γιὰ τὸ φόνον τῆς Ἀμαλασοῦνθας, τῆς κόρης τοῦ Θεοδέρχου.

Ἐπὶ αὐτὸν Πέτρον, σ' ὅλο τὸ διάστημα πού κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τὸ λεγόμενο τοῦ μαγίστρου, καθημερινὰ τοὺς ἔφερνε σὲ ἀπόγνωση μὲ ἀπερίγραπτες κλοπές. Γιατὶ ἦταν μὲν μαλακὸς ἄνθρωπος καὶ καθόλου φαντασμένος, ἀλλὰ κλέφτης στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ καὶ κυριαρχημένος πέρα γιὰ πέρα ἀπὸ αἰσχυρὴ φιλαργυρία. Αὐτὸν τὸν Πέτρον τὸν ἀνέφερα καὶ στὰ προηγούμενα κεφάλαια¹ ὡς ὑπαίτιο γιὰ τὸ φόνον τῆς Ἀμαλασοῦνθας, τῆς κόρης τοῦ Θεοδέρχου.

Ἐπὶ αὐτὸν Πέτρον, σ' ὅλο τὸ διάστημα πού κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τὸ λεγόμενο τοῦ μαγίστρου, καθημερινὰ τοὺς ἔφερνε σὲ ἀπόγνωση μὲ ἀπερίγραπτες κλοπές. Γιατὶ ἦταν μὲν μαλακὸς ἄνθρωπος καὶ καθόλου φαντασμένος, ἀλλὰ κλέφτης στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ καὶ κυριαρχημένος πέρα γιὰ πέρα ἀπὸ αἰσχυρὴ φιλαργυρία. Αὐτὸν τὸν Πέτρον τὸν ἀνέφερα καὶ στὰ προηγούμενα κεφάλαια¹ ὡς ὑπαίτιο γιὰ τὸ φόνον τῆς Ἀμαλασοῦνθας, τῆς κόρης τοῦ Θεοδέρχου.

Ἐπὶ αὐτὸν Πέτρον, σ' ὅλο τὸ διάστημα πού κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τὸ λεγόμενο τοῦ μαγίστρου, καθημερινὰ τοὺς ἔφερνε σὲ ἀπόγνωση μὲ ἀπερίγραπτες κλοπές. Γιατὶ ἦταν μὲν μαλακὸς ἄνθρωπος καὶ καθόλου φαντασμένος, ἀλλὰ κλέφτης στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ καὶ κυριαρχημένος πέρα γιὰ πέρα ἀπὸ αἰσχυρὴ φιλαργυρία. Αὐτὸν τὸν Πέτρον τὸν ἀνέφερα καὶ στὰ προηγούμενα κεφάλαια¹ ὡς ὑπαίτιο γιὰ τὸ φόνον τῆς Ἀμαλασοῦνθας, τῆς κόρης τοῦ Θεοδέρχου.

Ἐπὶ αὐτὸν Πέτρον, σ' ὅλο τὸ διάστημα πού κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τὸ λεγόμενο τοῦ μαγίστρου, καθημερινὰ τοὺς ἔφερνε σὲ ἀπόγνωση μὲ ἀπερίγραπτες κλοπές. Γιατὶ ἦταν μὲν μαλακὸς ἄνθρωπος καὶ καθόλου φαντασμένος, ἀλλὰ κλέφτης στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ καὶ κυριαρχημένος πέρα γιὰ πέρα ἀπὸ αἰσχυρὴ φιλαργυρία. Αὐτὸν τὸν Πέτρον τὸν ἀνέφερα καὶ στὰ προηγούμενα κεφάλαια¹ ὡς ὑπαίτιο γιὰ τὸ φόνον τῆς Ἀμαλασοῦνθας, τῆς κόρης τοῦ Θεοδέρχου.

Ἐπὶ αὐτὸν Πέτρον, σ' ὅλο τὸ διάστημα πού κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τὸ λεγόμενο τοῦ μαγίστρου, καθημερινὰ τοὺς ἔφερνε σὲ ἀπόγνωση μὲ ἀπερίγραπτες κλοπές. Γιατὶ ἦταν μὲν μαλακὸς ἄνθρωπος καὶ καθόλου φαντασμένος, ἀλλὰ κλέφτης στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ καὶ κυριαρχημένος πέρα γιὰ πέρα ἀπὸ αἰσχυρὴ φιλαργυρία. Αὐτὸν τὸν Πέτρον τὸν ἀνέφερα καὶ στὰ προηγούμενα κεφάλαια¹ ὡς ὑπαίτιο γιὰ τὸ φόνον τῆς Ἀμαλασοῦνθας, τῆς κόρης τοῦ Θεοδέρχου.

Ἐπὶ αὐτὸν Πέτρον, σ' ὅλο τὸ διάστημα πού κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τὸ λεγόμενο τοῦ μαγίστρου, καθημερινὰ τοὺς ἔφερνε σὲ ἀπόγνωση μὲ ἀπερίγραπτες κλοπές. Γιατὶ ἦταν μὲν μαλακὸς ἄνθρωπος καὶ καθόλου φαντασμένος, ἀλλὰ κλέφτης στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ καὶ κυριαρχημένος πέρα γιὰ πέρα ἀπὸ αἰσχυρὴ φιλαργυρία. Αὐτὸν τὸν Πέτρον τὸν ἀνέφερα καὶ στὰ προηγούμενα κεφάλαια¹ ὡς ὑπαίτιο γιὰ τὸ φόνον τῆς Ἀμαλασοῦνθας, τῆς κόρης τοῦ Θεοδέρχου.

Ἐπὶ αὐτὸν Πέτρον, σ' ὅλο τὸ διάστημα πού κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τὸ λεγόμενο τοῦ μαγίστρου, καθημερινὰ τοὺς ἔφερνε σὲ ἀπόγνωση μὲ ἀπερίγραπτες κλοπές. Γιατὶ ἦταν μὲν μαλακὸς ἄνθρωπος καὶ καθόλου φαντασμένος, ἀλλὰ κλέφτης στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ καὶ κυριαρχημένος πέρα γιὰ πέρα ἀπὸ αἰσχυρὴ φιλαργυρία. Αὐτὸν τὸν Πέτρον τὸν ἀνέφερα καὶ στὰ προηγούμενα κεφάλαια¹ ὡς ὑπαίτιο γιὰ τὸ φόνον τῆς Ἀμαλασοῦνθας, τῆς κόρης τοῦ Θεοδέρχου.

1. Βιβλ. V. νί. 17 κ.έ. Ἐπίσης ἐδῶ σελ. 107 καὶ 108.

οὔτε τό ῥχε σκοπό, μολονότι εἶχαν κιόλας περάσει τριάντα δύο χρόνια, μέ ἀποτέλεσμα νά ἔχει καί κάπως λησμονηθεῖ ἀπό τοὺς ἀνθρώπους.

Ἔρχομαι τώρα νά πῶ ἕναν ἄλλο τρόπο λεηλασίας τῶν ὑπηκόων του. Ὅσοι εἶναι στήν ὑπηρεσία τοῦ αὐτοκράτορα ἢ τῶν ἄλλων ἀξιωματούχων, εἴτε ὡς φρουροί εἴτε ὡς γραμματεῖς εἴτε σέ ὁποιαδήποτε ἄλλη θέση, στήν ἀρχή γράφονται τελευταῖοι στοὺς καταλόγους καί, ὅσο περνάει ὁ καιρός, ἀνεβαίνουν σταθερὰ καταλαμβάνοντας τή θέση αὐτῶν πού πεθαίνουν ἢ ἀποσύρονται κι ἔτσι καθένας τους προχωρεῖ, ὥσπου παίρνει τὸν ἀνώτατο βαθμὸ καί φτάνει πιά στὸ τέλος τῆς σταδιοδρομίας του. Σὲ ὅσους φτάνουν στὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς καριέρας τους προβλεπόταν ἀπὸ παλιὰ νά δίνονται τόσο πολλὰ χρήματα, ὥστε νά συγκεντρώνουν πάνω ἀπὸ ἑκατὸ κεντηνάρια χρυσάφι κάθε χρόνο. Ὅχι μόνο οἱ ἴδιοι περνοῦσαν καλὰ γεράματα, ἀλλά, μαζί μ' αὐτούς, καί πολλοὶ ἄλλοι ὠφελοῦνταν κατὰ κανόνα ἀπὸ τὴν πρόσοδο αὐτῆ καί ἐπιπλέον τὸ κράτος εὐημεροῦσε ὀλοένα καί περισσότερο. Ἄλλ' αὐτὸς ὁ αὐτοκράτορας σχεδὸν ὄλα τοὺς τὰ στερῆσε κι ἔτσι ἔγινε πρόξενος κακῶν καί γι' αὐτούς καί γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Γιατί ἡ φτώχεια χτυποῦσε πρῶτα αὐτούς κι ὕστερα προχωροῦσε σ' ὄλους τοὺς ἄλλους πού προηγουμένως μετεῖχαν κάπως στὸ εὐεργέτημα. Ἄν ἐξάλλου λογάριάζε κανεὶς τὴ ζημιὰ πού ἔχουν ὑποστει σὲ τριάντα δύο χρόνια, θὰ ἔβρισκε τὸ ποσὸ τῶν χρημάτων πού στερήθηκαν συνολικά.

κε'. Ἔτσι ὁ τύραννος αὐτὸς κακομεταχειρίστηκε ὅσους ὑπηρετοῦσαν τὸ κράτος. Ὅσο γι' αὐτὰ πού ἔκαμε στοὺς ἐμπόρους καί στοὺς ναυτικούς καί στοὺς τεχνίτες καί στοὺς λιανοπωλητὲς καί, μέσω αὐτῶν, σ' ὄλους τοὺς ἄλλους, θὰ τὰ ἐκθέσω ἀμέσως παρακάτω. Ἀπὸ τίς δύο πλευρὲς τοῦ Βυζαντίου ὑπάρχουν δύο πορθμοί, ὁ ἕνας στὸν Ἑλλάσποντο, μεταξὺ Σηστού καί Ἀβύδου, καί ὁ ἄλλος στὸ στόμιο τοῦ ὄγο-

μαζόμενου Εὐξείνου Πόντου, στὸ σημεῖο ποὺ βρίσκεται τὸ ἀποκαλούμενο «Ἱερὸν». Στὸν Ἑλλησποντο λοιπὸν ἐπισήμως δὲν ὑπῆρχε καθόλου τελωνεῖο καὶ μόνον ἓνας ἀξιωματοῦχος, ἐγκατεστημένος στὴν Ἄβυδο μὲ διαταγὴ τοῦ αὐτοκράτορα, ἔκανε ἔλεγχο ἂν κανένα πλοῖο μὲ φορτίο ὄπλων πῆγαινε στὸ Βυζάντιο χωρὶς αὐτοκρατορικὴ ἐντολὴ ἢ ἂν κάποιος ἔφυγε ἀπὸ τὸ Βυζάντιο χωρὶς νὰ εἶναι ἐφοδιασμένος μὲ τὰ ἔγγραφα, τίς σφραγίδες καὶ τίς ὑπογραφές τῶν ἀρμόδιων ἀρχῶν (γιατὶ εἶναι παράνομο νὰ φεύγει κανεὶς ἀπὸ τὸ Βυζάντιο χωρὶς τὴν ἄδεια τῶν ἀνδρῶν ποὺ κατέχουν τὸ ἀξίωμα τὸ λεγόμενο τοῦ «μαγίστρου»). Εἰσέπραττε ἐπίσης ἀπὸ τοὺς πλοιοκτῆτες κάποια διόδια ποὺ δὲν ἔκαναν αἴσθηση σὲ κανέναν ὡς εἶδος ἀμοιβῆς ποὺ εἶχε τὴν ἀξίωση νὰ παίρνει γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ ὁ ἀρμόδιος ἀξιωματοῦχος. Ἀντίθετα, ἐκεῖνος ποὺ ὑπηρετοῦσε στὸν ἄλλο πορθμὸ ἔπαιρνε πάντα τὸ μισθὸ τοῦ ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἐρευνοῦσε σχολαστικὰ καὶ γι' αὐτὰ ποὺ ἀνέφερα καὶ ἐπίσης ἂν μεταφερόταν στοὺς θαρβάρους, τοὺς ἐγκατεστημένους στὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ὅτιδῆποτε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἀπαγορεύεται νὰ μεταφέρονται στοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τὰ ἐδάφη τῶν Ρωμαίων. Αὐτὸς ὅμως ὁ ἀνθρώπος δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ παίρνει τίποτε ἀπ' ὅσους ταξιίδευαν σὲ κείνα τὰ μέρη. Ὅταν ὅμως ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνέβηκε στὸ θρόνο, ἐγκατέστησε δημόσια τελωνεῖα καὶ στοὺς δύο πορθμοὺς καὶ ἔστειλε πάντα σ' αὐτὰ μισθωτοὺς ὑπαλλήλους. Σ' αὐτοὺς πλήρωνε βέβαια τὸν συμφωνημένο μισθό, ἀλλὰ τοὺς ἔδινε ἐντολὴ νὰ καταβάλλουν κάθε προσπάθεια γιὰ νὰ τοῦ ἀποδίδουν ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο ἀπὸ τὴν πηγὴ αὐτῆ. Ἐκεῖνοι λοιπὸν, μὴν ἔχοντας ἄλλο στὸ νοῦ τους παρὰ πῶς νὰ ἀποδείξουν τὴν ἀφοσίωσή τους πρὸς αὐτόν, κατέληγαν νὰ ληστεύουν τοὺς ναυτικούς εἰσπράττοντας ἀπ' αὐτοὺς στὸ ἀκέραιο τὸ ἀντίτιμο τοῦ φορτίου τους.

Στοὺς δύο πορθμοὺς λοιπὸν αὐτὰ ἔκανε· στὸ Βυζάντιο ἐξάλλου ἐπινόησε τὰ ἐξῆς: ὄρισε προϊστάμενο ἓναν ἀπὸ τοὺς φίλους του, συριακῆς καταγωγῆς, ὀνόματι Ἀδδαῖο, καὶ τοῦ παρήγγειλε νὰ θγάζει γιὰ κείνον κάποιο ὄφελος ἀπὸ τὰ πλοῖα ποὺ κατέπλεαν ἐκεῖ. Ὁ Ἀδδαῖος λοιπὸν ὄλα τὰ πλοῖα

πού άραζαν στό λιμάνι τοῦ Βυζαντίου δέν τ' άφηγε νά ξαναφύγουν άνενόχλητα, αλλά εἶτε ἐπέβαλλε στοὺς πλοιοκτῆτες πρόστιμο ἴσο μέ τήν ἀξία τοῦ πλοίου τους εἶτε τοὺς ἀνάγκασε νά ἐπιστρέφουν στή Λιθύη καί στήν Ἰταλία. Μερικοί ἀπ' αὐτοὺς δέν ἤθελαν πιά οὔτε νά ξαναφορτώσουν οὔτε νά συνεχίσουν τὸ ἐπάγγελμα, αλλά ἔκαιγαν τὰ πλοῖα τους εὐχαριστημένοι πού γλίτωσαν. Ὅσοι ὁμως εἶχαν ἀνάγκη νά βιοπορίζονται ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμα αὐτό, ἔπαιρναν μετὰ ἀπὸ αὐτὰ τριπλάσια μίσθωση ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους γιὰ νά φορτώσουν. Στους ἐμπόρους δέν ἀπέμενε ἄλλο παρά νά ἀντισταθμίσουν τὴ ζημιὰ τους μέ ἔξοδα ἐκείνων πού ἀγόραζαν τὰ ἐμπορεύματα. Μ' αὐτὴ τὴν κατάσταση οἱ Ρωμαῖοι ἔτσι ἢ ἀλλιῶς λιμοκτονοῦσαν.

Στὶς κρατικὲς ὑποθέσεις λοιπὸν αὐτὰ σημειώνονταν. Θεωρῶ ὁμως ὅτι δέν πρέπει νά παραλείψω κι αὐτὰ πού ἔκαμε τὸ ζευγος τῶν αὐτοκρατόρων σχετικὰ μέ τὰ κέρματα. Ἐνῶ δηλαδή οἱ ἀργυραμοιβοὶ συνήθιζαν ἄλλοτε νά δίνουν σ' αὐτοὺς πού συναλλάσσονταν μαζί τους διακόσιους δέκα ὀβολοὺς (πού τοὺς ὀνόμαζαν «φόλλεις») ¹ γιὰ ἕναν χρυσὸ στατήρα, τώρα, κερδοσκοπώντας οἱ ἴδιοι, τὰ κανόνισαν νά δίνουν μόνο ἕκατὸν ὀγδόντα ὀβολοὺς γιὰ τὸ στατήρα. Ἔτσι μείωσαν κατὰ τὸ ἕνα ἔβδομο τὴν ἀξία τοῦ χρυσοῦ νομίσματος [...] ² ὄλων τῶν ἀνθρώπων.

Ὅταν ἐξάλλου τὸ αὐτοκρατορικὸ ζευγος παρέδωσε τὰ περισσότερα ἐμπορεύματα στὰ χέρια τῶν λεγόμενων μονοπωλίων καί καθημερινά, χωρὶς σταματημὸ, ἔπνιγαν ὅσους ἤθελαν ν' ἀγοράσουν ὅτιδήποτε καί τὰ μόνα πού ἀπέμεναν ἀνέπαφα ἀπ' αὐτοὺς ἦταν τὰ καταστήματα ἐνδυμάτων, γιὰ νά θάλουν χέρι καί σ' ἐκεῖνα, μηχανεύτηκαν τὰ ἐξῆς: τὰ μεταξωτὰ φορέματα συνηθιζόταν ἀπὸ παλιά νά κατασκευάζονται στή Βηρυτὸ καί στήν Τύρο πού εἶναι πόλεις τῆς

1. Ἡ (ἢ ὁ) φόλλις ἦταν μικρὸ χάλκινο νόμισμα μέ ἀξία δύο δηναρίων.

2. Χάσμα στό κείμενο : « Ἐβδόμη ἀπέτεμον μῶρην . . . πάντων ἀνθρώπων ». Μήπως « ἐπὶ ζημιά » ;

Φοινίκης. Οἱ ἔμποροι, οἱ κατασκευαστὲς καὶ οἱ τεχνίτες τῶν ἐμπορευμάτων αὐτῶν κατοικοῦσαν ἀνέκαθεν ἐκεῖ, καὶ ἀπὸ κατὰ μεταφερόταν τὸ ἐμπόρευμα σ' ὄλον τὸν κόσμον. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ οἱ ἀπασχολούμενοι μὲ τὴν ἐργασία αὐτῇ τόσο στὸ Βυζάντιο ὅσο καὶ στὶς ἄλλες πόλεις πουλοῦσαν ἀκριβότερα τὰ εἶδη αὐτὰ μὲ τὴ δικαιολογία ὅτι πλήρωναν γι' αὐτὰ στοὺς Πέρσες ὑψηλότερες τιμὲς ἀπὸ πρὶν καὶ ἐπίσης ὅτι τότε εἶχαν ἀυξηθεῖ οἱ δασμοὶ στὴ χώρα τῶν Ρωμαίων. Ὁ αὐτοκράτορας ἔδωσε σ' ὄλους τὴν ἐντύπωση ὅτι τάχα ἦταν ἀγανακτισμένος γι' αὐτὸ καὶ ἀπαγόρευσε μὲ νόμον σὲ ὄλους νὰ πουλᾶνε τὰ ὑλικά τοῦ εἶδους αὐτοῦ παραπάνω ἀπὸ ὀχτῶ χρυσὰ νομίσματα τῆ λίτρα. Ἡ ποινὴ ποὺ προβλεπόταν γιὰ ὅποιον θὰ παρέβαινε τὸ νόμον ἦταν νὰ στερηθεῖ ὅλα του τὰ χρήματα. Αὐτὰ φαίνονταν στοὺς ἀνθρώπους ἀνεφάρμοστα καὶ ὀλωσδιόλου ἀτελέσφορα, γιατί δὲν ἦταν δυνατὸ οἱ ἔμποροι, μολοντί εἶχαν ἀγοράσει τὰ φορτία αὐτὰ ἀκριβότερα, νὰ τὰ πουλήσουν στοὺς καταναλωτὲς σὲ χαμηλότερες τιμὲς. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ὅτι οἱ ἔμποροι δὲν ἤθελαν πιά νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ ἐμπορίου καὶ σιγὰ σιγὰ πουλοῦσαν μὲ παράνομους τρόπους τὰ ὑπολείμματα τοῦ φορτίου τους, δηλαδὴ τὰ διέθεταν σὲ μερικοὺς διακεκριμένους πολίτες ποὺ δοκίμαζαν εὐχαρίστηση ξοδεύοντας τὰ χρήματά τους γιὰ νὰ καμαρώνουν μὲ κάτι τέτοια ἢ, κατὰ κάποιον τρόπο, ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ τὸ κάνουν. Ὅταν λοιπόν, ἀπὸ κάποιους ψιθύρους ποὺ κυκλοφόρησαν, ἀντιλήφθηκε ἢ αὐτοκράτειρα τίς συναλλαγές αὐτές, μολοντί δὲν φρόντισε νὰ ἐπαληθεύσει τίς φῆμες, ἀφαίρεσε στὴ στιγμή ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὅλα τους τὰ ἀποθέματα καὶ ἐπιπλέον τοὺς ἐπέβαλε ὡς πρόστιμον ἓνα κεντηνάριον χρυσάφι. [...] ¹ Τὴν εὐθύνη τῆς ἐργασίας αὐτῆς, στοὺς Ρωμαίους τουλάχιστον, ἔχει ὁ προϊστάμενος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θησαυροφυλακίου. Ἀφοῦ λοιπόν, ὕστερ' ἀπὸ λίγο, διόρισαν τὸν Πέτρο, τὸν ἐπονομαζόμενον Βαρσύμη, στὸ ἀξίωμα αὐτό, τοῦ ἔδωσαν τὸ δικαίωμα νὰ διαπράττει ἀνόσια ἔργα. Ἀπ' ὄλους τοὺς ἄλλους εἶχε ὁ Πέ-

1. Χάσμα στὸ κείμενο.

τρος τήν ἀπαίτηση νά τηροῦν μέ ἀκρίβεια τὸ νόμο, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἀνάγκασε τοὺς ἀσχολούμενους μέ τὸ ἔργο αὐτὸ νά δουλεύουν γι' αὐτὸν καὶ μόνο. Χωρὶς πιά νά κρύβεται, μπροστά στὰ μάτια ὄλου τοῦ κόσμου πουλοῦσε τήν κοινὴ βαφὴ τουλάχιστον ἕξι χρυσά τήν οὐγγιά καὶ τὸ βασιλικὸ δάμμα, πού εἶναι γενικά γνωστὸ ὡς « ὀλόβηρον »¹, πάνω ἀπὸ εἴκοσι τέσσερα χρυσά. Ἀπὸ τὰ ἔσοδα αὐτὰ ἔδινε στὸν αὐτοκράτορα μεγάλη χρηματικὰ ποσά, ἀλλὰ κι ὁ ἴδιος κρυφὰ κρατοῦσε ἀκόμα περισσότερα γιὰ τὸν ἑαυτό του. Ἀπὸ τὸν Πέτρο ξεκίνησε αὐτὴ ἡ τακτικὴ κι ἔμεινε γιὰ πάντα. Γιατὶ μόνο αὐτὸς ἔχει ὡς σήμερα ἀσκήσει ἀπροκάλυπτα τὸ ἐπάγγελμα τοῦ εἰσαγωγέα καὶ συγχρόνως τοῦ πωλητῆ τοῦ ἐμπορεύματος αὐτοῦ. Συνεπῶς οἱ εἰσαγωγεῖς πού μετέρχονταν προηγουμένως αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα τόσο στὸ Βυζάντιο ὅσο καὶ στὶς ἄλλες πόλεις μεταφέροντας ἐμπορεύματα εἴτε διὰ θαλάσσης εἴτε διὰ ξηρᾶς, ὑπέστησαν, ὅπως ἦταν ἀναμενόμενο, τὰ κακὰ πού προέκυψαν ἀπὸ τὶς ἐπιχειρήσεις τοῦ Πέτρου. Στὶς ἄλλες πόλεις σχεδὸν ὄλος ὁ λαός, ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμὴ στὴν ἄλλη, κατάντησε νά ζητιανεύει. Ἄνθρωποι τεχνίτες ἢ καὶ ἀπλοὶ ἐργάτες ἀναγκάζονταν, ὅπως ἦταν φυσικό, νά παλεύουν μέ τήν πείνα. Αὐτὸς ἦταν ὁ λόγος πού πολλοὶ ἀπαρνήθηκαν τὸ κράτος στὸ ὁποῖο ἀνῆκαν καί, φεύγοντας ἄρον ἄρον, ἐνσωματώθηκαν στοὺς Πέρσες. Μόνο ὁ ἄρχοντας τοῦ θησαυροφυλακίου ἔμεινε νά ἐλέγχει γιὰ πάντα τήν ἐπιχείρηση αὐτὴ. Ἀπὸ τὰ ἔσοδά της παραδεχόταν, ὅπως εἶπα, νά δίνει ἕνα μερίδιο στὸν αὐτοκράτορα καί, κρατώντας γιὰ τὸν ἑαυτό του τὰ περισσότερα, πλούτιζε ἀπὸ τὶς κοινὲς συμφορὲς. Ἔτσι λοιπὸν ἔγιναν αὐτὰ τὰ πράγματα.

κς'. Ἦρθε τώρα ἡ ὥρα νά ποῦμε μέ ποιὸ τρόπο ὁ Ἰουστινιανὸς κατόρθωσε νά καταργήσει ὅλα τὰ εὖσημα καὶ ὅλες τὶς τιμητικὲς διακρίσεις τόσο στὸ Βυζάντιο ὅσο καὶ σὲ κάθε ἄλ-

1. Λέξη κατὰ τὸ ἡμισυ μόνο ἑλληνικὴ σημαίνει « ἀπολύτως ἀθθεντικὸ ».

λη πόλη. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἀποφάσισε νὰ καταργήσῃ τὸ ἀξίωμα τῶν ρητόρων.¹ Τοὺς ἀφαίρεσε δηλαδή ἀμέσως ὅλα τὰ ἔπαθλα, μὲ τὰ ὁποῖα ἦταν προηγουμένως συνηθισμένοι νὰ ἱκανοποιοῦνται καὶ νὰ καμαρώνουν ὅταν ἄφηναν τὴ δικηγορία, καὶ ἔβγαλε διαταγὴ οἱ ἀντίδικοι νὰ ὑπερασπίζονται ἀπὸ μόνου τοὺς τὴν ὑπόθεσίν τοὺς, ἀφοῦ δεσμευθοῦν μὲ ὄρκο. Ταπεινωμένοι ἔτσι οἱ ρήτορες ἔπεσαν σὲ μεγάλη στενοχώρια. Ὁταν πιά, ὅπως ἀναφέρθηκε, ἀφαίρεσε ὅλες τὶς περιουσίες καὶ τῶν συγκλητικῶν καὶ τῶν ἄλλων ποὺ θεωροῦνταν εὐποροὶ ὄχι μόνο στὸ Βυζάντιο, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλη τὴ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία, ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα δὲν ἀπέμενε ἄλλο παρὰ ἡ ἀνεργία γιὰ τοὺς ἐπαγγελματίες αὐτοῦς. Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶχαν πιά τίποτε ποὺ νὰ ἔχει ὁποιαδήποτε ἀξία, τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσαν νὰ διαμφισβητήσουν ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον. Ἔτσι, ἀπὸ τὴ μιὰ ὥρα στὴν ἄλλη, οἱ ρήτορες ἀπὸ πολλοὶ ἔγιναν λίγοι, ἀπὸ τιμημένοι ἔγιναν παντοῦ οἱ πιὸ περιφρονημένοι ἀπ' ὅλους καί, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, συθίστηκαν σὲ μεγάλη φτώχεια καὶ κατέληξαν νὰ μὴν κερδίζουν ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμα τους παρὰ μόνο προσβολές.

Ἀλλὰ καὶ τοὺς γιατροὺς καὶ τοὺς δασκάλους, ἀνθρώπους ἀπὸ εὐγενικὴ γενιά, τοὺς κατάντησε νὰ στεροῦνται τὰ ἀναγκαῖα. Γιατὶ τὰ ἐπιδόματα διατροφῆς ποὺ οἱ προηγούμενοι αὐτοκράτορες εἶχαν ὀρίσει νὰ χορηγοῦνται ἀπὸ τὸ δημόσιο σ' αὐτοὺς ἀκριβῶς τοὺς ἐπαγγελματίες, αὐτὰ, ὅπως εἶναι γνωστό, τὰ κατάργησε ὅλα. Ἐπιπλέον ὅλους τοὺς πόρους ποὺ οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων συγκέντρωναν μὲ δικά τους μέσα γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς πόλης τοὺς ἢ γιὰ δημόσια θεάματα, ἀκόμα κι αὐτοὺς εἶχε τὸ θράσος νὰ μεταφέρει στὸ δημόσιο ἐντάσσοιτάς τοὺς στοὺς κρατικούς φόρους. Μετὰ ἀπὸ αὐτὰ οὔτε γιὰ γιατροὺς οὔτε γιὰ δασκάλους γινόταν κανένας λόγος οὔτε σκέψη μπορούσε νὰ γίνῃ γιὰ δημόσια κτίρια οὔτε φανάρια ἔκαιγαν στοὺς δημόσιους δρόμους τῶν πόλεων οὔτε ὑπῆρχε ὁποιαδήποτε ἄλλη ψυχαγωγία γιὰ τοὺς κατοίκους τοὺς. Τόσο τὰ θεάτρα ὅσο καὶ οἱ ἱππόδρομοι καὶ τὰ τσίρκα ἀργοῦσαν

1. Οἱ ρήτορες ἦταν ἐπαγγελματίες συνήγοροι.

τὰ περισσότερα — τὰ μέρη ἀκριβῶς στὰ ὁποῖα ἡ γυναίκα του γεννήθηκε καὶ ἀνατράφηκε καὶ μορφώθηκε. Ἀργότερα ἔβγαλε διαταγὴ νὰ σταματήσουν τὰ θεάματα ἀκόμα καὶ στὸ Βυζάντιο γιὰ νὰ μὴ δίνει τὸ δημόσιο τίς καθιερωμένες ἐπιχορηγήσεις, μολοντί ὄχι μόνο πολλοὶ ἀλλὰ σχεδὸν ἀναρίθμητοι ἦταν αὐτοὶ ποὺ βιοπορίζονταν ἀπ' αὐτά. Λύπη καὶ κατῆφεια ἐπικρατοῦσε παντοῦ, καὶ στὴν ἰδιωτικὴ καὶ στὴ δημόσια ζωὴ, ὅταν νὰ εἶχε ἐνσκήψει κάποια ἄλλη πληγὴ ἐξ οὐρανοῦ καὶ τὸ γέλιο εἶχε χαθεῖ ἀπὸ τὴ ζωὴ ὄλων. Ἀπολύτως τίποτε ἄλλο δὲν συζητοῦσαν οἱ ἄνθρωποι, εἴτε στὰ σπίτια τους ἦταν εἴτε στὴν ἀγορὰ εἴτε ὅταν περνοῦσαν τὴν ὥρα τους στὰ ἱερά, παρὰ συμφορὲς καὶ καταστροφὲς καὶ πλῆθος ἀμέτρητο ἀπὸ νέου εἶδους δυστυχίες.

Ἔτσι ἦταν ἡ κατάσταση στὶς πόλεις. Τώρα, ἀξίζει νὰ ἐκθέσω τὸ ὑπόλοιπο τῆς ἱστορίας. Στὸ κράτος τῶν Ῥωμαίων ἀναδεικνύονταν κάθε χρόνο δύο ὑπατοὶ, ὁ ἕνας στὴ Ρώμη καὶ ὁ ἄλλος στὸ Βυζάντιο. Αὐτὸς στὸν ὁποῖο ἀπονεμόταν ἡ τιμὴ, θὰ ξόδευε πάνω ἀπὸ εἴκοσι κεντηνάρια χρυσάφι γιὰ νὰ ἐκτελέσει ὅ,τι τοῦ ἐπέβαλλε τὸ ἀξίωμά του. Ἀπ' αὐτὰ λίγα βέβαια ἦταν δικὰ του χρήματα, ἀλλὰ τὰ περισσότερα τὰ ἔπαιρνε ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα. Τὰ χρήματα αὐτὰ μοιράζονταν κατὰ κανόνα ὄχι μόνο σὲ ὅσους ἀνέφερα, ἀλλὰ καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ δὲν εἶχαν πόρους ζωῆς καὶ ἰδίως στοὺς ἀνθρώπους τοῦ θεάτρου, καὶ ἔτσι παρεχόταν συνεχῆς ὑποστήριξη γιὰ νὰ ἀντιμετωπίζονται ὅλες οἱ ἀνάγκες τῆς πόλης. Ἀφότου ὀμμως ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ Ἰουστινιανός, ὅλη αὐτὴ ἡ διαδικασία ἔπαυσε νὰ γίνεται τακτικά. Στὴν ἀρχὴ μεσολαβοῦσαν μεγάλα χρονικὰ διαστήματα ὥσπου νὰ διοριστεῖ ὑπάτος στοὺς Ῥωμαίους καὶ τελικὰ οἱ ἄνθρωποι ἔφτασαν νὰ μὴν τὸν βλέπουν οὔτε στ' ὄνειρό τους.¹ Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ὅτι ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων πιεζόταν ἀκατάπαυστα ἀπὸ ἓνα εἶδος μίσέριαν, μιὰ καὶ ὁ αὐτοκράτορας δὲν παρεῖχε πιά στοὺς ὑπηκόους του τὰ καθιερωμένα ἐπιδόματα ἀλλὰ καὶ τοὺς ἔπαιρνε μὲ κάθε τρόπο αὐτὰ ποὺ εἶχαν.

1. Τὸ ἀξίωμα τῆς ὑπατείας καταργήθηκε τὸ 541 μ.Χ.

Ἔχω, νομίζω, ἐκθέσει μὲ κάθε λεπτομέρεια πῶς ὁ ἄρπαγας αὐτός, ἀφοῦ καταβρόχθισε ὄλον τὸν δημόσιο πλοῦτο, ἄρπαξε τίς περιουσίες ὄλων τῶν συγκλητικῶν, τοῦ καθενὸς χωριστὰ καὶ ὕστερα ὄλων μαζί. Νομίζω ἐπίσης ὅτι ἔχω περὶ ὑπεραρκετὰ γιὰ τὸ πῶς κατόρθωσε, χρησιμοποιώντας συκοφαντίες, νὰ κλέψει τὰ χρήματα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ποὺ θεωροῦνταν πλούσιοι. Μίλησα ὁμῶς καὶ γιὰ στρατιῶτες καὶ γιὰ ὄσους βρῖσκονταν στὴν ὑπηρεσία τῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ παλατιοῦ καὶ γιὰ γεωργούς καὶ γιὰ κτηματίες καὶ γαιοκτήμονες καὶ γι' αὐτούς ποὺ τὸ ἐπάγγελμά τους εἶναι ἡ δικηγορία καὶ βέβαια καὶ γιὰ εἰσαγωγεῖς καὶ πλοιοκτῆτες καὶ ναυτικούς καὶ γιὰ τεχνίτες καὶ ἀνειδίκευτους ἐργάτες καὶ γιὰ ἐμπόρους καὶ γι' αὐτούς ποὺ κερδίζουν τὴ ζωὴ τους ἀπὸ τὰ θεάματα καὶ ἀκόμα γιὰ ὄλους τοὺς ἄλλους γενικὰ ποὺ ἕμιμεσα ζημιώθηκαν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο αὐτόν.

Μετὰ ἀπ' αὐτὰ ἔρχομαι νὰ πῶ τὸ κακὸ ποὺ ἔκαμε στοὺς ζητιάνους καὶ στοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ καὶ στοὺς φτωχοὺς καὶ στοὺς κάθε λογῆς ἀνάπηρους· γιατί ἔχω σκοπὸ νὰ διηγηθῶ σὲ ἐπόμενα κεφάλαια ὅσα ἔχει κάμει στοὺς ἱερεῖς. Ἀρχικὰ λοιπόν, ὅπως εἶπα, βάζοντας στὸ χέρι ὅλα τὰ καταστήματα καὶ ἐγκαθιδρύοντας τὰ λεγόμενα μονοπωλία εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης, εἰσέπραττε ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους πάνω ἀπὸ τὸ τριπλάσιο τῆς ἀξίας τους. Τὰ ἄλλα του ἔργα, ἐπειδὴ μοῦ φάνηκε πῶς εἶναι ἀναρίθμητα, ἐγὼ τουλάχιστον δὲν θὰ φιλοδοξοῦσα νὰ τὰ ἀπαριθμήσω οὔτε κἀν σ' ἓνα βιβλίον χωρὶς τέλος. Φτάνει μόνον ὅτι ἔκλεβε, μὲ τὴ μεγαλύτερη ἀπονία ποὺ γνώρισε ποτὲ ὁ κόσμος, τοὺς καταναλωτὲς τοῦ ψωμιοῦ, ἀνθρώπους μεροκαματιάρηδες καὶ φτωχοὺς καὶ μὲ ὄλων τῶν εἰδῶν τίς ἀναπηρῆδες, ποὺ τοὺς ἦταν ἀδύνατο νὰ μὴν ἀγοράσουν. Γιὰ νὰ ἔχει ὁ ἴδιος κέρδος ἀπ' αὐτὸ τρία κεντηνάρια τὸ χρόνο, θεωροῦσε καλὸ νὰ εἶναι τὸ ψωμὶ ἀκριβότερο καὶ γεμάτο στάχτες· γιατί ὁ αὐτοκράτορας αὐτὸς προχώρησε ἀδίστακτος ἀκόμα καὶ σὲ μιὰ τόσο ἀνόσια πράξη ὅσο αὐτὴ τῆς αἰσχροκέρδειας. Ὅσο γιὰ τοὺς διάφορους ἀξιωματοῦχους τῆς ἐπιχείρησης, οἱ ἴδιοι ἀποκτοῦσαν, μὲ τὴ δικαιολογία αὐτῆ, κάποια μεγάλη περιουσία καὶ συνάμα κατεργά-

ζονταν ακατάπαυστα έναν τεχνητό λιμὸ ἀπίστευτο γιὰ κείνα τὰ χρόνια τῆς ἀφθονίας, ἀφοῦ ἡ εἰσαγωγή σιταριοῦ ἦταν αὐστηρὰ ἀπαγορευμένη κι ὄλοι ἦταν ὑποχρεωμένοι ν' ἀγοράζουσαν καὶ νὰ τρῶνε αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ψωμί.

Μολονότι ἔβλεπαν ὅτι ὁ ἀγωγὸς τῆς ὕδρευσης εἶχε σπάσει κι ἔφερνε μόνο ἓνα μέρος τοῦ νεροῦ στὴν πόλη, ἀδιαφοροῦσαν καὶ δὲν ἤθελαν νὰ κάμουν οὔτε τὴν παραμικρὴ δαπάνη γιὰ νὰ τὸν ἐπισκευάσουν κι ἄς συνωσιζόταν ἀσφυκτικὰ ὁ κόσμος γύρω ἀπὸ τίς θρύσες κι ἄς εἶχαν κλείσει ὅλα τὰ δημόσια λουτρά. Κι ὁμως σπαταλοῦσε χωρὶς κανένα λόγο ἓνα σωρὸ λεφτὰ σὲ ἐπιθαλάσσιες καὶ ἄλλες ἀνόητες οἰκοδομὲς ποὺ κατασκεύαζε σ' ὅλα τὰ προάστια, λὲς καὶ δὲν τοὺς χωροῦσε τὸ παλάτι, στὸ ὁποῖο οἱ προηγούμενοι αὐτοκράτορες ἔμεναν μὲ τὴ θέλησή τους σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ. Δὲν ἦταν λοιπὸν γιὰ οἰκονομία χρημάτων, ἀλλὰ γιὰ τὴν καταστροφὴ τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀποφάσισε νὰ ἀδιαφορήσει γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ ἀγωγοῦ, γιὰτὶ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου δὲν ἔχει ὑπάρξει ἄνθρωπος πιὸ πρόθυμος ἀπὸ τοῦτον ἐδῶ τὸν Ἰουστινιανὸ καὶ στὸ νὰ οἰκαιοποιεῖται κακῶς τὰ χρήματα ὄλων τῶν ἄλλων καὶ στὸ νὰ τὰ ξοδεύει χειρότερα τὴν ἴδια στιγμή. Δυὸ πράγματα λοιπὸν εἶχαν ἀπομείνει ἀπὸ πιστὸ καὶ τροφὴ στοὺς πάμπτωχους καὶ στοὺς κακομοιριασμένους, τὸ νερὸ καὶ τὸ ψωμί, κι αὐτὰ τὰ δυὸ χρησιμοποίησε ὁ αὐτοκράτορας αὐτὸς γιὰ νὰ τοὺς βλάψει κάνοντας τὸ ἓνα ἀνεύρετο καὶ τὸ ἄλλο ἀπλησίαστο.

Δὲν ἦταν μόνο οἱ ζητιάνοι τοῦ Βυζαντίου ποὺ εἶχαν τέτοια μεταχείριση ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανό, ἀλλὰ καὶ μερικὸ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἦταν ἐγκατεστημένοι σ' ἄλλα μέρη, ὅπως θὰ πῶ ἀμέσως παρακάτω. Ὄταν ὁ Θεοδέρικος κυρίεψε τὴν Ἰταλία, ἐπέτρεψε νὰ μείνουν στὴ θέση τους ὄσοι ὑπηρετοῦσαν στὸ παλάτι τῆς Ρώμης, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ διασωθεῖ ἐκεῖ κάποιος ἔχγος τοῦ παλαιοῦ κράτους, ἀφήνοντας στὸν καθένα τους ἓνα μικρὸ ἡμερήσιο ἐπίδομα. Καὶ ἦταν αὐτοὶ πλῆθος μεγάλο: συγκαταλέγονταν σ' αὐτοὺς οἱ σιλεντιάριοι¹ καὶ οἱ δομέστι-

1. Πρβλ. Βιβλ. ΙΙ. cxi. 2.

κοι¹ και οί σχολάριοι², στους οποίους δὲν εἶχε ἀπομείνει παρὰ ὁ τίτλος τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ τὸ ἐπίδομα αὐτὸ πού μόνις καὶ μετὰ βίας ἔφτανε γιὰ νὰ τοὺς κρατάει στὴ ζωὴ· τὸ δικαίωμα αὐτὸ ὁ Θεοδῆριχος εἶχε προστάξει νὰ διαδοιβάξεται σὰ παιδιὰ τους καὶ γενικὰ στους ἀπογόνους τους. Ὅρισε ἐπίσης νὰ χορηγεῖ γιὰ πάντα τὸ δημόσιο τρεῖς χιλιάδες μεδίμνους³ σιτάρι κάθε χρόνο στους ζητιάνους πού εἶχαν τὸ στέκι τους κοντὰ στὸ νὰ τοῦ Πέτρου, τοῦ Ἀποστόλου.⁴ Τὰ εὐεργετήματα αὐτὰ τὰ ἔπαιρναν ὅλοι τους τακτικὰ ὡς τὴ στιγμή πού κατέφθασε στὴν Ἰταλία ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Ψαλίδιος.⁵ Ὁλα μειμῆς, χωρὶς κανένα δισταγμό, ἀποφάσισε νὰ τὰ καταργήσει αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος. Ὅσο γιὰ τὸν Ἰουστινιανό, τὸν αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων, ὅταν τὸ πληροφορήθηκε, ἐπικύρωσε ἀμέσως τὴν πράξη αὐτὴ καὶ μάλιστα ἐξετίμησε τὸν Ἀλέξανδρο πολὺ περισσότερο ἀπὸ πρῶτα. Στὴ διάρκεια τοῦ ἴδιου αὐτοῦ ταξιδιοῦ, ὁ Ἀλέξανδρος ἔβλαψε καὶ τοὺς Ἑλληνας μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο:

Ἀπὸ τὸν παλιὸ καιρό, οἱ ἀγρότες πού εἶχαν τὰ κτήματά τους στὴν περιοχὴ τῶν Θερμοπυλῶν εἶχαν τὴ φροντίδα τοῦ ἐκεῖ ὀχυροῦ καὶ φρουροῦσαν ἐκ περιτροπῆς τὸ τεῖχος κάθε φορὰ πού ἀναμιενόταν νὰ ἐπιτεθοῦν κάποιοι δάρβαροι κατευθυνόμενοι πρὸς τὴν Πελοπόννησο. Τότε ὅμως ὁ ἐν λόγω Ἀλέξανδρος ἐπισκέφθηκε τὴν περιοχὴ καί, μὲ τὴν πρόφαση ὅτι προνοεῖ γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν Πελοποννησίων, ἀρνήθηκε νὰ ἀναθέσει στους ἀγρότες τὴ φρούρηση τοῦ ὀχυροῦ. Ἐγκα-

1. Πρβλ. Βιβλ. III. iv. 7.

2. Βλ. σημ. 1, σελ. 149.

3. Μέτρο γιὰ τὰ γενήματα : ἓνα εἶδος σακί ὀρισμένης χωρητικότητας.

4. Ἐκκλησία κτισμένη ἀπὸ τὸν Μεγάλον Κωνσταντῖνον στὴ θέση τοῦ σημερινοῦ Ἀγίου Πέτρου.

5. Ὡς λογοθέτης ὁ Ἀλέξανδρος καταπίεσε σκληρὰ τοὺς στρατιωτικούς καὶ εἶχε τὴ φήμη ὅτι κατόρθωνε νὰ « ξεφλουδίξει » τὰ χρυσὰ νομίσματα χωρὶς ν' ἀλλάξει τὸ σχῆμα τους, γι' αὐτὸ καὶ ἐπονομάστηκε Ψαλίδιος.

τέστησε λοιπόν ἐκεῖ δυὸ χιλιάδες περίπου στρατιῶτες καὶ ὄρισε οἱ μισθοὶ τοὺς νὰ μὴ χορηγοῦνται ἀπὸ τὸ δημόσιο· ἀντίθετα, μὲ τὸ πρόσχημα αὐτό, μετέφερε στὸ δημόσιο ὅλα τὰ χρήματα ἀπ' ὅλες τὶς πόλεις τῆς Ἑλλάδας, τὰ προοριζόμενα εἴτε γιὰ δημοτικὲς ἀνάγκες εἴτε γιὰ δημόσια θεάματα, γιὰ νὰ συντηροῦνται τάχα στὸ ἐξῆς ἀπὸ τοὺς πόρους αὐτοὺς οἱ στρατιῶτες. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ὅτι σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ἀκόμα καὶ στὴν ἴδια τὴν Ἀθήνα, κανένα δημόσιο κτίριο δὲν ἐπισκευάστηκε οὔτε κανένα ἄλλο χρήσιμο ἔργο ἦταν δυνατὸ νὰ γίνει. Ὁ Ἰουστινιανὸς ὡστόσο, χωρὶς καμιὰ χρονοτριβή, ἐπικύρωσε τὰ μέτρα αὐτὰ τοῦ Ψαλιδίου.

Ἄρκετὰ ὅμως ὡς ἐδῶ γι' αὐτὸ τὸ θέμα. Ἄς πᾶμε τώρα καὶ στοὺς φτωχοὺς τῆς Ἀλεξάνδρειας. Τῇ διοίκηση τῆς Ἀλεξάνδρειας τὴν εἶχε ἀναλάβει τότε κάποιος Ἡφαιστος, ἓνας ἀπὸ τοὺς ρήτορες τῆς πόλης, κι αὐτὸς ναὶ μὲν ἔβαλε τέλος στὶς συγκρούσεις ἀνάμεσα στὶς φατρίες τοῦ δήμου τρομοκρατώντας τοὺς στασιαστὲς, ἀλλὰ καὶ προξένησε τὰ πιὸ φοβερὰ ἀπὸ τὰ φοβερότερα κακὰ σ' ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Ἀλεξάνδρειας. Ἀμέσως ἀμέσως ὑπήγαγε ὅλα τὰ ἐμπορικὰ τῆς πόλης στὸ λεγόμενο μονοπώλιο καὶ δὲν ἐπέτρεπε σὲ κανέναν ἄλλον ἔμπορο νὰ κάνει αὐτὴ τὴ δουλειά· μόνον αὐτὸς ἦταν πιὰ πωλητῆς καὶ κανεὶς ἄλλος, καὶ πουλοῦσε ὅλα τὰ εἶδη ὀρίζοντας θέβαια τὶς τιμὲς μὲ τὸ ἐλεύθερο πού τοῦ ἔδινε τὸ ἀξίωμά του. Πνίγονταν οἱ πολῖτες τῆς Ἀλεξάνδρειας ἀπὸ τὴν ἔλλειψη τῶν ἀναγκαίων σὲ μιὰ πόλη ὅπου πρὶν ἦταν ὅλα ἄρκετὰ φτηνὰ, ἀκόμα καὶ γι' αὐτοὺς πού θρῖσκονταν στὴν ἔσχατη φτώχεια. Γιατὶ ὁ ἴδιος μόνος τοῦ ἀγόραζε τὸ σιτάρι ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους, ἀπαγορεύοντας στοὺς ἄλλους νὰ ἀγοράσουν ἔστω καὶ ἓναν μέδιμνο, κι ἔτσι κανόνιζε ὅπως ἤθελε τὸ μέγεθος τῶν καρβελιῶν καὶ τὴν τιμὴ τοῦ ψωμοῦ. Ὅπως ἦταν ἐπόμενον, ὁ ἴδιος πολὺ σύντομα ἀπόχτησε ἀμύθητα πλοῦτη καὶ ἐπίσης ἐξεπλήρωσε τὴν ἐπιθυμία τοῦ αὐτοκράτορα στὸ ζήτημα αὐτό. Κι ἐνῶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἀλεξάνδρειας, ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ Ἡφαίστου, ὑπέμεναν ἀδιαμαρτύρητα τὸ κακὸ πού τοὺς βρῆκε, ὁ αὐτοκράτορας, ἐκτιμώντας ἰδιαίτερα τὰ χρήματα

πού ἀδιάκοπα ξιμπαιναν στίς τσέπες του, τὸν ὑπεραγαποῦσε τὸν ἄνθρωπο.

Θέλοντας μάλιστα ὁ ἐν λόγῳ Ἡφαιστος νὰ κατακτήσει πολὺ περισσότερο ἀκόμα τὴν καρδιά τοῦ αὐτοκράτορα, μηχανεύτηκε καὶ τὸ ἐξῆς: ὁ Διοκλητιανός, ὅταν εἶχε ἀναδειχθεῖ αὐτοκράτορας τῶν Ρωμαίων, εἶχε ὀρίσει νὰ δίνεται κάθε χρόνο ἀπὸ τὸ δημόσιο μιὰ μεγάλη ποσότητα σιταριοῦ στοὺς Ἀλεξανδρινούς πού θρῖσκονταν σὲ ἀνάγκη. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ τὸ μοιράζονταν μεταξύ τους καὶ διατήρησαν τὸ θεσμὸ γενιὰ μὲ γενιὰ ὡς σήμερα. Ὁ Ἡφαιστος, ὅμως, ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους πού μαστίζονταν ἀπὸ τὴν ἔλλειψη τροφίμων ἄρπαξε κάθε χρόνο ὡς δύο ἑκατομμύρια μεδίμνους κι ἀπὸ τοὺς πόρους αὐτοὺς πλούτιζε τὸ δημόσιο θησαυροφυλάκιο, γράφοντας στὸν αὐτοκράτορα ὅτι ἄδικα καὶ εἰς θάρος τοῦ κρατικοῦ συμφέροντος ἀπολάμβαναν οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ τὸ εὐεργέτημα. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ὅτι ὁ μὲν αὐτοκράτορας, ἀφοῦ ἐπικύρωσε τὸ μέτρο, τὸν εἶχε σὲ μεγαλύτερη ὑπόληψη, οἱ δὲ Ἀλεξανδρινοὶ, πού πρὶν εἶχαν τὸ εὐεργέτημα αὐτὸ μόνη ἐλπίδα γιὰ τὴν ἐπιβίωσή τους, ἀπόλαυσαν αὐτὴ τὴν ἀπανθρωπιὰ τῆ στιγμῆ ἀκριβῶς τῆς μεγαλύτερης ἀνάγκης τους.

Ο ΚΑΘΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΝΤΑ ΘΥΣΙΑΖΟΝΤΑΙ
ΣΤΗΝ ΑΠΛΗΣΤΙΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ

κς'. Τὰ ἐγκλήματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι τόσο πολλὰ ὥστε οὔτε δλόκληρη ἢ αἰωνιότητα δέν θά ἔφτανε γιά τήν ἐξιστόρησή τους. Σέ μένα θά εἶναι ἀρκετό νά ἐπιλέξω καί νά πῶ κάποια λίγα παραδείγματα ἀπό τὸ σύνολο τῶν πράξεών του, μέ τὰ ὁποῖα ἀκόμα καί οἱ ἐπόμενες γενιές θά δοῦν ὀλοκάθαρα ὅλα τὰ χαρακτηριστικά του — πόσο ὑποκριτής ἦταν κι οὔτε θεὸ λογάριαζε οὔτε ἱερεῖς οὔτε νόμους οὔτε τὸ λαό, κι ἄς ἔκανε πῶς ἐνδιαφερόταν πάρα πολὺ γι' αὐτόν, οὔτε νοιαζόταν γιά κάποια ἔστω καί στοιχειώδη εὐπρέπεια ἢ γιά τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας ἢ γιά ὀτιδήποτε θά ἦταν κάπως εὐεργετικό γι' αὐτήν οὔτε γιά τὸ πῶς θά μπορούσε τυχόν νά δικαιολογήσει τίς πράξεις του, οὔτε ἄλλο ὀτιδήποτε τὸν ἀπασχολοῦσε, παρὰ μόνο ἢ ἀρπαγὴ ὀλων τῶν χρημάτων ποῦ ὑπῆρχαν στὸν κόσμο. Ἀρχίζω λοιπὸν ἀπὸ τὸ τελευταῖο αὐτό.

Ὁ ἴδιος ὀ Ἰουστινιανὸς διόρισε ἕναν ἀρχιερέα στὴν Ἀλεξάνδρεια ὀνόματι Παῦλο. Τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη κάποιος Ρόδων, φοινικικῆς καταγωγῆς, συνέπεσε νά εἶναι διοικητῆς στὴν Ἀλεξάνδρεια. Σ' αὐτόν λοιπὸν ἔδωσε ἐντολὴ νά ὑπηρετεῖ προθυμότατα σὲ ὀλα τὰ ζητήματα τὸν Παῦλο ὀστε καμιά ἀπὸ τίς προσταγές του νά μὴ μένει ἀνεχτέλεστη. Μὲ τὸν τρόπο αὐτόν νόμιζε πῶς θά μπορέσει νά προσεταιριστεῖ τοὺς αἰρετικούς τῆς Ἀλεξάνδρειας στὸ ζήτημα τῶν ἀποφάσεων τῆς

συνόδου τῆς Χαλκηδόνος.¹ Ὑπῆρχε ἐπίσης κάποιος Ἀρσένιος, παλαιστινιακῆς καταγωγῆς, ὁ ὁποῖος εἶχε προσφέρει ὑπηρεσίες στὴν αὐτοκράτειρα Θεοδώρα σὲ πολὺ κρίσιμες στιγμὲς κι ἔτσι ἀπόκτησε μεγάλη δύναμη καὶ πλοῦτη πολλὰ κι ἔφτασε ὡς τὸ ἀξίωμα τοῦ συγκλητικοῦ, μολονότι ἦταν ἕνα κάθαρμα. Στὴν πραγματικότητα ἦταν Σαμαρείτης, ἀλλά, γιὰ νὰ μὴ χάσει τὴ δύναμη ποὺ εἶχε, ἀποφάσισε νὰ ὀνομαστεῖ Χριστιανός. Ὁ πατέρας του ὁμοῦς καὶ ὁ ἀδελφός του, στηριζόμενοι στὴ δική του δύναμη, ἔμεναν στὴ Σκυθόπολη² διατηρώντας τὴν πατροπαράδοτη πίστη τους καὶ, κατὰ τὶς δικές του ὁδηγίες, προξενούσαν ἀνεπανόρθωτα κακὰ σ' ὅλους τοὺς Χριστιανούς. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς οἱ πολῖτες ξεσηκώθηκαν ἐναντίον τους καὶ τοὺς σκότωσαν καὶ τοὺς δύο μὲ τὸν πιὸ οἰκτρὸ θάνατο καὶ πολλὲς συμφορὲς ἐπληξάν τοὺς Παλαιστίνιους ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς στάσης. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ λοιπὸν οὔτε ὁ Ἰουστινιανός οὔτε ἡ αὐτοκράτειρα ἔκαμαν κανένα κακὸ στὸν Ἀρσένιο, μολονότι ὑπῆρξε ὁ κύριος ὑπαίτιος ὄλων τῶν ταραχῶν, καὶ μόνο τοῦ ἀπαγόρευσαν νὰ ξαναπάει στὸ Παλάτι ἐπειδὴ οἱ Χριστιανοὶ διαμαρτύρονταν συνεχῶς γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό. Αὐτὸς ὁ Ἀρσένιος, πιστεύοντας ὅτι ἔτσι θὰ κερδίσει τὴν εὐνοια τοῦ αὐτοκράτορα, ἔφυγε σὲ λίγο γιὰ τὴν Ἀλεξάνδρεια μαζί μὲ τὸν Παῦλο γιὰ νὰ τοῦ προσφέρει διαφορὰς ὑπηρεσίες καὶ ἰδίως γιὰ νὰ τὸν βοηθήσει μὲ ὅλες του τὶς δυνάμεις νὰ μεταπείσει τοὺς Ἀλεξανδρινούς.³ Ἰσχυριζόταν ὅτι ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ποὺ συνέπεσε νὰ ἔχει ἀποκλειστεῖ ἀπὸ τὸ παλάτι, εἶχε μελετήσῃ καλὰ ὅλα τὰ χριστιανικὰ δόγματα. Αὐτὸ δυσaréστησε τὴ Θεοδώρα πού, στὸ ζήτημα αὐτό, παρίστανε, ὅπως ἔχω ἀναφέρει προηγουμένως⁴, ὅτι εἶχε ἀν-

1. Ἡ Δεύτερη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τοῦ 451 μ.Χ. ποὺ ἀσχολήθηκε μὲ τὸ ζήτημα τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ.

2. Ἡ σημερινὴ Beth-shan.

3. Νὰ τοὺς κάμει νὰ δεχτοῦν τὶς ἀποφάσεις τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου.

4. Βλ. σελ. 80.

τίθητη γνώμη ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα. Ὅταν λοιπὸν ἔφτασαν στὴν Ἀλεξάνδρεια, ὁ Παῦλος παρέδωσε στὸν Ρόδωνα κάποιον διάκονο ὀνόματι Ψὴ γιὰ νὰ τὸν θανατώσει μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι μόνο αὐτὸς τοῦ ἦταν ἐμπόδιο στὴν ἐκτέλεση τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀποφάσεων. Ὁ Ρόδων λοιπὸν, ἐνεργώντας σύμφωνα μὲ τὶς γραπτὲς ὁδηγίες τοῦ αὐτοκράτορα, πού ἦταν καὶ συχνὲς καὶ κατηγορηματικὲς, ἀποφάσισε νὰ βασανίσει τὸν ἄνθρωπο κι ἐκεῖνος πέθανε ἀμέσως μὲτὰ τὸν ὑπέβαλαν σὰ βασανιστήρια. Ἡ εἶδηση ἔφτασε στὸν αὐτοκράτορα κι ἐκεῖνος, ὑπέκοντας στὴν ἰσχυρὴ πίεση τῆς αὐτοκράτειρας, κίνησε εὐθὺς τὰ πάντα ἐναντίον τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Ρόδωνα καὶ τοῦ Ἀρσενίου, σὰν νὰ εἶχε ξεχάσει ὅλες τὶς ἐντολὲς πού ὁ Ἰδιος εἶχε δώσει σ' αὐτοὺς ἀκριβῶς τοὺς ἀνθρώπους. Διόρισε λοιπὸν τὸν Λιβέριο, ἕναν πατρίκιο ἀπὸ τὴ Ρώμη, διοικητὴ στὴν Ἀλεξάνδρεια κι ἔστειλε μερικὸς διακεκριμένους ἱερεῖς νὰ ἐξετάσουν τὴν ὑπόθεση, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦταν ὁ ἀρχιδιάκονος τῆς Ρώμης Πελάγιος, ἐκπροσωπώντας τὸν ἀρχιερέα Βιγίλιο κατὰ τὶς ἐντολὲς πού εἶχε λάβει ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Βιγίλιο· ἀμέσως μὲτὰ ἀποδείχτηκε ὁ φόνος, ἀφαίρεσαν ἀπὸ τὸν Παῦλο τὸ ἱερατικὸ σχῆμα, καὶ τὸν Ρόδωνα — πού εἶχε καταφύγει στὸ Βυζάντιο — τὸν ἀποκεφάλισε ὁ αὐτοκράτορας καὶ κατάσχεσε ὑπὲρ τοῦ δημοσίου τὴν περιουσία του, μολοντί παρουσίασε ὁ ἄνθρωπος δεκατρεῖς ἐπιστολὲς πού τοῦ εἶχε γράψει ὁ αὐτοκράτορας ἐπιστώντας του τὴν προσοχὴ καὶ παρακινώντας τον μὲ ζέση καὶ προστάζοντάς τον νὰ ὑπηρετεῖ σὲ ὅλα τὸν Παῦλο καὶ νὰ μὴν τοῦ ἀντιτείνει στὸ παραμικρὸ γιὰ νὰ μπορέσει ἐκεῖνος νὰ ἐκτελέσει τὶς ἀποφάσεις τὶς σχετικὲς μὲ τὸ δόγμα. Ὅσο γιὰ τὸν Ἀρσένιο, ὁ Λιβέριος τὸν ἀνασκολόπισε ἐκτελώντας τὴν ἀπόφαση τῆς Θεοδώρας κι ὁ αὐτοκράτορας ἀποφάσισε νὰ κατασχέσει καὶ τὰ δικά του χρήματα, μολοντί γιὰ τίποτε ἄλλο δὲν μποροῦσε νὰ τὸν κατηγορήσει παρὰ μόνον γιὰ τὴ συγκατοίκησή του μὲ τὸν Παῦλο.

Αὐτὰ τὰ ἔργα λοιπὸν δὲν εἶμαι σὲ θέση νὰ πῶ ἂν ἦταν σωστὰ ἢ ἂν πρέπει νὰ χαρακτηριστοῦν κάπως ἀλλιῶς, τὸ λόγος ὅμως γιὰ τὸν ὁποῖο τὰ ἀφηγήθηκα θὰ τὸν ἐξηγήσω

ἀμέσως. Ὁ Παῦλος ὕστερα ἀπὸ κάποιο διάστημα ἦρθε στὸ Βυζάντιο καὶ πρόσφερε στὸν αὐτοκράτορα ἑπτὰ κεντηνάρια χρυσάφι ζητώντας νὰ τοῦ ἀποδοθεῖ τὸ ἱερατικὸ σχῆμα μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι τοῦ τὸ εἶχαν στερήσει ἐντελῶς παράνομα. Ὁ Ἰουστινιανὸς δέχτηκε εὐχαρίστως τὰ χρήματα καὶ μεταχειρίστηκε τὸν ἄνθρωπο μὲ σεβασμὸ καὶ συμφώνησε νὰ τὸν κάμει ἀμέσως ἀρχιερέα στὴν Ἀλεξάνδρεια, μολονότι ἄλλος κατεῖχε τὸ ἀξίωμα αὐτό, λὲς καὶ δὲν ἤξερε ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶχε σκοτώσει καὶ εἶχε στερήσει τὶς περιουσίες ἀνθρώπων ποὺ εἴτε συγκατοίκησαν μ' αὐτὸν εἴτε τόλμησαν νὰ τὸν ὑπηρετήσουν. Ἔτσι λοιπὸν ὁ Σεβαστὸς¹, ἐνθουσιασμένος στὸ ἔπακρο, εἶχε πάρει τὸ πράγμα πολὺ ζεστὰ καὶ φαινόταν σίγουρο ὅτι, μὲ τὸν ἕναν τρόπο ἢ μὲ τὸν ἄλλο, ὁ Παῦλος θὰ ἀνελάμβανε τὸ ἱερατικὸ ἀξίωμα. Ἀλλὰ ὁ Βιγίλιος, ποὺ ἦταν τότε στὸ Βυζάντιο, ἀρνιόταν κατηγορηματικὰ νὰ ὑποχωρήσει σὲ μιὰ τέτοια διαταγὴ τοῦ αὐτοκράτορα. Ἰσχυριζόταν πὼς τοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ ἀνακαλέσει τὴν ἴδια του τὴν ἀπόφαση, ὑπονοώντας μ' αὐτὸ τὴν ἀπόφαση τοῦ Πελαγίου. Ἔτσι ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ αὐτοκράτορας γιὰ τίποτε ἄλλο δὲν ἐνδιαφερόταν παρὰ μόνο γιὰ τὴν ἀκατάπαυστη ἀρπαγὴ χρημάτων. Θὰ ἀφηγηθῶ ὅμως καὶ κάτι ἄλλο παρόμοιο.

Ἐπῆρχε κάποιος Φαυστίνος, Παλαιστίνιος στὴν καταγωγὴ, ποὺ ἀνῆκε σὲ παλιὰ οἰκογένεια Σαμαρειτῶν, ἀλλὰ εἶχε ὀνομαστῆ Χριστιανὸς ἐπειδὴ τὸ ἐπέβαλλε ὁ νόμος. Ὁ ἐν λόγῳ Φαυστίνος ἔφτασε στὸ ἀξίωμα τοῦ συγκλητικοῦ καὶ ἐγίνε διοικητὴς τῆς χώρας του. Δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς καὶ ὁ Φαυστίνος καθαιρέθηκε ἀπὸ τὸ ἀξίωμά του καὶ ὅταν ἦρθε στὸ Βυζάντιο, μερικὸι ἱερεῖς τὸν συκοφάντησαν καταμαρτυρώντας του ὅτι ἀσκοῦσε τὴ λατρεία τῶν Σαμαρειτῶν καὶ ὅτι μεταχειρίστηκε μὲ ἀνόσιο τρόπο τοὺς Χριστιανοὺς κατοίκους τῆς Παλαιστίνης. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔδειχνε πάντα ὅτι ὀργιζόταν καὶ ἦταν ἐτοιμὸς νὰ κάμει φοβερὰ πράγματα γιὰ κάτι τέτοια ζητήματα, δηλαδὴ γιὰ τυχὸν καθύβριση τοῦ ὀνόματος τοῦ

1. Σεβαστὸς εἶναι ὁ Αὐγουστος (*Augustus*), ὁ αὐτοκράτορας.

Χριστού ἐνόσω ἐκείνος ἦταν αὐτοκράτορας τῶν Ρωμαίων. Οἱ συγκλητικοὶ λοιπὸν ἐρεύνησαν τὴν ὑπόθεσιν καί, πιεζόμενοι ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, καταδίκασαν τὸν Φαυστίνο σὲ ἔξορίαν. Ὁ αὐτοκράτορας ὁμως, ἀφοῦ πῆρε ἀπὸ αὐτὸν ὅσα χρήματα ἤθελε, ἀκύρωσε ἀμέσως τὴν ἀπόφασιν. Ὅσο γιὰ τὸν Φαυστίνο, ἀναλαμβάνοντας πάλιν τὸ προηγούμενον ἀξίωμα του, εἶχε μὲ τὸν αὐτοκράτορα φιλικότατες σχέσεις καὶ διορίστηκε ἐπίτροπος τῶν αὐτοκρατορικῶν κτημάτων στὴν Παλαιστίνη καὶ στὴ Φοινίκη. Ἔτσι, χωρὶς φόβου πιά, μποροῦσε νὰ διαπράττει ὅσα ἐγκλήματα ἤθελε. Μολοντοὶ αὐτὰ ποὺ διηγήθηκα δὲν εἶναι πολλὰ, εἶναι ὁμως ἄρκετά, ὅσο σύντομα κι ἂν εἶναι, γιὰ νὰ τεκμηριωθεῖ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Ἰουστινιανὸς θεωροῦσε καλὸ νὰ ὑπερασπίζῃ τὰ δικαιώματα τῶν Χριστιανῶν. Τώρα, μὲ μιὰ συντομότητα ἐξιστόρησης, θὰ ἀποκαλύψω πῶς, χωρὶς κανένα δισταγμὸν, κλόνηζε ἀκόμα καὶ τοὺς νόμους προκειμένου ν' ἀποκτήσῃ χρήματα.

κη'. Στὴν πόλιν ἔμμεσα ζοῦσε κάποιος Πρίσκοσ ποὺ εἶχε ἐξαιρετικὴ φυσικὴ ἱκανότητα στὴν πλαστογραφία κι ἦταν πολὺ ἐπιδέξιός τεχνίτης στὸ ἄνομον αὐτὸ ἔργον. Συνέβη ἐπίσης, ἄρκετὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὰ γεγονότα ποὺ θὰ ἀφηγηθῶ, ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἐμεσηνῶν νὰ κληρονομήσῃ τὴν περιουσίαν κάποιου διακεκριμένου προσώπου. Ὁ ἄνδρας αὐτός, Μαιμιανὸς τὸ ὄνομα, ἀνῆκε στὴν τάξιν τῶν πατρικίων καὶ ἦταν ἀπὸ ἀριστοκρατικὴ γενεὰ καὶ πλούσιος πολὺ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὁ Πρίσκοσ ἐρεύνησε τὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα ὅλων τῶν οἰκογενειῶν τῆς πόλεως ποὺ ἀνέφερα καὶ ἂν τυχὸν ἔβρισκε κάποιον ἄρκετὰ εὐκατάστατον καὶ ἱκανὸν ν' ἀντέξῃ μιὰ μεγάλη χρηματικὴ ζημίαν, ἐξέταζε λεπτομερῶς τοὺς προπάτορές του καί, ὅταν ἔβρισκε παλιὰ γράμματά τους, κατασκεύαζε πολλὰ ἔγγραφα γραμμμένα τάχα ἀπὸ ἐκείνους, μὲ τὰ ὁποῖα συμφωνοῦσαν νὰ ἀποδώσουν στὸν Μαιμιανὸν μεγάλα χρηματικὰ ποσά, ἐπειδὴ δῆθεν τὰ εἶχαν πάρει ἀπὸ αὐτὸν γιὰ νὰ τοῦ τὰ φυλάξουν. Ὅσο γιὰ τὸ ποσὸν τοῦ χρυ-

σοῦ, πού παρουσιαζόταν ὡς συμφωνημένο σ' αὐτὰ τὰ πλαστογραφημένα ἔγγραφα, ἔφτανε οὔτε λίγο οὔτε πολὺ τὰ ἑκατὸ κεντηνάρια. Ὅστερα ὁ Πρίσκοι μιμήθηκε μὲ ἐκπληκτικὸ τρόπο τὰ γράμματα κάποιου ἀνθρώπου πού εἶχε τὸ γραφεῖο του στὴν ἀγορὰ τὸν καιρὸ πού ζοῦσε ἀκόμα ὁ Μαιμιανὸς καὶ πού ἦταν εὐνόητος γιὰ τὴ φιλαλήθεια καὶ γενικὰ γιὰ τὴν ἐντιμότητά του, ὁ ὁποῖος ἐπισφράγιζε μὲ τὰ δικὰ του γράμματα τὰ συμφωνητικὰ μεταξὺ τῶν πολιτῶν — Ταβελλίωνα ὀνομάζουν οἱ Ῥωμαῖοι τὸ πρόσωπο πού ἀσχεῖ τὸ ἔργο αὐτὸ — καὶ παρέδωσε τὰ ἔγγραφα σ' ἐκείνους πού διαχειρίζονταν τὶς ὑποθέσεις τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἐμεσηνῶν μὲ τὴ συμφωνία νὰ τοῦ δώσουν μερίδιο ἀπὸ τὰ χρήματα πού θὰ ἔπαιρναν ἀπὸ τὴν πηγὴ αὐτή. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ σχέδιά τους ἐμποδίζονταν ἀπὸ τὸ νόμο πού ὄριζε ὅτι ὅλες οἱ συνηθισμένες ὑποθέσεις παραγράφονται μετὰ ἀπὸ τριάντα χρόνια καὶ μόνο σὲ μερικές, τὶς ἀποκαλούμενες « ὑποθηκάρειες »¹, ἔδινε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκδικαστοῦν μετὰ ἀπὸ σαράντα χρόνια, μηχανεύτηκαν τὰ ἐξῆς : ἤρθαν στὸ Βυζάντιο καὶ, προσφέροντας μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ στὸν αὐτοκράτορα, τοῦ ζήτησαν νὰ συνεργήσει μαζί τους γιὰ τὴν καταστροφὴ ἀνθρώπων πού δὲν εἶχαν φταίξει σὲ τίποτε. Κι αὐτός, χωρὶς κανένα δισταγμὸ, ἐξέδωσε νόμο πού ὄριζε ὅτι οἱ ἐκκλησίες δὲν ἀποκλείονται ἀπὸ τὴ διεκδικησὴ τῶν πρὸς ἐκείνες ὀφειλῶν μετὰ τὴν πάροδο τοῦ ὀρισμένου ἀπὸ τὸ νόμο χρόνου, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια, κι αὐτὸ ἴσχυε ὄχι μόνον στὴν Ἐμεσα ἀλλὰ σ' ὀλόκληρη τὴ Ῥωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία.² Τὴ διεκπεραίωση τοῦ θέματος αὐτοῦ στὴν Ἐμεσα ἀνέθεσε σὲ κάποιον Λογγίνο, ἀνθρωπο δραστήριο καὶ ἐξαιρετικὰ χεροδύναμο, ὁ ὁποῖος ὕστερα ἔγινε καὶ ἀρχοντας τοῦ δήμου στὸ Βυζάντιο. Αὐτοὶ λοιπὸν πού διαχειρίζονταν τὶς ὑποθέσεις τῆς Ἐκκλησίας πρῶτα πρῶτα κίνησαν δίκην ἐναντίον κάποιου πολίτη διεκδικώντας δύο κεντη-

1. Αὐτὲς πού εἶχαν σχέσεις μὲ ἐνέχεια ἢ ὑποθήκες.

2. Τὸ σχετικὸ νομοθέτημα βρίσκεται στὸν κώδικα « Νεαραί » Νο 9 (535 μ.Χ.) καὶ Νο 111 (541 μ.Χ.).

νάρια μὲ δάση τὰ ἔγγραφα πού προανέφερα καὶ καταδίκασαν εὐθὺς τὸν ἄνθρωπο, πού δὲν εἶχε καὶ τίποτε νὰ πεῖ στὴν ἀπολογία του, ἀφοῦ τὸ πράγμα εἶχε συμβεῖ πρὶν ἀπὸ πολὺν καιρὸ καὶ δὲν ἤξερε τίποτε γιὰ ὅσα ἐγιναν τότε. Ὅλοι τότε οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, καὶ ἰδίως οἱ πρὸ εὐκατάστατοι Ἑμεσηνοί, συθίστηκαν σὲ πένθος μεγάλο ξέροντας πὼς εἶναι ἐξίσου ἐκτεθειμένοι στοὺς συκοφάντες. Ἐνῶ ὅμως τὸ κακὸ ἀπλωνόταν ἤδη στοὺς περισσότερους πολίτες, συνέπεσε νὰ ἐπέμβει, σὰν νὰ λέμε, ἡ θεία πρόνοια κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπο: ὁ Λογγίνος πρόσταξε τὸν Πρίσκο, τὸν ὑπάτιο ὅλης αὐτῆς τῆς σκευωρίας, νὰ τοῦ προσκομίσει ὅλα μαζὶ τὰ ἔγγραφα καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἀρνήθηκε νὰ τὸ κάμει, τὸν χτύπησε μ' ὄλη του τὴ δύναμη. Κι αὐτός, ἀνίκανος ν' ἀντέξει τὸ χτύπημα ἐνὸς τόσο χεροδύναμου ἀνδρα, ἔπεσε ἀνάσκελα καί, τρέμοντας ὅλος ἀπὸ τὸ φόβο του, ἐπειδὴ ὑπέθετε ὅτι ὁ Λογγίνος εἶχε ἀνακαλύψει τὰ πάντα, ὁμολόγησε τὴν πράξη του καὶ ἔτσι ὀλόκληρη ἡ σκευωρία βγήκε στὸ φῶς καὶ οἱ συκοφαντίες σταμάτησαν.

Ἄλλὰ δὲν ἦταν μόνον οἱ ρωμαϊκοὶ νόμοι, τοὺς ὁποίους συνεχῶς καὶ καθημερινὰ περιφρονοῦσε, ἀλλ' αὐτὸς ὁ αὐτοκράτορας βάλθηκε νὰ καταλύσει καὶ τοὺς νόμους πού ἰσχύουν στοὺς Ἑβραίους. Ἄν λόγου χάρη τύχαινε καιμὰ φορά, στὸ γύρισμα τῶν χρόνων, νὰ πέσει τὸ Πάσχα τῶν Ἑβραίων νωρύτερα ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν, δὲν ἄφηνε τοὺς Ἰουδαίους νὰ τὸ γιορτάσουν τὶς καθιερωμένες μέρες οὔτε νὰ κάμουν προσφορὲς στὸ θεὸ τους οὔτε νὰ τελέσουν τὰ λατρευτικὰ τους ἔθιμα. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς δικάζονταν ἀπὸ τοὺς ἀθρώπους τῆς ἐξουσίας γιὰ παράβαση τῶν νόμων τοῦ κράτους ἐπειδὴ εἶχαν φάει ἀρνίσιο κρέας ἐκεῖνες τὶς μέρες καὶ καταδικάζονταν νὰ πληρώσουν μεγάλα πρόστιμα. Τέτοια ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ ξέρω βέβαια καὶ ἄλλα ἀναρίθμητα, ἀλλὰ δὲν θὰ συμπεριλάβω κανένα ἀπ' αὐτὰ γιατί πρέπει κάποτε νὰ τελειώσω τὴν ἐξιστόρησιν. Αὐτὰ πού ἀνέφερα ὡς τώρα φτάνουν γιὰ νὰ ἀποκαλυφθεῖ πλήρως ὁ χαρακτήρας τοῦ ἀθρώπου.

κθ'. Στή συνέχεια τοῦ λόγου μου θά ἀποδείξω ὅτι ἦταν δι-
 πρόσωπος καί ὑποκριτής. Αὐτὸν τὸν Λιβέριο πού ἀνέφερα
 μόλις πρὶν, τὸν καθαίρεσε ἀπὸ τὸ ἀξίωμα του καί στή θέση
 του διόρισε κάποιον Ἰωάννη, Αἰγύπτιο στήν καταγωγή, ἐπο-
 νομαζόμενο Λαξαρλίωνα. Ὅταν τὸ πληροφορήθηκε ὁ Πελά-
 γιος, πού ἦταν στενὸς φίλος τοῦ Λιβερίου, ζήτησε νὰ μάθει
 ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα ἂν ἀλήθευε ἡ φήμη γιὰ τὸν Λαξα-
 ρλίωνα. Κι ἐκεῖνος ἀμέσως τὸ διέψευσε, ἐπιμένοντας ὅτι τί-
 ποτε τέτοιο δὲν εἶχε κάμει, καί τοῦ ἔδωσε στὰ χέρια του
 γράμμα πρὸς τὸν Λιβέριο, μὲ τὸ ὁποῖο τοῦ παρήγγελλε νὰ
 παραμείνει σταθερὰ στή θέση του καί μὲ κανέναν τρόπο νὰ
 μὴν παραιτηθεῖ γιατί δὲν ἐπιθυμεῖ στις παρούσες στιγμὲς νὰ
 τὸν καθαιρέσει. Ὁ Ἰωάννης ἐξάλλου εἶχε ἓναν θεῖο στὸ Βυ-
 ζάντιο, ὀνόματι Εὐδαίμονα, πού εἶχε φτάσει στὰ ἀνώτατα
 ἀξιώματα καί εἶχε γίνει πάμπλουτος καί ἐπίσης ἦταν τῶς
 ἐπίτροπος τῆς προσωπικῆς περιουσίας τοῦ αὐτοκράτορα. Ὁ
 ἐν λόγῳ Εὐδαίμων, μόλις ἄκουσε αὐτὰ πού εἶπα, ζήτησε κι
 αὐτὸς νὰ μάθει ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα ἂν ἦταν ἐξασφαλισμέ-
 νη ἡ ἀνάθεση τοῦ ἀξιώματος στὸν ἀνεψιό του. Κι ἐκεῖνος ἄρ-
 νήθηκε ὅσα εἶχε γράψει στὸν Λιβέριο κι ἔγραψε γράμμα
 πρὸς τὸν Ἰωάννη παραγγέλλοντάς του νὰ καταλάβει τὸ ἀ-
 ξίωμα μὲ κάθε τρόπο γιατί, καθὼς ἔλεγε, καθόλου δὲν εἶχε
 ἀλλάξει τὴν ἀπόφασή του σχετικά μὲ τὸ ζήτημα αὐτό. Ὁ
 Ἰωάννης πείστηκε ἀπὸ τὶς διαβεβαιώσεις αὐτὲς καί πρόστα-
 ξε τὸν Λιβέριο νὰ ἀποσυρθεῖ ἀπὸ τὸ οἴκημα τοῦ ἀξιωματού-
 χου ἐπειδὴ, καθὼς ἔλεγε, εἶχε καθαιρεθεῖ ἀπὸ τὸ ἀξίωμα.
 Ὁ Λιβέριος ὁμως ἀρνήθηκε κατηγορηματικὰ νὰ τὸν ὑπακού-
 σει, κινημένος προφανῶς καί αὐτὸς ἀπὸ τὰ γράμματα τοῦ
 αὐτοκράτορα. Ὁ Ἰωάννης λοιπὸν ὄπλισε τοὺς ὀπαδούς του
 καί κινήθηκε ἐναντίον τοῦ Λιβερίου, ἐνῶ ὁ Λιβέριος μὲ τοὺς
 δικούς του ἐτοιμάστηκε νὰ ἀντισταθεῖ. Στὴ μάχη πού ἀκο-
 λούθησε, ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλους πολλούς, σκοτώθηκε καί ὁ ἴδιος
 ὁ Ἰωάννης πού κατεῖχε τὸ ἀξίωμα. Ἐπειδὴ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ
 ὁ Εὐδαίμων ἄσκησε ἰσχυρότατη πίεση, ὁ Λιβέριος μετακλή-
 θηκε ἀμέσως στὸ Βυζάντιο καί ἡ σύγκλητος, ἀφοῦ ἐξέτασε

τὴν ὑπόθεσιν, ἀθώωσε τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι τὸ ἔγκλημα διαπράχθηκε ἐνῶ αὐτὸς θρυσκόταν σὲ ἄμυνα καὶ ὄχι σὲ ἐπίθεσιν. Ὁ αὐτοκράτορας ὁμοίως δὲν ἠσύχασε παρὰ μόνον ἀφοῦ τὸν ἀνάγκασε νὰ πληρώσει κρυφὰ κάποιον πρό-
στιμο.

Μιά τέτοια λοιπὸν ὀλοκληρωμένη ἄποψιν εἶχε ὁ Ἰουστινιανὸς τόσο γιὰ τὴν εὐλικρίνεια ὅσο καὶ γιὰ τὴν εὐθύτητα. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι δὲν εἶναι παράκαιρο νὰ ἐκθέσω κά-
τι συμπληρωματικὸ τῆς ἱστορίας αὐτῆς. Ὁ ἐν λόγῳ Εὐδαίμων πέθανε ὕστερ' ἀπὸ λίγο χωρὶς οὔτε διαθήκη ν' ἀφήσει οὔτε ἄλλη καμιά προφορικὴ παραγγελία, μολονότι εἶχε ἀφήσει ἐν ζωῇ πολλοὺς συγγενεῖς. Τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ ἐγκατέλειψε τὰ ἐπίγεια καὶ κάποιος ὀνόματι Εὐφρατάς¹, πού εἶχε διατελέσει ἄρχοντας τῶν εὐνούχων τοῦ Παλατιοῦ, ἀφήνοντας στὴ ζωῇ ἕναν ἀνεψιό, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προνοήσῃ καθόλου γιὰ τὴ διάθεσιν τῆς περιουσίας του πού ἦταν πολὺ μεγάλη. Καὶ τίς δυὸ αὐτὲς περιουσίαις τίς καταχράστηκε ὁ αὐτοκράτορας ἀναγορεύοντας τὸν ἑαυτοῦ κληρονόμο κι οὔτε ἕνα τριώβολο δὲν ἔδωσε σὲ ὅποιονδήποτε ἀπὸ τοὺς νόμιμους κληρονόμους. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο εἶχε καταχραστεῖ καὶ τὴν κληρονομίαν τοῦ Εἰρηναίου, πού εἶχε πεθάνει πολλὰ χρόνια πρὶν, χωρὶς νὰ ἔχει τὸ παραμικρὸ δικαίωμα σ' αὐτήν.

Ἀλλὰ δὲν μπορῶ νὰ ἀποσιωπήσω καὶ κάτι πού συνδέεται μ' αὐτὰ καὶ συνέβη περίπου τὴν ἴδια ἐποχὴ. Ζοῦσε τότε κάποιος Ἀνατόλιος πού εἶχε τὰ πρωτεῖα στὴ λίστα τῶν συγκλητικῶν τῆς Ἀσκαλῶνος.² Τὴν κόρη του τὴν εἶχε παντρευτεῖ κάποιος Καισαρέας, Μαμιλιανὸς ὀνόματι, ἀπὸ πολὺ ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια. Ἡ κοπέλα ἦταν μοναδικὴ κληρονόμος ἐπειδὴ ὁ Ἀνατόλιος δὲν εἶχε ἄλλα παιδιά. Ἀπὸ παλιά ἐξάλλου ὑπῆρχε νόμος πού ὄριζε ὅτι, ἂν ἕνας συγκλητικὸς ὁποιασδήποτε πόλης ἐγκαταλείψῃ τὰ ἐγκόσμια χωρὶς ν' ἀφήσῃ ἀρσενικὸ παιδί, τὸ ἕνα τέταρτο τῶν χρημάτων πού

1. Πρβλ. Βιβλ. VIII. iii. 19.

2. Πόλη τῆς Παλαιστίνης.

ἀφήνει δίνεται στο βουλευτήριο τῆς πόλης καὶ ὅλα τὰ ἄλλα περιέρχονται στους κληρονόμους τοῦ πεθαμένου. Ὁ αὐτοκράτορας ὁμως, παρέχοντας καὶ στο ζήτημα αὐτὸ ἓνα δείγμα τοῦ χαρακτήρα του, εἶχε πρόσφατα θεσπίσει νόμο πού ὄριζε τὸ ἀντίστροφο γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό, ὅτι δηλαδή ὅταν πεθάνει ἓνας συγκλητικὸς πού δὲν ἔχει ἀρσενικὸ παιδί, οἱ κληρονόμοι παίρνουν τὸ ἓνα τέταρτο τῆς περιουσίας του καὶ τὰ ἄλλα πηγαίνουν στο δημόσιο καὶ στὴν τοπικὴ σύγκλητο. Κι ὁμως ποτὲ πρὶν, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, οὔτε τὸ δημόσιο οὔτε αὐτοκράτορας κανένας δὲν εἶχαν φτάσει νὰ οἰκειοποιηθοῦν χρήματα συγκλητικοῦ. Ἐνῶ λοιπὸν ἔρχε ο ἰ νόμος αὐτός, ἔφτασε ἡ τελευταία μέρα τῆς ζωῆς τοῦ Ἀνατολίου κι ἡ κόρη του μοιράστηκε κατὰ τὸ νόμο τὴν κληρονομία του μὲ τὸ δημόσιο καὶ τὸ βουλευτήριο τῆς πόλης. Τόσο ὁ αὐτοκράτορας ὅσο καὶ οἱ μετέχοντες στὴ λίστα τῶν συγκλητικῶν τῆς Ἀσκαλῶνος τῆς ἔστειλαν γράμματα πού τὴν ἀπήλλασσαν ἀπὸ οποιαδήποτε διεκδίκηση τῶν χρημάτων αὐτῶν μὲ τὴ μαρτυρία ὅτι εἶχαν λάθει σωστὰ καὶ δίκαια ὅσα κατὰ τὸ νόμο τοὺς ἀνῆκαν. Ἀργότερα ἐγκατέλειψε τὰ ἐγκόσμια καὶ ὁ Μαιμιλιανός, ὁ γαμπρὸς τοῦ Ἀνατολίου, ἀφήνοντας μιὰ μοναχοκόρη πού, φυσικά, ἦταν καὶ ἡ μόνη κληρονόμος τῆς περιουσίας τοῦ πατέρα της. Ὑστερα, ἐνῶ ἀκόμα ζοῦσε ἡ μητέρα της, ἔφτασε κι αὐτὴ στο τέλος τῆς ζωῆς της, ἀφοῦ εἶχε παντρευτεῖ κάποιον διακεκριμένο πρόσωπο, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἔχει ἀποκτήσει οὔτε θηλυκὸ οὔτε ἀρσενικὸ παιδί. Ὁ Ἰουστινιανὸς ὡστόσο ἄρπαξε ἀμέσως ὅλα τὰ χρήματα, ἀφοῦ ξεστόμιζε ἐκεῖνο τὸ καταπληκτικὸ, ὅτι ἦταν ἀνόσιο πράγμα ἡ κόρη τοῦ Ἀνατολίου, πού ἦταν πιά γριά γυναίκα, νὰ πλουτίσει μὲ τὰ χρήματα τοῦ ἀνδρὸς της καὶ τοῦ πατέρα της. Καὶ γιὰ νὰ μὴν ξεπέσει μετὰ ἀπ' αὐτὸ στὴ ζητιανιά ἡ γυναίκα, ὄρισε νὰ παίρνει ἡ γυναίκα αὐτὴ, ὅσο ζεῖ, ἓναν χρυσὸ στατήρα τὴν ἡμέρα καί, στὰ ἔγγραφα, θάσει τῶν ὁποίων ἐλήστεψε τὰ χρήματα αὐτά, ἀνέφερε τοῦτο, ὅτι χορηγεῖ τὸ στατήρα αὐτὸν ἐμπνεόμενος ἀπὸ εὐσέβεια· «γιατὶ εἶναι συνήθειά μου», εἶπε, «νὰ πρᾶττω τὰ ὄσια καὶ τὰ εὐσεβῆ».

Ἄλλὰ φτάνουν ὅσα εἶπα γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα γιὰ νὰ μὴν ὀδηγηθεῖ ἡ ἐξιστόρηση στὴν ὑπερβολή, ἀφοῦ εἶναι ἀνθρωπίνως ἀδύνατο νὰ ἀναφέρει κανεὶς τὰ πάντα. Θὰ δείξω ὡστόσο ὅτι οὔτε κἀν τοὺς Βένετους, πού φαινομενικά τοὺς ὑποστήριζε τόσο, δὲν τοὺς λογάριαζε καθόλου ὅταν ἐπρόκειτο γιὰ χρήματα. Ζοῦσε στὴν Κιλικία κάποιος Μαλθάνης, γαμπρὸς ἐκείνου τοῦ Λέοντος πού κατείχε, ὅπως ἀνέφερα προηγουμένως¹, τὸ ἀξίωμα τοῦ ρεφερενδαρίου.² Τὸν ἄνδρα αὐτὸν τὸν πρόσταξε νὰ θέσει τέρμα στὶς βίαιες συγκρούσεις πού διεξάγονταν στὴν Κιλικία. Ὁ Μαλθάνης ὅμως χρησιμοποίησε τὸ πρόσχημα αὐτὸ γιὰ νὰ προξενήσει ἀνεπανόρθωτα κακὰ στοὺς περισσότερους Κίλικες καί, ληστεύοντας τὰ χρήματά τους, ἄλλα ἔστειλε στὸν τύραννο κι ἄλλα θεωροῦσε καλὸ νὰ τὰ κρατᾶει γιὰ νὰ πλουτίζει ὁ ἴδιος. Οἱ ἄλλοι βέβαια ὑπέφεραν σιωπηλοὶ τὸ κακὸ πού τοὺς εἶχε θρεῖ, ἀλλὰ ὅσοι ἦταν Βένετοι ἀπὸ τοὺς πολίτες τῆς Ταρσοῦ, μὲ τὸ θάρρος τῆς ἀσυδοσίας πού τοὺς παρείχε ὁ αὐτοκράτορας, ἐκτόξευαν βαριές ὕβρεις ἐναντίον τοῦ Μαλθάνη ἐν ἀπουσία του μὲς στὴ μέση τῆς ἀγορᾶς. Ὅταν τὸ ἔμαθε ὁ Μαλθάνης, ἔφτασε εὐθὺς νύχτα στὴν Ταρσὸ ἔχοντας μαζί του πλῆθος στρατιῶτες καὶ τοὺς ἔστειλε ἀξημέρωτα στὰ γύρω σπίτια προστάζοντάς τους νὰ καταλύσουν ἐκεῖ. Οἱ Βένετοι ἐξᾶλλου, νομίζοντας ὅτι πρόκειται γιὰ ἐπίθεση, ἀμύνονταν ὅπως μπορούσαν. Συνέβη λοιπὸν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα κακὰ πού ἔγιναν μὲς στὸ σκοτάδι, νὰ σκοτωθεῖ, χτυπημένος ἀπὸ βέλος, καὶ ὁ Δαιμιανός, ἓνα μέλος τῆς συγκλήτου. Ὁ Δαιμιανός αὐτὸς ἦταν ὅμως ὁ προστάτης τῶν Βένετων τῆς πόλης. Ὅταν ἡ εἶδηση ἔφτασε στὸ Βυζάντιο, οἱ Βένετοι, ἀγανακτισμένοι, δημούργησαν σ' ὅλη τὴν πόλη μεγάλη ταραχὴ κι ἔκαναν ἔντονα διαδήματα στὸν αὐτοκράτορα γιὰ τὸ θέμα αὐτό. Γιὰ τὸν Λέοντα ἐξᾶλλου καὶ τὸν Μαλθάνη ἔλεγαν τὰ χειρότερα λόγια μαζί μὲ τὶς πρὸ φοβερὲς ἀπειλές. Ὁ αὐτοκράτορας ἔκανε τάχα πὼς εἶναι ἐξι-

1. Βλ. σελ. 101.

2. Πρβλ. Βιβλ. II. xxiii. 6.

σου ὀργισμένος γι' αὐτὰ πού εἶχαν συμβεῖ. Ἄμέσως λοιπὸν ἔγραψε γράμμα προστάζοντας νὰ γίνεῖ ἔρευνα γιὰ τὸν τρόπο πού εἶχε πολιτευθεῖ ὁ Μαλθάνης καὶ νὰ ἐπιβληθεῖ ἡ πρέπουσα τιμωρία. Ἄλλὰ ὁ Λέων, προσφέροντάς του πλήθος χρυσάφι, τοῦ ἔκοψε στή στιγμή καὶ τὸ θυμὸ καὶ τὴ στοργή του πρὸς τοὺς Βένετους. Καμιὰ ἔρευνα δὲν ἔγινε γιὰ τὴν ὑπόθεση καὶ ὁ αὐτοκράτορας, ὅταν ἔφτασε ὁ Μαλθάνης στὸ Βυζάντιο καὶ παρουσιάστηκε σ' αὐτόν, τὸν ὑποδέχτηκε μὲ μεγάλη φιλοφροσύνη καὶ τὸν μεταχειρίστηκε ὡς διακεκριμένο πρόσωπο. Οἱ Βένετοι ὅμως τοῦ εἶχαν στήσει καρτέρι καὶ τὸν ξυλοκόπησαν μέσα στὸ Παλάτι τὴν ὥρα πού ἔβγαине ἀπὸ τὸ δωμάτιο τῶν ἀκροάσεων καὶ θὰ τὸν σκότωναν ἂν δὲν τοὺς ἐμπόδιζαν μερικοὶ ἀπὸ τὴν παράταξή τους, πού θέβαια εἶχαν ἤδη πληρωθεῖ κρυφὰ ἀπὸ τὸν Λέοντα. Πράγματι, ποιὸ κράτος θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηριστεῖ πῶς ἀξιολύπητο ἀπὸ ἐκεῖνο στὸ ὁποῖο ὁ αὐτοκράτορας δωροδοκῆθηκε καὶ ἄφησε τὰ ἐγκλήματα ἀδιερεύνητα καὶ οἱ τρομοκράτες, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας θρῖσκοταν στὸ Παλάτι, τόλμησαν νὰ ἐπιτεθοῦν ἐντελῶς ἀδίστακτα ἐναντίον ἐνὸς ἀξιωματοῦχου καὶ νὰ τὸν κακοποιήσουν; Τιμωρία πάντως καμιὰ δὲν ἐπιβλήθηκε ἐξαιτίας τῶν γεγονότων αὐτῶν οὔτε στὸν Μαλθάνη οὔτε σὲ κείνους πού ξεσηκώθηκαν ἐναντίον του. Ἄπ' αὐτὰ ὁποῖος τυχὸν τὸ ἐπιθυμῆ ἄς βγάλει τὰ συμπεράσματά του γιὰ τὸ ἦθος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ.

λ'. Ὅσο γιὰ τὸ ἂν λογάριάζε καθόλου τὸ συμφέρον τοῦ κράτους, τὸ δείχνουν ὅσα ἔκαμε μὲ τὰ δημόσια ταχυδρομεῖα καὶ μὲ τοὺς κατασκόπους. Οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες πού βασιλέψαν σὲ παλιότερους καιροὺς εἶχαν προνοήσει ὥστε νὰ ἀναφέρονται σ' αὐτοὺς τὰ πάντα μὲ τὴ μεγαλύτερη ταχύτητα καὶ χωρὶς νὰ ὑπόκεινται σὲ καμιὰ καθυστέρηση, εἴτε ἐπρόκειτο γιὰ ζημίες πού τυχὸν προξενούσαν σὲ κάποια χώρα οἱ ἐχθροὶ εἴτε γιὰ ὅσα συνέβαιναν στὶς πόλεις στὴ διάρκεια στασιαστικῶν κινήματων ἢ ἀπὸ κάποια ἄλλη ἀπρόβλεπτη

συμφορὰ εἶτε γιὰ τὰ ἔργα τῶν ἀρχόντων καὶ ὄλων τῶν ἄλλων σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Γιὰ νὰ διασφαλιζόνται ἐξἄλλου αὐτοὶ ποὺ μετέφεραν τοὺς ἐτήσιους φόρους καὶ νὰ φτάνουν στὴν πρωτεύουσα χωρὶς κίνδυνο ἢ καθυστέρηση, ὀργάνωσαν παντοῦ ἓνα γρήγορο δημόσιο ταχυδρομικὸ δίκτυο μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο: στὴ διαδρομῇ, τὴν ὁποία ἓνας ξεφόρτωτος ἄνδρας μπορεῖ νὰ διατρέξει σὲ μιὰ μέρα¹, ἐγκατέστησαν κατὰ διαστήματα ἄλλοῦ ὀχτῶ σταθμούς, ἄλλοῦ λιγότερους, ἀλλὰ κατὰ κανόνα ὄχι κάτω ἀπὸ πέντε. Σὲ κάθε σταθμὸ ὑπῆρχαν ἔτοιμα ὡς σαράντα ἄλογα. Ἐνας ἀριθμὸς ἵπποκόμων, ἀνάλογος πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἀλόγων, εἶχε διορισθεῖ σὲ κάθε σταθμὸ. Ταξιδεύοντας λοιπὸν συνεχῶς οἱ ἐπιφορτισμένοι μὲ τὸ ἔργο αὐτὸ καὶ ἀλλάζοντας συχνὰ ἐντελῶς ξεκούραστα ἄλογα, διέτρεχαν, ἂν τὸ ἔφερνε ἡ περίσταση, δέκα ἡμερῶν δρόμο σὲ μιὰ μέρα καὶ μετέφεραν ὄλες τίς εἰδήσεις ποὺ ἀνέφερα μόλις πρὶν. Ἐπιπλέον, οἱ χωροδεσπότες σ' ὅλα τὰ μέρη, καὶ κυρίως ἐκεῖνοι ποὺ εἶχαν κτήματα στὰ μεσόγεια, εὐημεροῦσαν ἐξαιρετικὰ ἐξαιτίας αὐτοῦ τοῦ συστήματος, ἐπειδὴ κάθε χρόνο πουλοῦσαν στὸ δημόσιο τὰ περισσεύματα τῶν προϊόντων τους γιὰ τὴ συντήρηση τῶν ἀλόγων καὶ τῶν ἵπποκόμων καὶ κέρδιζαν ἔτσι πολλὰ χρήματα. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ὅτι τὸ δημόσιο εἰσέπραττε τακτικὰ τοὺς φόρους ποὺ ἀναλογοῦσαν στὸν καθένα, ἀλλὰ κι οἱ φορολογούμενοι ἔπαιρναν ἀμέσως πίσω τὰ χρήματά τους καὶ ἐπιπλέον τὸ κράτος λειτουργοῦσε κανονικὰ.

Στὰ προηγούμενα χρόνια λοιπὸν κάπως ἔτσι λειτουργοῦσαν τὰ πράγματα. Ἀλλὰ ὁ αὐτοκράτορας αὐτὸς κατάργησε πρῶτα πρῶτα τὸ ταχυδρομεῖο ἀπὸ τὴ Χαλκηδόνα ὡς τὴ Δακίβιζα² κι ἀνάγκασε τοὺς πάντες νὰ ταξιδεύουν θέλοντας καὶ μὴ διὰ θαλάσσης, κατευθεῖαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο στὴν Ἐλενούπολη. Ταξιδεύοντας λοιπὸν μὲ μικρὰ σκάφη, σὰν αὐτὰ

1. Περίπου εἴκοσι τέσσερα μίλια. Πρβλ. Βιβλ. ΙΙΙ. ι. 17.

2. Ἡ σημερινὴ Gebize.

μέ τὰ ὁποῖα συνήθως διασχίζουσι στὸ σημεῖο αὐτὸ τὸ κανάλι, ἂν τύχει καὶ πέσουν σὲ κακοκαιρία, διατρέχουσι μεγάλο κίνδυνο. Καθὼς μάλιστα τοὺς πιέζει ἡ ὑποχρέωσις νὰ διαστοῦν, τοὺς εἶναι ἀδύνατο νὰ μείνουν στὸ λιμάνι ὡς τὴν κατάλληλην γιὰ ταξίδι στιγμή καὶ νὰ περιμένουν τὴν ἐπόμενη μπουνάτσα. Ἐπειτα στή μὲν διαδρομὴ πρὸς τὴν Περσία ἐπέτρεψε νὰ λειτουργεῖ τὸ ταχυδρομεῖο μὲ τὸ σχῆμα ποῦ προὔπηρχε, ἀλλὰ σ' ὅλην τὴν ὑπόλοιπην Ἀνατολήν ὡς καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐγκατέστησε μόνον ἓναν σταθμὸν σὲ μιᾶς μέρας δρόμον ποῦ ὅμως δὲν εἶχε ἄλογα, ἀλλὰ γαιθούρια, καὶ αὐτὰ λίγα. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι ὅσα συμβαίνουν σὲ κάθε χώρα ἀναγγέλλονται μὲ δυσκολία, μετὰ ἀπὸ τὴν εὐκαιρίαν γιὰ δράσιν καὶ ὅταν τὰ πράγματα ἔχουν κριθεῖ καί, φυσικά, καμιά βοήθεια δὲν μπορεῖ νὰ παρασχεθεῖ. Ὅσο γιὰ τοὺς γαιοκτήμονες, χάνουσι ὀλοένα τὰ κέρδη τους καθὼς τὰ προϊόντα τους σαπίζουν μένοντες ἀπούλητα.

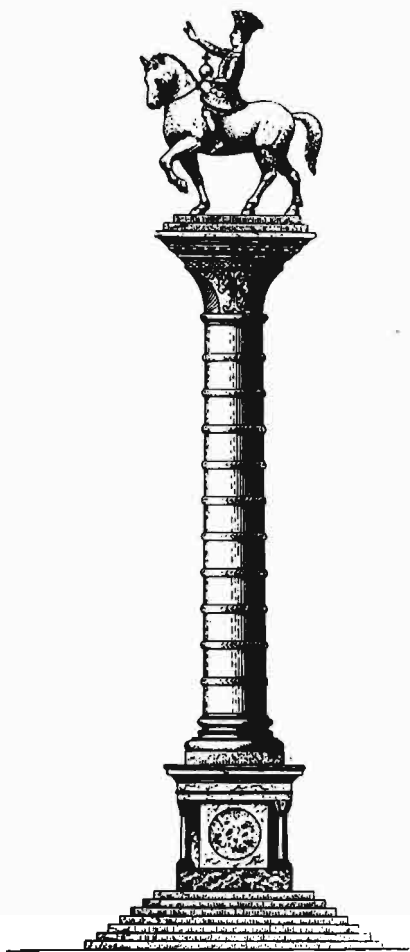
Ἴδου τώρα πῶς ἔχει τὸ ζήτημα τῶν κατασκόπων. Ἀπὸ τὸν παλιὸν καιρὸν τὸ δημόσιον συντηροῦσε πολλοὺς ἀνδρες, οἱ ὁποῖοι, ὅπως εἶναι γνωστὸν, πῆγαιναν εἰς τὰς χώρας τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐμπαιναν ἀκόμα καὶ εἰς τὸ βασιλικὸν παλάτι τῶν Περσῶν εἴτε μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ ἐμπορίου εἴτε μὲ ὁποιοδήποτε ἄλλον τρόπον καί, ἀφοῦ ἐρευνουῦσαν μὲ προσοχὴν τὸ καθεστῆν, ἦσαν σὲ θέσιν, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τους εἰς τὴν χώραν τῶν Ῥωμαίων, νὰ ἀνακοινώσασιν τοῖς ἀρχόντεσιν ὅλα τὰ ἀπόρρητα τῶν ἐχθρῶν. Ἔτσι ἐκεῖνοι ἦσαν πληροφορημένοι ἀπὸ πρὶν καὶ εἶχαν τὸ νοῦν τους καὶ τίποτε ἀπρόβλεπτον δὲν τοὺς συνέβαινε. Αὐτὸ μάλιστα τὸ σύστημα ἴσχυεν ἀπὸ παλαιοῦ καὶ τοὺς Μήδους. Ὁ Χοσρόης, καθὼς λέγει, αὐξήσας τοὺς μισθοὺς τῶν κατασκόπων του καὶ ἡ προνοητικότητά του αὐτὴν τὸν ὠφέλησεν. Γιατὶ τίποτε [δὲν τοῦ ξέφευγεν ἀπ' ὅσα γίνονταν εἰς τὸ κράτος τῶν Ῥωμαίων. Ἀντίθετα, ὁ Ἰουστινιανὸς, μὲ τὴν ἀπροθυμίαν του νὰ ξοδέψῃ ἕστω καὶ τὸ παραμικρὸν,] ἔσθλησεν ἀπὸ τὴν χώραν τῶν Ῥωμαίων [ἀκόμα καὶ τὸ]¹ ὄνομα τῶν κατασκό-

1. Στὸ σημεῖον αὐτὸ ὑπάρχει χάσμα εἰς τὸ κείμενον. Ἡ μετάφρασις

πων με αποτέλεσμα να γίνουν κι άλλα πολλά σφάλματα και κυρίως να κυριευθεῖ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς ἡ Λαζική, μιὰ και οἱ Ρωμαῖοι με κανέναν τρόπο δὲν κατάφεραν νὰ μάθουν ποῦ στὸν κόσμον βρισκόταν ὁ βασιλιάς τῶν Περσῶν με τὸ στρατό του. Μιὰ ἄλλη παλιὰ συνήθεια ἦταν νὰ τρέφει τὸ δημόσιο ἓνα μεγάλο πλῆθος καμηῆλες, οἱ ὁποῖες, ὅπως εἶναι γνωστό, ἀκολουθοῦσαν τὸν ρωμαϊκὸ στρατὸ ὅταν βάδιζε ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μεταφέροντας ὅλα του τὰ ἐφόδια. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη οὔτε οἱ γεωργοὶ ἀναγκάζονταν νὰ κουβαλᾶνε τζάμπα οὔτε οἱ στρατιῶτες τύχαινε νὰ στερηθοῦν ὅτιδήποτε ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα. Ἄλλὰ και τὶς καμηῆλες τὶς κατάργησε ὁ Ἰουστινιανὸς σχεδὸν ὅλες. Γι' αὐτό, ὅταν τώρα ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς βαδίζει ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ γίνεῖ σωστά.

Ἔτσι λοιπὸν ἐξελίσσονταν οἱ σοβαρότερες ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Δὲν πειράζει ὥστόσο νὰ ἀναφερθεῖ και κάποιον ἀπὸ τὰ γελοῖα καμῶματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Μεταξὺ τῶν ρητόρων τῆς Καισάρειας ἦταν κάποιος Εὐάγγελος, ἄνθρωπος καθόλου ἀσήμαντος, ποῦ ἡ τύχη τὸν εὐνόησε και ἀπόχτησε, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα περιουσιακὰ στοιχεῖα, και μεγάλη ἔκταση γῆς. Ἀργότερα ἀγόρασε γιὰ τρία χρυσὰ κεντηνάρια και κάποιον παραθαλάσσιον χωριὸν ὀνομαζόμενον Πορφυρεῶνα. Μόλις τὸ ἔμαθε ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός, τοῦ πήρε ἀμέσως τὸ χωριὸν δίνοντάς του μόνον ἓνα μικρὸ μέρος ἀπὸ τὴν ἀξία του με τὴν παρατήρηση ὅτι δὲν εἶναι καθόλου εὐπρεπὲς ὁ Εὐάγγελος, ἓνας ρήτορας, νὰ ἔχει στὴν κατοχὴ του ἓνα τέτοιο χωριὸν. Ἄλλὰ θὰ σταματήσω νὰ μιλάω γι' αὐτὰ φτάνουν ὅσες νύξεις ἔκαμα.

στηρίζεται στὴ συμπλήρωση τοῦ Haury ποῦ υἱοθετεῖται στὴν ἐκδοσὴ τῆς Loeb.

Ὁ κίων καὶ ὁ γιγάντιος
ἀνδριάντας τοῦ Ἰουστιανοῦ
(Ἀπόπειρα ἀποκαταστάσεως)

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η ΥΠΕΡΟΨΙΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟΥ ΖΕΥΓΟΥΣ

Μερικοί ἐξάλλου ἀπὸ τοὺς νεωτερισμοὺς ποὺ ἐφάρμισαν ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα στὴ λειτουργία τοῦ κράτους εἶναι καὶ οἱ ἀκόλουθοι: τὸν παλιὸ καιρὸ, ὅταν ἡ σύγκλητος παρουσιαζόταν στὸν αὐτοκράτορα, ὑπῆρχε ἔθιμο νὰ ἐκφράζει τὸ σεβασμὸ τῆς μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο: ἕνας ἄνδρας ἀπὸ τὴν τάξη τῶν πατρικίων τὸν χαιρετοῦσε φέρνοντας τὸ χέρι στὸ δεξιὸ μέρος τοῦ στήθους του. Ὁ αὐτοκράτορας τὸν φιλοῦσε στὸ κεφάλι καὶ ὕστερα τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἀποσυρθεῖ ὅλοι οἱ ὑπόλοιποι ἔκλιναν τὸ δεξιὸ γόνατο μπροστὰ στὸν αὐτοκράτορα καὶ ἀποχωροῦσαν· κανένα ἔθιμο δὲν ὑπῆρχε γιὰ τιμητικὸ χαιρετισμὸ πρὸς τὴν αὐτοκράτειρα. Στὴν περίπτωσιν ὅμως τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῆς Θεοδώρας ὅσοι γίνονταν δεκτοὶ ἀπὸ αὐτοὺς — ὄχι μόνοι οἱ συγκλητικοί, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀνήκαν στὴν τάξη τῶν πατρικίων — ἔπεφταν ἀμέσως καταγῆς μὲ τὸ πρόσωπο στὸ δάπεδο, τέντωναν χέρια καὶ πόδια ὅσο πιὸ πολὺ μπορούσαν, ἀγγιζαν μὲ τὰ χεῖλη τους τὸ ἕνα πόδι τοῦ καθενὸς τους καὶ ὕστερα σηκώνονταν ὄρθιοι. Γιατὶ καὶ ἡ Θεοδώρα ἐπίσης ἐπέμενε νὰ τῆς ἀπονέμεται αὐτὴ ἡ τιμὴ καὶ μάλιστα εἶχε τὸ θράσος νὰ δέχεται τοὺς πρέσβεις τῶν Περσῶν καὶ τῶν ἄλλων βαρβάρων καὶ νὰ τοὺς προσφέρει χρηματικὰ δῶρα λὲς καὶ ἡ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία ἦταν δική της κτῆμα, πράγμα ποὺ ποτὲ δὲν εἶχε ξανα-

συμβεί ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Τὸν παλιὸ καιρὸ ἐξάλλου ὅσοι συνομιλοῦσαν μὲ τὸν αὐτοκράτορα προσφωνοῦσαν τὸν ἴδιο « βασιλέα » καὶ τὴ γυναῖκα του « βασιλίδα », καὶ τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους ἄρχοντες τὸν προσφωνοῦσαν σύμφωνα μὲ τὸ ἀξίωμα πού κατεῖχε ἐκεῖνη τῇ στιγμή. Ἐάν ὅμως κάποιος, συνομιλώντας μὲ ὁποιοδήποτε ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δυό, ἀνέφερε τὸν τίτλο « βασιλεὺς » ἢ « βασιλεὺς » καὶ δὲν τοὺς ἀποκαλοῦσε τὸν ἕναν « δεσπότη » καὶ τὴν ἄλλη « δέσποινα » ἢ ἂν δοκίμαζε νὰ ὀνομάσει κάποιον ἀξιωματοῦχο κάπως ἀλλιῶς ἀπὸ « δούλο », αὐτός, ὅπως εἶναι γνωστό, χαρακτηριζόταν ὄχι μόνον ἀμαθὴς ἀλλὰ καὶ ἐλευθερόστομος, κι ἔφευγε ἀπὸ κεῖ σὰν νὰ εἶχε κάμει τὸ πιὸ φοβερὸ σφάλμα προσβάλλοντας ἐκείνους ἀκριβῶς πού ὀφείλε νὰ σέβεται περισσότερο ἀπὸ τὸν καθένα.

Σὲ παλιότερους καιροὺς ἐπίσης λίγοι ἄνθρωποι ἐπισκέπτονταν τὰ ἀνάκτορα κι αὐτοὶ μὲ μεγάλη δυσκολία. Ἐφότου ὅμως ἀνέλαθαν αὐτοὶ τῇ βασιλείᾳ, οἱ ἄρχοντες καὶ μαζί ὅλοι οἱ ὑπόλοιποι ἔμεναν συνεχῶς στὸ Παλάτι. Ὁ λόγος ἦταν ὅτι τὸν παλιὸ καιρὸ ἐπιτρεπόταν στοὺς ἀξιωματούχους νὰ πράττουν αὐτοπροαίρετα τὰ δίκαια καὶ τὰ νόμιμα. Οἱ μὲν ἄρχοντες λοιπόν, ἀσχολούμενοι μὲ τὰ συνήθη διοικητικὰ τους καθήκοντα, ἔμεναν στὰ δικά τους οἰκήματα, οἱ δὲ ἀρχόμενοι οὔτε ἔβλεπαν οὔτε ἄκουγαν καμιά πράξη παραβίασης τοῦ δικαίου καὶ συνεπῶς, ὅπως εἶναι φυσικὸ, λίγα διαδήματα εἶχαν νὰ κάμουν στὸν αὐτοκράτορα. Αὐτοὶ ὅμως, παίρνοντας — γιὰ τὴν καταστροφὴ τῶν ὑπηκόων τους — τὰ πάντα στὰ χέρια τους, τραβοῦσαν ὅλον τὸν κόσμον κοντὰ τους καὶ τὸν ἀνάγκαζαν νὰ περιμένει δουλοπρεπέστατα μιὰ ἀκρόαση. Καθημερινὰ σχεδὸν μπορούσε κανεὶς νὰ δεῖ τὰ περισσότερα δικαστήρια ἔρημα καὶ στὴ βασιλικὴ αὐλὴ πλῆθος κόσμον νὰ βρίζεται καὶ νὰ σπρώχνεται μ' ὅλη του τὴ δύναμη καὶ νὰ συμπεριφέρεται συνεχῶς μὲ κάθε εἶδους δουλοπρέπεια. Ἄλλὰ καὶ οἱ ὑποτιθέμενοι φίλοι τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ζεύγους στέκονταν ἐκεῖ συνεχῶς ὅλη μέρα καὶ τακτικὰ μεγάλο μέρος τῆς νύχτας χωρὶς νὰ τρῶνε οὔτε νὰ κοιμοῦνται τίς κανονι-

κές ώρες και οδηγούνταν έτσι στο θάνατο. Αυτό απολάμβαναν από την ύποτιθέμενη καλοτυχία τους. "Όταν πιά απαλλάσσονταν οί άνθρωποι απ' όλα αυτά τὰ κακά, αρχίζαν νά λογομαχοῦν μεταξύ τους ποῦ ἄραγε είχαν πάει τὰ χρήματα τῶν Ρωμαίων. "Άλλοι ισχυρίζονταν πῶς είχαν πάει στους βαρβάρους κι ἄλλοι πῶς ὁ αὐτοκράτορας τὰ κρατοῦσε κλειδωμένα σέ πολλά μικρά δωμάτια. Θά ἔρθει κάποια ὥρα και ὁ Ἰουστινιανός, ἂν εἶναι ἄνθρωπος, θά τελειώσει τίς μέρες του ἤ, ὡς ἄρχοντας τῶν δαιμόνων, θά φύγει ἀπό τή ζωή. Τότε λοιπόν ὅσοι θά ἔχουν τήν τύχη νά ἐπιζήσουν θά ξέρουν τήν ἀλήθεια.

Ὁ Ἰουστινιανὸς
ὡς στρατιώτης
(ἀπὸ νόμισμα)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΟΥ G.A. WILLIAMSON ΣΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ PENGUIN

1. Ὁ Προκόπιος γεννήθηκε στήν Καισάρεια, τή μεγάλη πόλη πού ἔδρευε ὁ Ἡρώδης στήν Παλαιστίνη. Δέν γνωρίζουμε τή χρονολογία : ἦταν ἴσως τὸ 500 μ.Χ. ἢ λίγο νωρίτερα. Ἀφοῦ ἄσκησε στὸ Βυζάντιο τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δικηγόρου καὶ τοῦ ρήτορα, διορίστηκε τὸ 527 ἰδιαιτέρως γραμματέας καὶ νομικὸς σύμβουλος τοῦ Βελισαρίου, τὸν ὁποῖο συνόδευε στὶς πρῶτες του ἐκστρατείες, στήν Περσία, στήν Ἀφρική καὶ στήν Ἰταλία, καὶ ὁ ὁποῖος τοῦ ἐμπιστεύτηκε σημαντικὲς ἀποστολές. Ὅταν ὁ Βελισάριος, μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Ραβέννας, ἀνακλήθηκε στὸ Βυζάντιο, ὁ Προκόπιος πῆγε μαζί του καὶ εἶναι πιθανὸ ὅτι, ὅταν τὸν ἐπόμενο χρόνο ὁ Βελισάριος στάλθηκε ἀκόμα μιὰ φορὰ στὸ ἀνατολικὸ μέτωπο, ὁ γραμματέας του τὸν συνόδευε καὶ πάλι. Ἀλλὰ δώδεκα μῆνες ἀργότερα, τὸ 542 μ.Χ., εἶναι βέβαιο ὅτι γύρισε στήν πρωτεύουσα, ὅπου ἔζησε ἀπὸ κοντὰ τὴν τρομερὴ ἐπιδημία πού ἐπισκέφθηκε τὴν πόλη ἐκεῖνη κι ἔτσι μπόρεσε νὰ τὴν περιγράψει μὲ παραστατικὲς λεπτομέρειες. Δέν γνωρίζουμε ἂν ἦταν μαζί μὲ τὸ στρατηγὸ στὸ διάστημα τῆς δεύτερης ἐκστρατείας του μέσα καὶ γύρω ἀπὸ τὴν Ἰταλία, τὴν ὁποία περιγράφει λιγότερο πρακτικογραφικά, οὔτε μὲ τί ἀσχολήθηκε —ἐκτὸς ἀπὸ τὸ συγγραφικὸ του ἔργο— στὰ ὑπόλοιπα χρόνια τῆς ζωῆς του. Πρέπει νὰ ἦταν μεταξὺ τῶν εὐνοουμένων τοῦ αὐτοκράτορα, ἀφοῦ τὸ 560 μ.Χ. τοῦ ἀποδόθηκε ὁ τιμητικὸς τίτλος τοῦ *illustris*: εἶναι πιθανὸ ἐπίσης ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Προκόπιος πού, δυὸ χρόνια ἀργότερα, ἔγινε ἑπαρχος. Ἡ ἀκριβὴς χρονολογία τοῦ θανάτου του δέν εἶναι γνωστή· φαίνεται ὅμως ὅτι πέθανε μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸ καὶ ὀρισμένοι μελετητὲς ὑποστηρίζουν θετικὰ ὅτι πέθανε τοῖς τελευταίους

μῆνες τοῦ 565 μ.Χ. "Αν αὐτὸ ἀληθεύει, ἔχουμε τὴν παράξενη σύμπτωση ὅτι ὁ Βελισάριος, ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ὁ Προκόπιος πέθαναν ὅλοι τὸν ἴδιο χρόνο. Ὡστόσο, μιὰ τέτοια σύμπτωση δὲν εἶναι μὲ κανέναν τρόπο μοναδική στὴν ἱστορία.

Ἀπὸ τὴν πένα τοῦ Προκοπίου τρία ἔργα ἔχουν φτάσει ὡς ἐμᾶς, ποὺ εἶναι κοινῶς γνωστὰ ὡς *Ἱστορία, Περὶ κτισμάτων* καὶ *Ἀπόκρυφη Ἱστορία*. [. .]

Οἱ Ἕλληνες ὀνόμασαν τὸ βιβλίον *Ἀνέκδοτα* καὶ ὁ Gibbon ἀπὸ λάθος τὸ μετέφρασε « Anecdotes ». Ἡ λέξη *Ἀνέκδοτα*, ποὺ τοῦ δόθηκε ὡς τίτλος ἀπὸ τὸν λεξικογράφου Σουίδα, σημαίνει « Ἀνέκδοτα πράγματα » καὶ χρησιμοποιήθηκε ἐπειδὴ τὸ βιβλίον δὲν δημοσιεύτηκε ὅσο ζοῦσε ὁ συγγραφέας του. [. .]

Τὸ πρῶτο καὶ ὀγκωδέστερο ἔργο εἶχε τιτλοφορηθεῖ ἀπὸ τὸ συγγραφέα τοῦ *Λόγοι περὶ τῶν πολέμων*. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀχτῶ βιβλία : δύο ἀπὸ αὐτὰ ἀναφέρονται στοὺς Περσικοὺς πολέμους ποὺ ἐγίναν στὴ Μεσοποταμία, δύο στὸν πόλεμο κατὰ τῶν Βανδάλων στὴν Ἀφρική, τρία στὸν πόλεμο κατὰ τῶν Γότθων στὴν Ἰταλία καὶ στὴ Σικελία. Τὰ ἑπτὰ αὐτὰ βιβλία πραγματεύονται ἐπιμέρους γεγονότα σὲ τρεῖς διαφορετικὲς περιοχὲς ὡς τὸ 552, ὅποτε ὀλοκληρώθηκε ἡ δημοσίευση, καὶ ἀκολουθοῦνται ἀπὸ ἕνα ἐπιπλέον τόμο ποὺ καλύπτει τὰ συμβάντα σὲ ὅλα τὰ μέτωπα ὡς τὸ 554 ποὺ κυκλοφόρησε ὁ τόμος. Μολονότι οἱ τόμοι αὐτοὶ τιτλοφοροῦνται « Πόλεμοι », περιλαμβάνουν πολὺ περισσότερα ἀπὸ μιὰ ἀφήγηση στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων· προμηθεύουν πολὺ ὕλικὸ γιὰ μιὰ γενικὴ ἱστορία τῶν χρόνων στοὺς ὁποίους ἀναφέρονται. Παρέχουν ἔτσι πολύτιμες πληροφορίες γιὰ σημαντικὰ γεγονότα στὴν πρωτεύουσα, ὅπως γιὰ τὴν τρομερὴ ἐξέγερση τοῦ 532 μ.Χ. καὶ τὴν ἐξίσους τρομερὴ ἐπιδημία ποὺ ἀκολούθησε δέκα χρόνια ἀργότερα. [. .]

Τὸ δεύτερο σὲ μέγεθος βιβλίον ἦταν τὸ *Περὶ κτισμάτων*, μιὰ ἀπαρίθμηση σὲ ἑξὶ βιβλία τῶν κυριότερων ἀρχιτεκτονικῶν θαυμάτων, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ Ἰουστινιανὸς ἐλάμπρυνε τὴν πρωτεύουσα ὡς τὸ 560. Εἶναι ἕνα ἀηδιαστικὸ καὶ ἀνιαρὸ ἔργο, γραμμένο σὲ στομφώδη γλῶσσα, ποὺ τὸ κάνει ἀπεχθὲς ἢ ἀδιάκοπη κολακεία πρὸς τὸ αὐτοκρατορικὸ ζεῦγος. Μήπως σκοπὸς τῆς συγγραφῆς ἦταν νὰ διασφαλίσαι τὴ θέση τοῦ συγγραφέα στὰ μάτια τοῦ αὐτοκράτορα καὶ νὰ τοῦ προσπορίσει τὴν τιμητικὴ διάκριση ποὺ προαναφέραμε ;

Τὸ τρίτο ἔργο —τρίτο σὲ ὄγκο καὶ σὲ χρονολογία ἐκδόσεως, ἀλλὰ ὄχι σὲ χρονικὴ περίοδο συγγραφῆς— ἦταν ἡ *Ἀπόκρυφη Ἱστορία*. Οἱ δύο ἀναφορὲς τοῦ βιβλίου αὐτοῦ στὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ἰουστινιανός, ὡς τὴ

στιγμή εκείνη, είχε διατελέσει άρχοντας για τριάντα δύο χρόνια όδήγησαν τόν Gibbon στην πεποίθηση ότι τó βιβλίό γράφτηκε τó 559 μ.Χ. Άν όμως θεωρήσουμε ώς άφετηριακό έτος τής βασιλείας του, αντί για τó 527, τó 518 —μιά και, στην πραγματικότητα, δέν κυβέρνησε ó 'Ιουστίνος τήν αύτοκρατορία, αλλά ó άνεψιός του—, θά συμφωνήσουμε με τόν Bury και τούς άλλους σύγχρονους μελετητές πού πιστεύουν ότι ή χρονολογία συγγραφής είναι τó 550. Αυτό φαίνεται ακόμα πιδ πιθανό άν λάβουμε ύπόψη τήν περιφρόνηση με τήν όποία ó Προκόπιος καταργεί σχεδόν τόν προηγούμενο μονάρχη με τó χαρακτηρισμό του ώς άσημαντότητας. Άνάλογες περιπτώσεις δέν είναι δύσκολο νά βρεθούν. Όταν ó ευαγγελιστής Λουκάς χρονολογεί τήν « άθληση » τού Βαπτιστή ώς « δέκατο πέμπτο έτος τής βασιλείας τού Τιβερίου Καίσαρος », είναι σχεδόν βέβαιο ότι δέν μετράει από τήν άνάρρηση τού αύτοκράτορα στό θρόνο τó 14 μ.Χ., αλλά από τή στιγμή τής συμμετοχής του στην αύτοκρατορική έξουσία δυό χρόνια νωρίτερα. Ό Ευσέβιος ύπολογίζει ώς έναρκτήριο έτος τής βασιλείας τού Αύγουστου όχι τó 27 ούτε καν τó 31 π.Χ. αλλά « τας ειδούς » τού Μαρτίου τού 44 π.Χ. Πολύ άργότερα, οι όπαδοί τού 'Ιακώβου Β' ύπολόγιζαν τά χρόνια τής βασιλείας τού Καρόλου Β' όχι από τήν παλινόρθωσή του τó 1660, αλλά από τή θανάτωση τού πατέρα του ένδεκα χρόνια νωρίτερα. [. .]

Ή Άπόκρυφη ιστορία, πού επαγγέλλεται ότι θά είναι ένα συμπλήρωμα τών πρώτων έφτά βιβλίων τών 'Ιστοριών και άρχίζει με κάποιες φράσεις πού εμφανίζονται ώς συνδετικοί κρίκοι της με τó 7ο βιβλίό, είναι ένας μανιασμένος λίβελος έναντίον τών τεσσάρων ήρώων της και έναντίον πολλών από τούς αύτοκρατορικούς αξιωματούχους πού εκθέτει άλύπητα τόσο τά δημόσια έργα όσο και τήν ιδιωτική ζωή τους και τούς άπογυμνώνει από κάθε άξίωση για θαυμασμό ή έστω και για κοινό σεβασμό.

2. Ό Προκόπιος έζησε σέ μιá πολυτάραχη έποχή, μιá έποχή πού άποτελεί σταθμό στην Ιστορία έπειδή είδε τó θάνατο τής κλασικής περιόδου και τή γέννηση τού Μεσαίωνα. Στις μέρες τού πατέρα του τó δυτικό ήμισυ τής Ρωμαϊκής Αύτοκρατορίας είχε καταρρεύσει και, στους έφτά λόφους κοντά στόν Τίβερη, δέν υπήρχε πιά μιá αύτοκρατορική πόλη, ίκανή *regere imperio populos*. Ή πόλη τού Κωνσταντίνου ήταν τώρα ή μόνη πρωτεύουσα, κυρίαρχη σέ μιá κοινότητα λαών πού αύτοαποκαλούνταν ακόμα Ρωμαίοι, αλλά πού είχαν χάσει όλωσδιόλου τή ρωμαϊκή πολιτική όργάνωση, τά ρωμαϊκά ήθη και τή θρησκεία, τή ρωμαϊκή

ἀρχιτεκτονική, ἀκόμα καὶ τὴ ρωμαϊκὴ ἐνδυμασία. Ἡ ἐποχὴ στὴν ὁποία ζεῖ ὁ Προκοπίος ξεχωρίζει ἀκόμα περισσότερο ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἔγραψε γι' αὐτὴν καὶ ἔγραψε γι' αὐτὴν τόσο ἀποκαλυπτικά. Ὑπῆρχαν τόσο πολλὰ νὰ καταγραφοῦν γιὰ κείνη τὴν ἐποχὴ, ὥστε μπορούσε νὰ γράφει τὸν ἕναν τόμο μετὰ τὸν ἄλλον γράφοντας ὅ,τι γνώριζε ἀπὸ πρῶτο χέρι καὶ ἀπὸ προσωπικὴ ἐμπειρία καὶ σπάνια ἐπιχειρώντας νὰ καταγράψει γεγονότα προηγούμενων ἡμερῶν.

Ὑπάρχουν ἐκεῖνοι ποὺ ἐρμηνεύουν τὴν πορεία τῆς ἱστορίας ἀναφερόμενοι στὶς οἰκονομικὲς καὶ ἄλλες ὕλικές αἰτίες. Γιὰ τὴν Προκοπίο τὴν ἱστορία τὴν κάνουν οἱ ἄνθρωποι, κάποτε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ἀλλὰ κατὰ κανόνα τὰ ἀνθρώπινα πλάσματα, κινούμενα ἀπὸ ἀνθρώπινα πάθη ἂν καὶ κάποτε ὑποκειμένα σὲ δαιμονικὲς ἐπιρροές· μπορούν στ' ἀλήθεια νὰ εἶναι οἱ ἴδιοι πραγματικοὶ δαίμονες μὲ ἀνθρώπινη μορφή. Τὰ βιβλία τοῦ Προκοπίου δὲν εἶναι βιογραφίες, ἀλλὰ ἱστορίες, στὶς ὁποῖες τὰ γεγονότα, τόσο στὰ πεδία τῶν μαχῶν ὅσο καὶ στὶς πόλεις, στὰ παλάτια καὶ στὰ σπίτια, ἐκτίθενται μὲ τὴ μεγαλύτερη λεπτομέρεια· πρωταρχικὰ ὡστόσο εἶναι βιβλία ποὺ ἀναφέρονται σὲ πρόσωπα. Αὐτὸ ἀληθεύει γιὰ τὴν *Ἀπόκρυφὴ ἱστορία* ἀκόμα πιὸ πολὺ ἀπ' ὅσο γιὰ τὰ ἄλλα ἔργα. Λίγα πράγματα διαβάζουμε σ' αὐτὴν ποὺ δὲν ἀναφέρονται στὰ ἔργα, στὰ κίνητρα καὶ στοὺς χαρακτήρες δύο ἀνδρῶν καὶ δύο γυναικῶν· ἀκόμα καὶ τὰ λίγα ἄλλα πρόσωπα ποὺ κάνουν τὴ σύντομὴ ἐμφάνισή τους στὶς σελίδες τοῦ μικροῦ αὐτοῦ βιβλίου εἰσάγονται μόνο καὶ μόνο γιὰ ὅ,τι ἔκαμαν γιὰ λογαριασμὸ αὐτῶν τῶν τεσσάρων ἢ γιὰ ὅσα ὑπέφεραν στὰ χέρια τους. Οἱ δύο ἄνδρες ἦταν ὁ Ἰουστινιανὸς ὁ ἐπονομαζόμενος κάποτε Μέγας, κυβερνήτης τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας ἐπὶ σαράντα ἐφτά χρόνια, καὶ ὁ Βελισάριος, ὁ διακεκριμένος στρατιωτικὸς τοῦ καιροῦ του καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους στρατηγούς ποὺ ἠγῆθησαν ποτὲ στὰ στρατεύματα τῶν Ρωμαίων. Οἱ δύο γυναῖκες, τόσο ἐνδιαφέρουσες ἐξαιτίας τοῦ αὐταρχικοῦ χαρακτήρα τους καὶ τῆς πλήρους ἐλλείψεως ἠθικῶν ἀρχῶν, ἦταν ἡ Θεοδώρα, ἐπὶ εἴκοσι πέντε χρόνια σύντροφος τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ συγκυβερνήτρια τῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ ἡ Ἀντωνίνα, ἡ ἀκαταμάχητὴ γόησσα, ποὺ ὁ σύζυγός της ὁ Βελισάριος ἦταν παιδιὰκι στὰ χέρια της. [...]

Ἡ περίοδος ποὺ κυρίως μᾶς ἐνδιαφέρει ἐκτείνεται ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Προκοπίου ὡς τὴ συγγραφὴ τῆς *Ἀπόκρυφης ἱστορίας*, μιὰ περίοδος πενήντα χρόνων ποὺ καλύπτει τὸ πρῶτο ἡμισυ τοῦ ἔκτου αἰῶνα μ.Χ. Ἦταν μιὰ περίοδος γεμάτη πολέμους καὶ στασιαστικὰ κινήματα, ἐπιδημίες, σεισμούς καὶ πλημμύρες, ἀλλὰ καὶ γεμάτη τεράστια δη-

μιουργική δραστηριότητα στην αρχιτεκτονική και στις άλλες τέχνες. Προτού εξετάσουμε την πορεία των γεγονότων στο διάστημα της πεντηκονταετίας αυτής, ας τὰ τοποθετήσουμε μέσα στο σκηνικό τους διαγράφωντας με άδρότατες γραμμές τις Ιστορικές φάσεις που ὀδήγησαν σ' αὐτά.

Ἐκ τῆς ἡμέρας πού ὁ Ὀκταβιανὸς Καῖσαρ ἔλαβε, τὸ 27 π.Χ., τὸν τίτλο τοῦ Αὐγούστου, ὡς τὴν ἡμέρα τοῦ θανάτου του σαράντα χρόνια ἀργότερα, ὁ πρῶτος στὴν αὐτοκρατορική σειρά φρόντιζε νὰ ἀυτοαποκαλεῖται *princeps*, πρῶτος πολίτης. Ἀποφεύγοντας τὶς μεγαλοπρεπεῖς τελετές, φρόντιζε νὰ διατηρεῖ τὴν ψευδαίσθησι ὅτι ἡ ἐξουσία παρέμενε στὰ χέρια τῆς συγκλήτου καὶ τοῦ λαοῦ καθὼς καὶ τῶν παραδοσιακῶν ἀρχῶν. Τὸ παράδειγμά του τὸ ἀκολούθησαν σὲ μεγάλο βαθμὸ οἱ διάδοχοί του ἐπὶ τρεῖς αἰῶνες περίπου, μολονότι, μὲ τὴν ἐνίσχυση τοῦ συγκεντρωτισμοῦ καὶ τῆς γραφειοκρατίας, τὸ προκάλυμμα εἶχε καταντήσει διάφανο. Ὡστόσο, μὲ τὸν Διοκλητιανό, πού ἀνέβηκε στὸ θρόνο τὸ 284 μ.Χ., ἐπαψαν ὀλωσδιόλου νὰ τηροῦνται τὰ προσχήματα. Ἡ ἐξουσία μοιράστηκε ἀνάμεσα σὲ δύο Αὐγούστους καὶ δύο Καίσαρες· ὁ Διοκλητιανὸς κατέλαβε τὴν πρώτη θέση. Ἡ ἐξουσία αὐτὴ δὲν γνώριζε συνταγματικὰ ὅρια. Οἱ ἄρχοντες ἦταν φανερά ἀναγνωρίσιμοι ἀπὸ τὸν ἀπεριόριστο αὐταρχισμό τους. Ἡ ἀπλότητα ἔδωσε τὴ θέση τῆς στῆ χλιδῆ καὶ στῆ μεγαλοπρέπεια, ἡ δυτικὴ ἀξιοπρέπεια ὑποχώρησε μπροστὰ στῆ λαμπρότητα τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ τίτλος *princeps* ἔγινε *dominus*, δεσπότης καὶ κύριος, καὶ οἱ συμπολίτες ἔγιναν ὑπήκοοι καὶ πιστοὶ ὑπηρέτες. Ἡ λιτὴ τῆβεννος ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ λεπτοῦφασμένα, καταστόλιστα μεταξωτὰ φορέματα, ἡ ταινία ἢ τὸ στεφάνι τοῦ κεφαλοῦ ἔγινε τώρα χρυσοποίκιλτο στέμμα. Ἐνώπιον τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος ἀκόμα καὶ οἱ πιδ διακεκριμένοι πολῖτες ὕφειλαν νὰ δηλώνουν ταπεινὰ ὑποταγὴ Ὅι τέσσερις ἄρχοντες ἐγκατέστησαν τὶς πρωτεύουσές τους στῆ Γαλατία, στὴν Ἰταλία, στὰ Βαλκάνια καὶ στῆ Μικρὰ Ἀσία. Ἡ Ρώμη δὲν λογαριαζόταν πιά.

Ὅταν παραιτήθηκε ὁ Διοκλητιανός, ξέσπασε πόλεμος ἕως θανάτου μεταξὺ τῶν τριῶν πού εἶχαν ἀπομείνει καὶ ὑπῆρχαν, οὔτε λίγο οὔτε πολὺ, ἔξι διεκδικητὲς τῆς ἐξουσίας τὸν καιρὸ πού ὁ νεαρὸς Κωνσταντῖνος ξεκίνησε τὸν ἀγῶνα πού ἐπρόκειτο νὰ καταλήξει στὴν ἀνάδειξή του ὡς μόνου ἀρχοντα ὀλόκληρης τῆς Αὐτοκρατορίας. Τῆ βασιλεία του τὴν ἔκαμαν ἀξιοσημείωτη δύο συμβάντα τεράστιας σημασίας : ἀναγνωρίστηκε ὁ Χριστιανισμὸς ὄχι ἀπλῶς καὶ μόνον ὡς μία ἀπὸ τὶς ἐπιτρεπόμενες θρησκείες, ἀλλὰ ὡς ἐπίσημη θρησκεία τοῦ κράτους καὶ ἰδρύθηκε

μιὰ νέα πρωτεύουσα στή θέση τῆς παλιᾶς ἑλληνικῆς ἀποικίας Βυζάντιον. Κατὰ κανόνα, ἡ νέα πρωτεύουσα ἀναφερόταν ἀπὸ τότε ὡς Κωνσταντινούπολις, ἀλλὰ ὁ Προκόπιος τὴν ἀναφέρει πάντα μὲ τὸ παλιὸ τῆς ὄνομα. Ἡ Ρώμη, ὅπως ἤδη σημειώθηκε, ἀνῆκε στὸ παρελθόν.

Ἡ εἰρήνη πού ἀποκατέστησε ὁ μεγάλος αὐτὸς αὐτοκράτορας ὑπῆρξε τόσο βραχύβια ὅσο καὶ ὁ ἴδιος· μὲ τὸ θάνατό του ξανάρχισαν οἱ παλιοὶ ἀνταγωνισμοί : οἱ τρεῖς ἐπιζῶντες γιοὶ του ἄρχισαν πόλεμο μετὰξὺ τους. Ἔτσι περίπου ἤρθαν τὰ πράγματα καὶ εἴκοσι ἐπτὰ χρόνια ἀργότερα ἡ αὐτοκρατορία διχάστηκε καὶ πάλι : ὁ Οὐάλης πῆρε τὴν Ἀνατολή καὶ ὁ Βαλεντινιανὸς τὴ Δύση. Ἔτσι διχασμένη παρέμεινε ἐκτός ἀπὸ τὴ λαμπρὴ ἀλλὰ σύντομη βασιλεία τοῦ Θεοδοσίου, πού τὴν ἀκολούθησε μιὰ σειρά ἀπὸ βαρβαρικές ἐπιδρομὲς στὴν Ἰταλία τόσο συντριπτικές, ὥστε τὸ δυτικὸ τμῆμα τῆς αὐτοκρατορίας κατέρρευσε τελικὰ καὶ ὁ τελευταῖος αὐτοκράτορας, πού ἡ εἰρωνεῖα τῆς ἱστορίας τοῦ ἔδωσε τὸ ὄνομα Ρωμύλος Αὐγουστύλος, παραιτήθηκε. Ἀπὸ τότε κι ὕστερα ὑπῆρχε μόνο ἡ αὐτοκρατορία πού εἶχε κέντρο τὸ Βυζάντιο, ἀλλὰ πού ἐπρόκειτο νὰ διαρκέσει χίλια χρόνια ἀκόμα, ὡς τὴ στιγμή πού τὸ ἴδιο τὸ Βυζάντιο κυριεύτηκε ἐξ ἐφόδου ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὁ Κωνσταντῖνος ΙΓ' σκοτώθηκε, μαχόμενος μέχρι ἐσχάτων, καὶ τὸ μισοφέγγαρο ζωγραφίστηκε στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Σοφίας πού εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ θαυμαστά ἔργα τῆς χριστιανικῆς τέχνης καὶ ἓνα ἀκατάλυτο μνημεῖο πρὸς δόξαν τοῦ αὐτοκράτορα, τοῦ ὁποῦ ἡ μορφή κυριαρχεῖ στὴν *Ἀπόκρυφη ἱστορία*.

Ὅταν ὁ καχόμοιρος ὁ Ρωμύλος παρέδωσε τὴν ἐξουσία, τὸ θρόνο τῆς Ἀνατολῆς κατεῖχε ὁ Ζήνων, ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς τέσσερις αὐτοκράτορες πού φιγουράρουν στίς σελίδες τοῦ Προκοπίου. Ὁ Ζήνων μνημονεύεται μόνο ὡς ἓν παρόδω. Ὁ Ἀναστάσιος, πού τὸν διαδέχτηκε τὸ 491 μ.Χ., εἰσάγεται πάνω ἀπὸ μιὰ φορὰ γιατί προμηθεύει στὸν Προκόπιο τὸ ἀντίθετο τοῦ Ἰουστινιανοῦ : ὁ προηγούμενος γέμισε τὰ θησαυροφυλάκια, ὁ ἐπόμενος τὰ ἄδειασε· ὁ προηγούμενος pronόθησε στοργικὰ γιὰ τοὺς στρατιῶτες ἐν ἐνεργῶ ὑπηρεσίᾳ, ὁ ἐπόμενος τοὺς στέρησε ἀκόμα καὶ τὴν τροφή καὶ τοὺς καταλήστεψε. Γιὰ τὸν Ἰουστῖνο ὁ Προκόπιος εἶχε περισσότερα νὰ πεῖ, ἐπειδὴ, ὡς θεῖος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τοῦ ἔδωσε τὴ δυνατότητα νὰ τὸν διαδεχθεῖ : ἐπέτρεψε στὸν ἀνεψιὸ του νὰ εἶναι ὁ οὐσιαστικὸς κυβερνήτης τῆς Αὐτοκρατορίας σ' ὅλο τὸ διάστημα τῆς δικῆς του κατ' ὄνομα βασιλείας καὶ τὸν ἔκαμε ἐπίσημα συναυτοκράτορα μερικὸς μῆνες πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του. Ἐπιπλέον, καταστρατηγώντας τὸ νομικὸ καθεστῶς, ἔδωσε τὴ δυνατότητα στὸν ἀνόητο νεαρὸ

νά παντρευτεί την απεριγράπτη Θεοδώρα κι έτσι νά ρίξει τὸν ρωμαϊκὸ λαὸ σὲ ἀνείπωτες συμφορές. Ἄφοῦ ξεφορτώθηκε ἔτσι μέσα σὲ λίγες σελίδες τοὺς τρεῖς αὐτοκράτορες, ποὺ τὸ διάστημα τῆς βασιλείας τους φτάνει συνολικὰ τὰ σαράντα τέσσερα χρόνια, ὁ συγγραφέας μας ἀφιερώνει τὸ ὑπόλοιπο τοῦ βιβλίου του στὴ βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἢ μᾶλλον στὰ πρῶτα εἴκοσι τρία χρόνια ἐκείνης τῆς βασιλείας, τὰ ὁποῖα θεωρεῖ πέρα γιὰ πέρα δλέθρια.

Ἄπὸ γενιὰ χωρικῶν, ἀπὸ Γότθους γονεῖς, ὁ Φλάβιος Ἀνικιανὸς Ἰουστινιανὸς γεννήθηκε στὸ Ταυρίσιον (Σκόπια) τοῦ Ἰλλυρικοῦ, πιθανῶς τὸ 483 μ.Χ. Ὑποθετήθηκε ἀπὸ τὸν θεῖο του Ἰουστίνου κι ἔγινε τόσο ἀγαπητὸς στὴ σύγκλητο καὶ στὸ λαό, ὥστε τὸν ἐξέλεξαν ὑπάτο καὶ τὸν κατέταξαν στὴν τάξη τῶν *Nobilissimi*. Ὁ Ἰουστίνος, ἓνας μισθοφόρος τυχοδιώκτης, εἶχε προσφέρει τέτοιες ὑπηρεσίες στὸν Ἀναστάσιο ὥστε τὸ 418 ἔγινε διάδοχος ἐκείνου τοῦ μονάρχη. Ἦταν ἤδη γέρος — μὲ τὸ ἓνα πόδι στὸν τάφο, ὅπως λέει ὁ Προκόπιος —, πάρα πολὺ γέρος γιὰ νὰ ἀντεπεξέλθει ἱκανοποιητικὰ στὴν ἐξέχουσα θέση του· ἦταν ἐπιπλέον κουτὸς σὰν τὰ λάχανα καὶ τόσο ἀγράμματος ποὺ δὲν ἦταν ἱκανὸς οὔτε νὰ βάλει τὴν ὑπογραφή του. Ἐμεινε στὸ θρόνο μόνο ἑννέα χρόνια καί, τὸ 527 μ.Χ., τὸν διαδέχθηκε ὁ θετὸς του γιός, ὁ ὁποῖος, μαζί μὲ τὴ γυναίκα του ὡς συγκυβερνήτρια, διαχειρίστηκε στὸ ἐξῆς μόνος τὴν ἐξουσία ποὺ προηγουμένως μοιραζόταν μὲ τὸν Ἰουστίνου. Ἡ αὐτοκράτειρα ἐπρόκειτο νὰ βασιλέψει εἴκοσι ἓνα χρόνια, ὁ σύζυγός της τριάντα ὀχτώ, ἀν ἀρχίσουμε νὰ μετᾶμε ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ἰουστίνου.

Ὁ Ἰουστινιανὸς παντρεύτηκε τὴ Θεοδώρα τέσσερα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνάρρησή τους στὸ θρόνο, ἀφοῦ ἔπεισε τὸν θεῖο του νὰ ἀκυρώσει τὸν παμπάλαιο νόμο ποὺ ἀπαγόρευε σ' ἓναν συγκλητικὸ νὰ παντρευτεῖ μιὰ ἑταίρα, πράγμα ποὺ ὅλος ὁ κόσμος ἤξερε ὅτι ἦταν ἡ Θεοδώρα. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἦταν τριάντα ἐννιά ἢ σαράντα χρόνων καὶ ἡ Θεοδώρα εἴκοσι, ἴσως οὔτε κἀν εἴκοσι : εἶχε γεννηθεῖ ἀγνωστο ποῖα χρονολογία, μέσα στὴν πρώτη δεκαετία τοῦ αἰῶνα.

3. Διάφοροι συγγραφεῖς, ἰδίως μεταξὺ 1879 καὶ 1885, ἔγραψαν γοητευμένοι ἀπὸ τὴν προσωπικότητα τῆς Θεοδώρας. Στὴν περίοδο αὐτὴ ἐκδόθηκε τὸ μυθιστόρημα τοῦ Pottinger *Βένετοι καὶ Πράσινοι*, ἡ ἐνθουσιώδης μελέτη τοῦ Débidour *Ἡ Αὐτοκράτειρα Θεοδώρα καὶ τὰ θεατρικὰ ἔργα τῶν Ραγκαβῆ καὶ Sardou*, μὲ τὸν τίτλο *Θεοδώρα καὶ τὰ δύο*.

4. Λίγες πληροφορίες δίνει ὁ Προκόπιος γιὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς

βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ· ἡ Ἐπίκληση ἱστορία γράφτηκε μόλις δυὸ χρόνια μετὰ τὸ θάνατο τῆς Θεοδώρας. Τὸ Ἱστορίαὶ ὀλοκληρώθηκε τέσσερα χρόνια ἀργότερα καὶ τὸ ὑπόλοιπο ἔργο, πού δημοσιεύτηκε πέντε χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ αὐτοκράτορα, ἀσχολεῖται κυρίως μὲ τὸ οἰκοδομικὸ του ἔργο.

5. Κατὰ τὸν J.B. Bury « ὁ Ἰουστινιανὸς ὑπῆρξε μεγάλος κατακτητῆς, μεγάλος νομοθέτης, μεγάλος διπλωμάτης καὶ μεγάλος οἰκοδόμος. Ὑπῆρξε ἐπίσης προστάτης καὶ ἡγέτης τῆς ἐκκλησίας ».

Τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ τὰ ἐπιτεύγματα αὐτὰ ἦταν στὸν τομέα τῶν νόμων. Λίγο μετὰ τὴν ἀνάρρησή του στὸ θρόνο, ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνέθεσε σὲ δέκα εἰδικoὺς νομομαθεῖς νὰ ἐξαλείψουν τὴν ὑπάρχουσα σύγχυση χαράσσοντας ἓνα *Corpus Juris Civilis*. Δυὸ χρόνια μετὰ τὴν ἀνάληψη τῆς βασιλείας δημοσίευσε τὸν *Codex Constitutionum*. Τέσσερα χρόνια ἀργότερα ἀκολούθησαν οἱ περίφημοι *Πανδέκται*, πού ἀπέτελεσαν, οὔτε λίγο οὔτε πολὺ, πενήντα τόμους. Τὰ νομικὰ συστήματα πολλῶν χωρῶν, ἀπὸ τότε ὡς τις μέρες μας, ἔχουν θεμελιωθεῖ πάνω σ' αὐτοὺς τοὺς νόμους. Εἶναι ὥστόσο ἀμφίβολο ἂν ὁ ἴδιος ὁ Ἰουστινιανὸς ἦταν ἀφοσιωμένος στὸ κράτος τοῦ νόμου. Οἱ μόνες νύξεις πού γίνονται στὸ βιβλίό μας πάνω στὸ θέμα αὐτὸ εἶναι καταγγελίες γιὰ τὴν προθυμία του νὰ ἀλλάξει τοὺς νόμους σύμφωνα μὲ τὸ δικό του συμφέρον ἢ γιὰ νὰ ταιριάζουν στὶς ἰδιοτροπίες τῆς συντρόφου του καὶ νὰ ἀκυρώνει ἰσχύοντες θεσμοὺς ἂν τὸν δωροδοκοῦσε ἐπαρκῶς ἓνα κόμμα σὲ μιὰ πολιτικὴ δίκη, κι ὕστερα νὰ τοὺς ἀνακαλεῖ παίρνοντας περισσότερα χρήματα ἀπὸ τὴν ἀντίπαλη παράταξη.

Ὁ ρόλος του ὡς προστάτη καὶ ἡγέτη τῆς ἐκκλησίας συνίστατο στὴν προσπάθεια νὰ ἐξαναγκάσει τοὺς εἰδωλολάτρεις νὰ δεχτοῦν τὴν κρατικὴ θρησκεία —μόνο στὴ Μικρὰ Ἀσία βαφτίστηκαν διὰ τῆς βίας 7.000 ἄτομα— καὶ νὰ ἐξαναγκάσει ὅλους ὅσοι ἦταν κατ' ὄνομα Χριστιανοὶ νὰ δεχτοῦν τὶς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνος. Αὐτὸ συνεπαγόταν μαζικοὺς καὶ ἀλύπητους διωγμούς, οἱ ὁποῖοι χρησίμεψαν κυρίως στὴ συνένωση τῶν ὑπηκόων του, ἰδίως στὴν Αἴγυπτο, καὶ στὸ ἄνοιγμα τοῦ δρόμου γιὰ τὴν εἰσβολὴ τοῦ μωαμεθανισμοῦ ἕναν αἰῶνα ἀργότερα. [...]

Τὰ ἀρχιτεκτονικὰ σχέδια τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦταν μεγάλης κλίμακας : ὁ ἀριθμὸς, τὸ μέγεθος καὶ ἡ ὁμορφία τῶν κτιρίων, γιὰ τὰ ὁποῖα ἦταν ὑπεύθυνος, ἦταν ἐξίσου τεράστια. Δὲν φταίει αὐτὸς ἂν δὲν ἐπέζησαν ὄλα ὡς τις μέρες μας. Ἡ ἀνέγερσή τους στοίχισε πάρα πολὺ καὶ

σέ μιὰ τέτοια ἐποχὴ, αὐτὲς οἱ μεγάλες δαπάνες γιὰ κτίρια, πού κατ' ὄνομα ἀνεγείρονταν πρὸς δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἀπροσκοποῦσαν στὴν ἔξαρση τῆς δόξας τοῦ Ἰδρυτῆ τους, δύσκολα μποροῦσαν νὰ δικαιολογηθοῦν. Ἡ κατάσταση τῆς Αὐτοκρατορίας ἦταν στὸ ἔπακρο ἐπισηφιλίας. Σ' ὅλη τὴ γραμμὴ τῶν συνόρων τῆς πολεμικῆς φυλῆς ἦταν συνεχῶς ἑτοιμες νὰ χτυπήσουν· καὶ πράγματι, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰδιοῦ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔφτασαν ὡς τὰ τεῖχη τῆς πρωτεύουσας καὶ τρομοκράτησαν τοὺς κατοίκους τῆς. Τὸ νὰ ξοδεύει χρήματα, δημόσια χρήματα, μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ἔμοιαζε πολὺ μὲ τὸ νὰ παίζει μουσικὴ ἐνῶ ἡ Ρώμη καιγόταν. Ὁ Προκόπιος καταγγέλλει τὸν Ἰουστινιανὸ μετρώντας δύο πράγματα : ὅτι, μὲ σαφὴ σκοπὸ νὰ ἀφανίσει τοὺς κατοίκους τοῦ Βυζαντίου, ἀρνήθηκε νὰ ἐπισκευάσει τὸν ἀγωγὸ πού ἦταν ἀπαραίτητος γιὰ τὴν ὑδρευσὴ τους, καὶ ὅτι ξόδεψε μεγάλα ποσὰ ἀνεγείροντας κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν οἰκοδομὲς προορισμένες νὰ συγκρατήσουν τὸ ρεῦμα τοῦ Βοσπόρου. [. . .]

Γιὰ τὴν ἄμυνα τῆς Αὐτοκρατορίας ὁ Ἰουστινιανὸς ξόδεψε, φυσικὰ, ἄφθονα χρήματα. Πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ διατέθηκαν γιὰ νὰ δωροδοκηθοῦν οἱ ἐπικίνδυνες φυλῆς ὥστε νὰ ἀπέχουν ἀπὸ ἐπιδρομὲς στὸ ἔδαφός τῆς· τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς διπλωματίας ἔφτασε τελικὰ στὸ σημεῖο νὰ γίνῃ καταστρεπτικὸ. Γιὰ νὰ συντηρεῖ μεγάλα στρατεύματα ὑπὸ τὰ ὄπλα, ὁ Ἰουστινιανὸς εἰσέβαλε ἀκάθεκτος στὰ κεφάλαια πού τοῦ κληροδότησε ὁ συγγενὸς προκάτοχός του, ὁ αὐτοκράτορας Ἀναστάσιος. Τὰ στρατεύματα δὲν σχηματίζονταν πιά ἀπὸ στρατολογία πολιτῶν, ὅπως στὰ παλιὰ γενναῖα χρόνια· ὁ κόσμος στὴν πρωτεύουσα δὲν ἦταν διατεθειμένος ν' ἀφήσει τίς ἀνέσεις, τίς ἐπικερδεῖς ἐπιχειρήσεις καὶ τίς ἀπολαύσεις του γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τοὺς κινδύνους καὶ τίς στερήσεις μιᾶς μακρινῆς ἐκστρατείας, ὅπως ἔκανε ἡ προηγούμενη γενιά. Ἄφησαν τὴν ἄμυνα τῆς πατρικῆς γῆς σὲ μισθοφόρους καὶ τὰ πολεμικὰ τους ἐνστικτα βρῆκαν ἔκφραση μόνον στὴ δολοφονικὴ καὶ ἀνόητη κομματικὴ διαμάχη ἀνάμεσα στὶς ἀντίπαλες φατρίες τῶν Βένετων καὶ τῶν Πράσινων. Οἱ στρατιῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ συνίσταντο σὲ μιὰ ἑτερογενῆ σύναξη ἀτάκτων πού τὴν ἀποτελοῦσαν πολυποίκιλες ἡμιπολιτισμένες φυλῆς μετασηματισμένες σὲ μιὰ μεγαλειώδη πολεμικὴ δύναμη ἀπὸ τὴν ἰδιοφυῖα ἐνὸς ἀνθρώπου, στὸν ὁποῖο ὁ αὐτοκράτορας χρωστοῦσε ὅλες σχεδὸν τίς νίκες πού κερδήθηκαν στὸ διάστημα τῆς βασιλείας του καὶ τὸν ὁποῖο μεταχειρίστηκε μὲ σκληρότητα καὶ φιλοποψία. Ὁ μεγάλος κατακτητῆς δὲν ἦταν ὁ Ἰουστινιανὸς ἀλλὰ ὁ Βελισάριος. Οἱ περιστάσεις ἐπέβαλαν τὸν προσδιορισμὸ κάποιων συνόρων πού τὸ κράτος θὰ μποροῦσε νὰ

υπερασπίσει, ακόμα κι αν αυτό σήμαινε να αποσυρθεί ο αυτοκράτορας από μερικά έδαφη που ήταν πριν στην κατοχή των προκατόχων του, όπως ακριβώς ο σοφός Άδριανός εγκατέλειψε το μεγαλύτερο μέρος των εδαφών που είχε κατακτήσει ο λιγότερο συνετός προκατόχος του Τραϊανός. Ο Ίουστινιανός όμως, όπως και πολλοί άλλοι άρχοντες πριν και μετά από αυτόν, έκλινε προς την επέκταση των κησέών του και χρησιμοποίησε τα στρατεύματά του και τον λαμπρό στρατηγό τους για να ανακτήσει τις δυτικές επαρχίες της Άφρικής, της Σικελίας και της Ίταλίας. Ο Βελισάριος το κατόρθωσε· αλλά για την Ίταλία χρειάστηκε να γίνει ένας δεύτερος πόλεμος κι η αυτοκρατορία δεν μπόρεσε να την κρατήσει.

Ο Ίουστινιανός ήταν στο χείλος του τάφου όταν ο χάρτινος πύργος άρχισε να καταρρέει. Το 568 μ.Χ. η μισητή βόρεια Ίταλία είχε κυριευτεί από τους Λομβαρδούς. Έγστερα η Πανονία και η Δακία έπεσαν στα χέρια των Άβάρων που είχαν έρθει από τη μακρινή Κασπία και κατέληξαν να ιδρύσουν μια σλαβοβουλγαρική αυτοκρατορία. Ξεχύθηκαν στα νότια Βαλκάνια και απέσπασαν δια της βίας την καταβολή φόρου από τους διαδόχους του Ίουστινιανού. Μια γενιά μετά το θάνατό του οι ανατολικές επαρχίες δέχτηκαν την όρμητική επίθεση των Περσών. Δεν υπήρχε κανείς να κάμει για τον αυτοκράτορα Μαυρίκιο αυτό που έκαμε για τον Ίουστινιανό ο Βελισάριος.

Μπορεί λοιπόν να ειπωθεί με βεβαιότητα ότι, εκτός από την έδρα-ωση του Ρωμαϊκού Δικαίου, ο Ίουστινιανός λίγα πράγματα με μόνιμη διάρκεια έπετέλεσε και ότι η δυσμενής σύγκρισή του με τον Άναστάσιο εκ μέρους του Προκοπίου δεν πρέπει να μᾶς εκπλήσσει και τόσο.

6. Οι διαφορές της *Απόκρυφης Ιστορίας* από τα δύο μεγαλύτερα έργα, τόσο έντυπωσιακές εκ πρώτης όψης, οδήγησαν ορισμένους μελετητές να άρνηθούν ότι μπορεί να είναι όλα έργο του ίδιου συγγραφέα. Οι άμφιβολίες αυτές έχουν ήδη γενικά εγκαταλειφθεί επειδή η έπισταμένη μελέτη άποκαλύπτει ότι, στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει διαφορά μεταξύ των τριών έργων. Δεν υπάρχει ούτε ένα γεγονός που να έπιβεβαιώνεται στο ένα και να διαψεύδεται σε κάποιο από τα άλλα, μολοντί το ίδιο γεγονός παρουσιάζεται κάποτε με διαφορετικό χρωματισμό. Οι *Ιστορίες* είναι γεμάτες από επαινούς που επάξια άπονέμονται στον Βελισάριο, αλλά κανένας θαυμασμός δεν εκφράζεται γι' αυτούς που του έχουν αναθέσει τις έστρατείες, και μάλιστα γίνονται διάφοροι ύπαινιγμοί που δεν είναι με καμιά έννοια κολακευτικοί για τον αυτοκράτορα. Το

δεύτερο έργο δέν άναιρεί καμιά μαρτυρία τοῦ πρώτου. Οὔτε υπάρχει καμιά άλλαγή στις ιδέες πού διαποτίζουν τὸ κείμενο : ἡ στάση τοῦ συγγραφέα στὰ πολιτικά καί κοινωνικά ζητήματα καί στή ζωῆ γενικά παραμένει κατὰ κανόνα άναλλοίωτη. Ὑπάρχει κάποια έκ προοιμίου εὐνοια πρὸς τὴν άριστοκρατία καί τὸ συντηρητισμό. Ἐπιπλέον, μιὰ μελέτη τῶν έλληνικῶν τοῦ Προκοπίου άποκαλύπτει μιὰ άλάνθαστη σταθερότητα γραμματικῆς, λεξιλογίου καί ρυθμοῦ. Κανείς δέν μπορεῖ νά διαβάσει πολλές σελίδες χωρὶς νά παρατηρήσει τὴ σταθερὴ επανάληψη προσφιλῶν στὸ συγγραφέα λέξεων καί φράσεων ἢ τὴ ροπή του στὴν ἴδια πάντα —καί μᾶλλον άσυνήθιστη— διάταξη τῶν λέξεων. Ἀσφαλῶς κανείς δέν εἶναι δυνατὸ νά ἔχει ύποβληθεῖ στὸν κόπο τῆς μιμήσεως αὐτῶν τῶν πραγμάτων μὲ τὸ σκοπὸ νά άποδοθεῖ στὸν Προκόπιο ἓνα βιβλίο πού δέν μποροῦσε νά δημοσιευθεῖ.

7. Ἡ πίστη τοῦ συγγραφέα στὰ μαγικά (ἢ μήπως πρόκειται γιὰ έρωτικά φίλτρα ;) καί σὲ δαίμονες έραστές καί δαίμονες αὐτοκράτορες φαίνεται παράλογη· δέν πρέπει ὡστόσο νά ξεχνᾶμε ὅτι τέτοιου εἶδους δοξασίες ἦταν πλατιά διαδεδομένες στὴν εποχὴ του. Ἐξίσου διαδεδομένη ἦταν ἡ αντίληψη ὅτι ἡ κακοήθεια ἑνὸς μονάρχη μποροῦσε, προκαλώντας τὴ θεότητα, νά ἐπιφέρει πλημμύρες, σεισμούς καί άλλες συμφορές, οἱ ὁποῖες σήμερα χαρακτηρίζονται ὡς προερχόμενες « ἐκ Θεοῦ ». Χίλια χρόνια άργότερα ἡ ἴδια αντίληψη ἐπρόκειτο νά εκφραστεῖ ἀπὸ τὸν John Foxe γιὰ τὴ Mary Tudor.

8. Ἡ Ἐπόκρυφη ἱστορία μᾶς δίνει τὴν εὐκαιρία νά δοῦμε ἐκ τῶν ἔνδον τῆ θλιβερῆ κατάσταση τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς άπεχθεῖς χαρακτήρες μερικῶν ἱεραρχῶν, τὶς ἐγκληματικές μεθόδους πού χρησιμοποιοῦσαν γιὰ νά αὐξηθοῦν οἱ πόροι τῆς Ἐκκλησίας. Διαβάζουμε γιὰ μιὰ πόλη ὅπου ἡ σεξουαλικὴ ἠθικὴ ἦταν καταφανῶς άνύπαρκτη, ὅπου ἡ μοιχεία καί τὰ ὁμαδικὰ ὄργια δέν εἶχαν περιορισμούς καί ἡ άγνότητα ἦταν άγνωστη, ὅπου οἱ νόμοι τοῦ Θεοῦ καί τὸ παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ εἶχαν ξεχαστεῖ καί τὸ εἰδωλολατρικὸ ρητὸ « πᾶν μέτρον ἄριστον » εἶχε χάσει τὸ νόημά του. [. . .]

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γενικὴ άδιαφορία γιὰ τὴ θρησκεία καί τὴν ἠθικὴ, ὁ άναγνώστης θά βρεῖ στὸν Προκόπιο πολλὰ πράγματα, ὅχι ὀλα ἄξια άποδοκιμασίας, πού θά τοῦ θυμίσουν τὴ σημερινὴ ζωῆ. Θά διαβάσει γιὰ κοινωνικές ὑπηρεσίες μὲ γιατροὺς καί δασκάλους πού πληρώνονται ἀπὸ τὸ κράτος καί γιὰ ἐπιχορηγούμενες ψυχαγωγικές ἐκδηλώσεις· γιὰ τέ-

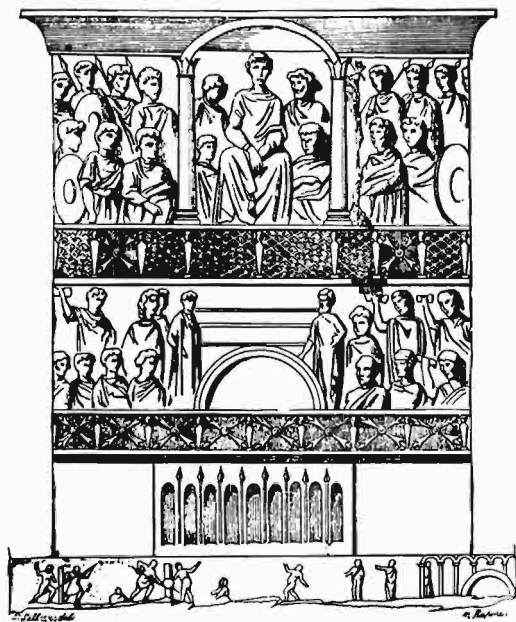
λεια οργανωμένες ταχυδρομικές υπηρεσίες· για κατασκοπεία και αντικατασκοπεία· για δασμούς και φόρους, για τελωνεία, για επιβαρύνσεις στις εισαγωγές και απαγορεύσεις εισαγωγών· για πλημμελή φωτισμό τῶν δρόμων και ἀνεπαρκῆ ὑδρευση· για μονοπώλια, σταθεροποίηση τῶν τιμῶν, παράνομα μερίσματα, κίβδηλες πωλήσεις και μαύρη ἀγορά· για ἄνοδο τοῦ τιμαριθμοῦ και για ὑποτίμηση τοῦ νομισματοῦ· για μικρότερα καρβέλια και νοθευμένα ἀλεύρια· για ἀγορανομία· για τὸ παράφορο πάθος τῶν φιλάθλων και τις μανιώδεις και σκληρὲς διαμάχες ἀνάμεσα στοὺς ὀπαδοὺς διαφορετικῶν ομάδων.

9. Ἀπομένουν μόνο μερικά σχόλια για τὰ φιλολογικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ βιβλίου και για τὴν ἱστορία του ὡς τῆ στιγμή πού πρωτοαναφέρθηκε ἀπὸ τὸν Σουίδα.

Θεωρεῖται ὅτι τὸ βιβλίο σχεδιάστηκε κατὰ τὸ πρότυπο τῶν *Φιλippiκῶν* τοῦ Θεοδόμου. Ὁ Προκόπιος ἔχει ἐπηρεαστεῖ σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτο και τὸν Θουκυδίδη, ἰδίως ἀπὸ τὸν δεύτερο πού καθιέρωσε τὸ πρότυπο τῶν *Ἱστοριῶν* και ἐπῆρεασε τὴ συγγραφή τῆς κατὰ πολὺ ἀνόμοιαις *Ἀπόκρυφης ἱστορίας*, τουλάχιστον στὸ λεκτικὸ. Ὑπάρχουν ἐπίσης ἐπιδράσεις ἀπὸ τὴ Βίβλο ἢ ἀπὸ Λατίνους συγγραφεῖς, ἀλλὰ τὴν ὑψηλότερη θέση στὴν ἐκτίμηση τοῦ Προκοπίου εἶχαν οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς τῆς προκλασικῆς και τῆς κλασικῆς περιόδου, ὅπως ὁ Αἰσχύλος και ἰδίως ὁ Ἀριστοφάνης. Οὔτε λίγο οὔτε πολὺ, ὅχι τὼ φορὲς μέσα στὸ σύντομο αὐτὸ βιβλίο του ἀναφέρεται ὁ Προκόπιος στὸν Ἀριστοφάνη παραπέμποντας σὲ τέσσερις ἀπὸ τὶς κωμωδίες του. Τὰ ἑλληνικά του εἶναι ἐξαιρετα, δὲν διαφέρουν πολὺ ἀπὸ τὴν ἀττικὴ διάλεκτο — μολονότι ἔχουν, φυσικά, παρεισφρήσει κάποιες μεταβολὲς στὸ λεξιλόγιο— και στὸ σύνολό τους διαυγῆ, ἂν και ὑπάρχουν μερικά δύσκολα ἐδάφια, τὰ ὁποῖα οἱ μεταφραστὲς ἀποδίδουν μὲ πολὺ διαφορετικοὺς τρόπους. Ἡ ἀφήγησή του κυλάει ἀνετα, οἱ περιγραφές του εἶναι σαφεῖς, οἱ φράσεις του δὲν εἶναι ὑπερβολικὰ ἐκτενεῖς και οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους, ὅπως ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι ἱστορικοί, βάζει στὸ στόμα τῶν ἡρώων του, εἶναι κάποτε πιὸ φυσικοὶ κι ἀπ' ὅσο ἀπαιτεῖ ἡ περίσταση. [. . .]

Οἱ κώδικες τοῦ ἔργου εἶναι ὀλιγάριθμοι και πολὺ μεταγενέστεροι : δύο ἀπὸ αὐτοὺς — οἱ πρωιμότεροι — γράφτηκαν μόλις τὸν 140 αἰῶνα, οἱ ὑπόλοιποι τὸν 150 και 160 και ἀκόμα τὸν 170 και τὸν 180. Ἔχουν πολλὰ λάθη, μερικά ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπαντοῦν σὲ κάθε χειρόγραφο και εἶναι ἐντυπωσιακά, ὅπως « Ρωμαῖοι » ἀντὶ « Πέρσαι », λέξη πού ἀποκαταστάθηκε ἀπὸ τὸν Σουίδα.

Ἡ πρώτη ἔντυπη ἔκδοση τῆς *Ἀπόκριφης ἱστορίας* εἶναι τοῦ Ale-mannus. Κυκλοφόρησε στὴ Lyons τὸ 1623 μὲ τὴν παράλειψη ἑνὸς μέ-ρους ποὺ ὁ ἐκδότης ἔκρινε ὅτι παραεῖναι ἄσεμνο γιὰ τοὺς ἀναγνώ-στες του. Αὐτὸ διασκέδασε τὸν Gibbon ποὺ παραδόξως παρατηρεῖ σχετικά μὲ τὴ Θεοδώρα ὅτι « οἱ τέχνες τῆς πρέπει νὰ συγκαλύπτον-ται μέσα στὴ σκοτεινότητα μιᾶς λόγιας γλώσσας » καὶ προχωρεῖ στὴν παράθεση τοῦ ἐδαφίου στὸ ἑλληνικὸ πρωτότυπο διακοσμῶντας το μὲ ἓνα σχόλιο στὰ λατινικὰ καὶ προσθέτοντας ὅτι ἡ παράλειψη δὲν ἐπανορθώθηκε στὴν ἔκδοση τοῦ Maltretus (Παρίσι, 1663). Στὶς νεό-τερες ἐκδόσεις περιλαμβάνονται τοῦ Comparetti (Ρώμη, 1898) καὶ τοῦ Haury (Λειψία, 1913). Ἡ τελευταία εἶναι τῶρα τὸ κοινῶς ἀπο-δεκτὸ κείμενο. Ὑπάρχει ἐπίσης ἡ ἐξαιρετικὴ χρηστικὴ ἔκδοση τῆς Loeb μὲ σημειώσεις καὶ μετάφραση τοῦ Δρος H.B. Dewing ποὺ πρωτοκυ-κλοφόρησε τὸ 1935.

Τὸ αὐτοκρατορικὸ κάθισμα
στὸν ἵπποδρόμο

ΠΑΡΑΘΕΜΑΤΑ

[ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ LOEB, ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ H.B. DEWING]

α. Οἱ φατρίες τοῦ Ἴπποδρόμου στὴν Κωνσταντινούπολη

Ἡ ΠΑΡΑΚΑΤΩ ΕΡΜΗΝΕΙΑ τῆς ἰδιόρρυθμης φύσης καὶ τῆς δλέθριας δράσης τῶν Πράσινων καὶ τῶν Βένετων, ποὺ προῆλθαν, ὅπως φαίνεται, ἀπὸ τὰ τέσσερα κόμματα τοῦ ρωμαϊκοῦ τσάρκου, εἶναι ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Gibbon, *Ἱστορία τῆς παρακμῆς καὶ τῆς πτώσεως τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας*, ἔκδοσις Bury, IV, 220 κ.έ.

« Ἡ Κωνσταντινούπολη υιοθέτησε τὶς ἀνοησίες, ἀλλὰ ὄχι καὶ τὶς ἀρετές, τῆς ἀρχαίας Ρώμης· οἱ ἴδιες φατρίες ποὺ εἶχαν συνταράξει τὸ τσάρκο μαίνονταν μὲ διπλάσια λύσσα στὸν ἱππόδρομο. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀναστασίου, ἡ λαϊκὴ αὐτὴ φρενίτιδα φλογιζόταν ἀπὸ θρησκευτικὸ ζῆλο· οἱ Πράσινοι εἶχαν κρύψει, μὲ ἐπίβουλο σκοπὸ, πέτρες καὶ μαχαίρια κάτω ἀπὸ τὰ φροῦτα ποὺ εἶχαν στὰ καλάθια καὶ ἔσφαξαν σὲ μιὰ ἐπίσημη γιορτῆ τρεῖς χιλιάδες Βένετους ἀντιπάλους τους. Ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα ἡ ἐπιδημία αὐτὴ μεταδόθηκε στὶς ἐπαρχίες καὶ στὶς πόλεις τῆς Ἀνατολῆς καί, ἀπὸ τὴ διαφορά μεταξὺ τῶν χρωμάτων δύο ομάδων φιλάθλων, προέκυψαν δύο ἰσχυρὲς καὶ ἀσυμφιλίωτες φατρίες ποὺ κλόνισαν ἀπὸ τὰ θεμέλια τὴν ἀνίσχυρη κυβέρνησι. Οἱ λαϊκὲς διαμάχες ποὺ πήγαζαν ἀπὸ τὰ σοβαρότερα συμφέροντα ἢ ἀπὸ τὰ πιὸ σεβαστὰ αἰτήματα σπάνια μποροῦσαν νὰ συγκριθοῦν σὲ πείσμα μ' αὐτὴν τὴ γελοία διαφωνία ποὺ ἐνέσκηψε μέσα στὴ γαλήνη τῶν οἰκογενειῶν, χώρισε φίλους καὶ ἀδελφοὺς καὶ ἔβαλε τὶς γυναῖκες στὸν πειρασμὸ —μολονότι οἱ ἴδιες σπάνια ἐμφανίζονταν στὸ τσάρκο— νὰ υιοθετοῦν τὶς προτιμήσεις τῶν ἑραστῶν τους ἢ νὰ ἐναντιώνονται στὶς ἐπιθυμίες τῶν συζύγων τους. Κάθε νόμος, ἀνθρώπινος ἢ θεῖος, καταπατήθηκε καί, προ-

κειμένου για τὴν ἐπιτυχία τοῦ κόμματος, οἱ τυφλωμένοι ὄπαδοί του ἀδιαφοροῦσαν γιὰ κάθε ἀτομικὴ καταστροφή, γιὰ κάθε κοινὴ συμφορὰ. Ἡ αὐθαιρεσία, χωρὶς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δημοκρατίας, ξαναζοῦσε στὴν Ἀντιόχεια καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ ἡ ὑποστήριξις μιᾶς φατρίας κατάντησε ἀπαραίτητη σὲ κάθε ὑποψήφιο γιὰ πολιτικὴ ἢ ἐκκλησιαστικὸ ἀξίωμα. Μιὰ μυστικὴ προσκόλλησις στὴν οἰκογένειαν ἢ στὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀναστασίου ἀποδιδόταν στοὺς Πράσινους· οἱ Βένετοι ἦταν φανατικὰ ἀφοσιωμένοι στὴν ὑπόθεσιν τῆς ὀρθοδοξίας καὶ στὸν Ἰουστινιανὸν καὶ ὁ εὐγνώμων πατέρωνάς τους προστάτευε πάνω ἀπὸ πέντε χρόνια τὶς ἀτασθαλίαις μιᾶς φατρίας, τῆς ὁποίας οἱ κατὰ καιροὺς ὀχλοκρατικὲς ἐκδηλώσεις κατατρόμαζαν τὸ Παλάτι, τὴ Σύγκλητον καὶ τὶς πρωτεύουσας τῆς Ἀνατολῆς. »

β. Οἱ χριστιανικὲς αἱρέσεις

Ο ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ —ὅπως σαφῶς δηλώνει στὸ Κεφ. 11. 33 τῆς Ἀπόκρυφης ἱστορίας— εἶχε τὴν πρόθεσιν νὰ γράψῃ ἓνα βιβλίον μὲ θέμα τὰ δόγματα τῆς Χριστιανοσύνης καὶ τὶς μακροχρόνιαις καὶ συχνῆς συζητήσεις, στὴ διαδρομῇ τῶν ὁποίων διαμορφώθηκαν. Τὴν ὑπόσχεσιν γιὰ τὴ συγγραφήν αὐτὴν ἐπαναλαμβάνει στὸ ὄγδοον βιβλίον τῶν Ἱστοριῶν, xxv. 13. Εἶναι μεγάλη ἀτυχία πού δὲν κατόρθωσε νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του γιὰτὶ ἐβλεπε τὰ πράγματα ἀπὸ τὴ σκοπιὰ ἐνὸς φιλελεύθερου καὶ ἔμμενε κατὰπληκτος ἀπὸ τὸ ζῆλον μὲ τὸν ὁποῖον οἱ σύγχρονοί του ἔμπαιναν σὲ τέτοιου εἴδους συζητήσεις (πρβλ. Κεφ. 11. 25 καὶ Βιβλ. V. iii. 6). Πράγματι, ὁλόκληρος ὁ ρωμαϊκὸς κόσμος συνταρασσόταν βαθιὰ ἀπὸ τὶς συζητήσεις τῶν κληρικῶν καὶ ὅλοι, ἀκόμα καὶ ἄνθρωποι τυχαῖοι, καὶ συχνὰ ἐπίσης οἱ γυναῖκες, εἶχαν διαμορφωμέναις γνώμαις καὶ πεποιθήσεις πού ἦταν μὲ τὸ παραπάνω πρόθυμοι νὰ ὑπερασπίσουν. Ἀκόμα καὶ ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ αὐτοκράτειρα, αἰσθάνονταν ὅτι ἦταν ἐντεταλμένοι νὰ ὑπερασπίσουν τὴν ὑπόθεσιν τῆς ὀρθοδοξίας καὶ φρόντιζαν μὲ ἀκάματο ζῆλον νὰ πείσουν ἢ νὰ ἐξαναγκάσουν ὅλους τοὺς διαφωνοῦντας νὰ συμμορφωθοῦν (Κεφ. 13. 7).

Οἱ πολυάριθμοι καὶ ποικίλοι αἱρέσεις πού εἶχαν ἤδη ἀναπτυχθεῖ εἶναι ἀπὸ μόνες τοὺς ἐπαρκῆς ἀπόδειξις τῆς σημασίας πού ἀπέδιδε ἡ Χριστιανοσύνη στὴ συνειδητότητα τοῦ λαοῦ. Ἡ αἵρεσις τῶν Ἀρειανῶν εἶχε καταδικαστεῖ ὀριστικὰ ἀπὸ τὴ Σύνοδον τῆς Νικαίας (325 μ.Χ.),

ἀλλὰ δὲν εἶχε ἐξαλειφθεῖ μ' ἓνα διάταγμα καὶ ἐξακολουθοῦσε νὰ ὑπάρχει γιὰ μεγάλο διάστημα μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἄλλες λιγότερο σημαντικὲς αἰρέσεις ποὺ μνημονεύονται ἀπὸ τὸν Προκόπιον ἦταν τῶν Εὐνομιανῶν, τῶν Σαββατιανῶν καὶ τῶν Μοντανῶν. Ἄλλες ομάδες ποὺ διαφορίζονταν ἀπὸ τὴν κρατικὴ θρησκεία ἦταν οἱ Μανιχαῖοι, ζηλωτὲς μιᾶς ἀνεξάρτητης θρησκείας, ἀν καὶ συχνὰ ἐκλαμβάνονταν ὡς ἀνατροπεῖς τοῦ Χριστιανισμοῦ, οἱ Σαμαρεῖτες, τῶν ὁποίων ἡ πίστη ἦταν παλιότερη ἀπὸ τὸν Χριστιανισμό, καὶ οἱ Πολύθεοι, ποὺ φαίνεται ὅτι, κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Προκοπίου, εἶχαν συμπεριλάβει τοὺς πιστοὺς τῶν ἀρχαίων θρησκειῶν τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Ρώμης.

Ὡς πρὸς τὸ δόγμα, οἱ Ἀρειανοὶ ὑποστήριζαν ὅτι τὰ τρία Πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδας δὲν εἶναι ἀπὸ τὴν ἴδιαν οὐσία : ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοιος μὲ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ ὄχι ταυτόσημος ὡς πρὸς τὴν οὐσία. Ἡ κεντρικὴ ἀρχὴ τοὺς ἐκφραζόταν μὲ τὴν ἑλληνικὴ λέξη *ὁμοιούσιον* σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ *ὁμοούσιον* τοῦ δόγματος τοῦ Ἀθανασίου ποὺ ἀγνωρίστηκε ὡς ὀρθόδοξο μέσω τῆς συμπεριλήψης του στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως. Οἱ Εὐνομιανοί, μὲ ἀνάλογο τρόπο, ὑποστήριζαν ὅτι μόνον ὁ Θεὸς εἶναι ἀγέννητος. Οἱ Μοντανοὶ ἀκολουθοῦσαν τὸ δόγμα ποὺ κήρυσσε ὁ Μοντανός, ὑποβροθυόμενος ἀπὸ δύο εὐσεβεῖς γυναῖκες ποὺ διεκδικοῦσαν γιὰ τὸν ἑαυτὸ τοὺς τὸ χάρισμα τῆς προφητείας καὶ ἀνήγγελλαν ὅτι ἐπέκειτο ἡ συντέλεια τοῦ κόσμου· ἴσως ἡ πεποίθησις αὐτὴ τοὺς παρηγοροῦσε ὅταν αὐτοπυρπολοῦνταν (Κεφ. 11. 23). Οἱ Σαββατιανοὶ ἦταν μιὰ προέκτασις τῶν Νοβατιανῶν : αἰρέσεις ξεπεθοῦσαν ἀπὸ ἄλλες αἰρέσεις ὅπως ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ κύριο σῶμα τῆς πίστεως. Οἱ αἰρέσεις τοῦ εἴδους αὐτοῦ εἶχαν τίς ρίζες τοὺς σὲ μιὰ διαφιλονικούμενη ἀνάδειξι ἀρχηγοῦ καὶ ἀνέπτυσσαν ἀνεξάρτητα δόγματα μόνον μετὰ τὴν ἀπόσχισίν τοὺς. Οἱ Μανιχαῖοι καὶ οἱ Σαμαρεῖτες ἦταν μονοθεϊστὲς, ἀλλὰ εἶχαν μιὰ θεολογία ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸ χριστιανικὸ σύστημα. Οἱ Πολύθεοι φυσικὰ δὲν εἶχαν τέτοιου εἴδους θεολογικὸ σύστημα.

Οἱ αἰρέσεις αὐτές, καθὼς καὶ πολλὲς ἄλλες ποὺ ὁ Προκόπιος δὲν εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀναφέρει, ὑποστηρίζονταν ἢ πλήττονταν μὲ μεγάλη βιαιότητα καὶ οἱ συνακόλουθες ἀμφισβητήσεις κρατοῦσαν ἄγρυπνο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ πολιτισμένου κόσμου γιὰ πολλοὺς αἰῶνες πρὶν καὶ μετὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. (Βλέπε Hastings, *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, καὶ Smith and Wace, *Dictionary of Christian Biography*).

γ. Τὸ ἄγαλμα τοῦ Δομιτιανοῦ

(Κεφ. 8. 13-21)

Η ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ὅτι μιὰ ἀφοσιωμένη σύζυγος ἐξετέλεσε τὸ φρικαλέο ἔργο πού περιγράφεται σ' αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα εἶναι ἐντελῶς ἀστήρικτη καὶ ἐπίσης στὸ ἔπακρο ἀπίθανη. Ἡ ἀποδεδειγμένη ἀλήθεια στὴν ὑπόθεση αὐτὴ παρουσιάζεται πειστικά ἀπὸ τὸν D. Bassi σὲ μιὰ ὑποσημείωση στὴν (μεταθανάτια) ἔκδοση τῆς *Ἀπόκρυφης ἱστορίας* ἀπὸ τὸν Comparetti (1928). Ἡ σημείωση —σὲ μετάφραση— εἶναι ἢ ἀκόλουθη :

« Κανεὶς ἀρχαῖος ἱστορικός δὲν ἔχει καταγράψει τίς λεπτομέρειες, προφανῶς θρυλικές, τίς ὁποῖες ὁ Προκόπιος ἀρέσκειται νὰ ἀφηγεῖται. Ὁ θρύλος, πού εἶναι ἀρκετὰ συγκινητικός, βασιίζεται σὲ δύο ὑποθετικά γεγονότα πού εἶναι πράγματι καὶ τὰ δύο πολὺ λυπηρά, ἀλλὰ ψεύτικα καὶ σαφῶς φανταστικά· κανένα ἀπὸ τὰ δύο δὲν ἔχει ἱστορικὴ ὑπόσταση. Ὁ Δομιτιανὸς δὲν διαμελίστηκε, ἀλλὰ δολοφονήθηκε μέσα στὴν κρεβατοκάμαρά του ἀπὸ συνωμότες· δέχτηκε πρῶτα ἓνα χτύπημα στὸ βουβῶνα κι ὕστερα, στὴ συμπλοκὴ πού ἐπακολούθησε, ἐφτά ἀκόμα πλήγματα πού τὸν ἀποτελεῖωσαν. Τὸ πτώμα του δὲν τὸ ἔθαψε μὲ τιμὲς ἢ γυναῖκα τοῦ Δομιτία· ἀντίθετα, ἡ Δομιτία συνεργάστηκε μὲ τοὺς συνωμότες στὴν ἐκτέλεση τῆς δολοφονίας. Τὸ καθῆκον τῆς κηδείας ἐκπληρώθηκε ἀπὸ τὴν τροφὴ τοῦ δολοφονημένου, Φύλις τὸ ὄνομα, ἢ ὁποία, μὲ τὴ βοήθεια δημόσιων ἐργολάβων, ἀνέλαβε μὲ δική της πρωτοβουλία τὸ πτώμα, τέλεσε τίς μεταθανάτιες ἱεροτελεστίες στὴν ἑπαυλὴ του στὴ Via Latina κι ὕστερα, μετὰ τὴν ἀποτέφρωσή του, ἐναπέθεσε τὴν τέφρα στὸν τάφο τῆς οἰκογένειας τῶν Φλαβίων, πλαί στὴν τέφρα τῆς Ἰουλίας, τῆς κόρης τοῦ Τίτου, τῆς ὁποίας ἐπίσης εἶχε διατελέσει τροφός.

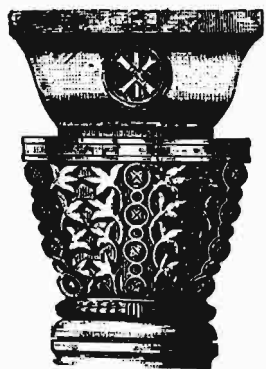
» « Ἄν λάβει κανεὶς ὑπόψη τὰ γεγονότα αὐτά, πού μαρτυροῦνται ἀπὸ πιδὸ ἀξιόπιστους ἱστορικούς, ὅπως ὁ Σουετώνιος, ὁ Δίων ὁ Κάσιος καὶ ἄλλοι, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ἀμφισβήτηση στὸ ζήτημα αὐτό. Παραμένει ὡστόσο ἐξίσου ἀναμφισβήτητο τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἄγαλμα τοῦ Δομιτιανοῦ ὑπῆρχε στὰ χρόνια τοῦ Προκοπίου καὶ ἦταν στημένο στὴν πλαγιά τοῦ Καπιτωλίου, στὰ δεξιά, ἂν ἀνέβαινες ἀπὸ τὴν Ἀγορὰ· τὸ ἄγαλμα αὐτὸ ἔχει μόνον ἦταν τὸ μόνον τοῦ Δομιτιανοῦ πού εἶχε ἀπομείνει ὄρθιο ἐπειδὴ ὅλα τὰ ἄλλα κατεδαφίστηκαν μὲ διαταγὴ τῆς συγκλήτου,

ἀλλὰ καὶ παρουσίαζε τὸ ἔκτακτο χαρακτηριστικὸ ὅτι ἦταν ὀλόκληρο συντεθειμένο ἀπὸ πολλὰ κομμάτια ποῦ εἶχαν προσαρμοστεῖ μεταξύ τους μὲ ἔξυπνο τρόπο, ἀλλὰ ποῦ, παρ' ἄλ' αὐτά, μπορούσε κανεὶς εὐκόλα νὰ τὰ διακρίνει. Τὰ γεγονότα αὐτά, ποῦ ὁ λαὸς στὴ Ρώμη τὰ ἐρμήνευε ἐκείνη τὴν ἐποχὴ (κάτι παραπάνω ἀπὸ τέσσερις αἰῶνες μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Δομιτιανοῦ) μὲ τὴ συγκινητικὴ ἱστορία ποῦ ἀφηγεῖται ἀφελῶς ὁ Προκόπιος στὴ μορφή μὲ τὴν ὁποία τοῦ τὴν ἀνέφεραν, πρέπει καὶ μπορεῖ νὰ ἐρμηνευτοῦν λογικὰ ἐὰν λάβει κανεὶς ὑπόψη τί λένε οἱ ἱστορικοὶ γιὰ ὅσα συνέβησαν στὴ Ρώμη ἀμέσως μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Δομιτιανοῦ. Τὴν εἴδηση τῆς δολοφονίας ὁ λαὸς τὴν ἄκουσε μὲ ἀδιαφορία λέει ὁ Σουετώνιος, ἀλλὰ ἔχι καὶ ὁ στρατὸς, ποῦ ἄρχισε ἀμέσως νὰ δημιουργεῖ ταραχὰς ἀπαιτώντας τὴν ἀπόδοση θείων τιμῶν στὸν δολοφονημένο αὐτοκράτορα καθὼς καὶ τὴν ἀνακάλυψη καὶ αὐστηρὴ τιμωρία τῶν δολοφόνων. Τὰ στρατεύματα, ποῦ μὲ δυσκολία πειθαρχοῦσαν πιά στοὺς ἀξιωματικούς τους, πέτυχαν τελικὰ αὐτὸ ποῦ ἐπιδίωκαν. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ Σύγκλητος, τὴν ὁποία ὁ Δομιτιανὸς εἶχε κατὰ σύστημα μειώσει καὶ ταπεινώσει, δέχτηκε τὴν εἴδηση μὲ ἐκρήξεις χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως καὶ ξαφνικὰ διέταξε νὰ ἀφαιρεθοῦν ἀπὸ τὰ τεῖχη καὶ νὰ κατεδαφιστοῦν τὰ ἀγάλματα τοῦ μισητοῦ αὐτοκράτορα καὶ κάθε ἐνθymiή του νὰ διαγραφεῖ, νὰ καταργηθεῖ καὶ νὰ καταστραφεῖ. Οἱ διαταγὲς αὐτὲς ἐκτελέστηκαν κατὰ γράμμα, ἀρχίζοντας, φυσικὰ, μὲ τὰ ἀγάλματα ποῦ ἦταν πλησιέστερα στὴ Σύγκλητο. Τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτὰ ἦταν ὁ περίφημος ἔφιππος ἀνδριάντας κυλοσσιαίων διαστάσεων ποῦ κυριαρχοῦσε στὸ μέσο τῆς Ἀγορᾶς καὶ ἔχει περιγραφεῖ καὶ ἐγκωμιασθεῖ ἀπὸ τὸν Στάτιο. Ἡ τεράστια μάζα ἀπὸ ἐπιχρυσωμένο ὀρειχάλκο κατεδαφίστηκε, θρυμματίστηκε καὶ κανεὶς δὲν τὴν ξαναεἶδε ἀπὸ τότε. Ἄλλα μικρότερα ἀγάλματα, ποῦ ἦταν στημένα κοντὰ στὴν Ἀγορὰ καὶ στὸ Καπιτώλιο, γκρεμίστηκαν καὶ καταστράφηκαν. Ἐνα ὀρειχάλκινο ἀγαλμα τοῦ Δομιτιανοῦ σὲ φυσικὸ μέγεθος πρέπει νὰ κατελάμβανε μιὰ θέση στὰ περίξ τοῦ ναοῦ τοῦ πατέρα του Βεσπασσιανοῦ, στὴν πλαγιά τοῦ Καπιτωλίου. Κι αὐτὸ ἐπίσης τὸ ἔριξαν κάτω χτυπώντας το μὲ σφυριά καὶ τὸ διαμέλισαν· ὥστόσο, ὅλα τὰ κομμάτια τοῦ ἀγάλματος ἐκείνου τὰ περισυνέλεξαν εὐλαβικὰ χέρια, στρατιῶτες ἴσως, καὶ τὰ διαφύλαξαν μυστικά. Ὑστερα, σὲ μιὰ μεταγενέστερη ἐποχὴ, ὅταν κατασίγασε ἡ μανία τῆς Συγκλήτου καὶ ὁ στρατὸς —πάντα πιστὸς στὴ μνήμη ἐκείνου τοῦ αὐτοκράτορα— κατέκτησε αὐτὸ ποῦ ἐπίμονα εἶχε ἐπιδιώξει, δηλαδὴ νὰ συλληφθοῦν, νὰ δικαστοῦν καὶ νὰ τιμωρηθοῦν οἱ ὑπεύθυνοι τοῦ φόνου, ἐπέμεινε σταθερὰ στὸ σκοπὸ του νὰ ἀποκατασταθεῖ

τὸ σπικσμένο ἄγκλιμα, πού τὰ κομμάτια του εἶχαν εὐλαβικῶς διαφυλαχθεῖ. Ἄνασυνέθεσαν τὸ ἄγαλμα μὲ ἰσχυρὸ τσιμέντο, ἀλλὰ δὲν κατάφεραν νὰ κρύψουν τοὺς ἄρμους κι ἔτσι καθένας μποροῦσε νὰ δεῖ, ὅπως τὸ εἶδε καὶ ὁ Προκόπιος, ὅτι τὸ ἄγαλμα ἀποτελοῦνταν ἀπὸ πλῆθος συναρμοσμένα κομμάτια. Ἔτσι συναρμολογημένο τὸ ἄγαλμα στήθηκε στὸ ὑπάθριον μέρος τῆς κατωφέρειας, στὰ δεξιὰ τοῦ δρόμου πού ὀδηγοῦσε ἀπὸ τὴν Ἀγορὰ στὸ Καπιτώλιο, δηλαδή σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ κτίριο τῆς Σύγκλητος, καὶ στεκόταν προφανῶς ἐκεῖ γιὰ νὰ θυμίζει τίς σκληρῆς διαταγῆς πού εἶχαν ἐκδοθεῖ ἀπὸ τὴ Σύγκλητο καὶ εἶχαν κατὰ γράμμα ἐκτελεστεῖ, ἰδιαίτερα ἐπειδὴ ἐκεῖνο τὸ ἄγαλμα, ἔτσι κατασκευασμένο, ἦταν τὸ μόνον πού εἶχε διασωθεῖ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἀγαλμάτων ἐκείνου τοῦ Αὐτοκράτορα, ἤ, καλύτερα, τὸ μόνον πού μποροῦσε νὰ ἀντισυντεθεῖ. Ἡ Σύγκλητος, μολοντί ἀσφαλῶς δὲν εἶχε μετανιώσει γιὰ ἐκεῖνες τίς διαταγῆς πού εἶχε ἐκδώσει, δὲν τολμοῦσε ὥστόσο νὰ ἀντιταχθεῖ σ' αὐτὸ τὸ ἔργο τῶν πανίσχυρων πραιτωριανῶν, πού ἦταν ἀφοσιωμένοι στὸν Δομιτιανὸ καὶ πού, παρὰ τὴν ἀποδοκιμασία τοῦ ἐνάρετου Νέρβα, εἶχαν πάρει ἐκδίκηση γιὰ τὸ φόνον τοῦ Δομιτιανοῦ σκοτώνοντας μὲ τὰ ἴδια τοὺς τὰ χέρια τοὺς πρωτεργάτες τοῦ φόνου ἐκείνου τοῦ τυράννου. Φρόνιμα φρόνιμα, λοιπόν, ἄφησε ἡ Σύγκλητος τὰ πράγματα νὰ πάρουν τὸ δρόμον τοὺς καὶ δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι δυσαρεστημένη πού εἶχε ἐκεῖ ἀπομείνει γιὰ τίς μέλλουσες γενεὲς αὐτὴ ἡ ἔνδειξη καὶ μαρτυρία τῆς δίκαιης πράξης πού ἡ ἴδια ἐπετέλεσε μὲ τὴν καταστροφή τῶν ἀγαλμάτων τοῦ κακόφημου ἄρχοντα.

» Ἔτσι, μὲ τὴν ἀνοχὴ τῆς Σύγκλητος, τὸ μοναδικὸ αὐτὸ ἄγαλμα τοῦ μισαροῦ Δομιτιανοῦ, ἡ ἱστορία τοῦ ὁποίου βρισκόταν στὰ στόματα ὅλων, παρέμεινε ἄθικτο ὡς τὴν ἐποχὴ τοῦ Προκοπίου, στημένο σ' αὐτὸ τὸ πολυσύχναστο μέρος. Ὁ κόσμος τὸ θεωροῦσε ἀξιοθέατο καὶ τοῦ ἀπέδιδε τόσο μικρὴ ὑλικὴ ἀξία, ὥστε ἀκόμα καὶ οἱ βάρβαροι, οἱ Βάνδαλοι καὶ οἱ Γότθοι, τὸ ἄφησαν στὴ θέση του. Στὴν πραγματικότητα, ὁ σεβασμὸς πού ἐπέδειξαν τὰ φύλα ἐκεῖνα μᾶλλον θὰ ὀφειλόταν κυρίως στὴν εὐλαβικὴ παράδοση, πού ἡ λαϊκὴ φαντασία θὰ εἶχε πλάσει, καθὼς κυλοῦσαν τὰ χρόνια, σχετικὰ μὲ τὸ ἄγαλμα ἐκεῖνο καὶ τὰ κομμάτια ἀπὸ τὰ ὁποῖα διαπίστωναν ὅτι εἶχε συντεθεῖ, ἀφοῦ βέβαια κανεὶς δὲν ἤξερε τὰ ἀληθινὰ καὶ γνήσια ἱστορικὰ συμβάντα. Σιγὰ σιγὰ ἄρχισαν νὰ βλέπουν σ' ἐκεῖνο τὸ ἄγαλμα τὸν τυραννικὸ Δομιτιανὸ κομματιασμένο ἀπὸ τὴ μανία τοῦ λαοῦ καὶ τὴν καλὴ καὶ ἐνάρετη πράξη τῆς χήρας του, στὴν ὁποία ἡ Σύγκλητος, ἐπειδὴ τὴν ἀγαποῦσε καὶ τὴ σεβόταν, εἶχε παραχωρήσει τὸ δικαίωμα νὰ περισυλλέξει καὶ νὰ συναρμώσει τὰ

διασκορπισμένα μέλη τοῦ συζύγου της καὶ νὰ θάψει τὸ ἔτσι συναρμο-
 λογημένο σῶμα. Ἡ θαυμάσια χήρα, ἀφοῦ μὲ τὸν τρόπο αὐτόν καὶ μὲ
 τὰ ἴδια της τὰ χέρια συναρμολόγησε τὸ σῶμα, κάλεσε τοὺς τεχνίτες καὶ
 τοὺς παράγγειλε νὰ κατασκευάσουν ἓνα δρειχάλκινο ἀγάλμα ὅμοιο ἀ-
 κριβῶς μὲ τὸ σῶμα τοῦ δολοφονημένου ἄρχοντα, ἔτσι ὅπως ἦταν συ-
 ναρμολογημένο ἀπὸ πολλὰ κομμάτια, καὶ τὸ τοποθέτησε στὴν πλαγιά
 τοῦ Καπιτωλίου καὶ ἡ Σύγκλητος τῆς ἐπέτρεψε νὰ τὰ κάμει δλ' αὐτὰ
 καὶ δὲν τῆς ἀρνήθηκε τὴν ἔγκρισή της. Εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι αὐτὴ
 ἡ ἱστορία εἶναι χαριτωμένη, συγκινητικὴ καὶ ἐπίσης ἠθικοπλαστικὴ.
 Θὰ μπορούσε νὰ φιγουράρει στὰ *Gesta Romanorum Moralisata* ἢ
 σὲ ἄλλες παρόμοιες μεσαιωνικὲς συλλογὲς ἠθικοπλαστικῶν ἀφηγημά-
 των. Ἡ χήρα, ἡ ἀφοσιωμένη στὴ μνήμη τοῦ συζύγου της —καλοῦ ἢ
 κακοῦ—, ἡ ὁποία, ὑπερνικώντας σοβαρὰς δυσκολίες, ἐπιτελεῖ τὴν ταφὴ
 του, εἶναι ἓνας γοητευτικὸς χαρακτήρας σὲ κάθε λογῆς θρύλους ὄλων
 τῶν χωρῶν· ἓνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς εἶναι ὁ θρύλος τῆς περιφημῆς συζύ-
 γου τοῦ Ἐφέσου, καταγραμμένος ἀπὸ τὸν Πετρώνιο. Ὁ Προκόπιος,
 ποὺ εἶχε ἐπισημάνει τὴν ἀξιοσημεῖωτη ὁμοιότητα μεταξὺ τῶν χαρα-
 κτηριστικῶν τοῦ Δομιτιανοῦ καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καταγράφει τὴν
 ἀφήγησιν τοῦ μόνου ἀγάλματος τοῦ Δομιτιανοῦ ποὺ εἶχε διασωθεῖ χω-
 ρὶς νὰ μπεῖ στὸν κόπο νὰ ἐρευνήσει ἂν ἡ ἀφήγησις ἦταν ἱστορία ἢ θρύ-
 λος. Ἐτσι ἢ ἀλλιῶς, ἐκεῖνο τὸ ἀγάλμα ἀπεικόνιζε ἀναμφισβήτητα τὸν
 Δομιτιανὸν καὶ αὐτὸ ἦταν ἀρκετὸ γιὰ τὸν Προκόπιον· δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ
 κάνει λάθος. Κατὰ τὴν κρίσιν του ὁ Ἰουστινιανὸς ἦταν τόσο ἄξιος νὰ
 σφαγιαστεῖ καὶ νὰ διαμελιστεῖ ὅσο, σύμφωνα μὲ τὴν ἀφήγησιν, ὁ Δομι-
 τιανός, ποὺ τοῦ ἔμοιαζε ἐπίσης καὶ στὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου. »

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Alemanus, *Procopii Caesariensis, V. I., Arcana Historia, qui est liber nonus Historiarum* (Editio princeps), Λυών 1623.

Eichelius, *Procopius Caesariensis Anecdota seu Historia Arcana*, Helmstad 1654.

Alemanus-Maltretus, *Καισαρέως Ἀνέκδοτα - Procopi Caesariensis Arcana Historia*, Παρίσι 1663.

Orellius, *Procopii Caesariensis Anecdota sive Arcana Graece*, Λειψία 1827.

Dindorf, « Procopius », στὸ *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, Teubner, Βόννη 1838.

Krašeninnikov, *Procopii Caesariensis Anecdota quae dicuntur*, 1899.

Haury, *Procopii Caesariensis Opera Omnia, Historia, quae dicitur Arcana*, 4 τόμοι, Teubner, Λειψία 1906. Ἀναθεώρηση G. Wirth, Teubner, Λειψία 1963. Ὁ τρίτος τόμος τῆς ἐκδόσεως Haury-Wirth περιέχει τὴν Ἀπόκρυφη ἱστορία.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΣΕ ΖΩΝΤΑΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ

Procopi von Cäsarea, Geheime Geschichte, Λειψία 1753. Μετάφραση στὰ γερμανικὰ ἀπὸ τὸν Johann Vul Reinhard.

Προκοπίου Καισαρέως Ἰλλουστρίου Ἀνέκδοτα ou Histoire Secrète de Justinien, Firmin Didot, Παρίσι 1856. Μετάφραση στὰ γαλ-

λικά από τὸν F.A. Isambert. Σχόλια τοῦ Ἑλληνα λατροφιλόσοφου Νικολάου Πίτκολου.

[*The Secret History of the Court of Justinian*], The Athenian Society's Publications, Λονδίνο 1896. Μετάφραση στὰ ἀγγλικά.

Le inedite - Libro nono delle Istorie di Procopio di Caesarea, Ρώμη 1928. Μετάφραση στὰ ἰταλικά ἀπὸ τὸν Domenico Comparetti.

The Anecdota or Secret History στὸ Procopius, The Loeb Classical Library, Λονδίνο 1935. Μετάφραση στὰ ἀγγλικά ἀπὸ τὸν Henry B. Dewing.

Procopius Secret History, The University of Michigan Press, 1963. Μετάφραση στὰ ἀγγλικά ἀπὸ τὸν Richard Atwater.

Procopius, *The Secret History*, Penguin Books, Λονδίνο 1966. Μετάφραση στὰ ἀγγλικά ἀπὸ τὸν G.A. Williamson.

Προκοπίου Ἰλλουστρίου Ἀνέκδοτα ἢ Ἀπόκρυφος Ἱστορία, Τυπογραφεῖα «Ἴωλκός», Ἀθήνα 1973. Μετάφραση στὰ νέα ἑλληνικά ἀπὸ τὴ Δέμητρα Πιτσούνη.

ΠΗΓΕΣ

Ἀγαθίας (Σχολαστικός), *Περὶ τῆς Ἰουστινιανοῦ βασιλείας*, ἔκδοση Dindorf στὴ σειρά *Historici Greci Minores*, Λειψία 1870-71, ἔκδοση Niebur στὴ σειρά *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, Βόννη 1828.

Εὐάγριος Σχολαστικός Ἐπιφανεὺς καὶ ἀπὸ Ἐπάρχων, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, ἔκδοση J. Bidez - L. Parmentier, Λονδίνο 1898.

Ἰωάννης ὁ Λυδός, *Περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς Ρωμαίων πολιτείας*, ἔκδοση Bekker, στὴ σειρά *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, Βόννη 1837.

Ἰωάννης ὁ Ἐφέσου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (συριακά), μετάφραση στὰ ἀγγλικά ἀπὸ τὸν Payne-Smith R., Ὁξφόρδη 1860.

ΜΕΛΕΤΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΡΟΚΟΠΙΟ

Cameron, Averil, « The 'Scepticism' of Procopius », *Historia* xv, 1966.

Dahn, Felix, *Procopius von Cäsarea*, Βερολίνο 1895.

- Downey, G., « Paganism and Christianity in Procopius », *Church History* xviii, 1949.
- Evans, J.A.S., *Procopius*, Νέα Ύδρκη 1972 (Twane World Authors Series).
- Gordon, C.D., « Procopius and Justinian's Financial Policies », *Phoenix* xiii, 1959.
- Pancenko, B., « Περί τῆς Ἱστορίας τοῦ Προκοπίου », *Vizantiysky Vremennik* II (1895), III (1896), IV (1897) (ρωσικά).
- Rubin, B., *Procopios von Kaisareia*, Στουτγάρδη 1954.
- Soyter, G., « Procop als Geschichtschreiber der Vandalen und Gotenkriege », *Neue Jahrbücher für Antike und Deutsche Bildung*, II 1939.

**ΜΕΛΕΤΕΣ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΜΕ ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ
ΤΗΣ « ΑΠΟΚΡΥΦΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ »**

- Baker, G.P., *Justinian*, Νέα Ύδρκη 1931.
- Barker, J.W., *Justinian and the Later Roman Empire*, Madison, Wisconsin 1966.
- Biondi, B., *Giustiniano primo principe e legislatore Cattolico*, Μιλάνο 1936.
- Brion, M., *Crowned Courtesan. The Tale of Theodora Empress of Byzantium*, μετάφραση από τὰ γαλλικά Wells, W.B., Λονδίνο 1936.
- Browning, R., *Justinian and Theodora*, Λονδίνο 1971.
- Bryce James, *Life of Justinian by Theofilus*, Archivio della Reale Società Romana di Storia Patria X, 1887.
- Collinet, P., *Etudes historiques sur le droit de Justinien*, Παρίσι 1912.
- Diehl, Ch., *Theodora Impératrice de Byzance*, Παρίσι 1904, Μετάφραση στα ελληνικά από τὸν Ἄντ. Μοσχοβάκη, Ἀθήνα 1956.
- Diehl, Ch., *Figures byzantines*, Παρίσι 1906-1908. Μετάφραση στα ελληνικά από τὴ Στέλλα Βουρδουμπᾶ, Ἀθήνα 1969.
- Downey, G., *Constantinople in the Age of Justinian*, University of Oklahoma Press, 1966.
- Graves, R., *Count Belissarius*, Νέα Ύδρκη 1938.

- Grupe, E., «Kaiser Justinian, aus seinem Leben und aus seiner Zeit», *Wissenschaft und Bildung*, No 184, Λειψία 1923.
- Hassef, M., «The Reign of Justinian», *The American Catholic Quarterly Review*, xxxviii, 1912.
- Holms, W.G., *The Age of Justinian and Theodora*, 2 τόμοι, Λονδίνο 1912.
- Kraus, R., *Theodora. The Circus Empress*, Νέα Ύόρκη 1938.
- Masefield, John, *Basilissa, A Tale of the Empress Theodora*, Νέα Ύόρκη 1940.
- Vasiliev, Alexander A., *Justin the First: An Introduction to the Epoch of Justinian the Great*, Cambridge, Mass. 1950.

ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

- Bury, J.B., *History of the Later Roman Empire from Arcadius to Irene (395-800)*, 2 τόμοι, Λονδίνο 1889. Νέα έκδοση (395-565), 2 τόμοι, Λονδίνο 1923.
- Diehl, Ch., *Histoire de l'empire Byzantin*, Παρίσι 1919. Μετ. στα ελληνικά, Καψαμπέλη, Ε.Γ., 'Αθήνα 1923.
- Finlay, G., *History of the Byzantine Empire from DCXIV to MLVII*, Oxford 1877.
- Gibbon, E., *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, έκδοση Bury, 7 τόμοι, Λονδίνο 1897-1902.
- Hesseling, D., *Byzantium*, Haarlem 1902.
- Hesseling, D., *Essai sur la civilisation Byzantine*, Παρίσι 1907. Μετάφραση στα ελληνικά Σακελαροπούλου, Σ.Κ., 'Αθήνα 1914.
- Krumbacher, K., *Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des ostromischen Reiches 527-1453*, Μόναχο 1891. Μετάφραση στα ελληνικά Σωτηριάδου Γ., 'Αθήνα 1917.
- Levtchenco, M.V., *Ίστορία του Βυζαντίου*, Μόσχα-Λένινγκραντ 1940 (ρωσικά). Μετάφραση στα ελληνικά Βιστάκης Γιάννης Ν., 'Αθήνα 1948.
- Runciman, S., *Byzantine Civilization*, Λονδίνο 1933. Μετάφραση στα ελληνικά Δέσποινας Δετζώρτζη, 'Αθήνα 1971.

Vasiliev, A.A., *Histoire de l'Empire Byzantin*, Παρίσι 1932. Μετάφραση στα ελληνικά Σαβράμη Δ., 'Αθήνα 1954.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

'Αμαντος, Κ., *Ίστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους*, τόμ. Α' 'Αθήνα 1939 και 1953, τόμ. Β' 'Αθήνα 1947.

Ζακυνθηνός, Δ., *Βυζάντιον : Κράτος και κοινωνία*, 'Αθήνα 1951.

'Ιμβριώτη, Ρ., *Ἡ γυναίκα στὸ Βυζάντιο*, 'Αθήνα 1923.

Ίστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τόμ. Ζ', Ἐκδοτικὴ 'Αθηνῶν.

Κόλλιας, Γ., *Μέτρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐναντίον τῆς ἀστυφυλίας και ὁ θεσμὸς τοῦ Κοιμιστωρος*, 1950.

Κορδάτος, Γ., *Ίστορία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας*, 'Αθήνα 1959.

Κουκουλές, Φ., *Βυζαντινῶν βίος και πολιτισμὸς*, τόμοι 5, 'Αθήνα 1948-1952.

Λάμπρος, Σπ., *Ίστορία τῆς Ἑλλάδος*, τόμ. Γ', 'Αθήνα 1892.

Λάμπρος, Σπ., *Λεύκωμα Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων*, 'Αθήνα 1930

Παπαρρηγόπουλος, Κ. - Καρολίδης, Π., *Ίστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους*, ἐκδ. πέμπτη, τόμ. Γ', 'Αθήνα 1925.

Ροδοκανάκης, Π., *Ἡ βασίλισσα και αἱ Βυζαντινὲ ἀρχόντισσαι*, 'Αθήνα 1920.

Σιδέρης, Α., *Ἡ οἰκονομία τοῦ Βυζαντίου*, 1947.

Τσοκόπουλος, Γ., *Ὁ ἰδιωτικὸς βίος τῶν γυναικῶν τοῦ Βυζαντίου*, Τεργέστη 1911.

Σημείωση : Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βοηθήματα ποὺ ἀναφέρθηκαν, σημαντικότερο βοήθημα ἀποτελοῦν οἱ εἰσαγωγές, τὰ σχόλια και οἱ μελέτες ποὺ περιέχονται στὶς πρὸ ἔγκυρες ἐκδόσεις τοῦ ἔργου.

Ἄρματοδρομίες στὸν Ἰππόδρομο

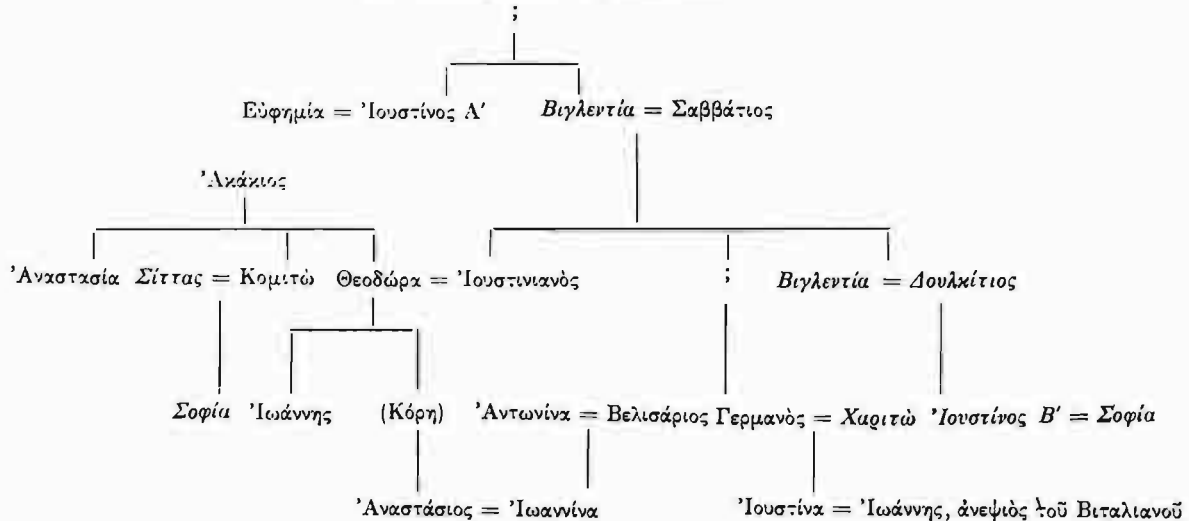
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

μ.Χ.

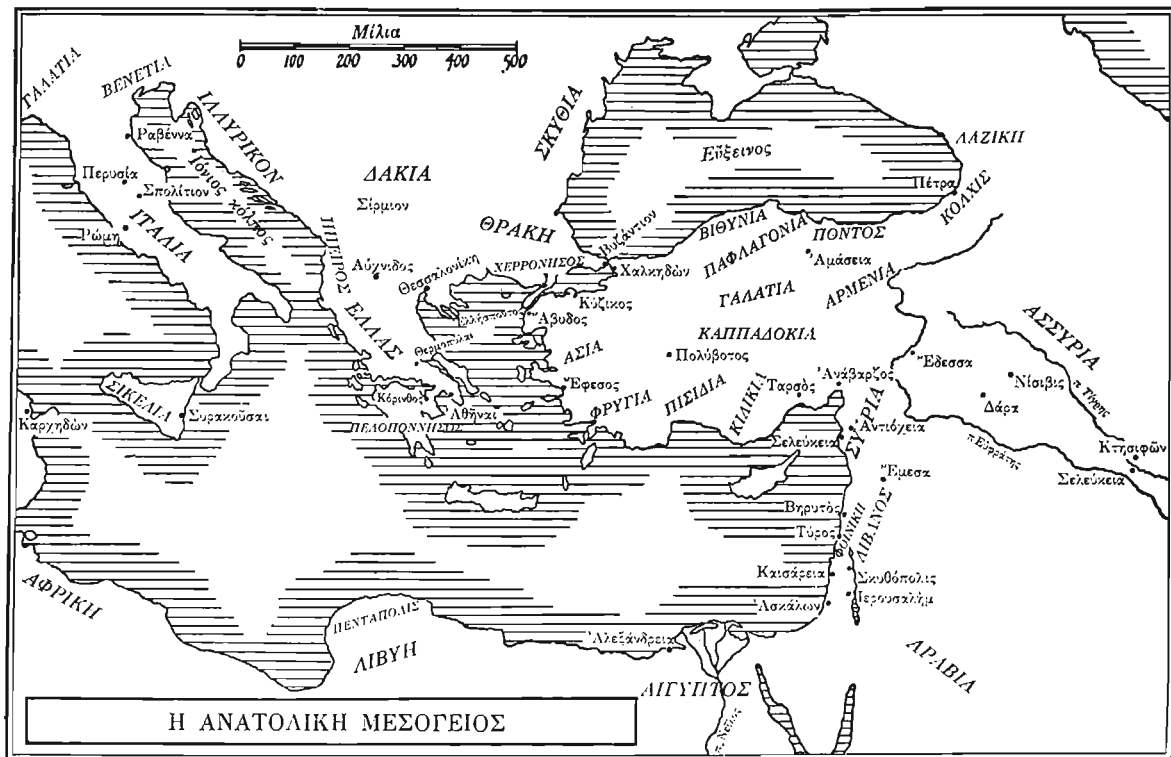
- 482/83 Γέννηση τοῦ Ἰουστινιανοῦ.
500 (;) Γέννηση τοῦ Προκοπίου.
503 (;) Γέννηση τῆς Θεοδώρας.
505 Γέννηση τοῦ Βελισαρίου.
518 Ὁ Ἰουστίνος αὐτοκράτωρ.
523 Ὁ Ἰουστινιανὸς παντρεύεται τῇ Θεοδώρα.
527 Ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα γίνονται συμβασιλεῖς.
Θάνατος τοῦ Ἰουστίνου.
Ὁ Προκόπιος ἰδιαιτέρος γραμματέας τοῦ Βελισαρίου.
529 Δημοσίευση τοῦ Ἰουστινιάνειου κώδικα.
Κλείνουν οἱ Σχολές τῶν Ἀθηνῶν.
530 Νίκη τοῦ Βελισαρίου κατὰ τῶν Περσῶν στὴ Δάρα.
531 Ἦττα τοῦ Βελισαρίου στὸ Καλλίνικον.
532 Ἡ Στάση τοῦ Νίκα καταστέλλεται ἀπὸ τὸν Βελισάριο. Εἰρήνη μὲ τὴν Περσία.
533 Ἐκστρατεία τοῦ Βελισαρίου κατὰ τῶν Βανδάλων στὴ βόρεια Ἀφρική.
Δημοσιεύονται οἱ *Πανδέκται* καὶ οἱ *Εἰσηγήσεις*.
534 Ὁ Βελισάριος ἐπιστρέφει θριαμβευτής.
Δημοσιεύονται αἱ *Νεαραὶ* (νέοι νόμοι)· οἱ περισσότερες γράφτηκαν στὴν « ὀμιλουμένη ἑλληνικὴ ».
535 Νίκη τοῦ Βελισαρίου κατὰ τῶν Ὀστρογόθων καὶ κατὰκτηση τῆς Σικελίας.
536 Κατάκτηση τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Ρώμης ἀπὸ τὸν Βελισάριο.

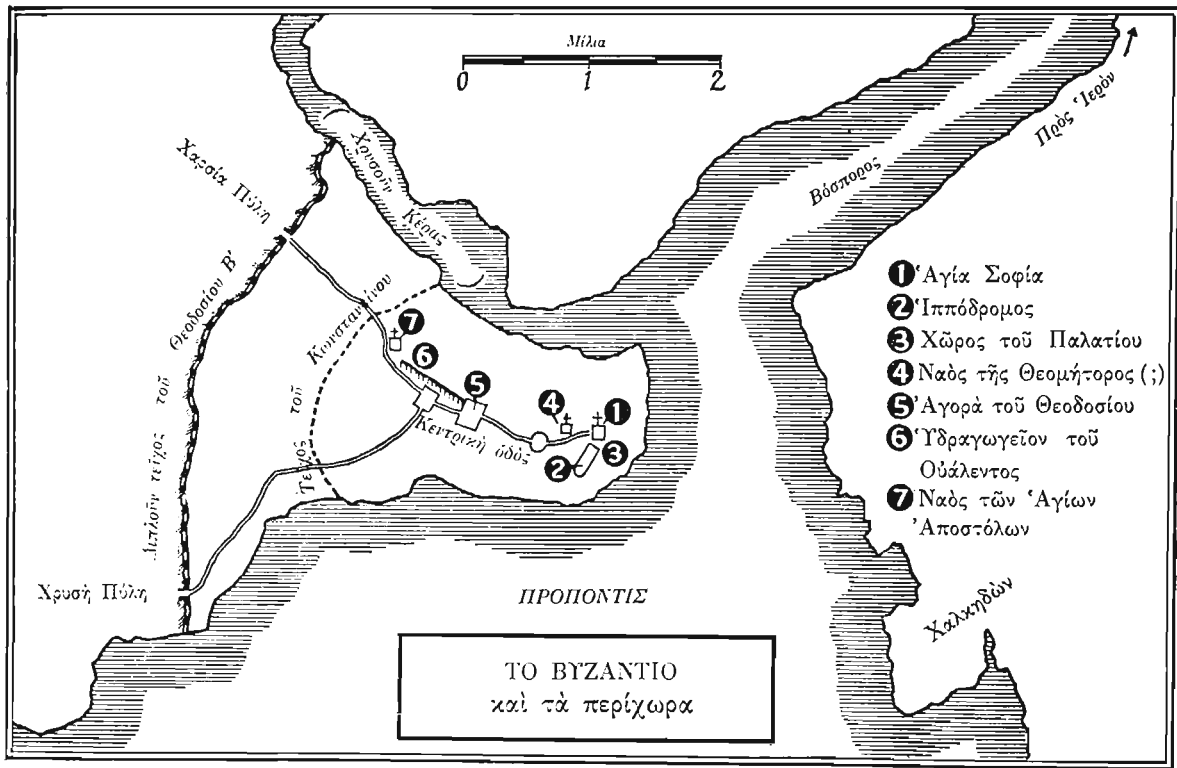
- 539 Ὁ Χοσρόης κυριεύει τὴν Ἀντιόχεια.
- 540 Κατάκτηση τῆς Ραβέννας ἀπὸ τὸν Βελισάριο.
Ἀνάκληση τοῦ Βελισαρίου.
- 541 Ἐκστρατεία τοῦ Βελισαρίου κατὰ τῶν Περσῶν καὶ δευτέρα
ἐκστρατεία του στὴν Ἰταλία.
Κατάργηση τοῦ θεσμοῦ τῆς ὑπατείας.
- 542 Πανώλης στὸ Βυζάντιο.
- 544 Τρίτη ἐκστρατεία τοῦ Βελισαρίου στὴν Ἰταλία χωρὶς σοβαρὰ ἀποτελέσματα.
- 547/48 Θάνατος τῆς Θεοδώρας.
Συνωμοσία ἐναντίον τοῦ Ἰουστινιανοῦ.
- 549 Ὁ Βελισάριος ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὸν Ναρσῆ.
- 550 Συγγραφή τῆς Ἀπόκρυφης Ἱστορίας.
- 559 Ὁ Βελισάριος διώχνει τοὺς Οὐννοὺς ἀπὸ τὰ τεῖχη τοῦ Βυζαντίου.
- 560 Ἀπονέμεται στὸν Προκόπιο ὁ τίτλος τοῦ *illustris*.
- 561 Δημοσίευση τοῦ *Περὶ κτισμάτων*.
- 562 Καταδίκη τοῦ Βελισαρίου πρὸ φυλάκιση καὶ στέρηση περιουσίας.
- 562/63 Ὁ Προκόπιος ἑπαρχὸς τοῦ Βυζαντίου.
- 563 Ἀποκατάσταση τοῦ Βελισαρίου.
- 565 Θάνατος τοῦ Βελισαρίου, τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ (;) τοῦ Προκοπίου.

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΤΡΟ

Τὰ ὀνόματα με πλάγια δὲν ἀπαντοῦν στὴν Ἀπόκρυφη ἱστορία. Εἶναι ἄγνωστο ποῖός εἶναι ὁ πατέρας τῶν παιδιῶν τῆς Θεοδώρας καὶ ποῖός τοῦ ἐγγονοῦ τῆς.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΡΟΣΩΠΩΝ

- *Αβαροι 194
 *Αγαθίας, ιστορικός 18
 *Αγαπητός, Πάπας 22
 *Αδδαῖος 152
 *Αδριανός 194
 *Αερόβινδος, στρατηγός 55
 *Αερόβινδος, ὑπηρέτης 109
 *Αθανάσιος 201
 Αιγύπτιοι 161
 Αιθέριος 19
 Αἴλιος Λαμίας 68
 Αισχύλος 196
 *Ακάκιος 71
 *Αλαμούνδαρος 84
 *Αλεξανδρινοὶ 162, 164
 *Αλέξανδρος 148
 *Αμαλασούνθα 14, 107, 108, 150
 *Αμάντιος 60
 *Αναστασία 71
 *Αναστάσιος, αὐτοκράτωρ 21, 57,
 58, 71, 125, 143, 190, 191,
 193, 194, 199, 200
 *Αναστάσιος, ἐγγονὸς Θεοδώρας
 21, 49, 54
 *Ανατόλιος 171, 172
 *Ανδρέας 42
 *Ανθέμιος, πατριάρχης 22
 *Ανθέμιος 88
 *Ανται 83, 120, 143
 *Αντίοχος 18
 *Αντωνίνα 11, 20, 23, 31-55, 188
 *Αρέθας 39, 40
 *Αρειανοὶ 119, 200, 201
 *Αρειος 84
 *Αριστοφάνης 196
 *Αρμένιοι 40, 149
 *Αρσένιος 164, 165
 *Αστέριος 71
 Βάκχος 55
 Βαλεντινιανός 190
 Βαλεριανός 40
 Βάνδαλοι 9, 21, 118, 119, 186,
 204, 213
 Βαρσύμης (βλ. Πέτρος) 139, 144
 Βασιανός 110
 Βασίλειος 88
 Βάσσοι 132
 Βελισάριος 9-13, 20-23, 29-55,

- 88, 111, 119, 185-188, 194,
195, 213, 214
Βένετοι 17, 61, 62, 63, 71, 75,
80, 81, 92, 111, 112, 173,
174, 193, 199, 200
Βεσπασιανός 67, 203
Βιγίλιος 12, 23, 165, 166
Βιταλιανός 52, 60
Βλησχάμης 40
Βούζης 46, 47, 111
Βριάρεως 19
- Γελίμερος 49
Γερμανός 120
Γερμανός 13, 52
Γήπαιδες 120
Γότθοι 9, 14, 22, 23, 52, 53,
107, 120, 135, 148, 186, 204
Γραικοί 147
- Δαμιανός 173
Δημοσθένης 88
Διογένης 111
Διοκλητιανός 162, 189
Διούσιος 88
Διτύβιστος 57
Δίων ὁ Κάσσιος 202
Δομιτία Λογγίνα 68, 202
Δομιτιανός 67, 68, 202, 203,
204, 205
- Ἐβραῖοι 169
Εἰρηναῖος 171
Ἐκκηβόλος 74, 92
Ἐλληνας 86, 196
Ἐμεσηνοί 167-169
Ἐρμογένης 115
- Εὐάγγελος 177
Εὐάγριος 16, 19
Εὐγένιος 34
Εὐδαίμων 170, 171
Εὐνομιανός 32, 201
Εὐνόμιος, ἐπίσκοπος Κυζίκου 32
Εὐσέβιος 187
Εὐφημία (βλ. Λουπικίνη) 77
Εὐφράτης 171
Ἐφεσος 205
- Ζαβεργάνης 41
Ζαχαρίας 45
Ζήνων, αὐτοκράτωρ 149, 190
Ζήνων, ἐγγονὸς τοῦ Ἀνθεμίου 88
Ζίμαρχος 57
- Ἡρόδοτος 196
Ἡρώδης 185
Ἡρωδιανός 51
Ἡφαιστος 161, 162
- Θεοδάτος ἢ Θευδάτος 14, 50,
107, 108
Θεοδέριχος ἢ Θευδέριχος 107,
148, 150, 159, 160
Θεοδόσιος, αὐτοκράτωρ 190
Θεοδόσιος, θετὸς γιὸς Βελισαρίου
11, 32 - 38, 42 - 44
Θεοδόσιος, συγκλητικὸς 43
Θεόδοτος 76, 135
Θεοδώρα 9-11, 14, 16, 22, 28-
32, 42-57, 71-80, 87-92, 102-
116, 135-145, 164, 165, 179,
188, 191, 192, 197, 213, 214
Θεόδωρος 111
Θεόπομπος 196
Θουκυδίδης 196

- Ἰάκωβος Β' 187
 Ἰλαρά 88
 Ἰνδαρὼ 116
 Ἰουδαῖοι 169
 Ἰουλία 202
 Ἰουλιανὸς 86
 Ἰούνιλος 130
 Ἰουστίνα 13, 52
 Ἰουστινιανὸς 9-21, 28, 29, 46, 49, 57-70, 75-109, 117-181, 185, 186, 188, 190-194, 200, 201, 205, 213, 214
 Ἰουστίνος 15, 20, 57-59, 77, 78, 83, 92, 124, 125, 130, 142, 149, 187, 190, 191, 213
 Ἰσαυροὶ 57
 Ἰταλοὶ 53
 Ἰωάννης, ἀνεψιὸς Βιταλιανοῦ 13, 52, 53
 Ἰωάννης, Ἀπόστολος 42
 Ἰωάννης, ἀρχιερέας 60
 Ἰωάννης Βαπτιστῆς 187
 Ἰωάννης, γιὸς Βασιλείου 88, 89
 Ἰωάννης, γιὸς Θεοδώρας 114
 Ἰωάννης, γιὸς Σισινιόλου 55
 Ἰωάννης Ἐφέσου, ἱστορικὸς 19, 21
 Ἰωάννης ὁ Καππαδόκης 18, 19, 32, 38, 42, 47, 116, 117, 132, 135, 136, 144
 Ἰωάννης ὁ Κυρτὸς 57, 58
 Ἰωάννης Λαζαρίων 170
 Ἰωάννης ὁ Λυδὸς, ἱστορικὸς 18
 Ἰωάννης ὁ Παλαιστίνιος 140
 Ἰωάννης, ὑποδιάκονος 23
 Ἰωάννης ὁ Φαγάς 46
 Ἰωαννίνα 49
 Καβάδης 39, 143
 Καλλίγονος 42, 43, 54
 Καλλίνικος 17, 112
 Καππαδόκες 19
 Καππαδόκης (βλ. Ἰωάννης) 144
 Κάρολος Β' 187
 Κίλικες 173
 Κολοκύθας (βλ. Θεόδωτος) 76
 Κομιτῶ 71
 Κουαδράτος 48
 Κύριλλος 115
 Κωνσταντίνος Α', ὁ Μέγας 13, 149, 160, 189
 Κωνσταντίνος, ΙΓ' 13, 190
 Κωνσταντίνος, κοιμιστῶν 130, 131
 Κωνσταντίνος, στρατηγὸς 33, 34
 Λαζοὶ 121
 Λαζαρίων (βλ. Ἰωάννης) 170
 Λατῖνοι 196
 Λεβάθαι 55, 56
 Λέων, αὐτοκράτωρ 57
 Λέων ἡ Λεόντειος 100, 101, 115, 173, 174
 Λιβέριος 165, 170
 Λίβυοι 55, 119
 Λογγίνος 168, 169
 Λομβαρδοὶ 194
 Λουκάς Εὐαγγελιστῆς 187
 Λουπτικίνη 59
 Μακεδονία, σκλάβα 33, 34, 37
 Μακεδονία, χορεύτρια 92
 Μαλθάνης 173, 174
 Μαμιλιανὸς 171, 172
 Μαμμιανὸς 167, 168
 Μανιχαῖοι 86, 139, 201
 Μαρτίνος 47
 Μασσαγέται 61

- Μαυρίκιος, αὐτοκράτωρ 194
 Μαυριτανοὶ 119
 Μῆδοι 40, 45, 50, 83, 143, 176
 Μηνάς, πατριάρχης 22
 Μοντανοὶ 84, 85, 201
 Μοντανὸς 201
- Ναβέδης 40
 Ναρσῆς 214
 Νέρβας 204
 Νέρων 29
 Νοβατιανοὶ 201
- Εὐστός 23
- Ὁκταβιανὸς 187, 189
 Ὀστρογότθοι 213
 Οὐάλης 190
 Οὐίτιγης 49, 50
 Οὔννοι 40, 66, 83, 84, 120, 121, 135, 143, 214
- Παλαιστίνιοι 164
 Παῦλος 17, 163 - 166
 Πελάγιος 165, 166, 170
 Πελοποννήσιοι 160
 Πέρσαι 9, 21, 40, 41, 61, 84, 88, 121, 148, 149, 154, 155, 176, 177, 179, 194, 197, 213, 214
 Πέτρος, Ἀπόστολος 22, 160
 Πέτρος Βαρσύμης 136, 137, 138, 139, 140, 144, 154, 155
 Πέτρος, στρατηγὸς 14, 46, 107, 150
 Πετρώνιος 205
 Πηγάσιος 56
 Πισίδες 124
- Πολύθιοι 86, 201
 Πραισίδιος 34
 Πράσινοι 61, 63, 71, 87, 110, 111, 117, 123, 126, 193, 199, 200
 Πρίσκος, γραμματεὺς 108, 109
 Πρίσκος, πλαστογράφος 167 - 169
 Πρόκλος 58, 76
- Ρόδων 163, 165
 Ρωμύλος Αὐγουστύλος 190
- Σάβαρος 86
 Σαββατιανοὶ 84, 201
 Σαββάτιος 90
 Σαμαρεῖται 20, 85, 86, 123, 201
 Σαρακηνοὶ 40, 83, 121, 143, 148
 Σαρδανάπαλος 29
 Σατορνίνος 115, 116
 Σεμίραμις 29
 Σέργιος 55, 56
 Σιλβέριος, Πάπας 22, 23, 32, 34
 Σισίνιος 55
 Σκλαβηνοὶ 83, 120, 121, 143
 Σολόμων 55, 56
 Σουετώνιος 202, 203
 Σουίδας 196, 197
 Σπολίτιος 52
 Στάτιος 203
 Σύγκλητος 126, 170, 173, 179, 189, 200, 202 - 205
- Ταβελλίων 168
 Τατιανὸς 88
 Τιβέριος Καίσαρ 187
 Τίτος 202

Τοῦρκοι 190	Φωκᾶς 132
Τουτίλας 51, 52	Φώτιος 19, 20, 34 - 38, 42 - 45, 50, 54, 111
Τραϊανὸς 194	
Τριβωνιανὸς 95, 129, 130	Χοσρόης 36, 39 - 41, 45, 50, 84, 88, 121, 143, 176, 214
Ἵπάτιος 75	Χριστὸς 22, 195
Φάλαρις 18	Χρυσομαλλὸς I 116
Φαυστίνος 17, 166, 167	Χρυσομαλλὸς II 116
Φιλόπωνος 21	
Φλάβιοι 202	Ψαλίδιος Ἀλέξανδρος 160, 161
Φύλις 202	Ψόης 165

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ

Ἄβυδος 151, 152	87, 88, 91, 92, 107, 112, 114, 120, 122, 124, 126, 127, 132, 134, 135, 137, 138, 144, 146, 150 - 157, 159, 165, 166, 168, 170, 173 - 175, 185, 190, 193, 199, 200, 214
Ἀθήναι 161	
Αἴγυπτος 88, 92, 116, 121, 176, 192	
Ἀλεξάνδρεια 74, 161, 163 - 166	
Ἀμάσεια 124	
Ἀνάβαρζος 124	Βηρυτὸς 153
Ἀντιόχεια 39, 92, 124, 200, 214	
Ἀραβία 114	Γαλατία 120, 150, 189
Ἀσία 143	Γότθων κράτος 120
Ἀσκάλων 171, 172	
Ἀσσυρία 39	Δακία 120, 194
Ἀφρική 185, 186, 194, 213	Δακίβιζα 175
	Δάρα 89, 213
Βαλκάνια 189, 194	
Βεδεριάνα 57	Ἔδεσσα 88, 123
Βενετία 120	Ἐλενούπολις 175
Βιθυνία 138	Ἑλλάς 120, 147, 161, 201
Βόσπορος 14, 65, 124, 193	Ἑλλήσποντος 151, 152
Βρετανία 126	Ἔμεσα 167, 168
Βυζάντιον 13, 14, 31, 35, 36, 38, 39, 41 - 43, 46, 47, 50, 52, 54, 56, 57, 65, 66, 71, 74, 75,	Εὐξείνους 152
	Εὐρώπη 121, 143
	Εὐφράτης 45

- Ἔφεσος 33, 35, 38, 42, 43
- Ἡπειρος 124
- Ἡριον ἢ Ἱερὸν 106, 152
- Θερμοπόλαι 160
- Θεσσαλονίκη 31
- Θράκη 32, 120, 135, 138
- Ἰβωρα 124
- Ἱερουσαλήμ 45, 76
- Ἰλλυρία 120, 135, 191
- Ἰόνιος κόλπος 120
- Ἰταλία 34, 50 - 53, 60, 107, 108, 119, 120, 148, 149, 153, 159, 160, 185, 186, 189, 190, 194, 214
- Καισάρεια 14, 85, 177, 185
- Καλλίνικον 45, 213
- Καπιτώλιο 68, 202 - 205
- Καππαδοκία (βλ. Ἰωάννης)
- Καρχηδῶν 32, 35, 56
- Κασπία 194
- Κιλικία 42, 100 - 112, 124, 173
- Κολχίς 39, 121
- Κόρινθος 124
- Κτησιφῶν 39
- Κύδνος 123
- Κύζικος 32, 117
- Κωνσταντινούπολις (βλ. Βυζάντιον)
- Λαζική 40, 177
- Λίβανος 88
- Λιβύη 32, 55, 60, 74, 92, 118 - 121, 130, 149, 153
- Λύχνιδος 124
- Μαρμαρᾶς 124
- Μεσοποταμία 186
- Μετανοίας μοναστήρι 112
- Μικρὰ Ἀσία 189, 192
- Νεάπολη 213
- Νεῖλος 123
- Νίκαια 200
- Νίσιβις 39, 40
- Παλαιστίνη 20, 85, 166, 167, 185
- Πανονία 194
- Πελοπόννησος 160
- Πεντάπολις 74
- Περσία 38, 40, 121, 176, 185, 213
- Περυσία 53
- Πέτρα 40
- Πολύβοτος 124
- Πόντος 23, 124
- Πορφυρέων 177
- Ραβέννα 4, 35, 51, 185, 214
- Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία 12, 27, 57, 61, 66, 67, 70, 75, 78, 83 - 85, 87, 98, 103, 110, 121, 123, 124, 132, 135, 145, 147 - 150, 156, 168, 175, 179, 187, 188
- Ρώμη 22, 51, 67, 157, 159, 165, 189, 190, 193, 199, 201, 203, 213

Σελεύκεια 124	Ταρσός 123, 173
Σηστός 151	Ταυρίσιον 191
Σικελία 33, 51, 186, 194, 213	Τίβερης 187
Σίρμιον 120	Τίγρης 39, 40
Σισαυράνων (φρούριο) 38, 39, 40	Τύρος 74, 153
Σκιρτός 123	
Σκυθία 121	Φιλομηδῆ 124
Σκυθόπολις 164	Φοινίκη 154, 167
Σοφία, ἱερὸν τῆς 44, 75	Φρυγία 85, 124, 138
Σοφία Ἀγία, Ἐκκλησία 190	
Σπολίτιον 152	Χαλκηδών 124, 164, 175, 192
Συρία 20	Χερρόνησος 120

Η ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ « ΑΠΟΚΡΥΦΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ » ΤΟΥ ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ, ΣΕ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΗΣ ΑΛΟΗΣ ΣΙΔΕΡΗ, ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ, ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ ΚΑΙ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ ΤΟΥ ΑΓΗΣΙΛΑΟΥ ΖΟΥΜΑΔΑΚΗ ΚΑΙ ΣΙΑ ΕΠΕ. ΤΙΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΕΚΑΝΕ Ο ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΜΠΟΥΚΑΛΛΕ. ΤΟ ΕΞΩΦΥΛΛΟ, ΜΕ ΨΗΦΙΔΩΤΑ ΤΗΣ ΡΑΒΕΝΝΑΣ, ΕΙΝΑΙ ΤΟΥ ΑΛΕΚΟΥ ΛΕΒΙΔΗ ΚΑΙ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤΟΥ ΙΟΡΔΑΝΗ ΣΕΡΜΑΓΔΗ ΜΕ ΑΠΟΧΡΩΜΑΤΙΣΜΟΥΣ ΤΩΝ Δ. ΠΛΕΣΣΑ-Α. ΜΠΛΣΤΑ. Η ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ ΕΓΙΝΕ ΣΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ, ΜΕ ΦΙΛΜ ΚΑΙ ΜΟΝΤΑΖ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΑΔΙΑΝΑΚΗ, ΣΕ ΧΑΡΤΙ CHAMOIS 100 ΓΡΑΜΜ. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ. ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΘΗΚΕ ΣΤΟΥ ΘΟΔΩΡΟΥ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΙ ΠΑΝΤΕΛΗ ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΥ ΣΕ 2.000 ΑΝΤΙΤΥΠΑ ΤΟΝ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟ ΤΟΥ 1989 ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ « ΑΓΡΑ ». ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΣΧΕΔΙΑΣΕ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΗΘΗΚΕ Ο ΣΤΑΥΡΟΣ ΠΕΤΣΟΠΟΥΛΟΣ.

Ἄριθμός ἔκδοσης

134 β

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

- BILLIE HOLIDAY : 'Η Κυρία τραγουδάει τὰ μπλουζ —
Αὐτοβιογραφία (μετάφραση 'Ιουλίας Ραλλίδη —
μὲ 31 φωτογραφίες καὶ ἔκτενὴ δισκογραφία)
- LEWIS CARROLL : Γράμματα στὰ κοριτσάκια καὶ φω-
τογραφίες (μὲ εἰσαγωγὴς τοῦ J. Caillegno καὶ τοῦ
Brassai καὶ ἐργοβιογραφία — μτφρ. Τζ. Μαστο-
ράκη)
- HENRY JAMES : Τὸ στρίψιμο τῆς βίδας (μὲ ἓνα δοκί-
μιο τοῦ Maurice Blanchot καὶ ἐργοβιογραφία
— μετάφραση Κοσμᾶ Πολίτη)
- HENRY JAMES : 'Η εἰκόνα στὸ χαλὶ (μτφρ. Παλμύρας
'Ισμουρίδου — μὲ δοκίμια τῶν Frank Kermode,
Shlomith Rimmon - Kenan, Wolfgang Iser, J.
Hillis Miller καὶ Tzvetan Todorov — μτφρ.
Κώστα Παπαδόπουλου)
- RUDYARD KIPLING : « Τὸ ὠραιότερο διήγημα τοῦ κό-
σμου » καὶ "Ἐξὶ Ἰνδικῆς ἱστορίες (μὲ ἐργοβιο-
γραφία τοῦ Kipling — μετάφραση Κοσμᾶ Πολίτη)
- RUDYARD KIPLING : 'Ο ἄνθρωπος ποὺ θὰ γινόταν
βασιλιάς καὶ ἄλλες πέντε ἱστορίες (πρόλογος - ἐπι-
λογὴ J. L. Borges — μτφρ. Παλμύρας 'Ισμουρίδου)
- ROBERT LOUIS STEVENSON : Μύθοι (μὲ ἐργοβιο-
γραφία τοῦ Stevenson — μτφρ. Δαν. Μιτσοτάκη)
- ROBERT LOUIS STEVENSON : 'Η Λέσχη τῆς Αὐτο-
κτονίας (μὲ τὶς ἀναμνήσεις τῆς Fanny Van De
Gift Stevenson καὶ τοῦ Lloyd Osbourne γιὰ
τὸν R.L. Stevenson — μτφρ. Τάσου Δενέγρη)
- NATHANIEL HAWTHORNE : 'Ιδέες καὶ θέματα γιὰ
διηγήματα (Εἰσαγωγή-ἐπιλογὴ VALERY LAR-
BAUD — μετάφραση Δανάης Μιτσοτάκη — στὴ
σειρὰ τῶν «Φυλλαδίων»)
- JACK LONDON : 'Ιστορίες τοῦ μπῆξ (μὲ σχέδια καὶ
ζωγραφιῆς τοῦ 'Ηλία Παπαγιαννόπουλου — με-
τάφραση 'Ανδρέα 'Αποστολίδη)

SAMUEL BECKETT : Πρώτος ξρωτας (μτφρ. 'Αχιλλέα
'Αλεξάνδρου - με φωτογραφίες και αναλυτική βι-
βλιογραφία του S. Beckett)

HARRY MATHEWS : 'Ιδιαίτερες άπολάυσεις (μετά-
φραση 'Ιουλίας Ραλλίδη)

HONORÉ DE BALZAC : Τò άγνωστο άριστούργημα
(με 12 σχέδια του PICASSO — μετάφραση Δημή-
τηρ Δημητριάδη)

STÉPHANE MALLARMÉ : 'Ο 'Ιγκιτουρ ή 'Η τρέλα
του 'Ελβενόν (με δύο δοκίμια και μετάφραση του
Νίκου Γαβριήλ Πεντζίκη και 'Εργοβιογραφία)

EUGÈNE SUE : Κερνός ό πειρατής (μτφρ. Αήδας Παλ-
λαντίου)

GUSTAVE FLAUBERT : Γράμματα άπ' την 'Ελλάδα —
1850-51 (είσαγωγή, μετάφραση Ν. 'Αλιφέρη)

MARCEL PROUST : Τò τέλος τής ζήλειας και άλλα τέσ-
σερα κείμενα άπό τον τόμο «Τέρψεις και 'Ημέραι»
(μετάφραση Νάσου Δετζώρτζη)

MARCEL SCHWOB : Φανταστικοί Βλοι (μετάφραση
'Εκτορα Κακναβιάτου)

MARCEL SCHWOB : Μίμοι (μετάφραση, επίμετρο, ση-
μειώσεις Λίλιαν Stead-Δασκαλοπούλου)

LÉON BLOY : 'Η φοβερή τιμωρία ενός όδοντογιατρού
(πρόλογος Χ. Α. Μπόρχες — μτφρ. Βαγγέλη
Μπιτσώρη — στη σειρά των «Φυλλαδίων»)

GEORGES BATAILLE : 'Η Ιστορία του ματιού (είσαγω-
γή, έργοβιογραφία και μτφρ. του Δημ. Δημη-
τριάδη)

GEORGES BATAILLE : 'Ο νεκρός (με τò ανέκδοτο σχέ-
διο προλόγου του 1947 — μτφρ. 'Αγγελικής Πέτρα)

GEORGES BATAILLE : Μαντάμ 'Εντουαρντά (με τή
συνοδεία των σημειώσεων και των σχεδιασμάτων
προλόγων του Bataille — μτφρ. Δημ. Δημητριάδη)

- MAURICE BLANCHOT : 'Η τρέλα τῆς ἡμέρας (μετάφραση Δημήτρη Δημητριάδη)
- MARGUERITE DURAS : 'Ο ἄνδρας πού καθόταν στὸν διάδρομο (μτφρ. Δημήτρη Δημητριάδη)
- BORIS VIAN : Δράκωλας (μετάφραση Κατερίνας Ζαρόκωστα — στή σειρά τῶν «Φυλλαδίων»)
- ANDRÉ PIEYRE DE MANDIARGUES : Τὸ αἶμα τοῦ ἀνοῦ — Ροδογόνη (μτφρ. Λήδας Παλλαντίου)
- FEDERICO GARCIA LORCA : Τὸ κοινὸ — 'Η κωμωδία χωρὶς τίτλο (ἀνέκδοτα θεατρικὰ ἔργα τοῦ Lorca μέχρι τὸ 1979 — εἰσαγωγή R.M. Nadal καὶ μετάφραση Κοσμᾶ Ξενάκη — μὲ 12 σχέδια τοῦ Lorca)
- PABLO PICASSO : Τὰ τέσσερα κοριτσάκια (μετάφραση 'Ανδρέα Ἐμπειρῆκου — πρόλογος MICHEL LEIRIS)
- ADOLFO BLOY CASARES : 'Η ἐφεύρεση τοῦ Μορέλ / (πρόλογος Χ.Α. Μπόρχες — μτφρ. Π. Ἐυαγγελίδη)
- ΘΩΜΑΣ ΚΟΡΟΒΙΝΗΣ : Τούρκικες παροιμιές (Β' ἔκδοση συμπληρωμένη — μὲ εἰσαγωγή, γλωσσάρι, βιβλιογραφία)
- HEINRICH VON KLEIST : 4 Νουβέλες ['Η Μαρκησία τοῦ Ο... / 'Ο σεισμὸς στὴ Χιλὴ / 'Ο Ἐκθετός / 'Η Ἄγία Καικιλία ἢ 'Η δύναμη τῆς μουσικῆς] (μὲ ἓνα φάκελο τοῦ Michel Tournier γιὰ τὴν αὐτοκτονία τοῦ Kleist — μετάφραση καὶ ἐπιμέλεια σημειωμάτων Θεοδωρῆ Λασκαρόλη)

ΔΟΚΙΜΙΟ

- HEINRICH VON KLEIST : Οἱ μαριονέτες (μὲ ἓνα ἐκτενὲς δοκίμιο τοῦ BERNARD DORT καὶ ἐργοβιογραφία τοῦ Kleist — μεταφρ. Τζένης Μαστοράκη)
- KARL MARX : Ἐγκώμιο τοῦ ἐγκλήματος (μετάφραση Τζένης Μαστοράκη — στή σειρά τῶν «Φυλλαδίων»)

CHARLES BAUDELAIRE : 'Εγκώμιο τοῦ μακιγιάζ
(μετάφραση Μαργαρίτας Καραπάνου — στή σει-
ρὰ τῶν «Φυλλαδίων»)

WALTER SCOTT : 'Η παρακμή τῆς ἵπποσύνης (μετά-
φραση καὶ σημειώσεις 'Αλόης Σιδέρη)

HENRY JAMES : 'Η τέχνη τῆς μυθοπλασίας (πρόλογος,
μετάφραση, σημειώσεις Κώστα Παπαδόπουλου)

G.K. CHESTERTON : Χριστούγεννα (μετάφραση Παλ-
μύρας 'Ισμυρίδου)

MARIA BONAΠΑΡTH : Ταύτιση κόρης καὶ πεθαμένης
μητέρας (εἰσαγωγικὸ σημείωμα τοῦ ΑΝΔΡΕΑ
ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΥ — μετάφραση Αἴζας Πετρίδη)

ALBERT CAMUS : 'Η ἔξορία τῆς 'Ελένης (μετάφραση
Χριστόφορου Λιοντάκη — στή σειρά τῶν «Φυλ-
λαδίων»)

PAUL VALÉRY : Εὐπαλίνος ἢ 'Ο ἀρχιτέκτων (πρόλο-
γος Ἄγγελου Σικελιανοῦ, μτφρ. "Ελλης Λαμπρι-
δῆ, ἐπίμετρο Γ. Σημαιοφορίδῆ)

ΚΩΣΤΑΣ ΑΞΕΛΟΣ : 'Απὸ τῆς μυθολογίας στὴν τεχνολο-
γία (μτφρ. Κατερίνας Δασκαλάκη — στή σειρά
τῶν «Φυλλαδίων»)

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΚΑΡΙΜΠΑΣ - ΝΤΙΝΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥ-
ΛΟΣ : 'Εναντίον

G.K. CHESTERTON, R. CHANDLER, B. BRECHT,
E. WILSON, W.H. AUDEN, S. MAUGHAM,
T. TODOROV, M. GORKI, M. MCCARTHY,
G. ORWELL, S. KRACAUER, W. BENJA-
MIN, E. BLOCH, M. McLUHAN, J.L. BOR-
GES, U. EISENZWEIG : 'Ανατομία τοῦ ἀστυνο-
μικοῦ μυθιστορήματος (δοκίμια)

† ΓΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ ΣΥΜΕΩΝ : Νηφάλιος μέθη

† HIEROMONK SYMEON : The Holy Mountain To-
day (Alexandria Press)

ΣΕΙΡΑ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ

- MARTIN HEIDEGGER : Τι είναι η φιλοσοφία; (*πρόλογος, μετάφραση και σχόλια Βαγγέλη Μπιτσώρη*)
- JULIA KRISTEVA : Στην αρχή ήταν η αγάπη. Ψυχαλάωση και πίστη (*μτφρ. Έπης Μελοπούλου*)
- HAROLD BLOOM : 'Η άγωνία τής επίδρασης - Μια θεωρία τής ποιήσης (*έπίμετρο Paul de Man - εισαγωγή, μετάφραση και σημειώσεις Δ. Δημηρούλη*)
- JACQUES DERRIDA : Περί ενός αποκαλυπτικού τόνου που υιοθετήθηκε πρόσφατα στη φιλοσοφία (*μτφρ. Βαγγέλη Μπιτσώρη*)

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

- GUSTAVE COURBET : 'Επιστολή προς τον 'Υπουργό Καλών Τεχνών, 23 'Ιουνίου 1870 (*μτφρ. Λήδας Παλλαντίου*)
- D.A.F. de SADE : 'Επιστολή προς τον αστυνομικό διευθυντή Chenon, 19 'Ιουλίου 1789 (*μτφρ. Λήδας Παλλαντίου*)

ΠΑΙΔΙΚΑ

- CHARLES PERRAULT : Τὰ παραμύθια (*μετάφραση Δέσποινας Καμπάνη-Δετζώρτζη — με τις γκραβούρες του GUSTAVE DORÉ και μία μελέτη και σημειώσεις του Jean-Pierre Collinet*)
- J.M. BARRIE : Πήτερ Πάβν (*εικονογράφηση του Edward Ardizzone — μτφρ. Βασίλη Βασικεχαγιόγλου*)

ΕΚΤΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ

- ΑΛΕΞΗΣ ΚΥΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ — ΑΝΘΗ ΔΟΞΙΑΔΗ - ΤΡΙΠ : Θέλω να μου χαρίσεις κάτι
- ΑΛΕΞΗΣ ΚΥΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ : Έλα
- ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΥΡΙΑΖΑΝΟΣ : Μπλοκάκιος

ΣΕΙΡΑ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

- ARTHUR CONAN DOYLE : Σέρλοκ Χόλμς — Τὸ Σήμα τῶν Τεσσάρων (*μὲ ἓνα δοκίμιο τοῦ G.K. CHE-*

STERTON και έργοβιογραφία — *μτφρ. 'Ανας 'Αντωνίου)*

MAURICE LEBLANC : 'Αρσέν Λουπέν έναντιον Χέρλοκ Σόλμς (με ένα δοκίμιο του G.K. CHESTERTON και έργοβιογραφία — *μτφρ. 'Αλεξάνδρας Φραγκιά)*

MAURICE LEBLANC : 'Αρσέν Λουπέν - 'Η Κούφια Βελόνα (με «έργοβιογραφία» του 'Αρσέν Λουπέν απ' τον *Fr. Lacassin* — *μτφρ. 'Αλεξάνδρας Φραγκιά)*

RAYMOND CHANDLER : 'Αντίο, γλυκιά μου (με μία έκτενή μελέτη για τον *R. Chandler* και μετάφραση του 'Ανδρέα 'Αποστολίδη — *31 φωτογραφίες)*

DASHIELL HAMMETT : 'Η κατάρα των Ντέην (με συμπληρωματικά αυτοβιογραφικά κείμενα του *D. Hammett*, φωτογραφίες και μία μελέτη του μεταφραστή — *μτφρ. 'Ανδρέα 'Αποστολίδη)*

AGATHA CHRISTIE : 'Ο φόνος του Ρότζερ 'Ακρόντ (με αυτοβιογραφικά σημειώματα και φωτογραφίες της *A. Christie* — *μτφρ. Βασ. Βασικεχαγιόγλου)*

ERIC AMBLER : 'Η μάσκα του Δημήτριου (με αυτοβιογραφικά σημειώματα — *μτφρ. 'Ανδρ. 'Αποστολίδη)*

ROBERT VAN GULIK : Δολοφόνοι και ποιητές - Μια υπόθεση του δικαστή Τι (μετάφραση Παλμύρας 'Ισμορίδου)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΝΙΚΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ : Τοῦ πολέμου / Στὸ ἄλογό μου
ΝΙΚΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ : Λί

ΑΝΔΡΕΑΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ : Αἱ γενεαὶ πᾶσαι ἢ 'Η Σή-
μερον ὡς αὔριον καὶ ὡς χθές

ΑΝΔΡΕΑΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ : Γραπτὰ ἢ Προσωπικὴ Μυ-
θολογία
Δεμένο

ΑΝΔΡΕΑΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ : 'Υψικάμινος

- ΑΝΔΡΕΑΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ : 'Ενδοχώρα
Δεμένο 'Υψικάμινος με την 'Ενδοχώρα
- ΝΙΚΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛ ΠΕΝΤΖΙΚΗΣ : 'Ο Πεθαμένος και
 ή 'Ανάσταση
- ΝΙΚΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛ ΠΕΝΤΖΙΚΗΣ : Πόλεως και νομού
 Δράμας παραμυθία (*Α' Κρατικό βραβείο μυθι-
 στορήματος 1984*)
- ΝΙΚΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛ ΠΕΝΤΖΙΚΗΣ : Βοροφρόνη (στη σει-
 ρά των «Φυλλαδίων»)
- Κ.Π. ΚΑΒΑΦΗΣ : Είς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας (*ἄγνωστο
 διήγημα — στη σειρά των «Φυλλαδίων»*)
- ΗΡΟΔΟΤΟΣ : 'Επτά νουβέλες και τρία ἀνέκδοτα — Εί-
 σαγωγή, μετάφραση και τρία δοκίμια Δ.Ν. ΜΑ-
 ΡΩΝΙΤΗ (*Α' βραβείο Λειψίας 1982*)
- ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΔΟΥΚΑ ΤΟΥ ΛΑΣΚΑΡΙ : Τὰ Θεωνύμια
 [Λόγος τέταρτος περὶ θεωνυμίας] (*Προοίμιο,
 ἐπιμέλεια 'Αλέξανδρου Κοσματοπούλου*)
- ΠΡΟΚΟΠΟΣ : 'Ανέκδοτα — 'Απόκρυφη Ιστορία (με-
 τάφραση 'Αλόης Σιδέρη)
- ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ : Πεθαίνω σὰ χώρα
 (*προλόγισμα Δ.Ν. Μαρωνίτη*)
- ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ : 'Η Νέα 'Εκκλησία τοῦ
 Αἵματος (*Μία θεατρική 'Ανάσταση*)
- ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ : 'Η 'Απόρρητη 'Αλή-
 θεια τοῦ Κόσμου
- ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ : Κατάλογοι 1-4
- ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ : Κατάλογοι 5-8. Οἱ
 Σκηνές τοῦ Μαρτυρίου ['Η Θεά τοῦ Τέλους / 'Ο
 Γλυκίας / Νημιωμένα Όλα / 'Ο Τουφεκισμὸς
 τῆς Σαλονίκης]
- ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ : 'Ανθρωπωδία. 'Η 'Α-
 νάθεση (Προοίμιο σὲ μία χιλιετία)
- ΘΑΝΑΣΗΣ ΒΑΛΤΙΝΟΣ : 'Η Κάθοδος τῶν 'Εννιά

EDMUND KEELEY : Συζήτηση με τὸν ΓΙΩΡΓΟ ΣΕ-
ΦΕΡΗ (δίγλωσσο — μτφρ. Λίνας Κάσδαγλη)

ΝΑΟΣ ΔΕΤΖΩΡΤΖΗΣ : Ἐρωτικὸ

ΡΕΑ ΓΑΛΑΝΑΚΗ : Ποῦ ζεῖ ὁ λύκος;

ΡΕΑ ΓΑΛΑΝΑΚΗ : Ὀμόκεντρα διηγήματα [Ἡ ἱστο-
ρία τῆς Ὀλγας / Μαυράσπρο / Τ' ἀράτα καὶ
τὰ δρατὰ]

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΣΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ : Τὸ ἄλγος τῆς ἀφῆς

ΑΛΕΞ. ΚΟΣΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ : Ἀναβαθμὸς καὶ στάσιμα

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΙΤΑΤΟΣ : Ἡ Κίνηση τῆς Σύμφυσης

ΤΑΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ : Ὁ ψίθυρος τῆς Περσε-
φόνης

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Κ. ΔΟΞΙΑΔΗΣ : Βίος Παράλληλος (ἱστο-
ρία ζωγραφισμένη ἀπὸ τὸν Γ. ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ)

ΕΛΕΝΑ ΠΕΓΚΑ : Αὐτὴ θερινὴ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΙΣΤΗΝΟΣ : Κρίση (ἀφήγημα)

ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ : Ζωγραφικὸι πίνακες καὶ
ιδιότροπα ζῶα (Διηγήματα)

ΠΟΙΗΤΙΚΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΕΑΡΟΥΧΗΣ : Ποιήματα 1934-1937, μετὰ τῆ
συνοδεία 19 σχεδίων τῆς ἴδιας ἐποχῆς, τριῶν ὑ-
δατογραφιῶν καὶ δύο μπαλέτων

ΜΑΝΟΣ ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ : Μυθολογία δευτέρα (μετὰ δύο
ἔγχρωμες εἰκόνες τοῦ Γιώργου Σταθόπουλου)

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΚΑΨΑΛΗΣ : Μετὰ μιὰ τρελὴ σοδεὶα

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΚΑΨΑΛΗΣ : Βιβλίον Πρῶτον

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΚΑΨΑΛΗΣ : Τέσσερα (σειρὰ «Φυλλαδίων»)

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΚΑΨΑΛΗΣ : Ἀκόμη μιὰ φορὰ [Τυφλὸ το-
πίο / Τοπογραφίες / Δεκατέσσερα σονέτα]

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΚΑΨΑΛΗΣ : Δίγαμα

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΚΟΥΛΙΔΗΣ : Μουσουλμάνος δρόμος (μετὰ
σχέδια τοῦ Ἀλέκου Φουντουκλή)

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΚΟΥΛΙΔΗΣ : Ἡ αἴρεση τῆς τίγρης

- ΑΛΟΗ ΣΙΔΕΡΗ : Πλήρης ήμερών
 ΑΛΟΗ ΣΙΔΕΡΗ : Όψεις όνειρων
 ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΜΠΟΥΚΑΛΑΣ : Άλγούριθμος
 ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΜΠΟΥΚΑΛΑΣ : Ό μέσα πάνθηρας
 ΝΙΚΗ ΜΑΡΑΓΚΟΥ : Τά από κήπων
 ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΡΟΠΟΥΛΗΣ : Άρχή σοφίας
 ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΡΟΠΟΥΛΗΣ : Γεθσημανή
 BLANCHE MOLFESSIS : Le Cerceau (γαλλικά ποιήματα)
 BLANCHE MOLFESSIS : Croisière sur le Styx
 Σ.Σ. ΧΑΡΚΙΑΝΑΚΗΣ : Ό οικειότητα τών αινιγμάτων
 ΠΕΤΡΟΣ ΧΡΟΝΑΣ : Είδωλοσκόπιο (με 3 εικόνες του Ν.Γ. Πεντζίκη)
 ΑΛΕΚΟΣ ΤΣΟΛΑΚΗΣ : Αύτόπτης μάρτυρας
 ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΡΑΝΙΩΤΗΣ : Άλήτις Μοΐρα
 ΜΑΡΙΑ ΤΣΑΤΣΟΥ : Τά σημεία
 ΓΙΑΝΝΗΣ ΖΕΡΒΑΣ : Ό μετανάστης
 ΜΠΙΑΝ ΒΕΜΗ : Τοπίο πού σέ λένε ποίημα

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

- ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΠΟΥΖΙΑΝΗΣ : Άκουαρέλλες (είσαγωγή Γιάννη Τσαρούχη — Β' Βραβείο Τέχνης και Τεχνικής του Βιβλίου - Ζάππειο 1982)
 ΣΤΡΑΤΗΣ ΔΟΥΚΑΣ : Σχέδια 1928-1936 (πρόλογος Διονύση Καψάλη)
 ΜΑΡΘΑ ΧΡΙΣΤΟΦΟΓΛΟΥ : Ό εικόνα του σώματος στη ζωγραφική του ΧΡΟΝΗ ΜΠΟΤΣΟΓΛΟΥ (διγλωσσο)
 ΓΙΑΝΝΗΣ ΨΥΧΟΠΑΙΔΗΣ : Πρόταση για μιá αὐτοβιογραφία (σχέδια)
 ΓΙΑΝΝΗΣ ΨΥΧΟΠΑΙΔΗΣ : Ζωγραφική 1965-1986 (Έκδοση Δημοτικής Πινακοθήκης Ρόδου)
 ΑΛΕΚΟΣ Β. ΛΕΒΙΔΗΣ : Ζωγραφική 1982-1986
 ΑΛΕΚΟΣ ΛΕΒΙΔΗΣ : Εικονογραφίες

ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΗΛΗΣ : Βίος Παράλληλος (*ιστο-
ρία γραμμένη από τον ΑΠΟΣΤΟΛΟ Κ. ΔΟΞΙΑΔΗ*)

ΑΡΙΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ : 'Αντίξοες συνθήκες

100 Γκραβούρες του 1797 που εικονογραφούν την 'Ιου-
στίνη και την 'Ιουλιέττα του μαρκήσιου ΝΤΕ
ΣΑΝΤ (*Εκδόσεις Μαύρος 'Αγγελος*)

Βλ. επίσης :

Τὰ σχέδια του PABLO PICASSO στην έκδοση του 'Α-
γνωστου *ἀριστουργήματος* του Balzac

Τὰ σχέδια και τις ύδατογραφίες του ΓΙΑΝΝΗ ΤΣΑ-
ΡΟΥΧΗ στην έκδοση των *Ποιημάτων* του

Τις γκραβούρες του GUSTAVE DORÉ στα *Παραμύθια*
του Perrault

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

ΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ : Μελέτες και κατασκευές
(*όλο τὸ ἀρχιτεκτονικὸ ἔργο του ἀπ' τὸ 1938 ὡς τὸ
1978, μὲ κείμενα, σχέδια, ὄψεις, κατόψεις και
φωτογραφίες — διγλωσση ἔκδοση*)

ΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ : Για τὴν ἀρχιτεκτονικὴ
(*δημοσιεύματα σὲ ἐφημερίδες, σὲ περιοδικὰ και
σὲ βιβλία — Βιβλιογραφία, 1940-1982*)

ΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ : 'Αμαρτωλοὶ και κλέφτες
ἢ 'Η ἀπογείωση τῆς ἀρχιτεκτονικῆς

LE CORBUSIER : Κείμενα για τὴν 'Ελλάδα, φωτογρα-
φίες και σχέδια (*εἰσαγωγή - ἐπιμέλεια Γιώργου
Σημαιοφορίδη, μετάφραση Λ. Παλλαντίου*)

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑ

'Ημερολόγιο 1984 - Γυναίκες ἀπὸ τ' 'Αλγέρι

'Ημερολόγιο 1988 (*Ἀτζέντα τυπωμένη σὲ χαρτί περι-
τυλίγματος*)

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ

... "Επεσεν ήρωικῶς μαχόμενος τὴν 12ην Αὐγούστου 1921 καὶ ὤραν 14.10' (*Ἡ ἀλληλογραφία σὲ 112 ἔγχρωμες καὶ μαυρόασπρες κάρτ-ποστάλ τοῦ στρατιώτη ΓΕΩΡΓΙΟΥ Μ. ΜΑΓΝΗ στὴ Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία — Ἀρχεῖο Ἀκύλα Μήλλα*)

LEWIS CARROLL : Γράμματα στὰ κοριτσάκια καὶ φωτογραφίες (*συγκεντρωτικὴ ἔκδοση 80 δημοσιευμένων κατὰ καιροὺς φωτογραφιῶν ἀπὸ κοριτσάκια, ποὺ συνοδεύουν τὰ Γράμματα τοῦ Lewis Carroll, μὲ μία εἰσαγωγή τοῦ φωτογράφου Brassai*)

ΑΡΙΣΤΕ ΓΕΩΡΓΙΟΥ : Περιστάσεις / Circumstances (50 φωτογραφίες - δῶλωσσο)

ΛΙΖΗ ΚΑΛΛΙΓΑ : Χῶρος καὶ ματιὰ / Site and Sight (*Ἐκδοση τοῦ Κέντρου Σύγχρονης Τέχνης Ἰλιόνα Τούντα*)

Ὁ JAMES DEAN καὶ ὁ RONALD REAGAN στὸ θεατρικὸ ἔργο *The Dark, Dark Hours*, 1954 - κάρτ-ποστάλ ἀφίστα

ΕΤΟΙΜΑΖΟΝΤΑΙ :

G.K. CHESTERTON : Λέσχη Ἀλλόκοτων Ἐπαγγελμάτων (*μτφρ. Γαβριήλ Ν. Πεντζίκη*)

CHODERLOS DE LACLOS : Ἐπικίνδυνες σχέσεις (*μτφρ. Ἀνδρέας Στάικος — Εἰσαγωγή André Malraux καὶ κείμενα τῶν Baudelaire, M. Blanchot κ. ἄ.*)

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΡΟΠΟΥΛΗΣ : Τρίτον ἀπὸ τῆς ἀληθείας ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ 1989

FRANCIS BACON-DAVID SYLVESTER : Ἡ ὠμότητα τῶν πραγμάτων. Συζητήσεις (*μετάφραση Σπύρου Παντελάκη*)

MARCEL DUCHAMP — PIERRE CABANNE : Ὁ μηχανικὸς τοῦ χαμένου χρόνου. Συζητήσεις (*μτφρ. Αἰλιαν Stead - Δασκαλοπούλου καὶ Κύριλλος*)

Σαρρής — με κείμενα τῶν A. Breton, N. Κάλλας, Octavio Paz, J. Johns, R. Hamilton, R. Lebel κᾶ.)

- ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΚΑΨΑΛΗΣ : Παράδοση και μεταφορά
 ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΚΑΨΑΛΗΣ : Τὸ ἐλατήριο, ὁ σεισμός και ἡ δέλτος - Τὸ καθεστῶς τοῦ τυχαίου στοῦ ἔργο τοῦ Ἄνδρέα Ἐμπειρικού
- ΘΑΝΑΣΗΣ ΒΑΛΤΙΝΟΣ : Συναξάρι Ἄντρεά Κορδοπάτη (α' και β' τόμος)
- ROBERT LOUIS STEVENSON : Ὁ δυναμιστής (Β' μέρος ἀπὸ τίς «Νέες χίλιες και μιὰ νύχτες» — μετάφραση Τάσου Δενέγρη)
- ANDRÉ GIDE - MARCEL PROUST : Δύο ἐπιστολές (μετάφραση Νάσου Δετζώρτζη)
- ΠΑΙΝΙΟΣ : Γιά τὴν ἀρχαία ἑλληνική ζωγραφική («Φυσική Ἱστορία», 35ο Βιβλίο — μετάφραση Τάσου Ρούσσου)
- ΜΑΤΙΝΑ ΜΟΣΧΟΒΗ : Ἐναρθρη ἄσκηση
- LEONARDO DA VINCI : Σημειώσεις περὶ ζωγραφικῆς (μετάφραση Τζένης Μαστοράκη)
- GERARD DE NERVAL : Ὀρελιά (μετάφραση Δημήτρη Δημητριάδη)

άκρια μεγαλύτερες καταστροφές στο λαό, όχι μόνο στο Βυζάντιο, αλλά και σ' όλα τὰ μέρη τῆς Ρωμαϊκῆς Αυτοκρατορίας.

[...] Ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν εἶχε κανένα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ παριάζουν στοῦ αυτοκρατορικοῦ ἀξιώμα, οὔτε καταδεχόταν νὰ τὰ τηρεῖ μαζί μὲ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ στὴ γλώσσα καὶ στὴν ἐμφάνισή καὶ στοῦ πνεύμα ἐβαρβάρωσε.»

Ἡ Ἀπόκρυφὴ Ἱστορία τοῦ Προκόπιου [500(?)-565 μ.Χ.] εἶναι ἓνα παράξενο συμπλήρωμα τῶν Ἱστοριῶν καὶ τοῦ Περί Κτισμάτων τοῦ ἴδιου συγγραφέα. Ἡ ἐξιστόρηση τῶν τριῶν πολέμων —ἐναντίον τῶν Περσῶν, τῶν Βυζανδίων καὶ τῶν Γότθων— εἶχε σχεδὸν ἀποκληρωθεῖ ὅταν ὁ συγγραφέας, φανερά ἀδηισμένος, ἀποφασισε νὰ γράσῃ ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς σὲ κάποιες ἀπομακρυσμένες μελλούσες γωνίες τὸ κοντομπαλιὸ τῶν παρασκηνίων τοῦ ἦταν τοῦ σαρμοῦ ἐνῶσα ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ Θεοδώρα ἐπαίξαν τοὺς αυτοκρατορικοὺς τοὺς ρόλους καὶ ὁ Βελισάριος ὡδήγους τὰ ρωμαϊκὰ ὑπὲρ ἀπὸ θρίαμβο σὲ θρίαμβο. Κατὰ τὴ δική του ἀπολογία, σκοπὸς τῆς συγγραφῆς τοῦ βιβλίου, τοῦ ὁ ἴδιος προφανῶς ὀνόμαζε Ἀπόκρυφα, ἦταν νὰ πεῖ ἀπροκάλυπτα τὴν πᾶσαν ἀλήθεια τοῦ δὲν εἶχε κρίνει φρόνιμο νὰ καταγράψῃ στὰ ἑπτὰ βιβλία τῶν Ἱστοριῶν· αὐτὰ εἶχαν ἤδη δημοσιευθεῖ καὶ διαδοθεῖ ἀπὸ ἀκρὸν σ' ἀκρὴ τῆς αυτοκρατορίας.

Ὁ συγγραφέας συγκεντρώνει ὅλας τοὺς τῆς δυνάμεις στὴν προσπάθεια νὰ ἀποδείξῃ τὴν πλήρη διαστροφή τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῆς Θεοδώρας, τὴν ἀσημαντότητα τοῦ Βελισαρίου καὶ τὴν ἀδαντοσιὰ τῆς Ἀυτοκράτειρας.

Ἐκτός ἀπὸ τὴν πολιτικὴ διαστροφή καὶ τὰ ἔρωτικά σκάνδαλα καὶ τὴ γενικὴ ἀδικροφία γιὰ τὴ θρησκεία καὶ τὴν ἠθική, ὁ ἀνεγνώστης θὰ βρεῖ στὸν Προκόπιο πολλὰ πράγματα, τοῦ θὰ τοῦ θυμίσουν τὴ σημερινὴ ζωὴ. Θὰ διαβάσῃ γιὰ κοινωνικὰς ὑπηρεσίες μὲ γιατροὺς καὶ δασκάλους τοῦ πληρώνονται ἀπὸ τὸ κράτος καὶ γιὰ ἐπιχορηγούμενες ψυχαγωγικὰς ἐκδηλώσεις· γιὰ τέλεια ὁργανωμένες ταχυδρομικὰς ὑπηρεσίες· γιὰ κατασκοπεύει καὶ ἀντικατασκοπεύει· γιὰ δασμοὺς καὶ φόρους, γιὰ τελωνεῖα, γιὰ ἐπιβαρύνσεις στὶς εἰσαγωγὰς καὶ ἀπαγορεύσεις εἰσαγωγῶν γιὰ πλημμελὴ φοιτισμὸ τῶν δρόμων καὶ ἀνεπαρκὴ ὑδροσὴ· γιὰ μονοπώλια, σταθεροποίηση τῶν τιμῶν, παράνομα μερίσματα, κίβδηλὰς πωλήσεις καὶ μύθη ἀγορᾶ· γιὰ ἀνοδο τοῦ τιμαριθμοῦ καὶ γιὰ ὑποτίμηση τοῦ νομισματός· γιὰ μικρότερα κερβέλια καὶ νεθευμένα ἀλεύρια· γιὰ ἀγορανομία· γιὰ τὸ παράφορο πάθος τῶν φιλέθλων καὶ τῆς μακιδώσεως καὶ σκληρῆς διαμάχης ἀνάμεσα στοὺς ὁπαδοὺς διακροστικῶν ὑμᾶδων.

Ἡ ἔκδοσι συνοδεύεται ἀπὸ εἰσαγωγή, ἐπίμετρο, βιβλιογραφία, χάρτες καὶ χρονολόγιο. Ἡ μετάφρασι εἶναι τῆς Ἀλῆς Σιδέρη.

Μετάφραση : Άλκη Σιδέρη

